

ISSN 1857-1999
E-ISSN 2345-1963

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

**Nr. 2
2017**

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Apare din 2006 de 4 ori pe an

Nr. 2 (Volumul 12), 2017

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
[Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova](#)

Asociații:

[Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova](#)

Înregistrată
de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
[Certificatul nr. MD 000039 din „04” august 2009](#)

Acreditată
prin Hotărârea C.S.S.D.T. al A.Ș.M. și C.N.A.A.
[Nr. 146 din 27.06.2013](#)

în calitate de publicație științifică de profil, Categoria „B”,
la specialitățile: 12.00.10 - drept internațional public; 12.00.03 - drept
internațional privat (*profilul drept*) și 23.00.04 – teoria și istoria
relațiilor internaționale și dezvoltării globale (*profilul științe politice*)

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații
Internaționale” este o revistă științifică care publică articole
cu *acces deschis* în baza Licenței

[Creative Commons Attribution 4.0 International Public License \(CC BY\)](#).

Revista este inclusă în bazele de date internaționale:
[International Scientific Indexing \(ISI\)](#) – /Factorul de impact - 0.845 (2016),
[European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH
PLUS\)](#), [Social Science Research Network \(SSRN\)](#), [Biblioteca Științifică
Electronică eLIBRARY.RU](#), [Instrumentul Bibliometric Național](#)
pentru calcularea factorului de impact și indexului de citare

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 802, MD 2069.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com;

WEB pagina: <http://www.rmdir.md>; <http://usem.md/md/p/rmdir>

Indexul poștal: PM 32028

Toate articolele științifice primite de biroul editorial al revistei în
mod obligatoriu sunt supuse recenzării. Revista folosește
recenzarea „*double-blind reviewing*” (recenzentul nu știe cine este
autorul articolului, autorul nu știe cine este recenzent).

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna
poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor
revine în exclusivitate autorilor.

©„Revista Moldovenească de Drept Internațional
și Relații Internaționale”, 2006-2017.

Toate drepturile rezervate

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- *CIUCĂ Aurora*. Provocările drepturilor omului în Europa.....211
- *HANDRLICA Jakub, NOVOTNÁ Marianna*. Transport de deșeuri radioactive: probleme de răspundere revizitate.....219

DREPT EUROPEAN

- *GENTIMIR Alina*. Valențele controversate actuale ale bioeticii reflectate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.....229

RELAȚII INTERNAȚIONALE

- *DERGACEV Vladimir*. Transformarea geopolitică a Europei Centrale și de Est.....245
- *GUSEV Leonid*. Interesele Chinei în statele Asiei Centrale.....260

TRIBUNA TINERILOR CERCETĂTORI

- *CHELARU Ana-Luisa*. Considerații privind competența internațională a notarilor publici din România în lumina dispozițiilor Codului Civil Român și a Regulamentului (UE) nr. 650/2012.....267

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- *GRIGOROVA Darina*. Democrația eurasiatică (imperială) în Rusia post-sovietică.....278
- *DYULGEROVA Nina, DIMITROV Deyan*. Puzzle energetic al securității eurasiatice.....286
- *SURZHİK Dmitry*. Neutralitatea țărilor iberice în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.....294

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- *MIRZAZADE Liliya*. Componente moderne ale Azerbaidjanului într-o confruntare politică expansionistă externă.....302
- *PÎRJU Ionel Sergiu*. Influența managementului intercultural în evoluția schimburilor economice dintre România și Bulgaria.....310
- *ANGUELOV Kiril, ANGELOVA Miglena*. Evoluția abordării *leader* (2007 – 2013) pentru comunitățile locale plasată sub responsabilitatea comunității pentru dezvoltare (2014 – 2020) – analiza privind punerea în aplicare în Bulgaria.....320

RUBRICA REVISTEI

- Consiliul redacțional al revistei „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....328
- Colegiul de redacție (Recenzenții).....335
- Date despre autori.....340
- Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....344
- Declarație privind etica publicațiilor științifice.....356

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Nr. 2 (Volumul 12), 2017

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

CONSILIUL REDACȚIONAL:

REDACTOR-ȘEF:

BURIAN Alexandru

doctor habilitat în drept, profesor universitar

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT:

CHINDĂBALIUC Oleana

doctor în științe politice, conferențiar universitar

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:

CHIRTOACĂ Natalia

doctor în drept, conferențiar universitar

MEMBRI AI CONSILIULUI REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE

Doctor în drept, profesor universitar (Spania)

ARHILIUC Victoria

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Republica Moldova)

ABASHIDZE Aslan

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

BALAN Oleg

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova)

BENIUC Valentin

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova)

BOSHITSKY Iuryi

Doctor în drept, profesor universitar (Ucraina)

DERGACIOV Vladimir

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar (Ucraina)

DYULGEROVA Nina

Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Bulgaria)

FUEREĂ Augustin

Doctor în drept, profesor universitar (România)

HABÁNIK Jozef

Doctor în economie (Slovacia)

HEINRICH Hans-Georg

Doctor în drept, profesor universitar (Austria)

KAPUSTIN Anatolie

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

LIPKOVA Ludmila

Doctor, ing., profesor universitar (Slovacia)

MAZILU Dumitru

Doctor în drept, profesor universitar (România)

NAZARIA Sergiu

Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar (Republica Moldova)

PAPAVA Vladimir

Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Georgia)

POPESCU Dumitru

Doctor în drept, profesor universitar (România)

STRATIEVSCHI Dmitrii

Doctor în științe istorice (Republica Federală Germania)

SEDLIȚCHI Iurie

Doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova)

TIMCENCO Leonid

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

VERESHCHETIN Vladlen

Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)

WILLIAMS Silvia Maureen

Doctor în drept și științe sociale, profesor universitar (Argentina)

COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII):

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, PREȘEDINTE AL COLEGIULUI DE REDACȚIE:

CHINDĂBALIUC Oleana

doctor în științe politice, conferențiar universitar

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:

ANIȚEI Nadia Cerasela

Doctor în drept, profesor universitar (România)

BURIAN Cristina

Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

CIUCĂ Aurora

Doctor în drept, profesor universitar (România)

DORUL Olga

Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

EVSEEV Vladimir

Doctor în științe tehnice (Federația Rusă)

GENTIMIR Alina Mirabela

Doctor în drept (România)

GLADARENCO-STOIAN Maia

Doctor în istorie (Marea Britanie)

GLUHAIA Diana

Doctor în drept (Spania)

GUO Ping

Doctor în drept maritim, profesor universitar (Republica Populară Chineză)

IOVIȚĂ Alexandrina

Doctor în drept (Republica Moldova – Elveția)

JANAS Karol

Doctor în științe politice, conferențiar universitar (Slovacia)

KOVALEVA Natalia

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar (Federația Rusă)

LÎSENCO Vladlena

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

MATTOȘ Boris

Doctor în științe politice (Slovacia)

METREVELI Levan

Doctor în științe politice (Georgia)

MOUSMOUTI Maria

Doctor în drept (Grecia)

SÂRCU Diana

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)

ȘICI Alexandru

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar (Ucraina)

SMOCHINĂ Carolina

Doctor în drept, conferențiar universitar (Cipru)

SOLNȚEV Alexandr

Doctor în drept, conferențiar universitar (Federația Rusă)

ISMAYL Togrul

Doctor în istorie, doctor în economie, conferențiar universitar (Turcia)

ȚIGĂNAȘ Ion

Doctor în drept (Republica Moldova)

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2006-2017.

Toate drepturile rezervate

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Published quarterly. Issued since 2006.

No. 2 (Volume 12), 2017

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
[Association of International Law from
the Republic of Moldova](#)

Co-founders:

[The Institute of Legal and Political Research
of The Academy of Sciences of Moldova,
The University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
The Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova](#)

Registered
by the State Registration Chamber
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
[the Certificate No. MD 000039 „4” august 2009](#)

Accredited
by decision [No. 146/27.06.2013](#)
of the Supreme Council for Science and Technological Development
of the Academy of Sciences of Moldova and the National Council
for Accreditation and Attestation of the Republic of Moldova
as of profile scientific publication, Category „B”,
in the field of: 12.00.10 - Public International Law; 12.00.03 - Private
International Law (*profile of legal science*) and 23.00.04 - Theory and
History of International Relations and Global Development (*profile of
political science*)

„Moldavian Journal of International Law and International
Relations” is a scientific journal that publishes articles
with *open access*, is licensed under
[Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY).

The journal is included in the international database:
[International Scientific Indexing \(ISI\)](#) – / Impact Factor - 0.845 (2016),
[European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH
PLUS\)](#), [Social Science Research Network \(SSRN\)](#), [Scientific Electronic
Library eLIBRARY.RU](#), [Instrumental Bibliometric National](#)
to calculate the impact factor and citation index

OUR ADDRESS:

MD-2069, The Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandrururian@mail.ru; alexandrururian@yahoo.com;

WEB site: <http://www.rmdir.md>; <http://usem.md/md/p/rmdir>

Edition index PIN: PM 32028

All scientific articles, received by the Editorial Board of our journal
are subject to mandatory review. The journal uses *double-blind*
reviewing – (authors do not know who reviews their paper, and
reviewers do not know the names of the authors).

The views of the Editorial Board does not necessarily coincide with
the views of authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts
in the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2006-2017.

All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- *CIUCA Aurora*. Challenges of human rights in Europe.....211
- *HANDRLICA Jakub, NOVOTNÁ Marianna*. Transport of
radioactive waste: liability issues revisited.....219

EUROPEAN LAW

- *GENTIMIR Alina*. Controversial current hallmarks of bioethics in
the case law of European Court of Human Rights.....229

INTERNATIONAL RELATIONS

- *DERGACHEV Vladimir*. The geopolitical transformation of East
Central Europe.....245
- *GUSEV Leonid*. China's interests in Central Asia states.....260

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- *CHELARU Ana-Luisa*. Considerations on international jurisdiction
of public notaries from Romania in the light of the provisions of the
Romanian Civil Code and of Regulation (EU) no. 650/2012.....267

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- *GRIGOROVA Darina*. The Eurasian (imperial) democracy in post-
soviet Russia.....278
- *DYULGEROVA Nina, DIMITROV Deyan*. Energy puzzle of
eurasian security.....286
- *SURZHUK Dmitry*. The neutrality of the Iberian countries during
the Second world war.....294

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- *MIRZAZADE Liliya*. Modern components of Azerbaijan in the
opposition of the external political expansion.....302
- *PIRJU Ionel Sergiu*. The influence of cultural management in the
evolution of economic exchanges between Romania and
Bulgaria.....310
- *ANGUELOV Kiril, ANGELOVA Miglena*. The evolution of leader
approach (2007-2013) to community-led local development (2014 -
2020) – analysis on the implementation in Bulgaria.....320

OUR JOURNAL

- Editorial board of the „Moldavian Journal of International Law and
International Relations”.....328
- Reviewers.....335
- About authors.....340
- Requirements to papers for publication in the „Moldavian Journal of
International Law and International Relations”.....348
- Declaration on the ethical and legal basis of the editorial
policy.....358

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Nr. 2 (Volume 12), 2017

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander

Doctor of Juridical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences, Associate Professor

SCIENTIFIC SECRETARY:

CHIRTOACA Natalia

Ph.D in Law, Associate Professor

MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor of Law, Professor (Spain)	
ARHILIUC Victoria	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
BALAN Oleg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BOSHITSKYI Iurii	Ph.D in Law, Professor (Ukraine)	
DERGACHEV Vladimir A.	Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics (Ukraine)	
DYULGEROVA Nina	Doctor of Economic Sciences, Professor (Bulgaria)	
FUEREĂ Augustin	Doctor of Law, Professor (Romania)	
HABÁNIK Jozef	Doctor of Economic Sciences (The Slovak Republic)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Austria)	
KAPUSTIN Anatoly	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor Eng., Professor (The Slovak Republic)	
MAZILU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
NAZARIA Sergei	Doctor of Political Sciences (The Republic of Moldova)	
PAPAVA Vladimir	Doctor of Economic Sciences, Professor (Georgia)	
POPESCU Dumitra	Doctor of Law, Professor (Romania)	
STRATIEVSKI Dmitri	Doctor of History (The Federal Republic of Germany)	
SEDLITSCHI Yuri	Ph.D in Law, Professor (The Republic of Moldova)	
TIMCHENKO Leonid	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Ukraine)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
WILLIAMS Silvia Maureen	Doctor of Law and Social Sciences, Professor (Argentina)	

EDITORSHIP (REVIEWERS):

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF, HEAD OF EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences, Associate Professor

MEMBER OF THE EDITORSHIP:

ANITEI Nadia Cerasela	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
BURIAN Cristina	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
CIUCA Aurora	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
DORUL Olga	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
EVSEEV Vladimir	Ph.D in Technical Science (The Russian Federation)	
GENTIMIR Alina Mirabela	Ph.D in Law (Romania)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Ph.D in History (United Kingdom)	
GLUHAIA Diana	Ph.D in Law (Spain)	
GUO Ping	Doctor in Law, Professor of Maritime Law (The People's Republic Of China)	
IOVITA Alexandrina	Ph.D in Law (The Republic of Moldova – Switzerland)	
JANAS Karol	Doctor of Political Sciences, Associate Professor (The Slovak Republic)	
KOVALEVA Natalia	Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor (The Russian Federation)	
LISENCO Vladlena	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
MATTOS Boris	Ph.D in Political Sciences (The Slovak Republic)	
METREVELI Levan	Doctor of Political Sciences (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Ph.D in Law (Greece)	
SARCU Diana	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SYCH Alexander	Doctor of History, Professor (Ukraine)	
SMOCHINA Carolina	Ph.D in Law, Associate Professor (Cyprus)	
SOLNTSEV Alexander	Ph.D in Law, Associate Professor (The Russian Federation)	
ISMAYL Togrul	Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor (Turkey)	
TIGANAS Ion	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	

© Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2006-2017.

All rights reserved.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год

№ 2 (Том 12), 2017 год

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права Республики Молдова

Соучредители:

Институт юридических и политических исследований
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдова

Зарегистрирован

Государственной Регистрационной Палатой
при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039 от «4» августа 2009 года

Аккредитован

решением № 146 от 27.06.2013 г.

Верховного Совета по Науке и Технологическому развитию
Академии наук Молдовы и Национального Совета по
Аккредитации и Аттестации Республики Молдова как
профильная научная публикация, категория «Б»,
по специальностям:

12.00.10 - международное публичное право; 12.00.03 –
международное частное право (*профиль юридические науки*) и
23.00.04 - теория и история международных отношений и
глобального развития (*профиль политические науки*)

«Молдавский журнал международного права и международных
отношений» является научным журналом, который публикует
статьи с *открытым доступом* под лицензией
Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (CC BY).

Журнал включен в международные базы данных:
International Scientific Indexing (ISI) – / Импакт-фактор - 0.845 (2016),
European Reference Index for the Humanities and Social Sciences
(ERIH PLUS), Social Science Research Network (SSRN), Научная
электронная библиотека eLIBRARY.RU, Instrumental Bibliometric
National для учета импакт-фактора и индекса цитирования

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069
Тел. (+373) 69185527
Факс: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com;WEB страница: <http://www.rmdir.md>; <http://usem.md/md/p/rmdir>

Почтовый индекс: PM 32028

Все научные статьи, поступившие в редакцию журнала,
подлежат обязательному рецензированию.

В журнале используются двустороннее слепое рецензирование
(„double-blind reviewing” – рецензент не знает, кто автор статьи,
автор статьи не знает, кто рецензент).

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2006-2017.

Все права зарегистрированы

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **ЧИУКЭ Аурора.** Проблемы прав человека в Европе.....211
- **ХАНДРИКА Якуб, НОВОТНА Марианна.** Транспортировка радиоактивных отходов: вопросы ответственности пересмотрены.....219

ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО

- **ДЖЕНТИМИР Алина.** Спорные текущие признаки биоэтики в прецедентном праве Европейского суда по правам человека.....229

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **ДЕРГАЧЕВ Владимир.** Геополитическая трансформация Центрально-Восточной Европы.....245
- **ГУСЕВ Леонид.** Интересы Китая в странах Центральной Азии.....260

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **КЕЛАРУ Анна-Луиза.** Соображения, относящиеся к международной компетенции нотариусов Румынии в свете положений Гражданского кодекса Румынии и Регламента (ЕС) №. 650/2012267

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **ГРИГОРОВА Дарина.** Евразийская (имперская) демократия постсоветской России.....278
- **ДЮЛГЕРОВА Нина, ДИМИТРОВ Деян.** Энергетический пазл евразийской безопасности.....286
- **СУРЖИК Дмитрий.** Нейтралитет иберийских стран в период Второй мировой войны.....294

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **МИРЗАДЕ Лилия.** Современные составляющие Азербайджана в противостоянии внешней политической экспансии.....302
- **ПЫРЖУ Ионел Сергей.** Влияние культурного менеджмента на развитие экономического обмена между Румынией и Болгарией.....310
- **АНГУЕЛОВ Кирил, АНГЕЛОВА Миглена.** Эволюция подхода лидера (2007 – 2013) для общин местного развития (2014 – 2020) – анализ реализации в Болгарии.....320

О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

- Редакционный совет «Молдавского журнала международного права и международных отношений».....328
- Редакционная коллегия (Рецензенты).....335
- Наши авторы.....340
- Требования к оформлению статей для публикации в «Молдавском журнале международного права и международных отношений».....352
- Декларация об этических и правовых основах редакционной политики.....360

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

№ 2 (Том 12), 2017

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр

доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук, доцент

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

КИРТОАКЭ Наталья

кандидат юридических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ	Доктор права, профессор (Испания)	
АРХИЛЮК Виктория	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
АБАШИДЗЕ Аслан	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
БАЛАН Олег	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
БЕНОК Валентин	Доктор политических наук, профессор (Республика Молдова)	
БОШИЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Украина)	
ВЕРЕЩЕТИН Владлен	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ДЕРГАЧЕВ Владимир	Доктор географических наук, профессор (Украина)	
ДЮЛГЕРОВА Нина	Доктор экономических наук, профессор (Болгария)	
КАПУСТИН Анатолий	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ЛИПКОВА Людмила	Доктор, профессор (Словакия)	
МАЗИЛУ Думитру	Доктор права, профессор (Румыния)	
НАЗАРИЯ Сергей	Доктор политических наук, доцент (Республика Молдова)	
ПАПАВА Владимир	Доктор экономических наук, профессор (Грузия)	
ПОПЕСКУ Думитра	Доктор права, профессор (Румыния)	
СТРАТИЕВСКИЙ Дмитрий	Доктор исторических наук, (ФРГ)	
СЕДЛЕЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
ТИМЧЕНКО Леонид	Доктор юридических наук, профессор (Украина)	
ФУЕРЕА Августин	Доктор права, профессор (Румыния)	
ХАБАНИК Джозеф	Доктор экономических наук (Словакия)	
ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг	Доктор права, профессор (Австрия)	
УИЛЬЯМС Сильвия Морин	Доктор права и социальных наук, профессор (Аргентина)	

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ):

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА, ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

АНИЦЕЙ Надия Черасела	Доктор права, профессор (Румыния)	
БУРИАН Кристина	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя	Доктор истории (Великобритания)	
ГЛУХАЯ Диана	Доктор права (Испания)	
ГУО Пинг	Доктор права, профессор морского права (Китайская Народная Республика)	
ДЖЕНТИМИР Алина	Доктор права (Румыния)	
ДОРУЛ Ольга	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ЕВСЕЕВ Владимир	Кандидат технических наук (Российская Федерация)	
ИОВИЦЭ Александрина	Кандидат юридических наук (Республика Молдова – Швейцария)	
КОВАЛЕВА Наталья	Кандидат педагогических наук, доцент (Российская Федерация)	
ЛЫСЕНКО Владлена	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
МАТТОШ Борис	Доктор политических наук (Словакия)	
МЕТРЕВЕЛИ Леван	Доктор политических наук (Грузия)	
МОУСМУТИ Мария	Доктор права (Греция)	
СЫРКУ Диана	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
СЫЧ Александр	Доктор исторических наук, профессор (Украина)	
СМОКИНА Каролина	Доктор права, доцент (Кипр)	
СОЛНЦЕВ Александр	Кандидат юридических наук, доцент (Российская Федерация)	
ИСМАИЛ Тогрул	Доктор истории, доктор экономики, доцент (Турция)	
ЦИГЭНАШ Ион	Кандидат юридических наук (Республика Молдова)	
ЧИУКЭ Аурора	Доктор права, профессор (Румыния)	
ЯНАС Карол	Доктор политических наук, доцент (Словакия)	

© «Молдавский журнал международного права и международных отношений», 2006-2017.

Все права зарегистрированы

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale, familiarizând cititorii săi cu punctele de vedere ale experților și oamenilor de știință din diferite țări, atât din Orient, cât și din Occident.

Revista publică articole cu *access liber*, este licențiată de [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), este acreditată în Moldova ca o publicație științifică, fiind inclusă în diverse baze de date internaționale: [International Scientific Indexing \(ISI\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [Social Science Research Network \(SSRN\)](#), [Biblioteca electronică științifică eLIBRARY.RU](#), [Instrumentul Bibliometric Național](#) et al., pentru calcularea factorului de impact și indicele de citare. Revista folosește recenzarea „double-blind reviewing” — (recenzentul nu știe cine este autorul articolului, autorul nu știe cine este recenzent).

Actualmente, publicația este o revistă conceptuală despre diferite domenii ale dreptului internațional și relațiilor internaționale, devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori.

De-a lungul perioadei 2006-2017 în revistă au fost publicate mai mult de 600 de articole a autorilor din peste 25 de țări (Republica Moldova — 408, Ucraina — 72, Federația Rusă — 48, România — 46, Republica Slovacă — 14, Bulgaria — 8, Republica Belarus — 7, Republica Federală Germania — 6, Georgia — 7, Grecia — 5, Republica Franceză — 6, Regatul Spaniei — 3, Azerbaidjan — 4, Turcia — 3, Tadjikistan — 2, Ungaria — 2, Republica Polonă — 2, Cehia - 1, SUA — 1, Republica Populară Chineză — 1, etc.). Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și al relațiilor internaționale.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The „Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations, acquainting its readers with the views of scientists and experts from different countries, both in the East and the West.

The journal that publishes articles with *open access*, is licensed under [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), accredited in the Republic of Moldova as a scientific publication, is included in the international database: [International Scientific Indexing \(ISI\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [Social Science Research Network \(SSRN\)](#), [Scientific Electronic Library eLIBRARY.RU](#), [Instrumental Bibliometric Național](#) etc., to calculate the impact factor and citation index. The journal uses *double-blind* reviewing — (authors do not know who reviews their paper, and reviewers do not know the names of the authors).

Today it is a conceptual journal about various fields of international law and international relations, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors.

Over the period 2006-2017 more than 600 articles have been published in the journal, by authors from more than 25 countries (The Republic of Moldova — 408, Ukraine — 72, The Russian Federation — 48, Romania — 46, The Slovak Republic — 14, Bulgaria — 8, The Republic of Belarus — 7, The Federal Republic of Germany — 6, Georgia — 7, Greece — 5, The French Republic — 6, Spain — 3, Azerbaijan — 4, Turkey — 3, Tajikistan — 2, Hungary — 2, Poland — 2, Czech Republic — 1, USA — 1, The People's Republic of China — 1, etc.). Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений, знакомя своих читателей с взглядами ученых и экспертов из разных стран, как с Востока, так и с Запада.

Журнал публикует статьи с *открытым доступом* под лицензией [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), аккредитован в Молдавии как научное издание, включен в различные международные базы данных: [International Scientific Indexing \(ISI\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [Social Science Research Network \(SSRN\)](#), [Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU](#), [Instrumental Bibliometric Național](#) и др. для учета импакт-фактора и индекса цитирования. В журнале используются двустороннее слепое рецензирование (*double-blind reviewing* – рецензент не знает, кто автор статьи, автор статьи не знает, кто рецензент).

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права и международных отношений, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив.

За 2006-2017 гг. в журнале было опубликовано более 600 статей авторов из более 25 стран (Республика Молдова — 408, Украина — 72, Российская Федерация — 48, Румыния — 46, Республика Словакия — 14, Болгария — 8, Республика Беларусь — 7, Германия — 6, Грузия — 7, Греция — 5, Французская Республика — 6, Королевство Испания — 3, Азербайджан — 4, Турция — 3, Таджикистан — 2, Венгрия — 2, Польша — 2, Чехия — 1, США — 1, КНР — 1, и т.д.). Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 211-218.

ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963

Submitted: 12. 04. 2017 | Accepted: 15.05. 2017 | Published: 30.07. 2017

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

PROVOCĂRILE DREPTURILOR OMULUI ÎN EUROPA

CHALLENGES OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE

ПРОБЛЕМЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ЕВРОПЕ

CIUCĂ Aurora* / CIUCA Aurora / ЧИУКЭ Ауора

ABSTRACT:

CHALLENGES OF HUMAN RIGHTS IN EUROPE

The purpose of this article is to highlight few issues regarding the human rights in Europe. On one hand, after 64 years since the entry into force of the European Convention on Human Rights the European protection system is in the midst of the process of reform trying to find solutions in order to surmount some malfunctions. On the other hand, the new path opened by the EU's accession to the European Convention seems currently stalled because of the incompatibilities which were not resolved through the negotiations of the agreement concluded in this regard. Against this background, the decision of „de-solidarity”, of detachment, of one of the oldest European democracies generates much discussion and, through its novelty and complexity, causes concerns to the entire continent.

Keywords: European Convention on human rights, ECHR, ECJ, BREXIT.

JEL Classification: K33, F29

REZUMAT:

PROVOCĂRILE DREPTURILOR OMULUI ÎN EUROPA

Scopul acestui articol este de a evidenția câteva dintre problemele cu care se confruntă drepturile omului în Europa. Pe de o parte, după 64 de ani de la intrarea în vigoare a Convenției Europene a drepturilor omului, sistemul european de protecție, este încă în plin proces de reformare și încearcă să găsească soluții pentru a depăși unele disfuncționalități. Pe de altă parte, noua cale deschisă de aderarea Uniunii Europene la Convenția Europeană pare a fi, pentru moment, în impas, din cauza incompatibilităților nerezolvate prin negocierea acordului încheiat în acest sens. În acest context, decizia de „de-solidarizare” a uneia dintre cele mai vechi democrații europene generează numeroase discuții și, prin ineditul și complexitatea sa, îngrijorează întregul continent.

Cuvinte cheie: Convenția Europeană a drepturilor omului, CEDO, CJUE, BREXIT.

JEL Classification: K33, F29

CZU: 341.01, 327.39

* **CIUCĂ Aurora** - Doctor în drept, Profesor universitar, Profesor la Universitatea „Stefan Cel Mare” din Suceava, Avocat la Baroul de Avocați Iași, Președinte al Asociației „Vespasian V. Pella” Iași (Iași, România) / **CIUCA Aurora** -

Ph.D in Law, Professor at „Stefan cel Mare” University of Suceava, Lawyer Yassy Bar Association, President of „Vespasian V. Pella” Association (Yassy, Romania) / **ЧИУКЭ Ауора** - Доктор права, профессор, Профессор Сучавского университета «Штефан чел Маре»; Адвокат в Ясской ассоциации адвокатов; Президент ассоциации „Vespasian V. Pella” (Яссы, Румыния). **E-mail:** aurora_ciuca_2000@yahoo.com

РЕЗЮМЕ:
ПРОБЛЕМЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ЕВРОПЕ

Цель этой статьи состоит в том, чтобы выделить некоторые проблемы, с которыми сталкиваются права человека в Европе. С одной стороны, после 64 лет вступления в силу Европейской Конвенции о защите прав человека, европейская система защиты все еще находится в процессе реформирования, и пытаются найти решения, чтобы преодолеть некоторые недостатки. С другой стороны, новый путь открыт для присоединения Европейского союза к Европейской Конвенции, как представляется, на данный момент, зашедший в тупик, из-за несовместимости соглашения, заключенного в этом смысле. В этой связи, решение «солидарности» одного из старейших демократий Европы порождает многочисленные дискуссии и своей сложностью волнует весь континент.

Ключевые слова: Европейская Конвенция по правам человека, ЕСПЧ, ЮКЕС, BREXIT.

JEL Classification: K33, F29

УДК: 341.01, 327.39

Anul acesta, când se vor împlini 64 de ani de la intrarea în vigoare a Convenției Europene a drepturilor omului, sistemul european de protecție, cel mai avansat dintre cele consacrate este încă în plin proces de reformare. Pe lângă restructurarea internă, noua cale deschisă de aderarea Uniunii Europene la Convenția Europeană pare a fi, pentru moment, în impas, din cauza incompatibilităților nerezolvate prin negocierea acordului încheiat în acest sens. În luna martie, Europa aniversază 60 de ani de la adoptarea Tratatului de la Roma care a creat Comunitatea Economică Europeană. Grație spiritului pacifist al construcției europene, istoria a consemnat o lungă perioadă de pace și dezvoltare democratică, în care, în ultimele decenii au fost atrase și statele est-europene. S-a adevărit, astfel, profetia lui Robert Schuman, a unei Europei create „*not all at once [...] but through concrete achievement which first create a de facto solidarity*”. În acest context, decizia de „de-solidarizare” a uneia dintre cele mai vechi democrații europene generează numeroase discuții și, prin ineditul și complexitatea sa, îngrijorează întregul continent. Aceste realități ne invită la reflecție în privința viitorului drepturilor omului în Europa.

1. Curtea Europeană: aglomerare și adaptare

Formula de succes a Protocolului nr. 11 la Convenția Europeană (în vigoare din 1998) a însemnat restructurarea mecanismului. Pe scurt, „reforma mare” constând în crearea Curții unice cu caracter permanent, accesul direct al persoanelor la Curte, restructurarea instanței și redistribuirea competențelor între camere a condus la ranforsarea credibilității sistemului

european. Numărul imens de cereri individuale pe care le primește de la resortisanții celor 47 de state membre constituie o continuă provocare. Așa cum s-a afirmat în doctrină, „victimă a succesului său” Curtea a ajuns de la 8400 de plângeri în 1999 la 64.300 în 2011, la 64.900 în 2012, la 66.800 în 2013, la 56.399 în 2014 și la 40.650 în 2015¹, 53500 în 2016².

În 2010, reforma operată prin Protocolul 14 a contribuit la simplificarea activității și reducerea duratei proceselor în fața Curții (prin introducerea unei noi formații de lucru-judecătorul unic, a criteriului prejudiciului major și prin pronunțarea asupra cazurilor repetitive)³. Întâlnirile anuale ulterioare, de la Interlaken (în 2010, care demarează „Interlaken Process”), Izmir (2011) și Brighton (2012) au condus la redactarea protocoalelor 15 și 16.

Primul (adoptat în 2013, urmare a Declarației de la Brighton) insistă asupra principiului subsidiarității și a doctrinei marjei de apreciere. Intrarea sa în vigoare va reduce de la 6 la 4 luni termenul în care o plângere individuală poate fi introdusă de la data deciziei finale pe plan intern. Următorul (Protocolul 16) aduce ca noutate posibilitatea formulării de opinii consultative la cererea instanțelor naționale (privind interpretarea sau aplicarea Convenției).

¹ Livescu M., Boncan M. Quo vadis, CEDO? [On-line]: <https://www.juridice.ro/501024/quo-vadis-cedo.htmlridice.ro> (Vizitat la: 02.06.2017).

² ECHR, Annual Report. 2016, p. 5. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

³ Ciucă A. Protecția internațională a drepturilor omului. Iași: Editura Fundației Academice „Axix”, 2009, p. 186 - 187.

Cu toate acestea, la finele anului 2016 erau *pending* 80.000 de cauze⁴ (în top fiind Ucraina cu 18171 de cauze, Turcia cu 12575, Ungaria cu 8962, Federația Rusă cu 7821, România cu 7402, Italia cu 6180⁵).

În același timp, instanța europeană a fost nevoită să se adapteze la noile realități (în privința sfârșitului vieții⁶, a relațiilor de familie și a vieții private - care acoperă o tot mai largă arie, a libertății de exprimare în media digitală⁷, a migrației și terorismului).

Avalanșa de cazuri generează o serie de probleme în ce privește executarea hotărârilor Curții de către statele membre. Raportului Comitetului de Miniștri, organul abilitat să monitorizeze executarea, identifică, în această privință, două componente: creșterea numărului de cazuri și, ca atare, a hotărârilor și așa-numitele „*pockets of resistance*”, adică reticențele față de aspectele sensibile ale unora dintre decizii, datorate unor prejudecăți sociale (e. g. privind minoritatea Romă sau privind securitatea și „*frozen conflicts*”⁸).

Strategia europeană de eficientizare a mecanismul de executare a inclus și adoptarea protocoalelor 14, 15 și 16 (deja menționate) care au urmărit să asigure cooperarea și implicarea tot mai profundă a statelor în acest proces. Subliniem aici importanța noilor puteri acordate Comitetului Miniștrilor prin Protocolul nr. 14 de a declanșa procedura de *infringement* în cazul refuzului⁹ de executare.

⁴ Council of Europe, ECHR Annual Report 2016, p. 5. [On-line]:

http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

⁵ Ibid., p. 194.

⁶ Ibid., p. 22, cu referire la cauza Lambert and Others v. France [GC], no. 46043/14, ECHR 2015

⁷ Ibid., p. 23, c Delfi AS v. Estonia [GC], no. 64569/09, ECHR 2015.

⁸ Council of Europe, Supervision of the Execution of Judgements and Decisions of the European Court of Human Rights, 9th Annual Report of the Committee of Ministers. 2015, p. 11. [On-line]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTM> (Vizitat la: 02.06.2017).

⁹ Revizuirea procedurii prevăzute de art. 46 al.4 al Convenției care, în cazul refuzului unui stat de a se conforma unei hotărâri definitive, după ce a fost pus în întârziere, dă dreptul Consiliului Miniștrilor să sesizeze Curtea (printr-o decizie luată cu votul majorității de două treimi din numărul reprezentanților cu drept de a participa la lucrările acestui organ).

În ciuda acestor eforturi, dublate și de noi regulamente privind executarea hotărârilor¹⁰ sistemul este afectat de tergiversarea executării în unele state, de neglijența manifestată (inclusiv în luarea de măsuri pentru prevenirea acestor situații¹¹, de refuzul unor state¹² (care duce la o slăbire a autorității Curții), de numărul mare de cauze repetitive (ceea ce face ca statele să nu poată ține pasul cu executarea lor) și de încălcările sistemice ale drepturilor în anumite state membre¹³. Pentru a depăși aceste disfuncționalități, Comitetul Miniștrilor a adoptat o serie de măsuri care au vizat, în principal, formularea de recomandări¹⁴ și rezoluții¹⁵ prin care solicită statelor membre să accelereze executarea, să transparentizeze acest proces și să disemineze informațiile privind jurisprudența Curții (mai ales cu privire la problemele sistemice). Comitetul Miniștrilor a propus statelor un *twin-track system* pentru prioritizarea hotărârilor care prezintă probleme structurale (inclusiv a celor pilot) și a celor ce impun măsuri individuale urgente¹⁶. O propunere (care însă nu s-a bucurat de o bună recepție) a fost în sensul exercitării unei „*soft pressure*” de natură a accentua natura obligatorie a executării, prin crearea unui mecanism de „*peer-review*”, după modelul celui existent la nivel global, la Human Rights Council.

¹⁰ Council of Europe, Supervision of the Execution of Judgements and Decisions of the European Court of Human Rights. In: 9th Annual Report of the Committee of Ministers. 2015, p. 14.

¹¹ Printre statele care ridică probleme în privința executării hotărârilor Raportul amintește Albania, Armenia, Azerbaijan, Republica Moldova, Ucraina. In: 9th Annual Report of the Committee of Ministers. 2015, p. 15.

¹² Marea Britanie, în cunoscutele cauze Hirst v the UK și Greens and M.T. v the UK.

¹³ Forst D. The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Limits and Ways Ahead. In: ICL Journal Verlag Österreich, p. 30. [On-line]: https://www.icl-journal.com/download/f1527ce403500a9ec58b8269a9a91471/ICL_Thesis_Vol_7_3_13.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

¹⁴ Recommendation CM/Rec (2008) on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights; Recommendation CM/Rec (2010)3 on effective remedies for excessive length of proceedings.

¹⁵ Resolution Res (2002)58 on the publication and dissemination of the case-law of the European Court of Human Rights; Resolution Res (2002)59 concerning the practice in respect of friendly settlements; Resolution Res (2004)3 on judgments revealing an underlying systemic problem.

¹⁶ 9th Annual Report of the Committee of Ministers, 2015, p. 15.

1. Aderarea U.E la Convenția Europeană: amânare sine die?

În spațiul comunitar, creativitatea judecătorilor europeni (în cauza *Van Gend*) prin „acordarea dreptului resortisanților la o protecție juridică care depășește limitele sistemelor lor naționale”¹⁷, constituie primul moment procesului de construcție normativă ajuns astăzi la integrarea *Cartei Drepturilor Fundamentale* (CDF) a *Uniunii Europene* în *Tratatul de la Lisabona* care prevede aderarea U.E. la Convenția Europeană a drepturilor omului.

Recunoașterea progresivă a drepturilor omului (impusă inițial în scopul respectării drepturilor constituționale de către instituțiile comunitare în cauzele *Stauder*¹⁸, *Internationale*¹⁹ și *Nold*²⁰) culminează cu adoptarea *Cartei drepturilor fundamentale* a U.E. (în anul 2000) și cu crearea de punți interpretative între instanța comunitară de la Luxembourg și cea strasbourgheză²¹.

Inserarea în textul *Tratatului de la Lisabona* plasează Carta la nivelul dreptului primar al Uniunii și face legătura cu drepturile Convenției europene (prin art. 52 al. 3 al TUE) care indică textul acesteia din urmă ca standard minim al drepturilor în U.E.

Fără a insista asupra numeroaselor și complexelor discuții referitoare la drepturile ocrotite de cele două texte, la provocările *Cartei* pentru CJUE și la viziunile (uneori) diferite ale celor două instanțe, ne vom ocupa numai de problema aderării U.E. la Convenția Europeană. Anunțat de *Protocolul nr. 14*, ineditul proces a devenit un imperativ după intrarea în vigoare a *Tratatului de la Lisabona*. Incluzând schimburi de scrisori între cele două organizații tutelare, elaborarea unui plan de acțiune, negocieri, crearea Agenției U.E. pentru drepturile

fundamentale²², procesul a generat, de la început, numeroase discuții legate de asimetria celor două sisteme și de posibilitățile practice de depășire a acestora²³.

Din păcate, după câțiva ani, Europa se află într-un impas după formularea de către CJUE a *Avizului 2/13*²⁴ privind compatibilitatea cu tratatele a proiectului de acord privind aderarea UE la Convenția europeană. Printre problemele nevralgice, CJUE enumeră:

- controlul extern la care ar fi supusă Curtea de Justiție a U.E. în vederea monitorizării drepturilor din Convenție. S-ar impune astfel, aplicarea mecanismului de control al Convenției, ceea ce s-ar traduce prin obligativitatea interpretării Convenției de către CEDO pentru UE și instituțiile sale (fără ca interpretarea de către CJUE a unui drept recunoscut de Convenție să fie obligatorie pentru CEDO). Situația diferă după cum este vorba despre suprapunerea sau nu drepturilor din CDF cu cele din Convenție (în primul caz, puterea statelor semnatare ale Convenției suportă limitări în numele asigurării protecției prevăzute de CDF și pentru păstrarea primatului și efectivității dreptului Uniunii²⁵).

- temerea că aderarea va afecta autonomia de care se bucură dreptul Uniunii în raport cu statele membre și cu dreptul internațional²⁶ (care, în prezent, permite interpretarea drepturilor numai în cadrul structurii și obiectivelor UE). Prevederea din proiectul de acord conform căreia UE este un stat (cu rol identic cu al celorlalte state membre) contrazice, în viziunea Curții, natura intrinsecă a UE și o îndepărtează de la specificul dreptului UE bazat pe obligația încrederii reciproce dintre state, ceea ce afectează echilibrul Uniunii²⁷. Argumentul este totodată folosit pentru a atrage atenția asupra afectării structurii

¹⁷ Cartabia M. Fundamental Rights and the Relationship among the Court of Justice, the National Supreme Courts and the Strasbourg Court. In: 50th Anniversary of the Judgment in *Van Gend en Loos*, 1963-2013. Conference Proceedings, Luxembourg, 13 May 2013, Curia, p. 155.

¹⁸ CJCE, *Stauder v. City of Ulm*, C-29/69(1969).

¹⁹ CJCE, *Internationale Handelsgesellschaft* (C11/70, 1970). În cauză, reclamantul, care a obținut o licență de export pentru porumb din Germania se plânge de condiția impusă de un regulament comunitar care prevede instituirea unui depozit ca garanție.

²⁰ CJCE, *Nold v. Commission* (C4/73, 1974).

²¹ Ciucă A. Dialogul dintre CEDO și Curtea de Justiție a U.E. privind protecția drepturilor omului, în *Reglementări ale Uniunii Europene de un interes aparte-sui generis*, pentru România. București: Universul Juridic, 2017, p. 53 - 70.

²² Council Regulation (EC) No.168/2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights, OJ 2007 L53/1.

²³ Ciucă A. On the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the EU accession to the European Convention on Human Rights, *Eastern Journal of European Studies*. Al. I. Cuza University of Iasi: The Centre for European Studies, 2011, 2(1), p. 57 - 65.

²⁴ *Avizul 2/13* al Curții (Plen), 18 decembrie 2014, Curia documents, http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=RO&text (Vizitat la: 02.06.2017).

²⁵ Ciucă A. Dialogul dintre CEDO și Curtea de Justiție a U.E. privind protecția drepturilor omului, p. 66.

²⁶ *Avizul 2/13*, par. 170.

²⁷ Ciucă A. Dialogul dintre CEDO... *Op. cit.*, p. 67.

constituționale a UE reflectată în atribuirea competențelor și în trăsăturile specifice ce formează esența sa (construcție juridică bazată pe tratate, ce a impus limitarea drepturilor suverane ale statelor în numeroase domenii, supremație în raport cu dreptul intern, efect direct asupra statelor membre și resortisanților acestora care sunt subiecte ale ordinii comunitare etc.)²⁸.

-faptul că mecanismul stabilit de Protocol este de natură a afecta autonomia procedurii preliminare, „cheia de boltă” a sistemului jurisdicțional²⁹ care asigură unitatea de interpretare a dreptului european prin realizarea dialogului dintre instanțele statelor membre și CJUE. Deși prin Protocolul nr. 16 Convenția europeană permite instanțelor superioare și tribunalelor statelor membre să solicite CEDO opinii consultative privind interpretarea sau aplicarea drepturilor din Convenție, procesul de aderare odată încheiat (și Convenția europeană devenită parte a dreptului UE) va afecta autonomia procedurii preliminare stabilită de TFUE (mai ales când drepturile garantate de Cartă corespund celor din Convenție)³⁰.

-problema competenței exclusive a CJUE pentru soluționarea disputelor dintre statele membre sau dintre acestea și UE privind conformitatea cu Convenția. Curtea arată că statele membre au acceptat (pe baza Tratatului FUE art. 344) că o dispută legată de interpretarea sau aplicarea tratatelor nu va fi supusă altei metode de soluționare în afara celor la care trimit tratatele³¹. Faptul că, potrivit acordului, procedurile în fața Curții nu trebuie considerate modalități de soluționare a disputelor (pe care statele membre le-au agreat în conformitate cu Convenția), nu este suficient pentru a asigura competența exclusivă a CJUE. Acordul ar fi de natură să intervină în condiția impusă de TFUE³² prin faptul că permite ca UE sau statele membre să se adreseze CEDO pentru cauze privind încălcări ale Convenției de către un stat sau de către UE în relație cu dreptul Uniunii. Ca atare, în viziunea CJUE, proiectul de acord ar fi compatibil cu TFUE numai dacă jurisdicția CEDO ar exclude expres disputele dintre statele membre sau dintre acestea și UE privind aplicarea Convenției în dreptul Uniunii.

- mecanismul co-pârâtului (privind asigurarea corectitudinii procedurilor statelor ne-membre și ale celor individuale împotriva statelor membre sau ale Uniunii în fața CEDO) care, în opinia CJUE ar putea să interfereze cu repartizarea competențelor între Uniune și statele membre³³. Câtă vreme o parte poate dobândi calitatea de co-pârât ca urmare a invitației CEDO, lipsa caracterului obligatoriu poate eluda dreptul Uniunii de a aprecia dacă sunt îndeplinite condițiile materiale pentru declanșarea mecanismului. În plus, când Uniunea sau statele membre solicită intervenția în calitate de co-pârâte în fața CEDO, aceasta va fi competentă să verifice îndeplinirea condițiilor. Or, CJUE contestă posibilitatea controlului CEDO asupra normelor Uniunii privind repartizarea competențelor către statele membre și „criteriile de imputare a actelor sau omisiunilor acestora”³⁴.

-procedura implicării prealabile a Curții într-o cauză cu care este sesizată CEDO. Dacă o problemă de drept comunitar face obiectul cauzei, CJUE consideră inoportun controlul CEDO care „ar echivala cu a-i conferi acesteia competența de a interpreta jurisprudența Curții”³⁵. Ca atare, CJUE consideră necesară o procedură care să-i permită informarea cu privire la orice cauză aflată pe rolul CEDO pe baza căreia să verifice dacă s-a pronunțat asupra chestiunii de drept respective și, ulterior, să demareze procedura implicării prealabile³⁶.

- faptul că acordul de aderare nu conține măsuri care să permită conservarea caracteristicilor Uniunii privind controlul jurisdicțional în materia PESC³⁷ și ar permite CEDO să se pronunțe asupra compatibilității actelor comunitare din acest domeniu cu Convenția, sau, altfel spus, să supună aceste acte unui control jurisdicțional extern Uniunii³⁸.

Este greu de spus cum vor fi rezolvate aceste probleme. Cert este că aderarea, formulată ca obligație internațională convențională, trebuie onorată.

3. BREXIT și efectul de domino în privința drepturilor omului

Probabil, este inutil să amintim că, după cel de-al Doilea Război Mondial, Marea Britanie

²⁸ Id.

²⁹ Avizul 2/13, par. 176.

³⁰ Id.

³¹ Avizul 2/13, par. 201.

³² Id., par. 209.

³³ Id. par. 225.

³⁴ Id., par. 224.

³⁵ Id., par. 239.

³⁶ Ciucă A. Dialogul dintre CEDO și... *Op. cit.*, p. 69.

³⁷ Ibid., par. 249 - 257.

³⁸ Ciucă A. Dialogul dintre CEDO și... *Op. cit.*, p. 70.

(prin vocea lui *Churchil*) a formulat necesitatea adoptării unei carte europene a drepturilor și libertăților și, ulterior, a fost în primele rânduri la redactarea și semnarea Convenției Europene. De asemenea, ca recorduri recente, Marea Britanie a fost prima țară din lume care (în considerarea principiilor formulate de ONU) a cerut marilor companii respectarea drepturilor omului în ce privește tema gravă a sclaviei moderne (care, în 2015 este reluată în legea privind Modern Slavery Act)³⁹.

În prezent, drepturile omului în Marea Britanie sunt (încă) protejate de trei regimuri: Carta drepturilor fundamentale a U.E, Convenția Europeană a Drepturilor Omului (care, capătă aplicare directă în dreptul intern prin *Human Rights Act din 1998*) și prin legislația internă.

Există mai multe scenarii în legătură cu viitorul drepturilor omului:

1. Marea Britanie să părăsească UE și să păstreze *Human Rights Act (HRA)*⁴⁰. Această formulă ar atrage anumite limitări ale drepturilor și ale remediilor pentru încălcări. Art. 50 din Tratat nu menționează dacă cetățenii britanici în alte state membre și cetățenii UE în Marea Britanie vor pierde automat dreptul la libertatea de circulație și drepturile cetățenești asociate⁴¹ și nici urmările ce vor surveni în perioada de tranziție.

2. Din păcate, cel mai vehiculat scenariu este cel potrivit căruia, Marea Britanie părăsește UE și abrogă HRA. În aceste condiții, țara care, din 1689 a avut *Bill of Rights* practic, nu va mai avea în dreptul intern un document privind drepturile omului. Legislația acomodată deja cu dreptul UE va rămâne în vigoare până când Parlamentul se va pronunța. Intențiile politice sunt acelea de a adopta altă lege privind drepturile omului⁴², așa numitul *British Bill of Rights (BBR)* care „să refacă reputația drepturilor omului în Marea Britanie”⁴³.

În acest context, se susține, pe de o parte, păstrarea calității de stat membru la Convenția europeană, concomitent cu un British Bill care să conțină „*rights that are dear to us*” (cum ar fi acela de a fi judecat de jurați)⁴⁴ și, pe de altă parte, retragerea de la Convenția Europeană a drepturilor omului.

Se insistă pe ideea unui BBR axat pe valorile britanice. Dar, de vreme ce, în zilele noastre, valorile fundamentate pe dreptul internațional al drepturilor omului sunt, evident, împărtășite de toate statele, este destul de greu de imaginat valorile britanice „specifice”.

Varianta retragerii de la Convenție a venit pe fondul alterării relațiilor generat de refuzul executării de către UK a hotărârilor CEDO (privind dreptului de vot al deținuților⁴⁵), deși, în general, a avut un grad ridicat de executare a hotărârilor (via CEDO, în Anglia au fost abolite o serie de vechi statute care încălcău drepturile (în anii 70 au fost interzise pedepsele corporale⁴⁶, în 1981 a fost dezincriminată homosexualitatea în Irlanda de Nord⁴⁷, în 1995 a fost impusă limitarea acțiunii agenților statului în folosirea forței⁴⁸).

Deși în mediul politic se indică anul 2020 ca variantă de retragere a UK din CEDO se pare că, în realitate acest demers se va realiza mai devreme. Oricum, se pare că asistăm la o „erodare a angajamentelor”⁴⁹ asumate care are drept consecință slăbirea sistemului de protecție a drepturilor omului în Europa. Riscul este ca acest curent să inspire și alte state semnatare ale Convenției Europene.

Marea problemă este cea legată acumulările normative din dreptul Uniunii în raport cu dreptul intern. Și în această privință opiniile sunt împărțite între posibilitatea „ajustării” dreptului intern, *case-by-case*, până la „eliminarea” aspectelor nedorite, adoptarea unei convenții

⁴⁴ Id.

⁴⁵ *McKerr v. UK*, 2001, Appl.28883/95.

⁴⁶ *Tyrer v. the United Kingdom* (application No. 5856/72).

⁴⁷ *Dudgeon v United Kingdom*, Merits, Just Satisfaction, App No 7525/76, [1981] ECHR 5, (1982) 4 EHRR 149, IHRL 31 (ECHR 1981), 22nd October 1981.

⁴⁸ *McCann and Others v. United Kingdom*, Series A, No 324, Application No 18984/91 (1995).

⁴⁹ *The Impossible Diplomacy of Human Rights*. Lecture by Zeida Ra'ad Al Hussein, United Nations High Commissioner for Human Rights, at Georgetown University on the occasion of the presentation of the Trainor Award for Excellence in the Conduct of Diplomacy, 16 February 2017.

³⁹ Stefanovic A. Brexit Vol.2: Britain's withdrawal from the European Convention on Human Rights. [On-line]: <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9daa145c-3468-4e99-9f89-881027791a55> (Vizitat la: 02.06.2017).

⁴⁰ Boyle K., Cochrane L. Brexit and British Bill of Rights: four scenarios for Human Rights. [On-line]: http://ukandcn.ac.uk/explainers_-and-british-bill-of-rights-four-scenarios.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

⁴¹ Id.

⁴² Id.

⁴³ Id.

constituționale în același sens (de evaluare și debarasare) și, posibilitatea (mai puțin fezabilă⁵⁰) a eliminării *ab initio* a dreptului comunitar care să fie înlocuit de dreptul intern.

Breșa britanică alături de problemele menționate anterior constituie adevărate provocări pentru drepturile omului în Europa de azi. În acest context, o re-solidarizare și o înțeleaptă cooperare a statelor pentru a proteja valorile esențiale europene⁵¹ se impun cu necesitate.

Bibliografie:

1. 9th Annual Report of the Committee of Ministers. 2015.
2. Avizul 2/13 al Curții (Plen), 18 decembrie 2014, Curia documents, http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=RO&text (Vizitat la: 02.06.2017).
3. Boyle K., Cochrane L. Brexit and British Bill of Rights: four scenarios for Human Rights. [On-line]: <http://ukandem.ac.uk/explainers-and-british-bill-of-rights-four-scenarios.pdf> (Vizitat la: 02.06.2017).
4. Cartabia M. Fundamental Rights and the Relationship among the Court of Justice, the National Supreme Courts and the Strasbourg Court. In: 50th Anniversary of the Judgment in Van Gend en Loos, 1963-2013. Conference Proceedings, Luxembourg, 13 May 2013, Curia.
5. Ciucă A. Dialogul dintre CEDO și Curtea de Justiție a U.E. privind protecția drepturilor omului, în Reglementări ale Uniunii Europene de un interes aparte-sui generis, pentru România. Iași: Universul Juridic, 2017.
6. Ciucă A. On the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the EU accession to the European Convention on Human Rights, Eastern Journal of European Studies. Al. I. Cuza University of Iasi: The Centre for European Studies, 2011, 2 (1), p. 57 - 65.

⁵⁰ The implications of Brexit for fundamental rights protection in the UK. In: Report on hearing held on 25 February 2016. [On-line]: <http://lse.ac.uk/european-institute/lse-commission/hearing-6-the-implications-of-brexit-for-fundamental-rights-protection-in-the-uk.pdf> (Vizitat la: 02.06.2017).

⁵¹ Williams A. The Ethos of Europe. Values, Law and Justice in the EU. Cambridge [u.a.]: Cambridge Univ. Press, 2010, p. 21. The implications of Brexit for fundamental rights protection in the UK. In: Report on hearing held on 25 February 2016. [On-line]: <http://lse.ac.uk/european-institute/lse-commission/hearing-6-the-implications-of-brexit-for-fundamental-rights-protection-in-the-uk.pdf> (Vizitat la: 02.06.2017).

7. Ciucă A. Protecția internațională a drepturilor omului. Iași: Editura Fundației Academice „Axix”, 2009. 281 p.

8. CJCE, Stauder v. City of Ulm, C-29/69(1969).

9. Council of Europe, ECHR Annual Report 2016. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

10. Council of Europe, Supervision of the Execution of Judgments and Decisions of the European Court of Human Rights, 9th Annual Report of the Committee of Ministers. 2015. [On-line]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTM> (Vizitat la: 02.06.2017).

11. Council Regulation (EC) No.168/2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights, OJ 2007 L53/1.

12. Dudgeon v United Kingdom, Merits, Just Satisfaction, App No 7525/76, [1981] ECHR 5, (1982) 4 EHRR 149, IHRL 31 (ECHR 1981), 22nd October 1981.

13. ECHR, Annual Report. 2016. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

14. Forst D. The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Limits and Ways Ahead. In: ICL Journal Verlag Österreich. [On-line]: https://www.icl-journal.com/download/f1527ce403500a9ec58b8269a9a91471/ICL_Thesis_Vol_7_3_13.pdf (Vizitat la: 02.06.2017).

15. Livescu M., Boncan M. Quo vadis, CEDO? [On-line]: <https://www.juridice.ro/501024/quo-vadis-cedo.htmlridice.ro> (Vizitat la: 02.06.2017).

16. McCann and Others v. United Kingdom, Series A, No 324, Application No 18984/91 (1995).

17. Stefanovic A. Brexit Vol.2: Britain's withdrawal from the European Convention on Human Rights. [On-line]: <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9daa145c-3468-4e99-9f89-881027791a55> (Vizitat la: 02.06.2017).

18. The implications of Brexit for fundamental rights protection in the UK. In: Report on hearing held on 25 February 2016. [On-line]: <http://lse.ac.uk/european-institute/lse-commission/hearing-6-the-implications-of-brexit-for-fundamental-rights-protection-in-the-uk.pdf> (Vizitat la: 02.06.2017).

19. The implications of Brexit for fundamental rights protection in the UK. In: Report on hearing held on 25 February 2016. [On-line]: <http://lse.ac.uk/european-institute/lse-commission/hearing-6-the-implications-of-brexit-for-fundamental-rights-protection-in-the-uk.pdf> (Vizitat la: 02.06.2017).

20. The Impossible Diplomacy of Human Rights. Lecture by Zeida Ra'ad Al Hussein, United Nations High Commissioner for Human Rights, at Georgetown University on the occasion of the presentation of the Trainor Award for Excellence in the Conduct of Diplomacy, 16 February 2017.

21. Williams A. The Ethos of Europe: Values, Law and Justice in the EU. Cambridge [u.a.]: Cambridge Univ. Press, 2010. viii + 358 p.

Copyright©CIUCĂ Aurora, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea „Stefan cel Mare” din Suceava,
Facultatea de Drept, Str. Universitatii 13,
720229 Suceava, Romania.

E-mail: aurora_ciuca_2000@yahoo.com

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2017, Issue 2, Volume 12, Pages 219-228. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 11. 2016 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017
---	--

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

TRANSPORT OF RADIOACTIVE WASTE: LIABILITY ISSUES REVISITED

TRANSPORT DE DEȘEURI RADIOACTIVE: PROBLEME DE RĂSPUNDERE REVIZATE

**ТРАНСПОРТИРОВКА РАДИОАКТИВНЫХ ОТХОДОВ: ВОПРОСЫ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПЕРЕСМОТРЕНЫ**

HANDRLICA Jakub¹ / HANDRLICA Jakub* / ХАНДРЛИКА Якуб
NOVOTNÁ Marianna² / NOVOTNÁ Marianna** / НОВОТНА Марианна

ABSTRACT:

**TRANSPORT OF RADIOACTIVE WASTE:
LIABILITY ISSUES REVISITED**

Article deals with liability issues, arising from transport of radioactive waste under the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage of 1963, which currently establish basic nuclear liability principles in the region of Central and Eastern Europe. In particular, the authors are dealing with the issues of defining the subject liable for damages in cases of domestic and inter-state transport of radioactive waste. Further, they also point out several problems, arising from the lack of worldwide

¹ Law Faculty, Charles University in Prague, Czech Republic, Email: Jakub.Handrlica@prf.cuni.cz. This article has been supported by the Czech Science Foundation through its project 17-16764S „Radioactive waste and spent nuclear fuel management – identifying challenges for the Czech legal framework.”

* **HANDRLICA Jakub** - Doctor în Drept, membru al Departamentului de Drept Administrativ și Științe Administrative, Facultatea de Drept, Universitatea Charles din Praga, Republica Cehă. Mai mult, el este membru al Asociației Cehe de Drept Internațional, membru al Asociației de Drept Internațional Nuclear și membru al Rețelei de Cercetare privind Dreptul Administrativ al Uniunii Europene (ReNEAL). (Praga, Cehia). / **JUDr. HANDRLICA Jakub** - Ph.D. in Law, is member of the Department of Administrative Law and Administrative Science, Faculty of Law, Charles University in Prague, Czech Republic. Further, he is member of the Czech Association of International Law, International Nuclear Law Association and of the Research Network on EU Administrative Law (ReNEAL). (Prague, Czech Republic). / **ХАНДРЛИКА Якуб** - Доктор права, является членом кафедры административного права и административных наук, факультет права, Карлов университет в Праге, Чешская Республика. Кроме того, он является членом чешской Ассоциации международного права, Международной Ассоциации ядерного права и исследовательской сети по административному праву ЕС (ReNEAL). (Прага, Чехия).

² Law Faculty, University in Trnava, Slovak Republic, Email: Marianna.Novotna@gmail.com. This article has been supported by the Slovak Research and Development Agency through its project APVV-14-0061 „Proliferation of the social function of the Slovak private law by the application of European private law principles”.

** **NOVOTNÁ Marianna** - Doctor în drept, este membru al Departamentului de Drept Civil și Comercial, Facultatea de Drept, Universitatea din Trnava, Trnava, Slovacia. Ea este membru al Institutul de Drept European (ELI), membru al Societății de Drept European al contractelor (SECOLA) și membru la Baza Comună de Drept Privat European. (Trnava, Slovacia). / **JUDr. NOVOTNÁ Marianna** - Ph.D. in Law, is member of the Department of Civil and Commercial Law, Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia. She is member of the European Law Institute (ELI), Society of European Contract Law (SECOLA) and of the Common Core of European Private Law. (Trnava, Slovakia). / **НОВОТНА Марианна** – Кандидат юридических наук, член кафедры гражданского и хозяйственного права, юридический факультет Трнавского университета в г. Трнава, Словакия. Она является членом Европейского правового института (Илай), общества Европейского договорного права (SECOLA) и общего ядра Европейского частного права. (Трнава, Словакия).

liability regime for nuclear liability in regard of international transport, in particular with regard to liability issues arising from inter-state transport of radioactive waste.

Key words: *nuclear third party liability, The Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage of 1963, nuclear incident, radioactive products, transport of radioactive waste.*

JEL Classification: K33, K19, F55

РЕЗЮМЕ:

ТРАНСПОРТИРОВКА РАДИОАКТИВНЫХ ОТХОДОВ: ВОПРОСЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПЕРЕСМОТРЕНЫ

В статье рассматриваются вопросы ответственности, возникающие в связи с перевозкой радиоактивных отходов в соответствии с Венской Конвенцией о гражданской ответственности за ядерный ущерб 1963 года, которая в настоящее время устанавливает основные принципы ответственности за ядерный ущерб в регионе Центральной и Восточной Европы. В частности, авторы имеют дело с вопросами, связанными с определением субъекта ответственности за вред в случаях внутренних и межгосударственных перевозок радиоактивных отходов. Кроме того, они также отмечают ряд проблем, возникающих из-за отсутствия глобального режима ответственности за ядерную ответственность в отношении международных перевозок, в частности по вопросам ответственности, связанной с межгосударственной перевозкой радиоактивных отходов.

Ключевые слова: *ответственность в отношении третьих лиц за ядерный ущерб, Венская Конвенция о гражданской ответственности за ядерный ущерб 1963 года, ядерный инцидент, радиоактивные продукты, транспортировка радиоактивных отходов.*

JEL Classification: K33, K19, F55

УДК: 341.217(4), 341.223.7

REZUMAT:

TRANSPORT DE DEȘURI RADIOACTIVE: PROBLEME DE RĂSPUNDERE REVIZATE

Articolul analizează probleme de răspundere, care decurg din transportul de deșuri radioactive sub Convenția de la Viena privind răspunderea civilă pentru daune nucleare din 1963, care în prezent se stabilește bază răspunderii privind principiile nucleare în regiunea Europei Centrale și de Est. În special, autorii analizează problemele de definire a subiectului responsabilității pentru daune în cazurile de transport intern și interstatal de deșuri radioactive. Mai mult, ei subliniază, de asemenea, mai multe probleme, care rezultă din lipsa de răspundere civilă pentru daune nucleare în ceea ce privește transportul internațional, în special în ceea ce privește probleme de răspundere care rezultă din transportul interstatal de deșuri radioactive.

Cuvinte cheie: *răspunderea terților în domeniul nuclear, Convenția de La Viena privind răspunderea civilă pentru daune nucleare din 1963, incident nuclear, produse radioactive, transport de deșuri radioactive.*

JEL Classification: K33, K19, F55

CZU: 341.217(4), 341.223.7

Convention” or „the Vienna Convention”¹ do

Introduction

The Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage of 1963 (hereinafter „the

currently establish basic nuclear liability principles in 40 states worldwide, in particular in the region of Central and Eastern Europe.^{2,3} The main purpose of the Convention is to harmonize national legislation relating to third party liability for nuclear damage.⁴ Basically, each Contracting Party can choose between incorporation of the Convention in the domestic legal system, thus allowing for its direct application, and the adoption of national legislation specifically implementing the Convention. However, it is a matter of fact that the Convention does not bring about complete harmonization; rather, as is stated in its Preamble, is established „some minimum standards to provide financial protection against damage resulting from certain peaceful uses of nuclear energy.” Consequently, certain degree of discretion is thus left to national legislation.⁵

¹ The Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage of 21st May 1963 entered into force on 12th November 1977.

² Argentina, Armenia, Belarus, Bolivia, Bosna and Herzegovina, Brazil, Bulgaria, Cameroon, Chile, Croatia, Cuba, Czech Republic, Egypt, Estonia, Hungary, Jordan, Kazakhstan, Latvia, Lebanon, Lithuania, Mauritius, Mexico, Montenegro, Morocco, Niger, Nigeria, Peru, Philippines, Poland, Republic of Macedonia, Republic of Moldova, Romania, Russian Federation, Saint Vincent and Grenada, Saudi Arabia, Senegal, Serbia, Slovakia, Ukraine and Uruguay.

³ To strengthen the liability framework established by the Vienna Convention, several Contracting Parties signed the Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage in 1997. The Vienna Convention, as Amended by the Protocol of 1997 entered force in 2003 (thereinafter „the Amended Vienna Convention”). However, the Amended Convention hasn't been ratified by all Contracting Parties of the Convention until now. Consequently, the Amended Vienna Convention is currently valid in those states which already have deposited their instruments of ratification, while in the other states, the (original version of the) Vienna Convention remains in force. However, the basic principles of nuclear third party liability remain unchanged also in the liability régime of the Amended Vienna Convention. Currently, following States are Contracting Parties to the Amended Vienna Convention: Argentina, Belarus, Bosnia and Herzegovina, Jordan, Kazakhstan, Latvia, Montenegro, Morocco, Niger, Poland, Romania, Saudi Arabia and United Arab Emirates.

⁴ The Convention does not cover the issue of State responsibility or liability for nuclear damage. This is explicitly provided in its Art. XVIII, which makes it clear that the Convention is not to be „construed as affecting the rights, if any, of a Contracting Party under the general rules of public international law in respect of nuclear damage.”

⁵ IAEA (ed.): The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and 1997 Convention on

In practical terms, the application of the liability régime created by the Vienna Convention will be triggered in case of a nuclear incident. Article I of the Convention defines the term ‘nuclear incident’ as „any occurrence or succession of occurrences having the same origin which causes damage.” However, the nuclear third party liability regime of the Convention is applicable only to those damages, which „arises out of or results from the radioactive properties or a combination of radioactive properties with toxic, explosive or other hazardous properties of nuclear fuel or radioactive products or waste in, or of nuclear material coming from, originating in, or sent to, a nuclear installation.”⁶

In this regard, the Convention contains some basic liability principles, which differ considerably from the principles of the ordinary tort law.

1. Each nuclear installation⁷ must have a person in charge: *the operator*. The operator of a nuclear installation is exclusively liable for nuclear damage.⁸ No other person may be held liable, and the operator cannot be held liable under other legal provisions.

2. Liability is legally channeled solely to the operator of the nuclear installation and is absolute. In relation to this, the Convention provides for very limited liability relief (exclusive

Supplementary Compensation for Nuclear Damage – Explanatory Texts. Vienna: IAEA, 2007, p. 6 - 7.

⁶ Consequently, the nuclear liability regime created by the Convention will be not applicable to the damages, arising from a traffic accident that occurred at the site of a nuclear installation. Neither will it be applicable to the damages, arising from a work accident occurred during maintaining works at the site. Similarly, damages arising from a fire in one of the administrative building at the site are not to be considered as „nuclear damages” pursuant to the Convention. However, if such a fire „arises out of or results from the radioactive properties”, damages occurred are to be considered as “nuclear” in the sense of the Convention.

⁷ In relation to the term „nuclear installation”, the Vienna Convention uses the term „Installation State”. This means any „Contracting Party within whose territory a nuclear installation is situated or, if it is not situated within the territory of any State, the Contracting Party by which or under the authority of which the nuclear installation is operated”. (Art. I, Par. 1, letter /d/).

⁸ The Convention provides (Art. X), that the operator has a right of recourse only if this is expressly provided for by a contract in writing, or – in the case a nuclear incident results from an act or omission done with intent to cause damage – against the individual who has acted or omitted to act with such intent.

liability of the operator). The operator will be exonerated from liability only if he proves, that the nuclear incident was directly due to armed conflict, hostilities, civil war, insurrection or a grave natural disaster,⁹ or that it resulted wholly or partly either from gross negligence of the victim or from an act or omission of the victim with intent to cause harm.¹⁰

3. As a *quid pro quo* for the very strict conditions of the operator's liability, the Installation State may limit the operator's liability by the national legislation. However, the Convention provides for a minimum possible liability limit.¹¹

4. Further, the Convention requires for congruence between operators' liability and mandatory insurance.¹²

5. Operators' liability is also limited in time.¹³ Since physical injury from radioactive

contamination may not manifest itself for some time after the nuclear incident, the adoption of a too short period of limitation would clearly be inequitable. On other hand, this very fact, combined with the difficulty of proving that long-term radiation damage is due to a given source, has resulted in the adoption of a term shorter than those usually provided for under the general rules of tort law.

6. At the same time, the Convention provides that courts of the Installation State where the nuclear incident occurred will have exclusive jurisdiction over all actions brought for damages caused by a nuclear incident occurring in their territory.¹⁴ In a case where nuclear material in transport causes damage within the territory of an Installation State, the court where the nuclear material was situated at the time of damage will be exclusively competent.

It is a matter of fact, that the Vienna Convention explicitly refers to "radioactive products and waste" when defining the "nuclear material".¹⁵

Further, the Convention defines the term „nuclear installation” as „*any nuclear reactor¹⁶ other than one with which a means of sea or air transport is equipped for use as a source of power, whether for propulsion thereof or for any other purpose; any factory using nuclear fuel¹⁷*”

⁹ Art. IV, Par. 3.

¹⁰ Art. IV, Par. 2.

¹¹ The Convention provides (Art. V, Par. 1 and 3), that the liability of the operator may be limited by the Installation State to not less than US \$ 5 million for any one nuclear incident. The US \$ referred to in this Convention is a unit of account equivalent to the value of the United States dollar in terms of gold on 29 April 1963, that is to say US \$ 35 per one troy ounce of fine gold.

¹² The Convention provides (Art. VII, Par. 1) that the operator shall be required to maintain insurance or other financial security covering his liability for nuclear damage in such amount, of such type and in such terms as the Installation State shall specify. The Installation State shall ensure the payment of claims for compensation for nuclear damage, which have been established against the operator by providing the necessary funds to the extent that the yield of insurance or other financial security is inadequate to satisfy such claims, but not in excess of the limit, if any, established pursuant to Article V. However, in this regard, the Convention also provides that Contracting Party or any of its constituent sub-divisions, such as States or Republics, are not required to maintain insurance or other financial security to cover their liability as operators.

¹³ The Convention provides (Art. VI, Par. 1) that rights of compensation under this Convention shall be extinguished if an action is not brought within ten years from the date of the nuclear incident. If, however, under the law of the Installation State the liability of the operator is covered by insurance or other financial security or by State funds for a period longer than ten years, the law of the competent court may provide that rights of compensation against the operator shall only be extinguished after a period which may be longer than ten years, but shall not be longer than the period for which his liability is so covered under the law of the Installation State. Such extension of the extinction period shall in no case affect rights of compensation under this Convention of any person who has brought an action for loss of life or personal injury against the operator before the

expiry of the aforesaid period of ten years. Further, the Convention provides (Art. VI, Par. 3) that the law of the competent court may establish a period of extinction or prescription of not less than three years from the date on which the person suffering nuclear damage had knowledge or should have had knowledge of the damage and of the operator liable for the damage, provided that the period established pursuant to paragraph 1 of this Article shall not be exceeded.

¹⁴ Art. XI, Par. 1.

¹⁵ „Radioactive products or waste” means „any radioactive material produced in, or any material made radioactive by exposure to the radiation incidental to, the production or utilization of nuclear fuel, but does not include radioisotopes which have reached the final stage of fabrication so as to be usable for any scientific, medical, agricultural, commercial or industrial purpose”. (Art. I, Par. 1 letter /g/).

¹⁶ „Nuclear reactor” means any structure containing nuclear fuel in such an arrangement that a self-sustaining chain process of nuclear fission can occur therein without an additional source of neutrons (Art. I, Par. 1 letter /i/).

¹⁷ „Nuclear fuel” means any material which is capable of producing energy by a self-sustaining chain process of nuclear fission (Art. I, Par. 1 letter /f/).

for the production of nuclear material¹⁸, or any factory for the processing of nuclear material, including any factory for the re-processing of irradiated nuclear fuel; and any facility where nuclear material is stored, other than storage incidental to the carriage of such material.” It is a matter of fact, that the Vienna Convention includes any „facility where nuclear material is stored, other than storage incidental to the carriage of such material” under the scope of its liability régime. Because the definition of „nuclear material”¹⁹ covers also radioactive products and waste, the Convention is to be interpreted to apply to all installations for the storage of radioactive waste without any further precision.²⁰

Further, the liability régime created by the Vienna Convention, covers also „any factory for the processing of nuclear material, including any factory for the re-processing of irradiated nuclear fuel.” It is a matter of fact, that the Convention remains silent regarding any definition of the term „irradiated nuclear fuel”. However, scientific literature tends to agree, that facilities used for reprocessing of radioactive waste (spent nuclear fuel) do fall under the

definition of “nuclear installation” under the Vienna Convention.

Consequently, this article aims to deal with liability issues arising with transport of radioactive waste from a nuclear reactor operated for civilian purposes to either a „facility where nuclear material is stored” or to „any factory for the processing of nuclear material, including any factory for the re-processing of irradiated nuclear fuel.” In this regard, the article will deal with liability issues arising both from domestic and from inter-state transport of radioactive waste.

Topical issues of the liability issues arising from the transport of radioactive waste

Exclusive liability of the operator and the transport of radioactive waste

Under the Vienna Convention, the *operator* is exclusively liable both where the nuclear incident occurs in a nuclear installation operated by him and where the incident occurs in the course of transport of radioactive waste to or from that installation. In the legal framework of the Convention, the operator²¹ is „the person designated²² or recognized²³ as the operator of a nuclear installation by the state.” Consequently, the operator’s liability excludes the liability of the carrier, who would otherwise be liable under ordinary tort law.²⁴

There is, however, one exception to this basic principle. Under the Convention, the Contracting Party may provide by legislation that a *carrier* of radioactive waste, or a person handling radioactive waste, be designated or recognized as operator in the place of the operator concerned. Further, the substitution must be *requested* by the carrier, or a person handling the waste, and have the *consent* of the operator concerned.²⁵ In such a case, a carrier who is designated or recognized by

¹⁸ „Nuclear material” means nuclear fuel, other than natural uranium and depleted uranium, capable of producing energy by a self-sustaining chain process of nuclear fission outside a nuclear reactor, either alone or in combination with some other material; and radioactive products or waste (Art. I, Par. 1 letter /h/).

¹⁹ „Nuclear material” means nuclear fuel, other than natural uranium and depleted uranium, capable of producing energy by a self-sustaining chain process of nuclear fission outside a nuclear reactor, either alone or in combination with some other material; and radioactive products or waste (Art. I, Par. 1 letter /h/).

²⁰ Where radioactive waste is stored only as an incidental part of their carriage - for example, on a railway station platform - the facilities used for such storage will not be deemed to come within the definition of nuclear installation because of the transitory and fortuitous nature of the storage. Consequently, any damage arising from any incident in these facilities, arising from „results from the radioactive properties or a combination of radioactive properties with toxic, explosive or other hazardous properties of radioactive waste” will be not covered by the liability régime under the Vienna Convention. Further, facilities where merely radioisotopes which have reached the final stage of fabrication to be usable for any scientific, medical, agricultural, commercial or industrial purpose are stored, do not fall under the scope of the Vienna Convention, because they are not considered to constitute “radioactive waste” as defined in the provisions of the Convention.

²¹ Art. I, Par. 1, letter /c/.

²² In this respect, the liability régime established by the Vienna Convention is being interconnected with the national public law, regulating nuclear safety, in particular with the permit issued by the competent authority in order to operate the installation.

²³ Consequently, the liability régime established by the Vienna Convention would be applicable even to those nuclear installations, being operated illegal on the territory of the Installation State.

²⁴ Art. II, Par. 5 provides this explicitly, stating, that „except as otherwise provided in this Convention, no person other than the operator shall be liable for nuclear damage”.

²⁵ Art. II, Par. 2.

the national legislation as subject liable for nuclear damage, has legally the status of the operator of the nuclear installation and shall be bound by all provisions of nuclear liability legislation. However, it is a matter of fact,²⁶ that it is not common in the legislative practice of the Contracting Parties to channel the liability to other subjects, then the operators of nuclear installations. Theoretically, this provision may be applied mainly by railway companies or by other carriers who transport radioactive waste based on regular transportation services.

Moreover, the Vienna Convention provides,²⁷ that the exclusive liability of the operator „shall not affect the application of any international convention in the field of transport in force or open for signature, ratification or accession at the date on which this Convention is opened for signature.” In this regard, international conventions in the field of transport are understood to mean international agreements, dealing with third party liability for damage involving a means of transport and international agreements dealing with bills of lading.²⁸ Therefore a person, suffering damage caused by a nuclear incident in the course of transport may have two rights of reaction – one against the operator under the Vienna Convention and one against the carrier liable²⁹ under existing both

multilateral and bilateral) international agreements in the field of transport (both multilateral and bilateral).

Liability issues arising in the domestic transport of radioactive waste

Determination of the operator liable for nuclear damage that arose during transportation of radioactive waste does not constitute problems, if the transportation was within the territory of one Contracting party and a nuclear incident will occur in this territory, as the Vienna Convention provides for precise rules and conditions for delimitation of the liable subject.³⁰

In general, the operator of a nuclear installation from which the radioactive waste is being transported shall be liable for nuclear damage that arose during domestic transportation of radioactive waste. This is applicable till the moment when the liability is transferred to operator of another nuclear installation (e. g. the operator of a nuclear installation where the radioactive waste is being delivered and will be either temporary *stored*, or *reprocessed* in order to gain new stock of nuclear fuel). The key point is the definition of the moment when the liability is transferred from the sending operator to the receiving operator (another) respectively the determination of the moment of the transportation in which the sending operator shall be liable for nuclear damage and the moment of transportation when the receiving operator of a nuclear installation (another) will be liable for nuclear damage.³¹

The Vienna Convention leaves the issue of transfer of liability preferentially on the will of the concerned parties (the concerned operators of nuclear installations), to agree the transfer of liability from the sending operator to the receiving operator in a written agreement (i. e. *contractual transfer of liability*). If such an agreement is not concluded, a dispositive provision of the Vienna Convention is applicable, that stipulates that the liability is transferred from the operator of a nuclear installation from which radioactive waste is transferred to another operator of a nuclear installation (usually the

²⁶ Horbach N. Nuclear liability conventions and transport: an overview. In IAEA (ed.): International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material. Vienna: IAEA, 2003, p. 11 - 13.

²⁷ Art. II, Par. 5.

²⁸ Calderon-Alner C. Traitements conventionnels de la responsabilité civile nucléaire transport: pathologies et remèdes. In: AIDN/INLA: Nuclear Inter Jura 2007, Brussels: Bruylant, 2008, p. 485 - 514.

²⁹ This situation has been the cause of practical difficulties in the field of insurance costs of the carriage by sea. In order to avoid such difficulties, the Brussels Convention relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material was adopted in 1971 under the auspices of the International Maritime Organisation. Pursuant to the Art. 1 of this Convention, any person who by virtue of an international convention or national law applicable in the field of maritime transport might be held liable for damage caused by a nuclear incident shall be exonerated from such liability:

(a) if the operator of a nuclear installation is liable for such damage under either the Paris or the Vienna Convention, or

(b) if the operator of a nuclear installation is liable for such damage by virtue of a national law governing the liability for such damage, provided that such law is in all

respects as favourable to persons who may suffer damage as either the Paris or the Vienna Convention.

³⁰ Art. II, Par. 1.

³¹ Nardi D. Transport of radioactive material. In: International Journal of Nuclear Law. 2010, Vol. 3, Issue 3, p. 33 - 64.

receiving operator) in the moment when another operator took over the concerned radioactive waste (i. e. *statutory transfer of liability*).

The provisions, regulating both *contractual* and *statutory* transfer of liability from the sending operator to the receiving operator enable by using the term „another operator” a broader application of this principle.³² The Vienna Convention does not exclude that the transport of radioactive waste from a nuclear installation operated by an operator „A”, who sends the radioactive waste to nuclear installation operated by an operator „B”, is being performed by the operator „C”. In this regard, any provisions that would prohibit the operator „A” to agree in a separate written agreement the transfer of liability on operator „C” for a period when the operator „C” will make the transfer of radioactive waste to the nuclear installation operated by the operator „B”. Similarly, if such a written agreement would not exist, there is no reason to believe that the entity on which the liability is transferred in the moment of acceptance of radioactive waste, must exclusively be receiving operator.³³

As the Vienna Convention admits the transfer of liability (*contractual* or *statutory*) between the operators exclusively during the process of transport of the radioactive waste, potential storage³⁴ of the radioactive waste during transportation (connected with the transport) does not have any influence on the change of the subject liable for the potential nuclear damage, even in case if such storage was performed in an installation of a third operator.

Liability issues arising in the inter-state transport of radioactive waste

In respect of the place of a nuclear incident, there can be no doubt that the Vienna Convention principally applies to nuclear incidents occurring in the territory of Contracting Parties.

Consequently, the Convention has basically a limited geographical scope only on those States that are their Contracting Parties. This conclusion is to be drawn from the definitions of the terms “operator” and „Installation State”.³⁵ Consequently, the provisions of the Convention cannot be thus applied on nuclear incidents that occurred on the territory of a non-Contracting State, *mutatis mutandis* also on a nuclear damage that was caused on the territory of a non-Contracting State. This principal conclusion has only one salient exception: In case of an incident occurring in the course of transport of radioactive waste, it follows from the same definitions of „operator”³⁶ and „Installation State”³⁷ that the Vienna Convention does apply even to nuclear incidents occurring outside the territory of a Contracting Party, provided that the installation of the operator is located within such territory.³⁸

In relation to determination of the subject liable for damage that has occurred in an inter-state transport of radioactive waste, following situations must be discussed:

1) The situation where both the State of origin and the State of destination of radioactive waste are Contracting parties to the Vienna Convention (to the Amended Vienna Convention respectively³⁹), does not cause any difficult problems. When a nuclear incident occurs, the subject liable for damages is to be determined according to the same rules of either *statutory* or *contractual* transfer of liability as in the cases of domestic transport of radioactive waste.

2) Much more difficult situation arises, where the radioactive waste is transported to or from States, which are not the Contracting States of the Vienna Convention. From the theory of international law, it is clear, that the Vienna Convention (the Amended Vienna Convention respectively) cannot establish the liability of

³² Novotná M., Varga P., Handrlica J. Strengthening of nuclear liability regime on national, international and European level: a tool to enhance nuclear new build. Passau: rw&w Science & New Media. 2015, p. 116 - 117.

³³ Leigh W. Gaps in the Current Nuclear Liability Regime with Particular Regard to Transport. In: OECD (ed). Reform of Civil Nuclear Liability, Paris: OECD. 2000, p. 295.

³⁴ Ludbrook J. Liability in the transport of nuclear material: existing liability regimes and gaps in their coverage. In: IAEA (ed.) International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material. Vienna: IAEA, 2003, p. 15-18.

³⁵ IAEA (ed.). *Op. cit.*, p. 28 - 29.

³⁶ „Operator”, in relation to a nuclear installation, means the person designated or recognized by the Installation State as the operator of that installation.

³⁷ „Installation State”, in relation to a nuclear installation, means the Contracting Party within whose territory that installation is situated or, if it is not situated within the territory of any State, the Contracting Party by which or under the authority of which the nuclear installation is operated.

³⁸ *Ibid.*, p. 28.

³⁹ Argentina, Belarus, Bosnia and Herzegovina, Jordan, Kazakhstan, Latvia, Montenegro, Morocco, Niger, Poland, Romania, Saudi Arabia and United Arab Emirates.

operators from the non-Contracting States (despite the relevant provisions of the Convention would theoretically establish the liability of such an operator), as the international agreement may only be binding on the subjects within its scope.⁴⁰

For this reason, a different concept of statutory transfer of liability from the operator from the Contracting Party of the Vienna Convention on the operator from the non-Contracting State, or, similarly, from operator from a non-Contracting State to an operator from a Contracting State was adopted in relation to the non-Contracting States:

If the radioactive waste is sent to a territory of a non-Contracting State, the sending operator of the Contracting Party shall be liable for damage that occurs during transportation of radioactive waste. It shall be liable till the moment the radioactive waste is unloaded from the vehicle that was used for transportation to the territory of a non-Contracting State.⁴¹

On the contrary, if the radioactive waste is sent from the territory of a non-Contracting State to the territory of the Contracting Party,⁴² the receiving operator from the Contracting State shall be liable. The liability is established as from the moment when radioactive waste was loaded to the vehicle used for transportation from the territory of the non-Contracting State to the territory of the State that is Contracting Party to the Vienna Convention.⁴³ The use of *contractual* transfer of liability in inter-state transport of radioactive waste is limited to a very narrow range of operators in which the Vienna Convention enables the conclusion of a written agreement, the content of which is formed by individually negotiated conditions of transfer of liability for nuclear damage during transport. That agreement can be clearly and without any doubt made between operators of the States that are Parties to the Vienna Convention. The theory also accepts its valid conclusion also between operator from the Contracting State of the Vienna Convention and the operator from the

Contracting State of the Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 1960 (thereinafter „the Paris Convention”)⁴⁴, provided that both the States are also Contracting Parties of the Joint Protocol relating to the Application of the Vienna Convention and Paris Convention of 1988 (thereinafter „the Joint Protocol”).⁴⁵

Two different interpretative opinions which came to the same conclusion (i. e. the possibility to conclude a written agreement) are different in the merits of the used arguments. The first theory stipulates that if both States are Parties to the Joint Protocol, the State of the Paris Convention cannot be considered as a non-Contracting State⁴⁶ and the operators of both States are entitled to conclude agreements on transfer of liability. The second theory is based on different premises which challenges the previous argumentation, according to which the State of the Paris Convention and of the Joint Protocol is considered, in accordance with the Article IV of the Joint Protocol, as the Contracting State of the Vienna Convention and *vice versa*. It points to

⁴⁴ The Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 29th July 1960, as amended by the Additional Protocol of 28th January 1964 and by the Protocol of 16th November 1982. The Paris Convention and the Additional Protocol entered into force on 1st April 1968. The Protocol of 1982 entered into force on 7th October 1988. The Paris Convention was adopted under the auspices of the OECD Nuclear Energy Agency and covers most Western European countries (Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Italy, Netherlands, Norway, Portugal, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey and the United Kingdom).

⁴⁵ The Joint Protocol relating to the Application of the Vienna Convention and Paris Convention of 21st September 1988 entered into force on 27 April 1992. The Joint Protocol was adopted under the auspices of the International Atomic Energy Agency and covers a number of Contracting parties to both the Vienna and Paris Conventions (Bulgaria, Cameroon, Chile, Croatia, Czech Republic, Denmark, Egypt, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Italy, Latvia, Lithuania, Netherlands, Norway, Poland, Romania, Saint Vincent and Grenadines, Slovakia, Slovenia, Sweden, Turkey, Ukraine, United Arab Emirates, Uruguay).

⁴⁶ The Joint Protocol provides in its Art. IV that Articles I to XV of the Vienna Convention shall be applied, with respect to the Contracting Parties to this Protocol which are Parties to the Paris Convention, in the same manner as between Parties to the Vienna Convention. Articles 1 to 14 of the Paris Convention shall be applied, with respect to the Contracting Parties to this Protocol which are Parties to the Vienna Convention, in the same manner as between Parties to the Paris Convention.

⁴⁰ Natalie Horbach, Patrick Blanchard. Responsabilité civile nucléaire des transports internationaux: questions nouvelles et propositions. In: Revue de Droit des Affaires Internationales. 2006, Issue 5, p. 633 - 662.

⁴¹ Art. II, Par. 1, letter b) (iv).

⁴² Art. II, Par. 1, letter c) (iv) requires for consignment of nuclear material from a non-Contracting State to the territory of a Contracting Party to the Vienna Convention a written consent of the receiving operator.

⁴³ Art. II, Par. 1, letter c) (iv).

a general consensus, under which the Joint Protocol does not confer the Party to the Paris Convention the status of the Contracting State of the Vienna Convention and vice versa, but only extends the benefits of both regimes of the two Conventions.⁴⁷ The autonomy of the operators of the different Conventions to conclude an agreement on transfer of liability is deducted from the Article III, Par. 3 of the Joint Protocol.⁴⁸

We must agree with the opinion that the Joint Protocol does not confer the State which is a Party to the Paris Convention the status of a Contracting Party to the Vienna Convention and vice versa, but only extends the scope of *relevant* (i.e. *operative*) provisions⁴⁹ of one Convention to other Contracting Parties of the other Convention. Nevertheless, we consider for more acceptable to deduce the possibility to conclude an agreement on transfer of liability from the possibility given by the Joint Protocol that enables to extend the benefits of one Convention to the other Contracting Parties of the other Convention.⁵⁰

As the Vienna Convention uses for the co-contractor of an agreement on transferring liability the term operator of another nuclear facility – without any mention of the fact that this must be only the operator from the Contracting State⁵¹ – the conclusion of such an agreement

may be regarded merely as an extension of rights conferred by the Vienna Convention also on operators from the States of the Paris Convention and *vice versa*, as intended by the adoption and application of the Joint Protocol.

Conclusion of a *written agreement* on assuming liability during the transportation of radioactive waste, in our opinion, does not come under any circumstances into account, between the States that are Contracting Parties of the Vienna Convention and any other non-Contracting State. The systematic interpretation of the Article II of the Vienna Convention supports this legal construction.⁵² This provision regulates the transfer of liability to an operator from the Contracting State by mandatory means, without any link to a provision on possibility to conclude an agreement on assuming liability during transportation. If we would despite did not respect the interpretation of the relevant provisions and we would accept the possibility to transfer contractually the liability on a non-Contracting State, this could lead to situation where a court of a non-Contracting State would have a competence to decide the case on nuclear damage compensation (application of the *lex fori* principle).⁵³

In the end, the conclusion of an agreement on assumption of liability with a non-Contracting State would lead to conflict with the objective of harmonizing the principles of liability for nuclear damage, on which the international legal regime for nuclear damage liability is trying to achieve.

Conclusions

The principle of exclusive liability of the operator of a nuclear installation, as laid down in the provisions of the Vienna Convention, is applicable also regarding liability issues arising by both domestic and inter-state transport of radioactive waste. The Convention contains rules of delimitation of a subject liable for damages for both cases. Further, the Joint Protocol enlarges

those States, from practical reason, this would mean granting the status of one Contracting Party of one of the Conventions to States from other Conventions, what is not accepted by experts with respect to the Joint Protocol.

⁵² Novotná M., Varga P., Handrlica J. *Op. cit.*, p. 116 - 117.

⁵³ Reyners P. The modernisation of the international nuclear liability regime: its impact on transport operations. In: IAEA (ed.) International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material. Vienna: IAEA, 2003, p. 19-28.

⁴⁷ Patrick Blanchard. Responsabilité civile nucléaire et transports internationaux: retour sur un demi siècle d'incertitudes. In: AIDN/INLA (ed.) Nuclear inter Jura 2009, Toronto : AIDN/INLA, 2009, p. 422-423.

⁴⁸ „In the case of a nuclear incident outside a nuclear installation and involving nuclear material in the course of carriage, the applicable Convention shall be that to which the State is a Party within whose territory the nuclear installation is situated whose operator is liable pursuant to either Article II.1(b) and (c) of the Vienna Convention or Article 4(a) and (b) of the Paris Convention.”

⁴⁹ Art. I to XV of the Vienna Convention and Art. 1 to 14 of the Paris Convention.

⁵⁰ Art. IV of the Joint Protocol.

⁵¹ Hypothetically, if the wording of the Art. II par. 1 letter. b) (i) or the Art. II par. 1 letter. c) (i) of the Vienna Convention (similarly the Article 4 letter a) (i) or the Article 4 letter b) (i) of the Paris Convention) indicated that the intention of the legislator was to limit the conclusion of agreements on assumption of liability during transportation solely on the operators of a Contracting Party of the relevant Convention, the provision of the Article IV of the Joint Protocol (extension of application of the Vienna Convention to the Paris Convention and vice versa) would not be possible to use in relation to concluding of agreements on transfer of liability between operator a Contracting Party to the Vienna Convention and the operator from the Contracting Party to the Paris Convention. If we admitted the possibility of concluding such an agreement between

the applicability of this liability *regime* also to those States, which are Contracting parties to the Paris Convention. Consequently, the current international agreements, concluded in the field of nuclear third party liability, do create a robust liability framework covering different kinds of both domestic and inter-state transport of nuclear material, radioactive waste respectively.

Bibliography:

1. Blanchard P. Responsabilité civile nucléaire et transports internationaux: retour sur un demi siècle d'incertitudes. In: AIDN/INLA (ed.) Nuclear inter Jura 2009, Toronto: AIDN/INLA. 2009, p. 410 - 425.
2. Brown O, Horbach N. Liability for International Nuclear Transport: An Overview. In: OECD (ed.) Reform of Civil Nuclear Liability. Paris: OECD. 1999, p. 237-262.
3. Calderon-Alner C. Traitements conventionnels de la responsabilité civile nucléaire transport: pathologies et remèdes. In: AIDN/INLA (ed.): Nuclear Inter Jura 2007, Brussels: Bruylant. 2008, p. 485 - 514.
4. Dorothee Nardi. Transport of radioactive material. In: International Journal of Nuclear Law. 2010, Vol. 3, Issue 3, p. 33 - 64.
5. Horbach N. Nuclear liability conventions and transport: an overview. In IAEA (ed.): International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material, Vienna: IAEA, 2003, p. 11-13.
6. Horbach N., Blanchard P. Responsabilité civile nucléaire des transports internationaux: questions nouvelles et propositions. In: Revue de Droit des Affaires Internationales. 2006, Issue 5, p. 633 - 662.
7. IAEA (ed.). The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage – Explanatory Texts. Vienna: IAEA, 2007. 160 p.
8. Leigh W. Gaps in the Current Nuclear Liability Regime with Particular Regard to Transport. In: OECD (ed). Reform of Civil Nuclear Liability, Paris: OECD, 2000, p. 285-297.
9. Ludbrook J. Liability in the transport of nuclear material: existing liability regimes and gaps in their coverage. In: IAEA (ed.) International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material. Vienna: IAEA. 2003, p. 15-18.
10. Magnus U. Intercontinental Nuclear Transport from the Private International Law Perspective. In: OECD (ed.) Reform of Civil Nuclear Liability. Paris: OECD, 1999, p. 263-284.
11. Novotná M., Varga P., Handrlica J. Strengthening of nuclear liability regime on national,

international and European level: a tool to enhance nuclear new build. Passau: rw&w Science & New Media. 2015. 224 p.

12. Reyners P. The modernisation of the international nuclear liability regime: its impact on transport operations. In: IAEA (ed.) International Conference on the Safety of Transport of Radioactive Material. Vienna: IAEA. 2003, p. 19-28.

Copyright©HANDRLICA Jakub, NOVOTNÁ Marianna, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Charles University in Prague

Ovocný trh 5

Prague 1, 116 36 Czech Republic

Email: Jakub.Handrlica@prf.cuni.cz

University in Trnava

Hornopotočná 23, 918 43 Trnava, Slovak Republic

Email: Marianna.Novotna@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 229-244.

ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963

Submitted: 15.01.2017 | Accepted: 15.05.2017 | Published: 30.07.2017

**DREPT EUROPEAN
EUROPEAN LAW
ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО**

**VALENȚELE CONTROVERSATE ACTUALE ALE BIOETICII REFLECTATE
ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI**

**CONTROVERSIAL CURRENT HALLMARKS OF BIOETHICS
IN THE CASE LAW OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

**СПОРНЫЕ ТЕКУЩИЕ ПРИЗНАКИ БИОЭТИКИ В ПРЕЦЕДЕНТНОМ ПРАВЕ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА**

GENTIMIR Alina Mirabela* / GENTIMIR Alina Mirabela / ДЖЕНТИМИР Алина

ABSTRACT:

**CONTROVERSIAL CURRENT HALLMARKS OF BIOETHICS
IN THE CASE LAW OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

The paper highlights the contribution of the European Court of Human Rights to the development and application of both recent results of medical research, as well as elements already established by field of bioethics, according with national and international legal, medical, ethical standards.

Firstly, the rights are listed in matters which affect particularly health care and which are covered by the European Convention on Human Rights: the right to life, prohibition of inhumane or degrading treatment, the right to private and family life, non-discrimination.

Secondly, the circumstances estimated to be ethically controversial are delimited: medically assisted procreation, surrogacy, prenatal testing, abortion, informed consent.

Thirdly, are presented conflicts that may arise between the rights in situations corresponding to the field of bioethics: the right to life of the unborn child may enter in conflict with the right to privacy of the mother; the right to family life of the potential mother is antagonist right to privacy of her former partner; the right to personal development of adopted children may be at odds with the privacy rights of the biological parents; the right to family life of parents who choose artificial procreation may be inconsistent with the religious freedom of others.

In conclusion, analyzed case law of the European Court of Human Rights stresses, on the one hand, their interest of European Judges to know the results of the development of biomedical sciences, the progress of medical research and, on the other hand, their cautious attitude taken into consideration during the examination of cases assigned to the health care field, especially in scientifically draft cases.

Keywords: *fertilization in vitro, surrogacy, prenatal testing, informed consent, abortion, right to dye, European Court of Human Rights.*

JEL Classification: K33, K12, F53

* **GENTIMIR Alina Mirabela.** - Doctor în drept, Lector, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România). / **GENTIMIR Alina Mirabela.** - Lecturer Ph.D, Faculty of Law, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iassy (Iassy, Romania). / **ДЖЕНТИМИР Алина.** - Кандидат юридических наук, преподаватель, Юридический факультет Ясского университета им. А.И.Кузы (Яссы, Румыния). **E-mail:** agentimir@yahoo.fr

РЕЗУМАТ:
VALENȚELE CONTROVERSATE ACTUALE ALE BIOETICII REFLECTATE ÎN
JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Prezentul articol evidențiază contribuția Curții europene a drepturilor omului la dezvoltarea și aplicarea unor rezultate recente ale cercetării medicale, dar și a unor elemente componente deja consacrate ale domeniului bioeticii, în concordanță cu standarde naționale și internaționale juridice, medicale, etice.

În primul rând, sunt enumerate drepturile care au incidență deosebită în materia asistenței medicale și care sunt reglementate de Convenția europeană a drepturilor omului: dreptul la viață, interzicerea tratamentelor inumane, degradante, dreptul la viață privată și de familie, nediscriminarea.

În al doilea rând, sunt delimitate situațiile apreciate a fi controversate din punct de vedere etic: procreea medicală asistată, mama purtătoare, testarea prenatală, avortul, consimțământul informat.

În al treilea rând, sunt prezentate conflicte care pot apărea între drepturi în situațiile corespondente domeniului bioeticii: dreptul la viață al fătului intră în conflict cu dreptul la viață privată al mamei; dreptul la viață de familie al mamei potențiale este antagonist dreptului la viață privată al fostului ei partener; dreptul la dezvoltare personală al copiilor adoptați poate fi în dezacord cu dreptul la viață privată al părinților biologici; dreptul la viață de familie al părinților ce apelează la procrearea artificială poate fi în contradicție cu libertatea religioasă a terților etc.

În concluzie, jurisprudența Curții europene a drepturilor omului analizată accentuează pe de o parte, interesul judecătorilor europeni de a cunoaște rezultatele dezvoltării științelor biomedicale, progresul cercetării medicale și, de pe altă parte, atitudinea prudentă în examinarea cauzelor arondate domeniului sanitar, mai ales în cazul existenței unor dispoziții științifice de specialitate nedefinitiv tranșate.

Cuvinte cheie: fertilizare in vitro, mamă surrogat, teste prenatale, consimțământ informat, avort, drept la moarte, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

JEL Classification: K33, K12, F53

CZU: 342.41:341.171(4)

РЕЗЮМЕ:
СПОРНЫЕ ТЕКУЩИЕ ПРИЗНАКИ БИОЭТИКИ В ПРЕЦЕДЕНТНОМ ПРАВЕ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

В статье освещается вклад Европейского Суда по правам человека в развитие и применение в последнее время результатов медицинских исследований, а также элементов уже созданных биоэтики в соответствии с национальными и международно-правовыми, медицинскими, этическими нормами.

Во-первых, права перечислены в вопросах, которые затрагивают, в частности здравоохранение, отнесенных к Европейской конвенции о защите прав человека: право на жизнь, запрет на бесчеловечное или унижающее достоинство обращения, право на уважение частной и семейной жизни и не дискриминации.

Во-вторых, разделяются обстоятельства, которые оцениваются этически спорными: искусственное оплодотворение, суррогатное материнство, пренатальная диагностика, прерывание беременности, информированное согласие.

В-третьих, представлены конфликты, которые могут возникнуть между правами в ситуациях, соответствующих области биоэтики: право на жизнь нерожденного ребенка могут войти в конфликт с правом на неприкосновенность частной жизни матери; право на семейную жизнь потенциальной матери является антагонистом праву на неприкосновенность частной жизни своего бывшего партнера; право на личное развитие усыновленных детей могут быть не в ладах с правами на неприкосновенность частной жизни биологических родителей; права на семейную жизнь родителей, которые выбирают искусственное зачатие, могут быть несовместимы с религиозной свободой других.

В заключение, анализ прецедентного права Европейского Суда по правам человека подчеркивает, с одной стороны, интерес европейских судей, чтобы знать результаты развития медико-биологических наук, прогресс медицинской науки и, с другой стороны, их бережное отношение учтены при рассмотрении дел, в области здравоохранения, особенно в случаях научных дебатов относительно неопределенных тем.

Ключевые слова: оплодотворение в пробирке, суррогатное материнство, пренатальная диагностика, информированное согласие, аборт, право на краситель, Европейский Суд по правам человека.

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК 342.41:341.171(4)

1. Introducere

Blocul convențional european reprezentat de Convenția europeană a drepturilor omului, Protocoalele sale adiționale și jurisprudența Curții europene a drepturilor omului cuprinde referiri la dreptul la sănătate doar aplicând procedeul tehnic „prin rigoșu” întrucât, după cum este binecunoscut, domeniul său de protecție a fost inițial destinat drepturilor omului din prima generație: drepturile civile și politice. Însă, interpretarea evolutivă, țelul general de a se asigura o protecție cât mai extinsă, dar și principiul interdependenței dintre drepturile civile și politice și cele sociale, economice, culturale au adus în prim plan interesul general de a se stabili modalitățile de manifestare a drepturilor omului în cadrul domeniului sănătății.

În conformitate cu principiul în temeiul căruia obligațiile pe care statele contractante își asumă în temeiul Convenției sunt atât negative, cât și pozitive. În ceea ce privește obligația negativă, un stat contractant este obligat să interfereze cu starea de sănătate a unui individ cu excepția cazului în care există o justificare compatibilă convenției pentru a face acest lucru. Un stat contractant poate fi, de asemenea, să ia măsuri pentru a proteja sănătatea unui individ, în așa-numitele obligații pozitive. Domeniul de aplicare al unei astfel de obligații pozitive, inclusiv în chestiuni legate de sănătate, vor fi determinate de circumstanțele *in concreto* ale unui caz.

Cauzele care se referă la ocrotirea și îngrijirea sănătății publice aduse în fața Curții de la Strasbourg au fost cel mai frecvent susținute în temeiul articolului 2 – dreptul la viață, articolului 3 – interzicerea tratamentelor inumane, degradante și a torturii, articolului 8 – dreptul la viață privată și de familie – și articolului 14 – nediscriminarea – din Convenția europeană a drepturilor omului. Situațiile care subliniază actualmente interdisciplinaritatea domeniului drepturilor omului și bioeticii¹ sunt și limitele –

¹ Seatzu F. The Experience of the European Court of Human Rights with the European Convention on Human Rights and Biomedicine. In: Utrecht Journal of

conceperea sau nașterea și moartea - și domeniul de aplicare a dreptului la viață, dar și elemente componente ale procedurii medicale, precum consimțământul informat, testarea prenatală.

În funcție de titularii implicați în cazurile în care trebuie să se acorde asistență medicală sau necesită intervenția specializată a cadrelor medicale și care au rezonanță convingătoare în domeniul bioeticii, se pot delimita două drepturi care constituie cele două diviziuni ale aceluiași întreg: dreptul la viață și dreptul la a da viață.

2. Coordonate etice și juridice ale dreptului de a da viață reflectate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului²

2.1. Cazuri controversate din punct de vedere etic corespunzătoare dreptului de a da viață

Dreptul de a da viață aduce în discuție oportunitatea recunoașterii dreptului la un copil derivat din dorința legitimă de a avea un copil³.

Imposibilitatea aducerii pe lume a unui copil pe cale naturală este suplinită de metode alternative, care, însă, nu sunt acceptate de legislațiile tuturor statelor europene. Fie că se are în vedere procreerea medicală asistată, fie este recunoscută posibilitatea angajării unei mame surrogat apar, inevitabil, semne de întrebare asupra caracterului etic al mijloacelor folosite pentru atingerea scopului final: nașterea unui copil.

2.1.1. Procreerea medicală asistată

Modalitatea cea mai larg acceptată la nivel internațional de concepere a unui copil este procreerea medicală asistată. Formele acestea – utilizarea materialului genetic masculin sau

International and European Law. 2015, 31 (81), p. 5 – 16. [On-line]: <http://doi.org/10.5334/ujiel.da> (Vizitat la: 06.06.2017); Scripcaru Gh. Bioetica între științele vieții și drepturile omului. [On-line]: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/267-962-1-SM.pdf> (Vizitat la: 06.06.2017).

² Pivniceru M.-M., Dăscălescu F. D. Limita inferioara a dreptului la viață: Intre protecția fătului uman, dreptul la avort și progresul științelor biomedicale. [On-line]: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/301-1028-1-SM.pdf> (Vizitat la: 06.06.2017).

³ Renucci J.-F. Tratat de drept European al drepturilor omului. București: Hamangiu, 2009, p. 101.

feminin de la donatori⁴, utilizarea oului fecundat⁵, inseminarea⁶ – au fost aduse în atenția judecătorilor europeni de către cetățeni ai mai multor state membre ale Consiliului Europei.

Una dintre cauzele europene care prezintă interes din această perspectivă este cauza în care este analizată compatibilitatea dispozițiilor Convenției europene a drepturilor omului și jurisprudenței aferente acesteia și recurgerea la fertilizarea *in vitro* folosind gameți donatori. În condițiile în care legea națională privind procrearea artificială a interzis utilizarea de spermă de la un donator pentru tratament *in vitro* și donarea de ou, în general, Curtea europeană a drepturilor omului a dat importanță faptului că legiuitorul național nu ar fi exclusiv complet procrearea artificială, deoarece a permis utilizarea tehnicilor omoloage. Mai mult decât atât, instanța de la Strasbourg a căutat să evite posibilele conflicte între părinți biologici și genetice în sens mai larg, încercând să împace, pe de o parte, dorința de a face procreere asistată medical disponibilă și, pe de altă parte, neliniștea existentă între secțiuni mari ale societății în ceea ce privește rolul și procedeele moderne ale medicinei de reproducere. Faptul că legea națională interzice sperma și donarea de ovule în scopul de fertilizare *in vitro*, fără ca, în același timp, să proscribe donarea de spermă pentru fertilizarea *in vitro*, a fost o altă problemă esențială în echilibrarea intereselor respective, deoarece acesta a arătat o abordare atentă și precaută adoptată de legiuitor în încercarea de a concilia realităților sociale cu abordarea de principiu în acest domeniu. În concluzie, statul nu a depășit marja largă de apreciere acordată acestuia la momentul respectiv⁷.

⁴ CEDO, SH și alții v. Austria, hotărâre din 3 noiembrie 2011, 57813/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["57813/00"\],"itemid":\["001-107325"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 08.06.2017).

⁵ CEDO, Evans v. Marea Britanie, hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\],"itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

⁶ CEDO, Dickson v. Regatul Unit, hotărâre din 4 decembrie 2007, 44362/04. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-V. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\],"itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 09.06.2017).

⁷ CEDO, SH și alții v. Austria, hotărâre din 3 noiembrie 2011. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011.

Utilizarea embrionilor constituie o altă controversă din perspectivă etică. Depozitarea ouălor fertilizate în vederea unei inseminare în viitor, mai ales în condițiile unei ovarectomie bilaterală din cauza cancerului, devine cu adevărat o provocare deopotrivă etică și juridică dacă unul dintre parteneri își retrage consimțământul pentru stocarea continuă sau implantarea embrionilor. Care sunt consecințele acestei retrageri de consimțământ? Legislația națională poate permite fostul partener să împiedice efectiv o persoană supusă unei ovarectomie bilaterală de a avea vreodată un copil biologic? Curtea europeană a drepturilor omului a statuat că păstrarea embrionilor umani în spații de depozitare congelate «autorizează» posibilitatea de a permite, un anumit interval de timp, crearea embrionului *in vitro* și implantarea acestuia. Prin urmare, este legitim și de dorit ca un stat să instituie un regim juridic care să ia în considerare cu întârziere această posibilitate⁸.

O aplicare discutabilă o are și procreerea medical-asistată într-un context special, respectiv cel al mediului penitenciar. În cazul în care partenerul execută o pedeapsă cu închisoarea și există acord ambilor parteneri în privința solicitării unor facilități de înseminare artificială, argumentându-se că o concepere ulterioară nu ar fi posibilă, avându-se în vedere data la care ar putea fi eliberat cel mai devreme partenerul, dar și vârsta partenerii (ea a fost de 49 la momentul respectiv), iar cererea lor este respinsă, judecătorii europeni au stabilit că acesta este alt domeniu în care statele se bucură de o largă marjă de apreciere deoarece Convenția europeană a drepturilor omului nu a fost încă interpretată în sensul că obligă statele să se prevadă vizite conjugale. Cu toate acestea, politica structurală definitivă la momentul hotărârii exclude în mod efectiv orice apreciere reală a intereselor individuale și publice concurente și împiedică evaluarea necesară a proporționalității unei restricții în orice caz *in concreto*. Absența unei astfel de evaluări trebuie să fie văzută ca încadrându-se în afara oricărei marje de apreciere acceptabile, astfel încât să nu fie afectat justul

⁸ CEDO, Evans v. Regatul Unit, hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\],"itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

echilibru dintre interesele publice și individuale concurente implicate⁹.

2.1.2. Testarea prenatală

Testarea prenatală apare în jurisprudența instanței de la Strasbourg fie în cazuri în care persoana are cunoștință despre problemele medicale care ar putea afecta fătul datorită diagnosticării prelabile sarcinii¹⁰, fie cazuri în care persoana află în timpul sarcinii despre problemele de sănătate ale fătului¹¹.

O altă provocare din punct de vedere etic derivată procedurilor aplicabile embrionii, altele decât fecundarea și utilizarea, este reprezentată de testarea acestora înainte de implantare. La nivel național nu există unanimitate în privința reglementării acestei proceduri, chiar dacă anumite cazuri medicale, precum purtători sănătoși de fibroză chistică, impun cu necesitate realizarea acesteia. Există state în care procreația medical-asistată este disponibilă numai pentru cuplurile infertile sau în cazul în care omul a avut o boală virală cu transmitere sexuală, iar screening-ul de embrioni nu este permis nici măcar în mod excepțional. În astfel de cazuri, judecătorii europeni constată neconcordanța legislația națională cu spiritul Convenției europene a drepturilor omului, deoarece screening-ul ar fi permis selectarea numai embrionii neinfecțati pentru implantare și, în același timp, ar fi dus la evitarea avortului unui fat infectat. În consecință, interferența în dreptul reclamanților la respectarea vieții private și de familie a fost considerată disproporționată¹².

Informarea, în urma unei scanări cu ultrasunete efectuate în timpul săptămânii sale

optsprezece de sarcină, cu privire la o posibilă malformații fetale imediat succedată de exprimarea dorința de a avea un avort în cazul în care diagnosticul a fost confirmat prin amniocenteză obligă judecătorii europeni să analizeze legislația internă care a impus statului, în caz de suspiciune de tulburări genetice sau probleme de dezvoltare, o obligație de a asigura accesul liber la informații și teste prenatale. *In concreto*, s-a impus o obligație generală medicilor de a oferi pacienților toate informațiile necesare cu privire la cazurile lor, iar pacienților s-a acordat dreptul la informații complete cu privire la sănătatea lor. Cu toate acestea, până la a douăzeci și treia săptămână de sarcină, după ce refuzuri repetate ale medicilor, amniocenteza a fost realizată, iar două săptămâni mai târziu, au fost primite rezultatele care au confirmat faptul că fătul suferea de sindromul Turner, însă a fost prea târziu pentru a se face un avort legal. Cele șase săptămâni de incertitudine cu privire la starea de sănătate a fătului, precum și faptul că nu a putut lua o decizie informată de a face avort a fost calificată de instanța de la Strasbourg drept tratament inuman și degradant, respectiv o încălcare a articolului 3 din Convenție europeană a drepturilor omului¹³.

2.1.3. Mama purtătoare

O tehnologie de reproducere¹⁴ extrem de controversată la nivel european este folosirea mamelor surrogat. Fără a intra în detalii medicale și etice aprofundate, trebuie precizate, însă, efectele refuzului recunoașterii de legislațiile multor state europene a procedului mamei purtătoare, atât asupra vieții de familie a părinților adoptivi și a copiilor, cât și asupra vieții private a copiilor.

Aducerea pe lume a unor copii prin folosirea unui astfel de procedeu într-un alt stat decât statul ai cărui cetățeni sunt părinții adoptivi poate provoca efecte juridice nedorite, precum imposibilitatea de a înregistra certificatele de naștere ale copiilor în registrul național de nașteri din motive de ordine publică. Curtea de la

⁹ CEDO, Dickson v. Regatul Unit, hotărâre din 4 decembrie 2007. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\],"itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

¹⁰ CEDO, Costa și Pavan v. Italia, hotărâre din 28 august 2008, 54270/10. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Costa"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-112993"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

¹¹ CEDO, RR în v. Polonia, hotărâre din 26 mai 2011, 27617/04. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["R.R. Poland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-104911"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). (Vizitat la: 06.06.2017).

¹² CEDO, Costa și Pavan v. Italia, hotărâre din 28 august 2008, 54270/10. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Costa"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-112993"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

¹³ CEDO, RR în v. Polonia, hotărâre din 26 mai 2011, 27617/04, Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["R.R. Poland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-104911"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

¹⁴ Astărăstoae V., Ungureanu M.-C., Stoica O. Ethical and legal problems of the new reproductive technologies. În: Revista Română de Bioetică. 2003 1.2.

Strasbourg a admis că lipsa recunoașterii în dreptul național a relației părinte-copil afectează viața de familie pe diferite niveluri, dar dificultățile practice cu care se confruntă *in concreto* nu sunt insurmontabile și nici nu împiedică exercitarea dreptului la respectarea vieții de familie. Posibilitatea de a se stabili în statul ai cărui cetățeni sunt părinții adoptivi la scurt timp după nașterea copiilor, posibilitatea de a trăi acolo împreună în circumstanțe care, în linii mari, sunt comparabile cu cele ale altor familii, și nu există nimic care să sugereze că aceștia au fost expuși riscului de a fi separați de autorități din cauza situației lor incompatibile cu legislația națională. Dat fiind faptul că nu a existat un consens european în acest domeniu și marja de apreciere a statului este una largă, nu poate fi vorba de o încălcare a „vieții de familie”¹⁵.

Efectele refuzului de a recunoaște o relație părinte-copil în dreptul național între copiii concepuți apelându-se la o mamă purtătoare și părinți nu s-au limitat doar la situația părinților care au ales tehnica de reproducere disputată. Efectele s-au extins la situația copiilor, dreptul lor la respectarea vieții lor private - ceea ce implică faptul că toți indivizii ar trebui să fie în măsură să stabilească esența identității lor, inclusiv filiația lor - a fost afectat în mod semnificativ. În consecință, au existat serioase inconveniente în ceea ce privește compatibilitatea acestei situații cu principiul fundamental atât în dreptul național, cât și în dreptul internațional al drepturilor omului: interesul superior al copilului. Avându-se în vedere posibilitatea ca tatăl copiilor să fie chiar tatăl biologic al acestora, dar și reținând importanța filiației biologice ca element esențial al identității unui individ, nu se poate spune că este în interesul copiilor refuzul recunoașterii relației părinte-copil, lipsindu-i de egalitate juridică atunci când atât această realitatea

biologică a fost stabilită medical, cât și părintele în cauză a solicitat recunoașterea deplină¹⁶.

2.2. Drepturi ale omului contigue situațiilor de procreere

Situațiile circumscrise metodelor de reproducere artificială sau naturală pot fi analizate din perspectiva celor „implicați” ca titulari de drepturi: mama biologică, fetusul, copilul nenăscut, copilul născut, tatăl biologic. Controverse doctrinare și jurisprudențiale au apărut atât referitor la drepturile părinților biologici: dreptul de a da viață, dreptul la viață privată, dreptul la căsătorie, dreptul la viață de familie, libertatea de exprimare, dar mai ales cu privire la „produsul concepției” fie el fetus, copil nenăscut¹⁷, copil născut: drept la viață, dreptul de a nu se naște, dreptul de a-și cunoaște originile, dreptul la nume.

2.2.1. Dreptul la viață

Dreptul la viață fiind calificat „valoarea supremă din cadrul drepturilor omului recunoscute la nivel internațional”¹⁸ suscită impetuoase discuții doctrinare și jurisprudențiale în privința stabilirii limitei inferioare a dreptului la viață – conceperea¹⁹ sau nașterea²⁰, a determinării modalităților de a da viață unui copil agreeate de legislațiile statelor, a clarificării situațiilor în care este incidentă limita superioară a dreptului la viață – dreptul de a muri demn²¹.

¹⁶ CEDO, *Menesson v. Franța*, hotărâre din 26 iunie 2014, 65192/11. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2014. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["menesson"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-145389"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 09.06.2017); *Labassee v. Franța*, hotărâre din 26 iunie 2014, 65941/11, Hotărâre (Fond și Satisfacție justă). [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-145180"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

¹⁷ *Ciucu A. Interesul copilului nenăscut vs. dreptul la identitate al persoanei (The Interest of the Unborn Child vs the Persons's Right to Identity)* (September 28, 2015). [On-line]: <http://ssrn.com/abstract=2666718> (Vizitat la: 01.06.2017).

¹⁸ CEDO, *Streletz, Kessler și Krenz c. Germania*. În: hotărâre din 22 martie 2001, 34044/96, 35532/97, 44801/98. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2001-II. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["35532/97"\],"itemid":\["001-59353"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

¹⁹ Articolul 4 al Convenției americane a drepturilor omului, adoptată la 22 noiembrie 1969, la San Jose.

²⁰ *Com. E.D.H., H. v. Norvegia*, hotărâre din 19 mai 1992; *Renucci, J.F. Op. cit.*, p. 102.

²¹ CEDO, *Pretty c. Marea Britanie*, hotărâre din 29 aprilie 2002, 2346/02, Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-III. [On-line]:

¹⁵ CEDO, *Menesson v. Franța*, hotărâre din 26 iunie 2014, 65192/11. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2014. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["menesson"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-145389"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017); *Labassee v. Franța*, hotărâre din 26 iunie 2014, 65941/11, Hotărâre (Fond și Satisfacție justă), [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-145180"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 04.06.2017).

Această detaliere a domeniului de aplicare a dreptului la viață are rolul de a înlătura orice confuzie ce poate fi realizată între dreptul la viață și dreptul de a da viață²², dat fiind congruența dintre limita inferioară a dreptului la viață și domeniul de aplicare a dreptului de a da viață.

2.2.2. *Dreptul la viață privată*

Dreptul la viață privată, în general, este interpretat evolutiv, conținutul dreptului la viață privată stabilit de redactorii Convenției europene a drepturilor omului din 1950 fiind extins prin numeroase hotărâri ale Curții europene a drepturilor omului, astfel încât să includă de integritatea fizică și psihică și identificarea sexuală, numele, dreptul la dezvoltare personală, dreptul de a stabili și întreține raporturi cu celelalte ființe umane și lumea exterioară²³, dreptul la sănătate, dreptul la accesul datelor cu caracter personal al terților.

Toate aceste drepturi circumscrise dreptului la viață privată nu trebuie să fie arondate, în cazul procedurilor de reproducere artificială, doar părinților naturali ori adoptivi, ci au incidență asupra vieții copiilor. O atenție deosebită, însă, trebuie acordată drepturilor care au o relevanță în domeniul medical: dreptului la protejarea sănătății, dreptul la confidențialitatea datelor cu caracter personal.

Dreptul la protejarea sănătății²⁴ implică o procedură efectivă și accesibilă care îi permite a unui individ, fie că este minor, fie că este adult, să aibă acces la ansamblul informațiilor pertinente privind riscurile medicale existente, instituindu-se

o obligație pentru state de a asigura o protecție a bolnavilor împotriva unor atingeri grave ale integrității lor fizice²⁵.

Dreptul unei persoane de a se păstra secretul asupra stării sale de sănătate²⁶ aduce în atenție protecția asigurată prin intermediul articolului 8 a datelor cu caracter personal referitoare la sănătate întrucât principiul confidențialității informațiilor privind sănătatea este calificat un principiu esențial al sistemului juridic al tuturor statelor²⁷. Sunt stabilite condițiile ce trebuie îndeplinite pentru comunicare și divulgare de astfel de informații fără acordul celui afectat: prevederea de lege, controlul riguros al proporționalității ingerinței și scopului urmărit, apărarea unui aspect al interesului public²⁸.

2.2.3. *Dreptul la căsătorie*

Dacă în mod tradițional, conceperea copilului era plasată ulterior celebrării uniunii legale dintre bărbat și femeie, evoluția mentalităților a determinat actualmente scindarea căsătoriei de procreere. Mai mult decât atât, căsătoria dintre un transsexual și o persoană de același sex biologic dovedește că procreerea în căsătorie nu este nici o condiție, nici un scop esențial²⁹. Această stare de fapt are repercusiuni asupra exercitării drepturilor celor implicați în actul procreerii. Dispare astfel constrângerea tradițională a dreptului de a da viață de exercitarea prealabilă a dreptului la căsătorie pentru ca statutul juridic al copilului născut să fie producător de efecte juridice³⁰.

2.2.4. *Dreptul la viață de familie*

Dreptul la viață de familie constă în relația de rudenie care există fie că este³¹ sau nu dublată de

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["2346/02"\],"itemid":\["001-60448"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

²² Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A., Zwaak, L. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights: Fourth Edition*. Antwerp: Oxford Intersentia, 2006, p. 220.

²³ CEDO, *Pretty v. Marea Britanie*, hotărâre din 29 aprilie 2002, 2346/02, Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-III. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["2346/02"\],"itemid":\["001-60448"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

²⁴ CEDO, *Bensaid v. Marea Britanie*, hotărâre din 6 februarie 2001, 44599/98, Rapoarte de hotărâri și decizii 2001-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Bensaid"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-59206"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017);

McGinley și Egan v. Marea Britanie, 9 iunie 1998, 21825/93, 23414/94. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2000-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["McGinley"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58452"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

²⁵ Sudre F. *Droit européen et international des droits de l'homme*. Paris: Presses Univ. de France, 2012, p. 461.

²⁶ CEDO, *Z. v. Finlanda*, hotărâre din 25 februarie 1997, 22009/93. În: Rapoarte 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Z Finland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58033"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

²⁷ CEDO, *Z. v. Finlanda*, hotărâre din 25 februarie 1997, 22009/93. În: Rapoarte 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Z Finland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58033"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

²⁸ Sudre F. *Op. cit.*, p. 470.

²⁹ Com. EDO, *Cossey v. Marea Britanie*, hotărâre din 9 mai 1989; Favoreu L. *Op. cit.*, p. 472.

³⁰ Andriantsimbazovina J. și alții. *Dictionnaire des droits de l'homme*. Paris: Presses Universitaires de France, 2008, p. 479-481.

³¹ CEDO, *Marckx v. Belgia*, hotărâre din 13 iunie 1979, 6833/74, Seria A-31. [On-line]:

o relație efectivă³², fie că a fost sau nu³³ încheiată o căsătorie oficială între heterosexuali³⁴, fie că are ca titulari un transsexual, partenerul său și copilul născut prin inseminare artificială cu material genetic de la un donator terț³⁵.

Evoluția jurisprudenței europene în materia dreptului la viață privată și de familie este incontestabilă, însă nu fără a putea fi consemnate confuzii temporare. Un exemplu în acest sens este constituit de dreptul de a fi respectată decizia de a deveni părinți genetici pe care judecătorii europeni îl arondează fie dreptului la viață privată³⁶, fie dreptului la viață privată și de familie³⁷.

2.3. Conflicte de drepturi referitoare la situații de procreere reflectate de jurisprudența Curții europene a drepturilor omului

Multitudinea de situații din practică în care se poate materializa reproducerea umană a determinat și necesitatea rezolvării unor conflicte între drepturile exercitate de titularii implicați în procedurile medicale sau extramedicale aferente.

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Marckx"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57534"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.07.2017).

³² CEDO, Keegan v. Irlanda, hotărâre din 18 iulie 2006, 28867/03, Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-X. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Keegan"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-76453"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 03.06.2017).

³³ CEDO, Marckx v. Belgia, hotărâre din 13 iunie 1979, 6833/74, Seria A-31. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Marckx"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57534"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 12.06.2017).

³⁴ CEDO, Söderbäck v. Suedia, hotărâre din 28 octombrie 1998, 24484/94, Rapoarte 1998-VII. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Söderbäck"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-58254"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

³⁵ CEDO, X, Y, Z c. Marea Britanie, 22 aprilie 1997, 21830/93. În: Rapoarte 1997-II. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["X, Y, Z"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-58032"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

³⁶ CEDO, Evans v. Marea Britanie. În: hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\],"itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

³⁷ CEDO, Dickson v. Marea Britanie, hotărâre din 4 decembrie 2007. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\],"itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017); Sudre F. *Op. cit.*, p. 458.

Astfel, pot apărea conflicte între dreptul la viață privată al fiecăruia dintre potențialii părinți sau între dreptul la viață de familie al părinților adoptivi și cel al mamei surogat, dreptul la dezvoltare personală al copiilor adoptați și dreptul la viață privată al părinților biologici, dreptul la viață privată al mamei și dreptul de a se naște al copilului etc.

2.3.1. Dreptul la dezvoltare personală al copiilor adoptați și dreptul la viață privată al părinților biologici

Dreptul la dezvoltare personală este dreptul unei persoane de a-și cunoaște originile³⁸, de a stabili identitatea sa de ființă umană, care include și dreptul de a avea acces la informații privind copilăria sa³⁹ care poată însă intra în conflict cu dreptul mamei care a născut anonim, care beneficiază de dreptul de a i se păstra secretul identității sale⁴⁰ ori să aducă în discuție drepturile tatălui – dreptul de a nu fi supus la examene medicale oricare ar fi natura acestora – incidente în cauzele în care copilul dorește să își stabilească filiația paternă⁴¹.

2.3.2. Dreptul la viață de familie al mamei și dreptul la viață privată al tatălui

Având în vedere marja largă de apreciere acordată statului, Curtea de la Strasbourg nu a considerat că dreptul de a respecta decizia femeii de a deveni un părinte în sens genetic ar trebui să i se acorde o importanță mai mare decât dreptului fostului ei partener de a i se respecta decizia de a nu avea un copil genetic legat cu ea. Atunci când ea a consimțit să aibă toate ouăle fertilizate cu

³⁸ CEDO, Znamenskaya v. Federația Rusă, 2 iunie 2005, 77785/01. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Znamenskaya"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-69239"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

³⁹ CEDO, Gaskin v. Marea Britanie, hotărâre din 7 iulie 1989, 10454/83, Seria A160. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Gaskin"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴⁰ CEDO, Odievre v. Franța, hotărâre din 13 februarie 2003, 42326/98, Rapoarte de hotărâri și decizii 2003-III. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Odievre"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-60935"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 16.06.2017).

⁴¹ CEDO, Mikulic v. Croația. În: hotărâre din 7 februarie 2002; Jaggy v. Elveția, hotărâre din 13 iulie 2006, 53176/99. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Mikulic"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"chamber":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-60035"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

sperma fostul ei partener, ea știa că partenerul ei este liber să-și retragă consimțământul pentru implantare în orice moment.⁴²

2.3.3. *Dreptul la viață de familie al părinților ce apelează la procreerea artificială și libertatea religioasă a terților*

Ținând seama de diversitatea tradițiilor culturale și religioase ale statelor, judecătorii europeni au statuat că este necesară recunoașterea unei concepții uniforme a religiei în societate. Fie că se are în vedere protecția reputației cuiva sau a drepturilor terților este identificat dreptul indivizilor de a nu fi insultați în ceea ce privește sentimentele lor religioase⁴³. Acest principiu deși a fost enunțat în hotărâri referitoare la libertatea de exprimare⁴⁴ poate fi aplicat și situațiilor incluse în domeniul de aplicare a dreptului la viață, circumscrise procreerii artificiale, dat fiind faptul că fertilizarea *in vitro* sau mama purtătoare, mai ales în situațiile cuplurilor care nu sunt heterosexuale, provoacă acerbe reacții în cadrul comunităților tradiționaliste.

3. Coordonate etice și juridice ale limitei superioare a dreptului la viață reflectate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

3.1. Cazuri controversate din punct de vedere etic corespondente limitei superioare a dreptului la viață

3.1.1. Avortul

Problema avortului a fost tranșată *in concreto* de instanța de la Strasbourg, fără a preciza în termeni generali, dacă și în ce circumstanțe statele ar trebui sau nu ar trebui să permită avortul pe teritoriul lor.

3.1.1.1. Interzicerea avortului legal

În cazul în care legislația națională interzice avortul, reglementând lacunar și rigid avortul terapeutic, cetățenii sunt obligați să găsească alternative medicale în alte state, în cazul în care nu se încadrează în cazurile limitativ prevăzute de lege, iar statul al cărui cetățeni sunt să își încalce

obligațiile asumate la nivel internațional prin adoptarea Convenției europene a drepturilor omului. Judecătorii europeni au stabilit că interzicerea avortului pentru motive de sănătate sau de bunăstare nu depășește marja largă de apreciere acordată statului în vederea protejării valorile morale profunde ale propriilor cetățeni, mai ales că legislația relevantă oferă femeilor posibilitatea de a obține informații despre serviciile medicale din străinătate, posibilitatea de a călători pentru un avort și posibilitatea de a obține îngrijiri medicale necesare ulterior avortului în țara de origine⁴⁵.

3.1.1.2. Avortul terapeutic

Alta este situația în care sarcina pune viața în pericol viața persoanei din cauza unei stări preexistente și este imposibil să se stabilească dacă sunt întrunite condițiile pentru un avort legal pe motive medicale.

În cazul în care persoana avea o formă rară de cancer și era îngrijorată de faptul că sarcina ar putea duce la recidivă sau incapacitatea ei de a obține un tratament pentru cancer, judecătorii europeni au constatat că, în ciuda existenței avortului legal în teorie, nu există niciun cadru normativ de punere în aplicare care să ofere o procedură accesibilă și eficientă prin care să se poată stabili dacă sunt întrunite sau nu condițiile pentru un avort legal⁴⁶.

În cazul în care sarcina a fost de natură să cauzeze prejudicii vederii persoanei și aceasta nu a putut respecta cerința legală de a obține certificate medicale de la doi medici diferite, care să confirme că sarcina ei i-ar putea pune în pericol sănătatea, Curtea de la Strasbourg a statuat că, din cauza lipsei de garanții procedurale, nu s-a demonstrat că legea internă cuprindea un mecanism eficient care să poată

⁴² CEDO, *Evans v. Marea Britanie*, hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\],"itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴³ Sudre F. *Op. cit.*, p. 546

⁴⁴ CEDO, *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, 20 septembrie 1994, 13470/87, Seria A295-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Otto-Preminger-Institut"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57897"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴⁵ CEDO, A., B. și C. v. Irlanda, hotărâre din 16 decembrie 2010, 25579/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2010. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["A., B."\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-102332"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴⁶ CEDO, A., B. și C. v. Irlanda, hotărâre din 16 decembrie 2010, 25579/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2010. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["A., B."\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-102332"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

stabili dacă au fost îndeplinite condițiile de obținere a unui avort legal.⁴⁷

3.1.1.3. Avortul în caz de viol

Cazul în care sarcina este involuntară, mai ales urmare a unui viol, rămâne la fel de controversat din punct de vedere etic în comunitățile tradiționale, dar și în doctrina de specialitate, deși victima poate să nu aibă capacitate de exercițiu sau are capacitate de exercițiu restrânsă.

O cauză elocventă în acest sens este cea în care victima în vârstă de 14 ani de viol a dorit să întrerupă sarcina, iar spitalele publice locale au refuzat să efectueze un avort și au emis un comunicat de presă care să confirme decizia lor și, ulterior, victima a fost supusă la noi presiuni din partea unor diverse grupuri, inclusiv personal medical calificat, jurnaliști, un preot și activiștii anti-avort. Doar ca urmare a solicitărilor făcute de victimă Ministerului Sănătății, aceasta a fost în cele din urmă dusă în secret pentru un avort într-un alt spital de aproximativ 500 de kilometri de casa ei⁴⁸.

Elementele esențiale ale cauzei care au fost reținute de instanța de la Strasbourg au fost completa ignorare a vârstei fragede, a opiniilor și sentimentelor victimei, mai ales în contextul caracterului incontestabil al probelor administrate de organele de urmărire penală în cauză care dovedesc săvârșirea infracțiunii, abordarea autorităților fiind marcată și de amânare, confuzie și o lipsă de consiliere și informare corectă și obiectivă. Acestea cumulate au fost calificate drept tratament inuman și degradant și au atras și sancționarea din cauza divulgarea datelor sale personale și medicale, precum și a dificultăților în punerea în practică a dreptului său de a obține un avort legal.

3.1.2. Consimțământul informat

O altă problemă de bioetică - consimțământ informat - a fost, de asemenea, obiectul mai multor cazuri examinate de Curte, fie că se are în

vedere administrarea unui tratament sau a unei proceduri medicale, fie că persoana vizată este un minor sau un adult.

3.1.2.1. Consimțământul informat al părintelui pentru tratamentul sau procedura aplicată minorului

În cazul în care s-a procedat la administrarea de diamorfină unui băiat sever mintal și cu handicap fizic, în ciuda obiecțiilor mamei sale, Curtea de la Strasbourg, ulterior analizării compatibilității cadrului național de reglementare a soluționării conflictelor provocate de tratamentul medical propus unui copil cu standardele stabilite în cadrul Consiliului Europei și Convenției privind drepturile omului și biomedicina, a insistat asupra faptului că mama nu și-a dat consimțământul liber, expres și informat, iar autoritățile nu numai că au trecut peste obiecțiile mamei, ci au acționat și în lipsa autorizării de către o instanță, astfel încălcându-i-se dreptul la viață privată și de familie⁴⁹.

Un caz mai complex este cel al unei fetițe de nouă ani dusă de tatăl său la un medic pediatru de tatăl ei pentru ceea ce păreau să fie vânătăi pe picioare. Ea a fost internată în spital pentru examinare, iar tatăl a lăsat instrucțiuni ca alte teste medicale să nu fie efectuate până când soția lui, mama fetei, va sosi și-și va da consimțământul. La sosirea mamei o oră mai târziu, ea a descoperit ca probele de sânge și fotografiile ale picioarelor fetei au fost totuși luate. Ea a fost informată ulterior de medicul pediatru, care au existat dovezi de abuz sexual, iar tatălui i s-a interzis să-și viziteze fiica toată ziua. Fata a fost în cele din urmă diagnosticat cu o boala rară de piele⁵⁰.

Curtea de la Luxembourg a arătat că legislația și practica internă necesară impun în mod clar obținerea consimțământului persoanelor care exercită răspunderea părintească înainte de orice intervenție medicală ar putea avea loc. Părinții l-au dat instrucțiuni exprese ca să nu fie efectuate

⁴⁷ CEDO, Tysiac v. Polonia, hotărâre din 20 martie 2007, 5410/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Tysiac"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-79812"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴⁸ CEDO, P. și S. v. Polonia. În: hotărâre din 30 octombrie 2010, 57375/08. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["P and S Poland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-114098"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁴⁹ CEDO, Glass v. Regatul Unit, hotărâre din 9 martie 2004, 61827/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-II. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Glass"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61663"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵⁰ CEDO, M.A.K. și R.K. v. Regatul Unit. În: hotărâre din 23 martie 2010, 45901/05, 40146/06. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["MAK"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-97880"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

până la sosirea mamei teste suplimentare. Singura justificare posibilă pentru decizia de a continua cu testul de sânge și fotografiile a fost că au fost solicitate în regim de urgență. Cu toate acestea, nu a existat nici o dovadă care să sugereze că starea fetei era critică sau că ea avea durere sau o stare de disconfort. De asemenea, nu a existat nici un motiv să se creadă că mama ar fi refuzat consimțământul și, chiar dacă ea ar avut fi avut o astfel de atitudine, spitalul ar fi solicitat un ordin judecătoresc de autorizare a testelor. Prin urmare, judecătorii europeni au conchis că interferența în viața privată a fetei nu a fost în conformitate cu dreptul intern ori cu dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului. Mai mult, în absența oricărui temei juridic pentru decizia inițială de a împiedica tatăl să viziteze fiica sa în noaptea de internarea în spital, a existat o încălcare a drepturilor tuturor de respectare a vieții lor de familie⁵¹.

3.1.2.2. Consimțământul informat al adultului cu discernământ

Chestiunea consimțământului informat a fost unul dintre elementele-cheie în cauzele privind sterilizarea forțată a femeilor române.

Sterilizarea, este potrivit să fie analizată din perspectiva articolului 3 al Convenției europene, așa cum se procedează și în privința transplantului și donării de organe, toate aceste situații aducând atingeri grave integrității fizice a persoanei⁵².

Elementele esențiale de fapt ale cauzei sunt cererea de sterilizare semnată de femeia română, dar care a susținut că nu a înțeles termenul de „sterilizare”, și că ea a semnat cererea în timp ce era examinată de medic, după ce a fost informată de acesta că a rămas însărcinată din nou, și că fie ea fie copilul ei ar putea să moară.

Pentru judecătorii europeni, sterilizarea fără consimțământul unui pacient adult competent mental a constituit o interferență majoră asupra sănătății reproductive a unei persoane și a afectat mai multe aspecte ale integrității fizice și psihice ale persoanei, devenind astfel incompatibilă cu cerința respectării libertății umane și a demnității. Mai mult decât atât, standardele internaționale recunoscute, în general, au stabilit că sterilizarea poate se efectuează numai sub rezerva consimțământului prealabil, cu excepția situațiilor de urgență excepțională. Nu a existat nici o

urgență medicală în cazul de față care să implice un risc iminent de daune ireparabile vieții sale. Din moment ce ea a fost un adult sănătos mintal, consimțământul informat ar fi fost o condiție prealabilă pentru o astfel de procedură, chiar presupunând că a fost „necesară” din punct de vedere medical. Solicitarea acordului în timpul examinării medicului în mod clar nu i-a permis să ia o decizie manifestând propria sa voință, să ia în considerare tuturor implicațiile actului sau să se consulte cu partenerul ei. Maniera în care personalul spitalului a acționat au lipsit pacienta de orice opțiune alternativă acceptării sterilizării. În consecință, procedura de sterilizare, inclusiv modul în care pacienta a fost obligată să își dea acordul constituie un tratament contrar articolului 3 al Convenției, respectiv un tratament inuman și degradant⁵³.

3.1.3. Sinuciderea asistată

Curtea de la Strasbourg a examinat problema sinuciderii asistate într-o cauză în care o persoană suferea de o boală degenerativă incurabilă. Datorită refuzului autorităților de a se angaja în prealabil să nu desfășoare o procedură judiciară contra soțului ei, în cazul în care el o va ajuta să se sinucidă, ea fiind în imposibilitatea de a face acest lucru singură, pacienta a solicitat redresarea acestei situații. Judecătorii europeni însă au statuat că dreptul la viață nu ar putea, fără o denaturare a limbajului, fi interpretat în sensul că conferă dreptul diametral opus de a muri, după cum nicio obligație pozitivă derivată interzicerii de tratamente inumane și degradante nu ar putea să oblige autoritățile judiciare de a nu urmări penal pe soțul pacientei sau de a oferi o oportunitate legală pentru orice altă formă de sinucidere asistată⁵⁴.

Curtea a examinat, de asemenea, cauze privind accesul la substanțe letale, în scopul de a pune capăt vieții.

Un caz a constituit oportunitatea perfectă pentru discutarea refuzului de a furniza medicamentele necesare pentru sinuciderea unei

⁵³ CEDO, V.C. v. Slovacia, hotărâre din 8 noiembrie 2011, 18968/07. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["VC"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-107364"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵⁴ CEDO, Pretty v. Marea Britanie. În: hotărâre din 29 aprilie 2002, 2346/02, Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-III. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["2346/02"\],"itemid":\["001-60448"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵¹ Ibidem.

⁵² Renucci J.-F. *Op. cit.*, p. 99.

persoane care suferă de o boală mintală. Curtea europeană a remarcat lipsa unui consens european privind dezincriminarea sinuciderii asistate. Marea majoritate a statelor membre preferă să asigure protecția vieții decât a dreptului de a pune capăt vieții și, în consecință, statele se bucură de o largă marjă de apreciere în acest domeniu. În plus, în ceea ce privește accesul efectiv al pacientului la o evaluare medicală care ar fi permis să obțină substanța dorită, Curtea nu a fost convinsă că el a fost în imposibilitatea de a găsi un specialist dispus să-l ajute. Chiar și presupunând că statele au o obligație pozitivă în conformitate cu dreptul la viață privată pentru a lua măsurile necesare facilitării sinuciderii cu demnitate, statul pârât nu a îndeplinit această obligație în cazul de față⁵⁵.

În ceea ce privește refuzul unor instanțele naționale de a examina fondul unei cereri formulate de către un bărbat a cărui soție a avut tocmai se sinucisese în Elveția, după ce a încercat, fără succes, să obțină o autorizație de a cumpăra o substanță letală în Germania, judecătorii europeni au statuat că nu a fost urmărit niciun scop legitim și că s-au încălcat, astfel, drepturile procedurale ale reclamantei în temeiul dreptului la viață privată. Având în vedere această constatare, principiul subsidiarității și marja considerabilă de apreciere acordată statelor în astfel de probleme, nu a fost necesar să se examineze fondul plângerii⁵⁶.

O situație diametral opusă este cea a contestării unei hotărâri judecătorești prin care se dispune încetarea administrării tratamentului de hrănire artificială și hidratare a unei persoane. În contextul absenței unui consens în cadrul Consiliului Europei, statele membre, în ceea ce privește susținerea artificială a vieții, în beneficiat de o marjă largă de apreciere. Fără a examina implicațiile medicale, juridice și etice extrem de complexe ridicate în acest caz, trebuie însă verificat dacă decizia de retragere a tratamentului

a fost compatibilă cu legislația internă și Convenția europeană a drepturilor omului, și dacă dorințele pacientului sunt în conformitate cu dreptul național. Obligațiilor pozitive care decurg din asigurarea exercitării dreptului la viață – respectiv existența unui cadru legislativ eficient și luarea deciziilor după o analiză meticuloasă, în cursul căreia toate punctele de vedere au fost exprimate și în care toate aspectele au fost luate în considerare cu atenție, având în vedere atât un raport medical detaliat și cât și opiniile unui expert, și observațiile forurilor de conducere a unor organismelor medicale și etice – fiind îndeplinite, nu s-a adus atingere niciunui drept.⁵⁷

3.2. *Conflicte de drepturi ce decurg din limita superioară a dreptului la viață*

Jurisprudența instanței de la Strasbourg evidențiază existența unor disensiuni și între drepturile care au incidență în respectarea limitei superioare a dreptului la viață: momentul când o persoană încetează din viață. Stabilirea drepturilor concurente se realizează și de această dată în funcție de interesele diferite ale titularilor implicați în diferite situații medicale sau de existență, în general.

3.2.1. *Dreptul de a nu trăi al unei persoane bolnave incurabil și drepturile omului, în general, garantate de Convenția europeană a drepturilor omului*

Limita superioară a dreptului la viață aduce în discuție și aspectului negativ al acestuia: dreptul de a nu trăi. Aceasta este varianta asupra căreia judecătorii europeni au făcut câteva observații, refuzând să se pronunțe asupra dreptului de a muri. De altfel, dreptul de a nu trăi este văzut doar ca „specie” a dreptului la autonomie personală⁵⁸.

Dreptul la a nu trăi nu trebuie raportat nici la calitatea vieții, nici la libertatea individului de a alege între viață și moarte⁵⁹. Dreptul de a alege momentul morții sale astfel încât să se evite un sfârșit nedemn derivă din dreptul la autodeterminare al individului, deci aparține

⁵⁵ CEDO, Haas c. Elveției, hotărâre din 13 ianuarie 2004, 36983/97. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-I. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Haas"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61572"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵⁶ CEDO, Koch v. Germania, hotărâre din 19 iulie 2012, 497/09. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Koch"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-112282"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵⁷ CEDO, Lambert și alții v. Franța. În: hotărâre din 5 iunie 2015, 46043/14, Rapoarte de hotărâri și decizii 2015. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Lambert"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-155352"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁵⁸ Sudre F. *Op. cit.*, p. 479 - 481.

⁵⁹ Favoreau L. *Op. cit.*, p. 459.

domeniului de aplicare a dreptului la viață privată⁶⁰.

De altfel, dreptul la autodeterminare nu permite excluderea interzicerii principiului sinuciderii asistate, această interdicție nereprezentând o ingerință disproporționată asupra articolului 8 din CEDO.

3.2.2. *Dreptul la viață și dreptul la avort*

Dreptul la avort este recunoscut în majoritatea legislațiilor statelor membre ale Consiliului Europei și Uniunii Europene⁶¹ și constituit un subiect asupra căruia Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat doar în mod fortuit și deosebit de prudent. Dacă inițial⁶² s-a evitat total pronunțarea asupra altui drept decât dreptul la informație privind posibilitatea femeilor însărcinate de a face avort, ulterior a fost recunoscută existența conflictelor între dreptul mamei de a întrerupe sarcina și dreptul de protecția a vieții a fătului⁶³.

Sterilizarea, în cazul în care este rezultatul solicitării mamei poate să evidențieze același conflict între dreptul mamei de a dispune liber de corpul său și dreptul copilului de a fi conceput și născut.

3.2.3. *Dreptul la avort și libertatea de exprimare*

Acțiunea asociațiilor care pledau pentru interzicerea difuzării de informații privind posibilitatea de întrerupere a sarcinii în străinătate a fost calificată de instanța de la Strasbourg ca

încălțând libertatea de exprimare chiar dacă argumentul invocat a fost protejarea moralei⁶⁴.

3.2.4. *Dreptul fătului cu malformații de a nu se naște, dreptul la viață privată al mamei și drepturile omului, în general, garantate de Convenția europeană a drepturilor omului*

Erorile comise de medici și de laborator au împiedicat mama să își exercite alegerea de a întrerupe sarcina, pentru a evita nașterea unui copil cu deficiențe psihice. Deopotrivă, copilul afectat de handicap s-ar putea plânge de faptul că s-a născut infirm în loc de a nu se fi născut⁶⁵. Pe de altă parte, în contextul actual în care persoana născută cu handicap datorat unei culpe medicale nu poate obține repararea prejudiciului său decât dacă actul culpabil a provocat sau agravat handicapul sau nu a permis să se ia măsurile necesare pentru a îl atenua, drepturile omului trebuie aplicate ținându-se cont de problematica legată de practici medicale și tehnice sau care ridică întrebări de etică în materie medicală.⁶⁶

Concluzii

Jurisprudența Curții europene a drepturilor omului analizată evidențiază pe de o parte, interesul judecătorilor europeni de a cunoaște rezultatele dezvoltării științelor biomedicale, progresul cercetării medicale și, de pe altă parte, atitudinea prudentă în examinarea cauzelor arondate domeniului sanitar, mai ales în cazul existenței unor dispune științifice de specialitate nedefinitiv tranșate.

Bibliografie:

1. Andriantsimbazovina J. și alții. Dictionnaire des droits de l'homme. Paris: Presses Universitaires de

⁶⁰ CEDO, *Pretty v. Marea Britanie*, hotărâre din 29 aprilie 2002, 2346/02, Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-III. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["2346/02"\],"itemid":\["001-60448"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁶¹ Favoreu L. *Op. cit.*, p. 458.

⁶² CEDO, *Open Door și Dublin Well Woman v. Irlanda*. În: Hotărâre din 29 octombrie 1992, 14234/88,14235/88, Seria A246-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Open Door Ireland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57789"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁶³ CEDO, *Boso v. Italia*, hotărâre din 5 septembrie 2002; 50490/99. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-VII. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["671625"\],"itemid":\["001-23338"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). Vo. V. Franța, hotărâre din 8 iulie 2004, 53924/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-VIII, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Boso Italy"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-61887"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁶⁴ CEDO, *Open Door și Dublin Well Woman v. Irlanda*. În: hotărâre din 29 octombrie 1992, 14234/88,14235/88, Seria A246-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Open Door Ireland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57789"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

⁶⁵ Renucci J.F. *Op. cit.*, p. 105.

⁶⁶ CEDO, *Draon c. Franța*, hotărâre din 21 iunie 2006, 1513/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-IX, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["draon"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-75905"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017); Maurice v. Franța, hotărâre din 21 iunie 2006, 11810/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-IX. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Maurice"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-75903"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

France. Paris: Presses universitaires de France, 2008. xviii + 1074 p.

2. Astărăstoae V., Ungureanu M.-C., Stoica O. Ethical and legal problems of the new reproductive technologies. În: Revista Română de Bioetică. 2003 1.2.

3. CEDO, A., B. și C. v. Irlanda, hotărâre din 16 decembrie 2010, 25579/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2010. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["A., B."\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-102332"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

4. CEDO, A., B. și C. v. Irlanda, hotărâre din 16 decembrie 2010, 25579/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2010. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["A., B."\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-102332"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

5. CEDO, Bensaid v. Marea Britanie, hotărâre din 6 februarie 2001, 44599/98, Rapoarte de hotărâri și decizii 2001-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Bensaid"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-59206"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017); McGinley și Egan v. Marea Britanie, 9 iunie 1998, 21825/93, 23414/94. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2000-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["McGinley"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-58452"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

6. CEDO, Boso v. Italia, hotărâre din 5 septembrie 2002; 50490/99. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-VII. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["671625"\], "itemid":\["001-23338"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). Vo. V. Franța, hotărâre din 8 iulie 2004, 53924/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-VIII, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Boso Italy"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-61887"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

7. CEDO, Costa și Pavan v. Italia, hotărâre din 28 august 2008, 54270/10. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Costa"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-112993"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

8. CEDO, Dickson v. Marea Britanie, hotărâre din 4 decembrie 2007. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\], "itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

9. CEDO, Dickson v. Regatul Unit, hotărâre din 4 decembrie 2007, 44362/04. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-V. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\], "itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 09.06.2017).

10. CEDO, Dickson v. Regatul Unit, hotărâre din 4 decembrie 2007. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["44362/04"\], "itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

11. CEDO, Draon c. Franța, hotărâre din 21 iunie 20065, 1513/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-IX, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["draon"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-75905"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017); Maurice v. Franța, hotărâre din 21 iunie 2006, 11810/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-IX. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Maurice"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-75903"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

12. CEDO, Evans v. Marea Britanie, hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\], "itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

13. CEDO, Evans v. Regatul Unit, hotărâre din 10 aprilie 2007, 6339/05. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["6339/05"\], "itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 06.06.2017).

14. CEDO, Gaskin v. Marea Britanie, hotărâre din 7 iulie 1989, 10454/83, Seria A160. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Gaskin"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-57491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

15. CEDO, Glass v. Regatul Unit, hotărâre din 9 martie 2004, 61827/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-II. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Glass"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-61663"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

16. CEDO, Haas c. Elveției, hotărâre din 13 ianuarie 2004, 36983/97. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2004-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Haas"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-61572"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

17. CEDO, Keegan v. Irlanda, hotărâre din 18 iulie 2006, 28867/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2006-X. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Keegan"\], "documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER", "CHAMBER"\], "itemid":\["001-76453"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 03.06.2017).

18. CEDO, Koch v. Germania. În: hotărâre din 19 iulie 2012, 497/09. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Koch\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-112282\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

19. CEDO, Lambert și alții v. Franța. În: hotărâre din 5 iunie 2015, 46043/14. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2015. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Lambert\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-155352\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

20. CEDO, M.A.K. și R.K. v. Regatul Unit. În: Hotărâre din 23 martie 2010, 45901/05, 40146/06. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"MAK\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-97880\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

21. CEDO, Marckx v. Belgia, hotărâre din 13 iunie 1979, 6833/74, Seria A-31. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Marckx\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57534\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 01.07.2017).

22. Labassee v. Franța, hotărâre din 26 iunie 2014, 65941/11. În: Hotărâre (Fond și Satisfacție justă), [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-145180\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 04.06.2017).

23. CEDO, Mennesson v. Franța, hotărâre din 26 iunie 2014, 65192/11. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2014. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"mennesson\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-145389\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 09.06.2017); Labassee v. Franța, hotărâre din 26 iunie 2014, 65941/11, Hotărâre (Fond și Satisfacție justă). [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-145180\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 06.06.2017).

24. CEDO, Mikulic v. Croația. În: hotărâre din 7 februarie 2002.

25. Jaggy v. Elveția, hotărâre din 13 iulie 2006, 53176/99. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Mikulic\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-60035\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

26. CEDO, Odievre v. Franța, hotărâre din 13 februarie 2003, 42326/98, Rapoarte de hotărâri și decizii 2003-III. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Odievre\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-60935\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 16.06.2017).

27. CEDO, Open Door și Dublin Well Woman v. Irlanda. În: Hotărâre din 29 octombrie 1992, 14234/88,14235/88, Seria A246-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Open Door Ireland\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57789\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

28. CEDO, Open Door și Dublin Well Woman v. Irlanda. În: hotărâre din 29 octombrie 1992, 14234/88,14235/88, Seria A246-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Open Door Ireland\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57789\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

29. CEDO, Otto-Preminger-Institut v. Austria, 20 septembrie 1994, 13470/87, Seria A295-A. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Otto-Preminger-Institut\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-57897\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

30. CEDO, P. și S. v. Polonia. În: hotărâre din 30 octombrie 2010, 57375/08. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"P and S Poland\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-114098\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

31. CEDO, Pretty v. Marea Britanie. În: hotărâre din 29 aprilie 2002, 2346/02, Rapoarte de hotărâri și decizii 2002-III. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"appno\":\[\"2346/02\"\],\"itemid\":\[\"001-60448\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

32. CEDO, RR în v. Polonia, hotărâre din 26 mai 2011, 27617/04, Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"R.R. Poland\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-104911\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 06.06.2017).

33. CEDO, SH și alții v. Austria, hotărâre din 3 noiembrie 2011, 57813/00. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"appno\":\[\"57813/00\"\],\"itemid\":\[\"001-107325\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 08.06.2017).

34. CEDO, SH și alții v. Austria, hotărâre din 3 noiembrie 2011. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011.

35. CEDO, Söderbäck v. Suedia, hotărâre din 28 octombrie 1998, 24484/94. În: Rapoarte 1998-VII. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"fulltext\":\[\"Söderbäck\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-58254\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\) (Vizitat la: 11.06.2017).

36. CEDO, Streletz, Kessler și Krenz c. Germania. În: hotărâre din 22 martie 2001, 34044/96, 35532/97, 44801/98. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2001-II. [On-line]:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["35532/97"\],"itemid":\["001-59353"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 01.06.2017).

37. CEDO, Tysiac v. Polonia, hotărâre din 20 martie 2007, 5410/03. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Tysiac"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-79812"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

38. CEDO, V.C. v. Slovacia, hotărâre din 8 noiembrie 2011, 18968/07. În: Rapoarte de hotărâri și decizii 2011. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["VC"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-107364"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

39. CEDO, X, Y, Z c. Marea Britanie, 22 aprilie 1997, 21830/93. În: Rapoarte 1997-II. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["X, Y, Z"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58032"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

40. CEDO, Z. v. Finlanda, hotărâre din 25 februarie 1997, 22009/93. În: Rapoarte 2007-I. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Z Finland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58033"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). (Vizitat la: 01.06.2017).

41. CEDO, Znamenskaya v. Federația Rusă, 2 iunie 2005, 77785/01. [On-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Znamenskaya"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-69239"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (Vizitat la: 11.06.2017).

42. Ciuca A. Interesul copilului nenăscut vs. dreptul la identitate al persoanei (The Interest of the Unborn Child vs the Persons's Right to Identity) (September 28, 2015). [On-line]: <http://ssrn.com/abstract=2666718> (Vizitat la: 01.06.2017).

43. Pivniceru M.-M., Dăscălescu F. D. Limita inferioara a dreptului la viață: Intre protecția fetusului uman, dreptul la avort și progresul științelor biomedicale. [On-line]: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/301-1028-1-SM.pdf> (Vizitat la: 06.06.2017).

44. Renucci J.-F. Tratat de drept European al drepturilor omului. Traducere: Cătălina Constantin, Elena Bodea, Annelise Popa. București: Hamangiu, 2009. xi + 1115 p.

45. Scripcaru Gh. Bioetica între științele vieții și drepturile omului. [On-line]: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/267-962-1-SM.pdf> (Vizitat la: 06.06.2017).

46. Seatzu F. The Experience of the European Court of Human Rights with the European Convention on Human Rights and Biomedicine. In:

Utrecht Journal of International and European Law. 2015, 31 (81), p. 5 – 16. [On-line]: <http://doi.org/10.5334/ujiel.da> (Vizitat la: 06.06.2017).

47. Sudre F. Droit européen et international des droits de l'homme. Paris: Presses Univ. de France, 2012. 935 p.

48. Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A., Zwaak, L. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights: Fourth Edition. Antwerp: Oxford Intersentia, 2006. 676 p.

49.

Copyright©GENTIMIR Alina Mirabela, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași,
Bulevardul Carol I, Nr.11,
700506, Iași, România

E-mail: agentimir@yahoo.fr

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 245-259.

ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963

Submitted: 12. 04. 2016 | Accepted: 15.05. 2017 | Published: 30.07. 2017

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ**

THE GEOPOLITICAL TRANSFORMATION OF EAST CENTRAL EUROPE

TRANSFORMAREA GEOPOLITICĂ A EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

DERGACEV Vladimir / DERGACHEV Vladimir / ДЕРГАЧЕВ Владимир*

ABSTRACT:

THE GEOPOLITICAL TRANSFORMATION OF EAST CENTRAL EUROPE

The author analyzes the process of geopolitical transformation of Central-Eastern Europe after the collapse of the Soviet Union.

Historical analogies show that, from the medieval period of modern Europe's which architect is Carl the Great to Napoleon's Europe and the Third Reich of Hitler, the European periphery was used to deflate resources and the Western European „civilizational” core has never had a paternalistic policy toward the satellites.

Over the past two decades, the European Union has used „soft power” to move to the East and at the first stages it was difficult to give up an attractive proposal for EU membership. But because of the hasty European integration, there are many problems that threaten the integrity of the EU. Due to the reduction of the consolidated budget, Brussels is not able to compensate the new EU members for losses as a result of the slowdown in economic growth due to mass emigration. Western European countries are not going to increase allocations to the EU consolidated budget to increase subsidies to weak economies.

Key words: European Union, Central-Eastern Europe, USSR, EU, Brexit.

JEL Classification: F51, F52, K33

РЕЗЮМЕ:

ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

В статье автор анализирует процесс геополитической трансформации Центрально-Восточной Европы после распада Советского Союза.

Исторические аналогии свидетельствуют, что, начиная со средневекового периода архитектора современной Европы Карла Великого до Европы Наполеона и Третьего Рейха Гитлера, европейская

* **DERGACEV Vladimir** - Geopolitician, profesor universitar, doctor în științe geografice, membru al Federației Internaționale a jurnaliștilor (Bruxelles), fondator, proprietar și editor al Portalului de Internet „Institutul de geopolitică”, profesor la Universitatea Națională din Odesa „Ilya Mechnikoff” și la Universitatea Națională Maritimă, cercetător științific principal, Institutul de probleme de piață NANU (Odesa, Ucraina). / **DERGACHEV Vladimir** - Geopolitician, Professor, Doctor of geographical Sciences, member of the International Federation of journalists (Brussels), founder-owner and editor of the Internet portal „Institute of geopolitics”, professor of the Odessa national University named after Ilya Mechnikov and Marine national University, chief researcher of the Institute of market problems of the national Academy of Sciences (Odessa, Ukraine). / **ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович** - Геополитик, профессор, доктор географических наук, член Международной федерации журналистов (Брюссель), основатель-владелец и редактор Интернет-портала «Институт геополитики». Профессор Одесского национального университета имени Ильи Мечникова и Морского национального университета, главный научный сотрудник Института проблем рынка НАНУ (Одесса, Украина). E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

периферия использовалась для выкачивания ресурсов и никогда западноевропейское «цивилизационное» ядро не выступало по отношению к сателлитам с патерналистской политикой.

За последние два десятилетия Европейский союз использовал «мягкую силу» для продвижения на Восток и на первых этапах трудно было отказаться от привлекательного предложения членства в ЕС. Но из-за поспешной евроинтеграции накопилось много проблем, угрожающих целостности ЕС. Из-за сокращения консолидированного бюджета Брюссель не способен компенсировать новым членам ЕС убытков в результате снижения темпов экономического роста из-за массовой эмиграции. Западные европейские страны не собираются увеличивать отчисления в консолидированный бюджет ЕС для увеличения субсидирования слабых экономик.

Ключевые слова: Европейский союз, Центрально-Восточная Европа, СССР, ЕС, Brexit.

JEL Classification: F51, F52, K33

УДК: 327.8, 327.33

REZUMAT:

TRANSFORMAREA GEOPOLITICĂ A EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

În articol, autorul analizează procesul de transformare geopolitică a Europei Centrale și de Est după prăbușirea Uniunii Sovietice.

Omologiile istorice arată că, începând cu perioada medievală arhitectura Europei moderne lui Carol cel Mare până la Europa lui Napoleon și Europa celui de al Treilea Reich al lui Hitler, periferia europeană a fost folosită pentru pompare de resurse și niciodată baza „civilizată”, vest-europeană nu a evoluat față de sateliți cu o politică paternală.

În ultimele două decenii, Uniunea Europeană a folosit „puterea subtilă” pentru a avansa la Est și de la primele etape a fost greu de a renunța la oferte atractive de aderare la UE. Dar, din cauza metodelor pripite de integrare europeană s-au acumulat o mulțime de probleme, care pun în pericol integritatea UE. Din cauza reducerii bugetului consolidat Bruxelles-ul nu este capabil de a compensa noilor membri ai UE pierderile ca urmare a reducerii ritmului economic de creștere, din cauza emigrării în masă. Statele Europei de Vest nu vor crește contribuțiile la bugetul consolidat al UE pentru a mări subvenționarea economiilor slabe.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, Europa Centrală și de Est, URSS, UE, Brexit.

JEL Classification: F51, F52, K33

CZU: 327.8, 327.33

После падения Берлинской стены и распада Советского Союза главной геостратегической задачей Европейского союза была политика продвижения на Восток, которая исходила из прогноза сохранения положительных темпов экономического роста в обозримом будущем.

Однако из-за системного внутреннего кризиса (финансового, еврозоны и миграционного) и игнорирования геополитических реалий, Европейский Союз после Brexit оказался в глубоком кризисе. И солидарность демонстрируется не достойным консолидированным бюджетом сообщества, а крепкими поцелуями на саммитах ЕС¹. Но

насколько устойчива такая европейская конструкция?

Главный роковой рубеж в Европе прошел между желанием жить не по средствам новых членов ЕС в надежде на «правильного» старшего брата и природой западной экспансии, в которой важная роль принадлежит экономическому киллерству транснациональных корпораций. Международные финансовые институты, где руководящая роль принадлежит американцам и европейцам, охотно предоставляли кредиты, за которые в результате банкротства приходится рассчитываться натурой — материальными, трудовыми и другими ресурсами.

¹ Держачев Владимир. Европейский союз после Brexit. Чем крепче поцелуй, тем меньше денег. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]:

http://dergachev.ru/geop_events/070716-01.html#.WNtcrJ7-uMo (Дата посещения: 05.06.2017).

На юбилейном саммите 27 стран Европейского союза в марте 2017 г. была подписана Римская декларация, определяющая будущее интеграционного объединения после выхода Великобритании из ЕС. Четыре принципа на будущее включают «безопасную Европу», «процветающую и устойчивую Европу», «социальную Европу» и «более сильную на мировой сцене Европу». Звучит красиво, но не впечатляет. Безопасность Европейского Союза на протяжении десятилетий обеспечивалась НАТО (читай США) и американским «ядерным зонтиком», что давало европейцам конкурентные преимущества. Американский президент Дональд Трамп потребовал от европейских государств платить за НАТО в полном объеме. Сам Евросоюз импотент в военно-политическом отношении. Брюссель и Берлин болезненно отреагировали на требования Белого Дома о необходимости выполнять свои финансовые обязательства перед НАТО, бюджет которого до 75 % обеспечивают США.

На юбилейном саммите ЕС западноевропейские лидеры скромно умолчали о главном достижении Брюсселя. Евросоюз уже достиг вершины процветания за счет миллионов белых гастарбайтеров из стран младоевропейцев. Единый рынок открыл возможности для преимущественного роста конкурентоспособности стран Западной Европы.

На юбилейном саммите в Риме лидеры европейских государств приняли стратегию «Европы двух скоростей», которых в реальности больше. Если перевести с языка политкорректности на общедоступный язык, европейцев разделили, по крайней мере, на три сорта. Старая Западная Европа с Германией и Францией провозглашена Европой первого сорта. К второсортным государствам относятся средиземноморские страны (Италия, Испания, Португалия и Греция).

Государствами третьего сорта стали бывшие страны социалистического лагеря и республики Балтии, которые в свою очередь неоднородны. Например, трудно сравнивать Болгарию и Румынию с Польшей. Вместо всеобщего европейского благоденствия,

отчётливо проявляется неполноценная, подчинённая и эксплуатируемая периферия.

Исторические аналоги свидетельствуют, что, начиная со средневекового архитектора современной Европы Карла Великого до Европы Наполеона и Третьего Рейха Гитлера, европейская периферия использовалась для выкачивания ресурсов и никогда западноевропейское «цивилизационное» ядро не выступала по отношению к сателлитам с патерналистской политикой.

У Брюсселя не принято признавать, что социальная трансформация стала не ошибкой евроинтеграции, а исходящей из природы капитализма закономерностью. Сладкие пряники младоевропейцам обещали (лгали) западноевропейские политики, тогда как в природе западного капитализма патернализм отсутствует. Это Советский Союз мог строить (дарить) заводы и фабрики странам народной демократии. Если в государствах первой волны восточной евроинтеграции Брюссель навел косметический «блеск», то Болгария и Румыния этим уже похвастаться не могут.

Западный капитал исходил из своего понимания нормы прибыли – расширение потребительского рынка на востоке Европы и привлечения дешевой рабочей силы (белых рабов) для транснациональных корпораций. Это и есть главное достижение продвижения Евросоюза на Восток.

С начала 90-х годов Центрально-Восточную Европу покинуло около 20 млн трудоспособный и преимущественно молодых граждан², оголив рынок труда в своих странах. Произошла специализация новых членов Евросоюза на экономической модели, обеспечивающей с помощью дешевой рабочей силы достижение высокой нормы прибыли транснациональных корпораций. Многие конкурентоспособные или стратегические и системообразующие предприятия были обанкрочены. Значительны зарубежные инвестиции, которым восторгались «новые» европейцы, пришли преимущественно в индустрию с низким уровнем оплаты труда, что вызвало отток квалифицированных рабочих на Запад и дефицит рабочих кадров на востоке.

² Парих Тэж. ЕС и эмиграция: проблемы утечки мозгов из Центральной и Восточной Европы. В: Foreign Affairs. 2017, 30 марта. Перевод Еженедельник 2000, 2017, 7 апреля.

В так называемой Новой Европе происходит демографический упадок, сопровождаемый старением населения. Страны Балтии (Литва, Латвия и Эстония) потеряли 2 млн или 25% населения, в основном молодёжи призывного возраста. Безопасность государств, благодаря русофобии, символически обеспечивает НАТО. Польша потеряла 2 млн. соотечественников, многие дешёвые рабочие и неквалифицированные рабочие места занимают гастарбайтеры из Украины, установившей мировой рекорд по деградации экономики. По данным МВФ ущерб от эмиграции оценивается примерно в 7% утраченного экономического роста. Среднестатистическая заработная плата в восточных странах составила треть доходов граждан Германии и Великобритании. Социальное неравенство только обострилось между Старой и Новой Европой.

Из-за сокращения консолидированного бюджета Брюссель не способен компенсировать новым членам ЕС убытков в результате снижения темпов экономического роста из-за массовой эмиграции.

Западноевропейские страны не собираются увеличивать отчисления в консолидированный бюджет ЕС для увеличения субсидирования слабых экономик.

Времена безвозмездной экономической поддержки прошли. В 90-е годы для стран Центрально-Восточной и Восточной Европы были созданы программы ФАРЕ и ТАСИС и предложен общеевропейский проект международных транспортных коридоров. Однако по мере расширения на Восток стали проявляться финансовые ограничения в реализации евроинтеграционных программ. Ежегодные темпы экономического роста ВВП Евросоюза в 60-е годы были на уровне 5%, перед мировым финансовым кризисом — +3%, в 2008 г. — +0,8%, а далее началась стагнация. В 2009 году ВВП сократился на -4,1%, 2012 (-0,3%), 2013 (0,0%), с небольшим ростом в 2010/11 гг. (соответственно, 2,1% и 1,7%), 2014 г. (1,3%, в еврозоне 0,9%) и в 2015/16 гг. (1,7%, в еврозоне 1,5%). В результате замедления темпов экономического роста уже в третий раз сокращается финансирование крупных

инфраструктурных проектов, которые в 90-е годы выступали в качестве главного «пряника» для кандидатов в члены ЕС.

За последние два десятилетия Европейский союз использовал «мягкую силу» для продвижения на Восток и на первых этапах трудно было отказаться от привлекательного предложения членства в ЕС. Но из-за поспешной евроинтеграции накопилось много проблем, угрожающих целостности ЕС. Инвестиционный бум завершился с началом мирового финансового кризиса³.

По своему геостратегическому значению задача расширения ЕС на Восток была сравнима лишь с созданием самого Европейского союза в середине двадцатого столетия. Однако, остается открытым вопрос восточных границ и скорости объединения. Становится очевидным, что этот процесс будет не только медленным, чем казалось после падения «железного занавеса», но и может привести к нежелательному для Европы углублению геополитической конфронтации на постсоветском пространстве.

На Западе неоднозначно оценивается процесс продвижения ЕС на Восток. Впервые в истории Евросоюза при приеме новых членов (ЕС-25 и ЕС-28) политические цели доминировали над экономической целесообразностью, и был нарушен один из основополагающих принципов приема новых членов, чья экономика должна была соответствовать среднеевропейскому уровню. Это требование не выполнено, ВВП на душу населения у новых членов даже после десятилетия евроинтеграции уступает среднему европейскому уровню. Достаточно сравнить ВВП на душу населения по паритету покупательной способности (средний по ЕС принят за 100%). В Болгарии он составляет 45%, в Румынии — 54%, в Хорватии — 59%, в Латвии — 64%, в Венгрии и Польше — 68%, в Эстонии — 73%, в Литве — 74%, в Словакии — 76%. При этом стоимость рабочей силы во много раз меньше среднеевропейского уровня.

Средства на реформировании экономики новых членов выделяются Евросоюзом и

³ Мюллер Ян-Вернер. Упадок Восточной Европы. В: Foreign Affairs. 2014, №2.

ложатся тяжелым бременем, прежде всего на Германию, чей вклад в консолидированный бюджет ЕС превышает 20 %. Внос Германии в консолидированный бюджет на 12 млрд. евро превышает обратных поступлений. В Германии, которая является экономическим локомотивом европейской интеграции, сокращаются социальные программы, а \$1,5 трлн. вложенных в Восточную Германию средств не привели к выравниванию уровня жизни.

Многие годы витриной европейской интеграции служила Польша. По оценкам польского издания Puls Biznesu за первое десятилетие членства в Евросоюзе (2004 – 2014) Польша получила более 336 млрд евро помощи Брюсселя, в том числе свыше 100 млрд. евро в рамках целевых программ повышения уровня жизни и конкурентоспособности экономики⁴.

По данным МВФ польский ВВП (ППС) на душу населения вырос к 2016 г. до \$27,8 тыс. Однако, беспрецедентные по масштабам субсидии, не смогли приблизить поляков к среднеевропейскому уровню жизни (\$39 тыс. на душу населения). Эксперты отмечают, что такая поддержка Польши обусловлена активностью польского лобби в Соединённых Штатах и проамериканской политикой Варшавы, включая махровую русофобию. Заработать на русофобии стремятся бывшие прибалтийские республики и Украина, позиционирующая себя как «форпост цивилизованного Запада против варваров».

По данным Европейского статистического бюро ЕС в 2015 г. среди 19 самых бедных областей, в которых ВВП на душу населения был ниже среднеевропейского, пять находится в Болгарии, по четыре в Венгрии и в Польше, три — в Румынии, две — в Греции и одна — во французской заморской территории Майотта у африканских берегов. Самые бедные территории Евросоюза расположены в северо-западном регионе Болгарии (менее 30% от среднеевропейского)⁵.

⁴ Грановский Геннадий. Евросоюз переходит на разные скорости. В: Военное обозрение. 17 февраля 2017. [On-line]: <https://topwar.ru/109381-evrosoyuz-perehodit-na-raznye-skorosti.html> (Дата посещения: 04.06.2017).

⁵ [On-line]: <http://gwarminska.pl/strona/cztery-polskie-regiony-wsrod-najbiedniejszych-w-unii-europejskiej-wsrod->

Европейский Союз после Brexit. Выход из ЕС самой крупной военной ядерной державы, пятой экономики мира и второй по размеру вклада в консолидированный бюджет Союза (15%) сравнивают с геополитическим землетрясением и цунами евроскептицизма. После выхода Великобритании из Евросоюза консолидированный бюджет сократится на 15 млрд евро.

Правда, Лондон никогда не был в тесных объятиях Брюсселя. Великобритания оставалась особым членом ЕС, не вошедшим в еврозону и Шенген.

В 90-е годы экономический рост в Западной Европе обещал безоблачное будущее, и началось «головокружение от успехов». К 2020 г. с учетом расширения на Восток прогнозировался консолидированный семилетний бюджет Евросоюза в 1,5 – 2,0 трлн евро. Европейский Союз, начав активное продвижение на Восток, не успел «переварить» новых средиземноморских членов, посадив их на иглу дешевых кредитов, ставших искрой зажигания дефолта после начала мирового финансового кризиса и кризиса еврозоны. Надежды бывших стран народной демократии на советский патернализм со стороны Брюсселя не оправдались.

Brexit неизбежно интенсифицирует центробежные процессы в «европейском доме», особенно в странах не желающих кормить иждивенцев. Политика европейского «плавильного котла» провалилась, вместо европейского народа англичане хотят оставаться англичанами, французы — французами и так далее. Повторяется ошибка СССР по формированию советского человека.

Как пишет The Wall Street Journal, решение Великобритании о выходе из состава Евросоюза рушит надежды украинцев на скорое вступление в блок⁶. Модель «демократического» украинского форпоста цивилизованного мира против «варваров» уже не приносит дивиденды в Европе.

nich-warminsko-mazurskie/ (Дата посещения: 04.06.2017).

⁶ Brexit Spurs Worries in Ukraine Over Its Future With EU. [On-line]: <http://www.wsj.com/articles/brexit-spurs-worries-in-ukraine-over-its-future-with-eu-1467570052> (Дата посещения: 03.06.2017).

Основными спонсорами (странами-донорами) Евросоюза, у которых взносы в консолидированный бюджет намного превышают получаемые субсидии, являлось всего несколько европейских государств (Германия, Франция, Великобритания, Италия, Нидерланды и Швеция). Из консолидированного бюджета ЕС больше всего получили Польша, Португалия, Греция, Испания, Венгрия и Чехия.

Максимальный консолидированный бюджет Евросоюза никогда не превышал 1200 млрд евро. В 2013 г. после долгих переговоров из-за недовольства стран-доноров был впервые уменьшен бюджет на 100 млрд евро. В семилетнем бюджете (2014 – 2020) расходы не должны превышать 960 млрд евро, что соответствует 1 % ВВП ЕС (-3,5 % по сравнению с прошлым бюджетом). Реально запланированные расходы были зафиксированы на уровне 908 млрд евро. Но с учетом девальвации евро в ценах 2007 года фактически семилетний бюджет 2014 – 2020 гг. уменьшился до 700 млрд евро (примерно в 3,5 раза меньше радужных прогнозов десятилетней давности). После Brexit консолидированный бюджет сужился еще на 15 % (доля взноса Великобритании). Как считает американский лауреат Нобелевской премии Майкл Спенс, растущее напряжение в ЕС между странами в ближайшее время должно быть преодолено или же Союз распадется.

У инвесторов вызывает повышенную тревогу возможность распада еврозоны. Реальный (с учётом инфляции) ВВП Италии находится примерно на уровне 2001 г., а Испании – на уровне 2008 г. В средиземноморских странах Европы, включая Францию, наблюдаются крайне слабые темпы восстановления экономики и упорно высокий уровень безработицы, превышающий 10%, а среди молодёжи младше 30 лет он намного выше. Между тем, уровень госдолга достиг или превысил 100% ВВП (в Италии равен 135%), при этом инфляция и темпы реального роста остаются низкими. Этот затяжной долговой кризис мешает использованию фискальных мер,

способствующих возврату уверенных темпов роста экономики⁷.

После падения «железного занавеса» особенно актуальными стали проблемы общеевропейской транспортной интеграции, обусловленной открывшимися перспективами для торговли и экономики, улучшения сообщения между Западом и Востоком Европы. В 1994 г. на острове Крит вторая Общеευропейская конференция определила девять приоритетных международных транспортных коридоров с учетом основных направлений перевозок грузов и пассажиропотоков. Предполагаемая стоимость развития коммуникационных коридоров оценивалась примерно в \$70 млрд. Финансирование осуществлялось за счет заинтересованных стран, международных финансовых организаций, частных инвестиций, программ ТАСИС и ФАРЕ. Проект планировалось реализовать к 2010 г. при условии достигнутого взаимопонимания заинтересованных стран. Для современной Восточной Европы проект международных транспортных коридоров ЕС предоставлял реальную возможность мирохозяйственной интеграции. Однако поспешное расширение на Восток и финансовый кризис не позволили Европейскому союзу в полной мере реализовать программу создания Панъевропейский транспортных коридоров. Европейский рынок транспортной инфраструктуры наглядно свидетельствует о нарастающих финансовых трудностях. Срок завершения грандиозного проекта переносится уже в третий раз, в начале с 2010 г. на 2020 г. и наконец — на 2030 г. При этом **из новой транспортной стратегии Евросоюза исключены страны «Восточного партнёрства».**

Трансформация миграционной политики и миф о либерализации безвизового режима. Еще несколько лет назад была популярна европейская идея частичной замены «желтых» и «черных» рабов (гастарбайтеров) на «белых» из Восточной Европы, но эти времена прошли. Европа в условиях экономического спада,

⁷ Лауреат Нобелевской премии: ЕС в шаге от распада. [On-line]: <http://ktovkurse.com/mirovaya-ekonomika/laureat-nobelevskoj-premii-es-v-shage-ot-raspada> (Дата посещения: 03.03.2017).

кризиса еврозоны и миграционного кризиса не испытывает потребностей в дополнительной рабочей силе из-за рубежа⁸. **Предлагаемый для стран «Восточного партнёрства» безвизовый статус не дает права на работу или проживание. Предоставление безвизового режима может заблокировать в Европейском парламенте любая страна ЕС.** Недоступны для безвизовых поездок будут европейские страны, не входящие в «Шенгенскую зону» (Великобритания, Ирландия, Швейцария, Лихтенштейн, Болгария, Румыния и Словения).

Нарастающий кризис новых членов Евросоюза. К европейским континентальным проблемам как кризис еврозоны и миграционный кризис, кризис на Украине и выхода Великобритании из Евросоюза, можно прибавить нарастающий кризис новых членов Евросоюза из бывших стран народной демократии. Кризис наступал постепенно с первого дня их членства в Евросоюзе⁹. Как уже отмечалось выше, в результате «головокружения от успехов» Брюссель нарушил один из основополагающих условий евроинтеграции. При вступлении в ЕС не одна из стран не вышла на средневропейский уровень по макроэкономическим показателям. С другой стороны, каждая страна рассчитывала на *большую* финансовую поддержку в модернизации экономики. Брюссель в полной мере не выполнил программу создания европейских международных транспортных коридоров.

В последние годы члены Вышеградской группы (Польша, Венгрия, Чехия и Словакия) все чаще выступают в качестве восточноевропейских «смутьянов». Лидером является Польша, в наибольшей степени обласканная Вашингтоном и Берлином, получившая наибольшие субсидии от Запада, не считая многомиллиардный долг, списанный по просьбе США. Однако это не

привело к уменьшению трудовой миграции поляков в Западную Европу.

В ближайшем будущем, независимо от миграционного кризиса, недовольство бывших европейских стран народной демократии политикой Брюсселя будет возрастать. Среди новых членов Евросоюза нет не одной страны, которая была абсолютно удовлетворена итогами европейской интеграции. Во всех странах произошла частичная потеря политического и экономического суверенитета. Соглашения с ЕС часто подписывались бездумно, когда политический популизм доминировал над экономической целесообразностью. Бедные страны стали еще беднее, в отношении которых ЕС часто выступает в качестве метрополии.

После распада СССР Запад использовал в отношении стран постсоветского пространства «мягкую силу» в виде неокOLONиальной оффшорной геополитики. Если в оффшоры выведено всего 5% национального богатства США, то в Российской Федерации – 50%, а на Украине – 80%¹⁰.

«Восточное партнёрство» для рубежных государств. Восточное направление европейской политики соседства, реализуемое в последние годы главным образом в рамках «Восточного партнёрства», стало одной из острых общеевропейских проблем. Официально программа «Восточного партнёрства» ставила цель сотрудничества и интеграции связей ЕС с шестью восточными соседями. Однако только Украина, Грузия и Молдова подписали соглашения об ассоциации с ЕС, Азербайджан воздерживается, а Белоруссия и Армения уже являются членами Евразийской экономической союза (ЕАЭС).

Согласно геополитической логике Украина, Молдова и Грузия относятся к рубежным государствам, расположенным на цивилизационных (суперэтнических), геополитических, геоэкономических, конфессиональных и других рубежах между двумя и более центрами силы. По данным ежегодника Всемирного Банка (2016), отметившего 25-летие распада СССР

⁸ Дергачев Владимир. Великое миграционное нашествие в Европу и миф о либерализации безвизового режима. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/290316-03.html#.V001_OlyKW0 (Дата посещения: 03.06.2017).

⁹ Дергачев Владимир. Роковые рубежи Европы. В: Вестник аналитики, 2009, № 1 (Москва, Россия).

¹⁰ Дергачев Владимир. Оффшорная геополитика. В: Вестник аналитики, 2011, № 4, с. 34 – 45.

статистикой о динамике ВВП (ППС) стран мира с 1990 по 2015 гг., эти страны стали мировыми аутсайдерами по росту ВВП, а Украина стала единственной страной в мире, не достигшей за годы независимости уровень 1990 г. Три страны по несчастью объединяет аморальная по своим последствиям вера в западные ценности¹¹, или как сказал известный европейский философ Карен Свасьян, желание стать частью «богатого пуза» Запада. По выражению патриарха американской экономической мысли Джона Гэлбрайта желание сиюминутной замены одной общественно-политической системы другой является «приступом глупого оптимизма». В результате три рубежных государства потеряли часть территорий и отброшены на мировую периферию.

Границы трех оставшихся членов «Восточного партнёрства» сформировались в советском геополитическом пространстве, и его трансформация привела к утратам территориальной целостности Молдовы, Украины и Грузии. Это произошло в первую очередь из-за националистической политики, игнорирующей геополитические реалии и исходящей из мифического принципа «Запад нам поможет» и стремления местных политиков продать свой суверенитет в обмен на гарантии личной безопасности. Особую активность в геополитическом переформатировании трех государств проявляют Соединённые Штаты Америки, что не подкрепляется соответствующей экономической помощью. Общим для этих беднеющих государств является и доминирование переводов гастарбайтеров в формирование национального ВВП.

Рассмотрим макроэкономические показатели оставшихся членов «Восточного партнёрства». Перед мировым финансовым кризисом индекс физического объема ВВП 2007 г. к 1991 г. составлял в Украине 47%, Молдове — 61 %, Грузии — 84 %. ВВП Украины на душу населения в 2008 г. более чем в два раза превышал аналогичный показатель Молдовы и в 1,5 раза — Грузии. По данным МВФ в 2016 г. он почти сравнялся с Молдовой и стал в 1,8 раз меньше, чем в Грузии, и меньше Папуа–Новая Гвинея

(2528), самой динамично развивающейся страны третьего мира. Здесь за период 1970–2016 гг. ВВП на душу населения вырос более чем в 7 раз. В Европе Молдова и Украина стали самыми бедными странами, чей ВВП на душу населения в два раза меньше недавнего многолетнего европейского аутсайдера (Албании).

Таблица 1. ВВП на душу населения (номинал) в 2014 – 2016 гг., по данным МВФ

Место в мире	Страна	2014	2015	2016
131	Украина	2924	2004	2194
139	Молдова	2243	1804	1901
110	Грузия	4428	3788	3842
	Евросоюз		32006	
	Мир в целом		10023	

Источник: World Economic Outlook Database-April 2016, International Monetary Fund. Accessed on 12 April 2016.

Молдова. Результатом «Соглашения об ассоциации Молдовы с ЕС» стал глубокий экономический кризис. С Россией свернуты торговые связи, а Запад не собирается в обозримом будущем предоставлять Молдове членство в ЕС. В 2015 г. Молдова первой из стран «Восточного партнёрства» получила безвизовый режим с Евросоюзом, который не решил проблемы трудовой миграции. По данным Всемирного банка, переводы молдавских гастарбайтеров составляют около трети ВВП страны. Не произошла кардинальная переориентация рынков сбыта молдавских товаров. В решении Международной конференции (Кишинев, 2015) отмечалось, что подписанное соглашение с ЕС об Ассоциации стало большой ошибкой, приведшей к многочисленным проблемам в экономическом и социальном развитии страны, а также для существования молдавской государственности. Нужны прагматические отношения с ЕС и стратегические с Россией, сохранение территориальной целостности на основе федерализации. Политика молдавских властей привела к тому, что в евроинтеграции разочаровались даже самые большие

¹¹ Хантингтон Сэмюэл. Столкновение цивилизаций. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.

оптимисты¹². **Выгоды от обнуления пошлин у Евросоюза оказались вдвое выше, чем у Молдовы.**

Молдавская экономика испытывает чрезмерную зависимость от внешней поддержки (кредитов), которая составила в 2012 г. 13%, 2013 г. – 19% и в 2015 г. – 17%. Особенно зависит от внешних кредитов сельское хозяйство (67%).

Главная причина политического и экономического кризиса в Молдове – проевропейская власть (с 2009 г.), допустившая обвальный спад в экономике при росте коррупции. Имидж молдавских евроинтеграторов, находящихся во власти, подорван непрекращающимся политическим кризисом и коррупционными скандалами.

Грузия. За последние годы произошла кардинальная геополитическая и геоэкономическая трансформация Грузии, в которой все в большей мере вместо российского бизнеса стал доминировать не европейский, а турецкий бизнес. В Грузии активно работают турецкие банки, строительные компании, доминируют турецкие инвестиции. Европейский союз не смог вложить капитал в создание производств на территории Грузии, в том числе из-за перманентной политической нестабильности на Южном Кавказе. Выгодное геостратегическое положение Грузии на пути транспортировки бакинской нефти и возможная политическая нестабильность могут привести к непоправимым последствиям. В Турции набирают мощь националистические партии, а часть элиты не расстается с надеждой вернуть «оккупированную» Грузией территорию Аджарии.

Согласно Шестой статье Карсского договора 1921 г. Турция имеет полное право «вернуть Батуми и его область», то есть Аджарию в случае его нарушения. На картах в турецких учебниках истории для 11-х классов территория Аджарии показана, как «оккупированная историческая область

Батуми». В Аджарии выражают опасение усилением «турецкой экспансии»¹³.

Не оправдались надежды на международные транспортные коридоры, проходящие через Грузию. Возможности для их создания в Черном море блокируются отсутствием стабильных двухсторонних торговых потоков. Созданные международные паромные линии работают с перебоями и нарушением расписания.

Брюссель проявляет все меньшее стремление к евроинтеграции с Грузией. После снятия запрета на импорт грузинских, преимущественно, сельскохозяйственных товаров, местные фермеры в большей степени стали ориентироваться на перспективный российский рынок.

«Европейская мечта» Украины. Благодаря «революции достоинства» страна стремительно становится беднейшей в Европе. В 90-е годы Украина была единственной страной Восточного блока, которая по макроэкономическим показателям соответствовала требованиям Брюсселя для вступления в Европейский союз. По данным Программы человеческого развития (ПРООН) Украина в 1990 г. занимала по макроэкономическим показателям 25 место в мире. Но украинская власть после провозглашения независимости на первое место поставила приватизацию, породившую доморощенных олигархов и крупномасштабную коррупцию. К 2015 г. по Индексу человеческого развития Украина сместилась на 84 место, а по экспертным оценкам в последующие годы будет отброшена во вторую сотню. Очередной Майдан привел к утрате Крыма, гражданской войне на Донбассе и политической нестабильности.

Официальными кандидатами на вступление в Евросоюз являются Албания, Македония, Сербия, Черногория и Турция, которая ждет своей очереди еще с 60-х годов. В будущем кандидатами могут стать Косово, Босния и Герцеговина. То есть первоочередной, но долгосрочной программой является интеграция балканских

¹² Материалы международной конференции «Соглашение об ассоциации между Республикой Молдова и Европейским союзом: результаты первого года внедрения» (28 сентября 2015 года). В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/051015.html#.Vx8ugfpyKW0 (Дата посещения: 06.06.2017).

¹³ Дергачев В. Аджария. «Жемчужина Грузии». Бульдозером по геополитике. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/250516-02.html#.WNtKPJ7-uMo (Дата посещения: 06.06.2017).

стран. Украина в список кандидатов никогда не входила.

Заявление председателя Европейской комиссии Жан-Клода Юнкера о шансах вступления Украины в Евросоюз и НАТО через 20-25 лет является предсказуемым для Брюсселя и неприятным сигналом для украинских политиков, которые на протяжении многих лет обещают гражданам неизбежную скорейшую евроинтеграцию. Игнорирование Киевом соглашения Минск-2, углубляющийся внутривластный кризис и отсутствие результатов в борьбе с коррупцией, получившей новое дыхание, раздражает европейских чиновников. Кроме того украинская власть стремится эксплуатировать образ жертвы, вместо проведения экономических реформ в целях евроинтеграции.

После подписания Соглашения об ассоциации с ЕС и зоне свободной торговли выгоды от обнуления пошлин у Евросоюза оказались на порядок выше, чем у Украины. Уровень жизни в Украине упал в два раза, национальная валюта обесценилась в 3,1 раза, инфляция превысила 40 %. На этом фоне главной задачей украинского правительства остаётся свёртывание торговых и других связей с Россией. В результате оборонная и авиационная отрасли лишились крупных заказов и 80% доходов. Создание свободной зоны торговли с ЕС привело к потере преференций на крупнейшем российском рынке сбыта продукции.

Ежегодные потери от разрыва экономических связей с Россией составляют \$15 млрд, взамен страна получает транши МВФ по \$1 млрд. После так называемой «революции достоинства» произошло беспрецедентное падение прямых иностранных инвестиций в Украину в десять раз.

По традиции треть инвестиций поступает из оффшоров, куда выведены активы украинских и российских олигархов (Кипр, Британские Виргинские острова и др.). Падение ПИИ вызван в первую очередь уменьшением вложений украинского и российского бизнеса, выведенного в

оффшоры¹⁴. В 2016 г. по сравнению с предыдущим годом транзит нефтепродуктов через Украину сократился в 6,3 раза. Число выехавших на работу за границу увеличилось на 1,2 млн. человек. Всего за границей трудится 4,6 млн человек или 25% экономически активного населения. После подписания с ЕС соглашения о Зоне свободной торговли товарооборот увеличился незначительно, причем импорт из ЕС в десять раз превысил экспорт украинских товаров.

Миф об аграрной сверхдержаве. Украина взяла курс на замену «темного промышленного прошлого на светлое аграрное будущее». Но еще не было в мировой практике случая, чтобы страна, идущая по пути деиндустриализации и планомерно разрушающая вершину созданной высокотехнологической пирамиды, смогла рассчитывать на лидирующие позиции даже в третьем мире, когда вместо ракет будет выращивать «рапс» на биотопливо. По данным Института почвоведения и агрохимии за последнее 130 лет черноземы Украины потеряли до 30 - 40% гумуса и перешли в разряд почв со средним плодородием. Из 26 млн. га украинских черноземов не менее 15 млн. га находятся в деградированном состоянии. На этом фоне рекордное увеличение производства в 2016 году семян подсолнечника на 22% является пирровой победой. Семена экспортируются в Европу, которая стремится не выращивать подсолнечник, так как эта культура сильно истощает почву.

Главным достижением «революции достоинства» кроме нового витка коррупции стало вхождение во власть самостийных «патриотов» — мародеров от науки и образования, облечённых в плагиате диссертаций. За четверть века незалежности произведено столько липовых «кандидатов» и «докторов» наук, что, войдя во власть, они способны без Майданов эффективно парализовать будущее у государства.

Как пишет британская Guardian, «Украина серьезно рискует оказаться несостоявшимся государством». Без кардинальной смены акцентов в экономической политике,

¹⁴ Аверчук Ростислав. Прямые иностранные инвестиции в Украине: война и мир. В: Еженедельник 2000, 3 марта 2017 г.

исходящей из интересов страны, а не западных кураторов, Украину ждет дальнейшее падение ВВП, сокращение промышленного производства, безработица и девальвация национальной валюты.

Украина внесла весомый вклад в раскол восточноевропейского геополитического пространства, сыграв роль «пятой колонны» Запада и превратилась в лидеры «серой» зоны и беднейшую страну Европы. Украина стала «передовой» страной рыночного фундаментализма, основанного на бизнесе на государственных ресурсах. Можно сказать, что это вершины европейской интеграции страны, где власть уже живет по европейским сантехническим стандартам и сделает все возможное, чтобы закрепиться на достигнутых рубежах. В результате оффшорной геополитики на Запад выведены активы стратегических предприятий и практически утрачены основные рычаги управления экономикой и регулирования платежного баланса.

Украине необходимо осуществить конституционную реформу, которая должна оградить Восток, Юг Украины и Закарпатье от националистических поездов «дружбы» с дубинами, битами и указаниями, какие памятники ставить или кого сжигать. Если не будут сегодня обсуждаться проблемы федерализации и конфедерации, завтра будет поздно.

Чтобы у страны было будущее, Украине необходимо избавляться от псевдонациональной идеи «под кого залечь», неоднократно приводившей к утрате государственности (Руинам), и найти свое место в новом геополитической конфигурации Большой Европы. Будущее Украины за нейтральным статусом. Украина должна оставаться нейтральным и дружественным соседям государством с сохранением обширных экономических связей на Западе и Востоке. Украине, Молдове и Грузии необходимо внимательно изучить опыт Албании — полувекового европейского аутсайдера, совершившего экономический рывок благодаря эффективному использованию фактора рубежности государства¹⁵.

Что будет после провального «Восточного партнерства»? Сепаратизм, терроризм, финансовый кризис с частичной девальвации евро, миграционный кризис не позволяют Евросоюзу осуществлять дальнейшее продвижение на Восток. В Западной Европе ширится движение против «Евроленда», включая противодействие расширению Европейского союза и наплыву мигрантов (дешевой рабочей силы). Усиливающаяся «партия» евроскептиков не приведет в обозримом будущем к распаду Европейского союза, но окончательно остановит продвижение на Восток, включая «европейский выбор» Украины. Дальнейшее расширение ЕС будет ограничено также дефицитом финансовых ресурсов, необходимостью «переварить» тылы на Балканах.

В Европейском союзе с доминированием западного христианства православные государства могут рассчитывать в лучшем случае только на место маргиналов. Восточная Европа, принадлежащая к православной цивилизации, никогда не будет частью преимущественно западнохристианского Евросоюза. Православные Болгария мечтала стать «Японией на Балканах», а Грузия — Европой на Кавказе, а трансформируются в турецкий протекторат.

Между Западной Европой и Россией образовалась обширная «серая зона» формирующейся новой мировой периферии, грозящей стать очередным эпицентром мирового конфликта. Под видом «Восточного партнерства» создается антироссийский «санитарный кордон» в Восточной Европе.

Создание нового «железного занавеса» возможно при условии, что Брюссель возьмёт на себя все издержки экономической антироссийской блокады, в первую очередь для стран Центрально-Восточной Европы. Но Брюссель не располагает такими финансовыми возможностями. Экономические санкции против России отрицательно влияют в целом на европейскую экономику.

¹⁵ Дергачев Владимир. Албания. Страна горных орлов, победившая тоталитаризм и отсталость. В:

В Центрально-Восточной и Восточной Европе усиливается роль Китайской Народной Республики. Эта сверхдержава входит в регион как мировой геоэкономический игрок. Здесь создаётся важный плацдарм суперпроекта «Экономический пояс Шёлкового пути» в мирном наступлении на Европейский союз. Будут созданы крупные транспортно-логистические центры в Белоруссии, Литве и России, включая Крым.

Геополитической и геоэкономической нестабильности в Восточной Европе способствует эгоизм великих держав, преследующих свои стратегические цели. Они поставили новые независимые государства (Украину, Молдову и Грузию) перед жестким выбором *Или/Или* между евроинтеграцией (зоной свободной торговли с ЕС) и евразийской интеграцией (ЕАЭС). Тогда как в европейской практике имеются процветающие государства, которые в своем внешнеполитическом и экономическом выборе исходят в первую очередь из своих национальных интересов. Например, лучшая в мире страна для жизни человека (по классификации Программы ООН по человеческому развитию) — Норвегия — не является членом Евросоюза, но пользуется всеми экономическими привилегиями Брюсселя. Даже при поддержке других скандинавских стран вошла в Шенгенскую зону.

Страны «Восточного партнёрства» оказались как в известной басне между лебедью, раком и щукой. Евросоюз и Россия тянут в разные стороны, а самая «правильная» страна в мире создаёт антироссийский «санитарный кардан», присваивая звания демократов местным марионеткам и радикальным националистам.

Внешняя экономическая экспансия, новые рынки для сбыта европейской продукции является жизненно необходимым для благополучия Европейского союза. Но при этом Брюссель не располагает возможностями для финансирования программы «Восточного партнёрства» и ошибочно игнорировал геополитический фактор вторжения в постсоветское пространство — зону «жизненных интересов» России. Попытки

геополитической трансформации восточноевропейских стран со стороны Брюсселя безуспешны и опасны, так как Евросоюз не обладает соответствующей военно-политической мощью.

Проект «Восточного партнёрства» терпит поражение из-за недальновидной политики Евросоюза, главная цель которого была одностороннее расширение потребительского рынка без гарантий перспективы вступления в Евросоюз и мощной финансовой поддержки. Нарастающая конкуренция за влияние на постсоветском пространстве не только ослабляет «Восточное партнёрство», но может спровоцировать создание еще одного горячего фронта, не только на южных, но и восточных границах. В конечном итоге «Восточное партнёрство» повторит печальную судьбу других региональных программ европейского соседства, включая «Средиземноморское партнёрство» и «Северное измерение».

Геополитические и геоэкономические сценарии в Восточной Европе в первую очередь определяются от исхода «большой геополитической игры» между Россией и Америкой. Будущее Европы как важной составляющей мировой экономики будет зависеть от реализации межблоковых мега-проектов, включая китайский суперпроект Большой Евразии от Лондона до Шанхая. В этой связи концепция биполярной Большой Европы после образования Евразийского экономического союза (ЕАЭС) и китайского суперпроекта «Экономический пояс Шёлкового пути» приобретает новое измерение.

После введения Евросоюзом экономических санкций против России только после восстановления утраченных торговых связей станет возможным обсуждать межблоковое сотрудничество ЕС – ЕАЭС. Однако реализация китайского суперпроекта Большой Евразии от Шанхая до Лондона может ускорить этот процесс. Экономическое взаимодействие между ЕС и КНР в рамках «Экономического пояса Шёлкового пути», ЕС и ЕАЭС будет чрезвычайно позитивным импульсом экономического развития для рубежных стран «общего соседства» — Украины, Молдовы и Грузии.

Евросоюз является крупнейшим торговым партнером ЕАЭС, который в свою очередь является третьим торговым партнером ЕС. Страны ЕАЭС заинтересованы в трансфере европейских технологий, а Евросоюз испытывает зависимость от «евразийских» углеводородов. Европейский континент нуждается в дальнейшем развитии трансграничной инфраструктуры. Сочетание конкурентных преимуществ ЕС и ЕАЭС даст взаимовыгодные преимущества.

В связи с проблемами реализации европейской стратегии экономического развития «Европа 2020» Брюссель в ближайшем будущем окончательно прекратит реализацию финансовых программ для государств ближнего соседства, включая Украину. Одновременно начнется процесс сближения экономического сотрудничества ЕС – ЕАЭС и будут устранены требования ЕС в отношении безальтернативного выбора Украины, Молдовы и Грузии.

Заключение. Вершины европейски интеграции уже достигнуты и в очередной раз подтвердили на практике главный закон капитализма — миром правит Капитал, а не политики. Евросоюз стал не жертвой утопического стремления к стандартизации экономических решений, как считают некоторые западные аналитики, а примерным проводником политики транснациональных корпораций.

Как становить очевидным финансовые возможности Евросоюза были не временно ограничены последствиями мирового кризиса 2008 года, а системными ошибками поспешного продвижения на восток, когда в Евросоюз были приняты страны, не отвечающие главному требованию — соответствия макроэкономических показателей средневропейскому уровню.

К европейским континентальным проблемам как кризис еврозоны и миграционный кризис, кризис на Украине и выхода Великобритании из Евросоюза, прибавился нарастающий кризис новых членов Евросоюза из бывших стран народной демократии. Этот кризис наступал постепенно с первого дня их членства в Евросоюзе. При вступлении в ЕС не одна из стран не вышла на средневропейский уровень по макроэкономическим показателям и рассчитывала на *большую* финансовую

поддержку в модернизации экономики. Брюссель эти ожидания не оправдал.

Европейский союз, импотент в военно-политическом отношении и протекторат США, решил поиграть в геополитику. Самым большим «достижением» последнего «Дранг нах Остен», связанного с программой «Восточного партнёрства», стала гражданская война на Украине. При этом Брюссель не желает нести бремя ответственности за государство, не выполняющее требование «нормандской четверки» и соглашений Минск-2.

Проект «Восточное партнёрство» с шестью постсоветскими государствами создавался как утешительный приз для постсоветских государств, которые *не будут* членами Европейского союза (Украина, Белоруссия, Молдавия, Азербайджан, Грузия и Армения).

Главной целью европейской политики соседства являлось расширение потребительского рынка Евросоюза и привлечения новых белых рабов. В ближайшее время произойдет корректировка этой политики, а точнее её финиш. Из-за системного внутреннего кризиса (финансового, еврозоны и миграционного) и игнорирования геополитических реалий, Брюсселю сегодня не до соседей, оказавшихся у разбитого корыта евроинтеграции.

Между Западной Европой и Россией образовалась обширная «серая зона» формирующейся новой мировой периферии, грозящей стать очередным эпицентром мирового конфликта. Поэтому оптимистический сценарий заключатся в ликвидации искусственно созданного под видом «Восточного партнёрства» межгосударственного буфера («санитарного кордона»). Будущее рубежных государств зависит от нейтрального статуса с опорой на собственный народ и отказа от геополитического курса «под кого залечь» и продажи суверенитета.

В целом геополитическая и геоэкономическая трансформация ЦВЕ не оправдала ожиданий новых членов ЕС на общеевропейскую социальную солидарность и справедливость. Многочисленные вызовы, с которыми сталкивается Евросоюз (Brexit, кризис еврозоны, миграционный кризис и др.)

оставляет все меньше надежд для «светлого будущего» европейской периферии, где иждивенцы мечтают только о несбыточном патернализме Брюсселя. Времена относительно бесплатных «пряников» прошли. И на очередных саммитах Европейского союза взаимные поцелуи усилятся, но денег нет.

Литература:

1. Brexit Spurs Worries in Ukraine Over Its Future With EU. [On-line]: <http://www.wsj.com/articles/brexit-spurs-worries-in-ukraine-over-its-future-with-eu-1467570052> (Дата посещения: 03.06.2017).

2. Аверчук Ростислав. Прямые иностранные инвестиции в Украине: война и мир. В: Еженедельник 2000, 3 марта 2017 г.

3. Грановский Геннадий. Евросоюз переходит на разные скорости. В: Военное обозрение. 17 февраля 2017. [On-line]: <https://topwar.ru/109381-evrosoyuz-perehodit-na-raznye-skorosti.html> (Дата посещения: 04.06.2017).

4. Дергачев В. Аджария. «Жемчужина Грузии». Бульдозером по геополитике. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/250516-02.html#.WNtKPJ7-uMo (Дата посещения: 06.06.2017).

5. Дергачев Владимир. Албания. Страна горных орлов, победившая тоталитаризм и отсталость. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/181216-01.html#.WNtW7J7-uMo (Дата посещения: 01.03.2017).

6. Дергачев Владимир. Великое миграционное нашествие в Европу и миф о либерализации безвизового режима. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/290316-03.html#.V00l_OlyKW0 (Дата посещения: 03.06.2017).

7. Дергачев Владимир. Европейский союз после Brexit. Чем крепче поцелуи, тем меньше денег. В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/070716-01.html#.WNtcrJ7-uMo (Дата посещения: 05.06.2017).

8. Дергачев Владимир. Оффшорная геополитика. В: Вестник аналитики, 2011, № 4, с. 34 – 45.

9. Дергачев Владимир. Роковые рубежи Европы. В: Вестник аналитики, 2009, № 1 (Москва, Россия).

10. Лауреат Нобелевской премии: ЕС в шаге от распада. [On-line]: <http://ktovkurse.com/mirovaya-ekonomika/laureat-nobelevskej-premii-es-v-shage-ot-raspada> (Дата посещения: 03.03.2017).

11. Материалы международной конференции «Соглашение об ассоциации между Республикой Молдова и Европейским союзом: результаты первого года внедрения» (28 сентября 2015 года). В: Интернет-портал «Институт геополитики». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/051015.html#.Vx8ugfpyKW0 (Дата посещения: 06.06.2017).

12. Мюллер Ян-Вернер. Упадок Восточной Европы. В: Foreign Affairs. 2014, №2.

13. Парих Тэж. ЕС и эмиграция: проблемы утечки мозгов из Центральной и Восточной Европы. В: Foreign Affairs. 2017, 30 марта. Перевод Еженедельник 2000, 2017, 7 апреля.

14. Хантингтон Сэмюэл. Столкновение цивилизаций. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.

15. [On-line]: <http://gwarminska.pl/strona/cztery-polskie-regiony-wsrod-najbiedniejszych-w-unii-europejskiej-wsrod-nich-warminsko-mazurskie/> (Дата посещения: 04.06.2017).

Bibliography:

1. Brexit Spurs Worries in Ukraine Over Its Future With EU. [On-line]: <http://www.wsj.com/articles/brexit-spurs-worries-in-ukraine-over-its-future-with-eu-1467570052> (Vized: 03.06.2017).

2. Averchuk Rostislav. Prjamyje inostrannye investicii v Ukraine: vojna i mir. V: Ezhenedel'nik 2000, 3 marta 2017 g.

3. Granovskij Gennadij. Evrosojuz perehodit na raznye skorosti. V: Voennoe obozrenie. 17 fevralja 2017. [On-line]: <https://topwar.ru/109381-evrosoyuz-perehodit-na-raznye-skorosti.html> (Vized: 04.06.2017).

4. Dergachev V. Adzharija. «Zhemchuzhina Gruzii». Bul'dozerom po geopolitike. V: Internet-portal «Institut geopolitiki». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/250516-02.html#.WNtKPJ7-uMo (Vized: 06.06.2017).

5. Dergachev Vladimir. Albanija. Strana gornyh orlov, pobedivshaja totalitarizm i otstalost'. V: Internet-portal «Institut geopolitiki». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/181216-01.html#.WNtW7J7-uMo (Vized: 01.03.2017).

6. Dergachev Vladimir. Velikoe migracionnoe nashestvie v Evropu i mif o liberalizacii bezvizovogo rezhima. V: Internet-portal «Institut geopolitiki». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/290316-03.html#.V001_OlyKW0 (Vizited: 03.06.2017).

7. Dergachev Vladimir. Evropejskij sojuz posle Brexit. Chem krepche pocelui, tem men'she deneg. V: Internet-portal «Institut geopolitiki». [On-line]: http://dergachev.ru/geop_events/070716-01.html#.WNtcrJ7-uMo (Vizited: 05.06.2017).

8. Dergachev Vladimir. Offshornaja geopolitika. V: Vestnik analitiki, 2011, № 4, s. 34 – 45.

9. Dergachev Vladimir. Rokovye rubezhi Evropy. V: Vestnik analitiki, 2009, № 1 (Moskva, Rossija).

10. Laureat Nobelevskoj premii: ES v shage ot raspada. [On-line]: <http://ktovkurse.com/mirovaya-ekonomika/laureat-nobelevskoj-premii-es-v-shage-ot-raspada> (Vizited: 03.03.2017).

11. Materialy mezhdunarodnoj konferencii «Soglashenie ob asociacii mezhdur Respublikoj Moldova i Evropejskim sojuzom: rezul'taty pervogo goda vnedrenija» (28 sentjabrja 2015 goda). V: Internet-portal «Institut geopolitiki».

[On-line]:

http://dergachev.ru/geop_events/051015.html#.Vx8ugfpyKW0 (Vizited: 06.06.2017).

12. Mjuller Jan-Verner. Upadok Vostochnoj Evropy. V: Foreign Affairs. 2014, №2.

13. Parih Tjezh. ES i jemigracija: problemy utechki mozgov iz Central'noj i Vostochnoj Evropy. V: Foreign Affairs. 2017, 30 marta. Perevod Ezhenedel'nik 2000, 2017, 7 aprilja.

14. Hantington Sjemjuel. Stolknovenie civilizacij. M.: OOO «Izdatel'stvo AST», 2003. 603 s.

15. [On-line]:

<http://gwarminska.pl/strona/cztery-polskie-regiony-wsrod-najbiedniejszych-w-unii-europejskiej-wsrod-nich-warminsko-mazurskie/> (Vizited: 04.06.2017).

Copyright©DERGACHEV Vladimir, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Вул. Дворянська, 2,
Одеса, 65082,
Ukraine.

E-mail: admin@dergachev.ru
dergachev@farlep.net

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2017, Issue 2, Volume 12, Pages 260-266. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 04. 2017 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017</p>
---	---

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

CHINA'S INTERESTS IN CENTRAL ASIA STATES

ИНТЕРЕСЫ КИТАЯ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ¹

INTERESELE CHINEI ÎN STATELE ASIEI CENTRALE

GUSEV Leonid / GUSEV Leonid / ГУСЕВ Леонид*

ABSTRACT:

CHINA'S INTERESTS IN CENTRAL ASIA STATES

The article deals with China's interests in Central Asia states. It is said, that Central Asia has traditionally (since the early 1990s) been interested in Beijing in terms of economic development and security of the neighboring Xinjiang Uygur Autonomous Region. Also, China is interested in Central Asia as an additional source of import of energy resources. For China, Central Asia has an important geopolitical significance as a transit route between mainland China, Europe and the Persian Gulf countries, an alternative to sea routes.

It is pointed out that there are three stages in the development of China's policy in Central Asia. Details are told about each stage.

It is told in the article about the concept of the „Economic belt of the Great Silk Road”. Relations with each country in Central Asia are considered.

Key words: Central Asia states, Chinese companies, economic belt of the Great Silk Road, national interests.

JEL Classification: F29, K33

УДК: 327.39

РЕЗЮМЕ:

ИНТЕРЕСЫ КИТАЯ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

В статье рассматриваются интересы Китая в странах Центральной Азии. Говорится о том, что Центральная Азия традиционно (с начала 1990-х годов) была заинтересована в Пекине в плане экономического развития и безопасности соседнего Синьцзян-Уйгурского автономного района. Кроме того, Китай заинтересован в Центральной Азии в качестве дополнительного источника импорта энергоресурсов. Для Китая Центральная Азия имеет важное геополитическое значение в качестве

¹ Articolul este scris pe baza raportului prezentat la a 5-a conferință internațională de cercetare (WISC), „Dialogue across borders in turbulent times: addressing global challenges”, în Taiwan, în orașul Taipei, 1 aprilie 2017. / Статья написана на основе доклада, сделанного на 5-й конференции по международным исследованиям (WISC), „Dialogue across borders in turbulent times: addressing global challenges”, на Тайване, в городе Тайбэй, 1 апреля 2017 г. / The article is written based on the presentation given at the 5th conference on international studies (WISC), “Dialogue across borders in turbulent times: addressing global challenges”, Taiwan, Taipei, April 1, 2017.

* **GUSEV Leonid** - Doctor în istorie, cercetător științific superior la Centrul analitic al Institutului de Studii Internaționale al Universității MGIMO a Ministerului rus de Externe, (Moscova, Federația Rusă). / **GUSEV Leonid** - Ph.D in History, senior researcher at the Analytical Center of the Institute of International Studies of the MGIMO University of the Russian Foreign Ministry (Moscow, The Russian Federation). / **ГУСЕВ Леонид Юрьевич** - Старший научный сотрудник Аналитического центра Института международных исследований МГИМО МИД России, кандидат исторических наук (Москва, Российская Федерация).

транзитного маршрута между континентальным Китаем, Европой и странами Персидского залива, являясь альтернативой морским путям.

Отмечается, что в развитии политики Китая в Центральной Азии существует три этапа. Подробно рассказывается о каждом этапе.

В статье описывается концепция «Экономического пояса великого шелкового пути». Рассматриваются отношения с каждой центральноазиатской страной.

Ключевые слова: государства Центральной Азии, китайские компании, экономический пояс великого шелкового пути, национальные интересы.

JEL Classification: F29, K33

УДК: 327.39

REZUMAT:

INTERESELE CHINEI ÎN STATELE ASIEI CENTRALE

În articol se examinează interesele Chinei în Asia Centrală. Se spune că Asia Centrală a fost în mod tradițional (de la începutul anilor 1990) interesată de Beijing, în termeni de dezvoltare economică și de securitate vecină, în special, cu regiunea autonomă Xinjiang Uygur. În plus, China este interesată în Asia Centrală, în calitate de sursă suplimentară de importuri de resurse energetice. Pentru China, Asia Centrală are o semnificație geopolitică ca rută de tranzit între partea continentală asiatică, Europa și țările din golful Persic, fiind o alternativă la căile maritime.

Se menționează că în dezvoltarea politică a Chinei în Asia Centrală există trei etape. În detaliu se descrie fiecare etapă.

În articol se relatează despre conceptul de „Centura economică a Marelui drum al mătăsii”. Se examinează relația cu fiecare țară din Asia Centrală.

Cuvinte cheie: stat din Asia Centrală, companiile chineze, centura economică a Marelui drum al mătăsii, interesele naționale.

JEL Classification: F29, K33

CZU: 327.39

In recent years, the PRC has sharply increased its attention to the countries of Central Asia. This is due to the fact that Beijing began to actively cooperate with them both in the energy field and in other areas. Oil pipelines from Kazakhstan to China were constructed, a Trans-Asian gas pipeline from Turkmenistan was constructed. Chinese companies are increasingly active in all countries of Central Asia, replacing Western and even Russian competitors. In this regard, it is necessary to consider how the leadership of the PRC pursues a policy towards the countries of Central Asia, and how they are viewed from the point of view of China's interests.

Let's analyze, first of all, what interests PRC has in the Central Asian region:

1. Central Asia has traditionally (since the early 1990s) been interested in Beijing in terms of economic development and security of the neighboring Xinjiang Uygur Autonomous Region. In this respect, the PRC has taken and continues to undertake a set of measures to develop cross-border trade.

2. China is interested in Central Asia as an additional source of import of energy resources. This source is, by some parameters, somewhat more stable than in the Middle East, which helps China pursue a policy of diversifying oil imports.

3. In addition, for China, Central Asia has an important geopolitical significance as a transit route between mainland China, Europe and the Persian Gulf countries, an alternative to sea routes. This takes on special significance in the conditions of the Sino-American naval rivalry unfolding in the Pacific (all major US allies in the region are involved in it) and in the Indian-Chinese naval competition in the Indian Ocean. In both cases, a potential threat to the Molucca Strait is created as the place through which most of China's trade with the countries of Europe and the Middle East passes.

It is interesting to note that in China the countries of Central Asia are perceived in

different contexts in different departments¹. The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China has a department of Eurasia that deals with the entire post-Soviet space, including Central Asia. In the Ministry of Commerce of the PRC, Central Asian countries already belong to the department of Europe. In this regard, it can be noted that from the political point of view, Central Asia is perceived in Beijing as part of the post-Soviet space, and from the economic perspective as a possible alternative route to Europe.

Since the 1990s to nowadays, the situation in Central Asia has been constantly changing. In this regard, China's policy has been also gradually evolving in accordance with the changes in the directions of the national interests of the country. There are three stages in the development of China's policy in Central Asia. An analysis of the content of Chinese politics in the relevant periods is very important, since Beijing's strategy is characterized by strict consistency in building up efforts, and each subsequent period, in fact, „builds on” the achievements of the previous one.

The first stage, since December 1991 to September 1997, can be called a stage of „creating good-neighborly and friendly relations”. After the collapse of the Soviet Union, new independent states appeared in Central Asia. This led to the emergence of new neighboring countries alongside China, and a new situation developed in the region.

During this period of time, the situation in Central Asia was as follows:

On the one hand, as a result of the collapse of the USSR in the Central Asian space, the unified defense system of the former Soviet Union was violated. New independent states in the region were not yet able to protect themselves from external and internal threats to security. There was a security vacuum. A civil war broke out in Afghanistan, military conflicts arose in Tajikistan. On the other hand, as the USSR

disintegrated, a situation arose in the region that no ideology could take a leading place in Central Asia. There was no new dominant ideology, and the old ideology - Marxism-Leninism - disappeared with the collapse of the Soviet Union. Against the backdrop of a vacuum of ideology, religious extremism, pan-Islamism and pan-Turkism began to gain strength in Central Asia. These trends threatened the security of the western regions of China (especially Xinjiang).

Considering the above facts, at that time, China's national interests in the region could be formulated as follows: the establishment of diplomatic relations with new neighboring countries and the development of normal interstate relations; resolution of the border problems left by history with the Central Asian states through negotiations; joint security and stability in border areas; gaining the support of the Central Asian states in the fight against Uyghur separatism in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region; carrying out trade and economic activities in order to stimulate the economic development of the western part of the country.

In order to realize the basic national interests, the Chinese government defined the main principles for developing relations with the Central Asian states, which were put forward by the PRC Premier Li Peng: ensuring good-neighborliness, friendship, cooperation and peaceful coexistence; promoting joint prosperity through mutually beneficial cooperation; respect for the choice of the peoples of the Central Asian states, non-interference in internal affairs; respect for independent sovereignty and the promotion of regional stability.

Summing up, it can be noted that the main content of the PRC's policy in Central Asia at the first stage was: the establishment of diplomatic relations, the solution of border problems, ensuring the stability of the country's western border, and finally, the development of trade and economic ties with the Central Asian states.

The second stage of evolution began in September 1997 and passed till June 2001. It was called the „stage of strengthening cooperation”. In September 1997, an intergovernmental agreement on cooperation in the oil and gas field was concluded between China and Kazakhstan. This event became a sign of the onset of a new stage in China's policy in the region.

¹ Цан Сиююн, заместитель руководителя отдела России и Центральной Азии шанхайского института международных исследований, выдержки из доклада, представленного на семинаре по Центральной Азии в фонде «Наследие Евразии» в 2010 г. Qiang Xiaoyun, Deputy Head of the Department of Russia and Central Asia of the Shanghai Institute of International Studies, Abstracts of the report presented at a seminar on Central Asia, held at the Eurasia Heritage Foundation in 2010.

During this period of time, the situation in Central Asia was characterized by the following trends. As the Taliban's influence and the deteriorating situation in Afghanistan unfolded, there was an increase in the challenges and threats in the region. Accordingly, the zone of cooperation in the field of security between China and the Central Asian states expanded. In fact, this cooperation with border areas was extended to the entire region.

In the late 90's of the past and the beginning of the XXI century, China's economy began to develop rapidly, resulting in a strong increase in the country's demand for energy resources to ensure the normal development of the economy. Central Asia became an additional source of energy for China. At that time, there was also a particularly noticeable tendency to break the levels of economic development between the western and eastern parts of China. In order to maintain stability, the Chinese government undertook the strategy of „Mastering the West”. In China's policy, the place and role of the Central Asian states increased, these countries became important trade and economic partners for the western part of China.

To achieve these interests, China took the following actions with regard to Central Asia: developing cooperation in the energy field, expanding the scale of financial support to certain Central Asian countries, strengthening mutual political trust with the Central Asian states, promoting cooperation in the field of security, developing trade and economic relations, cooperation in international affairs (for example, China has a common position with the Central Asian states on the issue of Kosovo, on reducing nuclear weapons, actively participates in solving the regional problem - became a party to the 6 + 2 regime to solve the Afghan problem, etc.).

It should be noted that at this stage, China not only actively participated in regional affairs, but also became one of the founders of a key regional structure. In June 2001, a new regional organization, the Shanghai Cooperation Organization (SCO), was established at the initiative of the PRC, RF and the Central Asian states, which ensures cooperation in the political, economic, energy and security fields.

The third stage of the evolution of China's policy in Central Asia began with the formation of the Shanghai Cooperation Organization (2001) and continues today. It was called „all-round

cooperation”. At this stage, the relations and ties between China and the countries of the Central Asian region are developing rapidly and successfully.

During this period of time, in connection with the terrorist attacks in New York and Washington on September 11, 2001, the situation in the region has seriously changed:

- After the „global war on terrorism”, the US influence in the region increased. This was due to the American military presence and increased financial assistance from the West (the US and its European allies) to the Central Asian countries;

- American influence somewhat limited the influence and role of the SCO in solving regional problems, but it did not neutralize the trend towards the progressive development of Chinese influence;

- Russia partially lost its historic leading position in the region;

- The importance of Central Asia in international affairs in connection with the struggle against terrorism has grown;

In the described context, relations between the PRC and the countries of the region at the beginning of the zero years were to some extent complicated. This happened for the following reasons:

First, the strengthening of the American presence in the region has provided the Central Asian states with additional conditions for a difficult balancing and „playing” between the interests of Russia, China and the United States.

Secondly, the countries of Central Asia are actively cooperating with the US in the field of security, as a result of which, cooperation in the sphere of security with China within the SCO has suffered. Located in the region (in Afghanistan and at the rear bases in Central Asia), the powerful military forces and generous financial assistance provided by the United States to the Central Asian states hampered mutual security cooperation between China and these countries.

However, despite this, the PRC continued to strengthen relations in all areas, using both the SCO's capabilities and bilateral relations. This led to the fact that over the past few years, the PRC has been able to overcome the difficulties encountered and strengthen its influence in the region, primarily through economic instruments.

In late of 2013, President Xi Jinping put forward the concept of the „Economic belt of the Great Silk Road”. This testifies to the processes

of a serious upgrade of the PRC's regional and global policies. The Chinese „Zhen'min' zhibao” newspaper refers to several advantages of the Chinese project in relation to the corresponding Russian (Eurasian integration) and American (the creation of a belt of US allied states along the borders of China, the project „New Silk Road” to solve the problems of Afghanistan) plans. As noted in the newspaper, the project is comprehensive and extends to the East, West, North and South. If it develops, then about 3 billion people will benefit. The Russian project of Eurasian integration can unite 10-15 times fewer people with, respectively, smaller markets. In addition, as it is believed in Beijing, within the framework of the Chinese idea of the economic belt, it is possible to create a „Eurasian economic zone”, which will include China, Central Asia and Europe².

At the same time, according to the Chinese idea, there are no contradictions between the interested parties, in particular, between Moscow and Beijing does not arise. Within the framework of the „Economic belt of the Silk Road”, the Shanghai Cooperation Organization and the Eurasian Economic Community can interact with each other, and the American plan „New Silk Road”, designed to solve the problems of Afghanistan, is also not excluded within the framework of the Chinese plan³.

The main objectives of the project „Economic belt of the Silk Road” are as follows:

Firstly, the construction of transport highways. It should be full-fledged modern high-speed lines. China over the past decade has made a significant breakthrough in this regard and the level of development of roads has achieved world leadership. Now the time has come when Chinese technology is exported. The New Silk Road is a strategic project that will be put forward under the Chinese initiative and will be carried out under the direct leadership of Beijing. The development of the road network can also help reduce the costs of exporting goods from China, which is very important because at the price of

goods, China is no longer able to compete with other new industrial countries as seriously as before, and in terms of quality they are far inferior to developed ones countries.

Secondly, the construction of transport highways, in turn, will give impetus to the development of the related infrastructure. So, along new high-speed roads new regional centers will appear, the potential of logistics will expand, the touristic potential will have a new development, many new jobs will be opened. This will contribute to a real diversification of the economy and the full development of the affected regions⁴. In addition, the opportunities for the export of Chinese capital will increase. The PRC has accumulated the world's largest foreign exchange reserves and has a serious need to invest this money outside the United States, where Beijing still holds the bulk of its financial reserves.

Thirdly, transport and infrastructure development will inevitably expand the potential of cooperation in the field of trade. The Silk Road will connect the different countries of Eurasia with each other, and will also strengthen regional cooperation. For example, within the SCO framework, a corridor project has been successfully implemented for a long time, which will unite Uzbekistan, Kyrgyzstan and Tajikistan.

Fourthly, economic development is impossible without observing the basic condition - political stability and guaranteeing public security. This is very important for the countries of the region, each of which faces threats of destabilization, which for Beijing, as well as for Moscow, are associated, in particular, with Western influence. A significant contribution to ensuring this stability will also be made, according to Beijing's plan, „the new Silk Road”⁵.

Uzbekistan. Cooperation between China and Uzbekistan concerns, above all, the sphere of Chinese investment in the industry of this country, as well as the trade in Uzbek natural resources.

Kyrgyzstan. Within the framework of China's cooperation with Central Asia, Kyrgyzstan is a key trade and logistics hub for the distribution of China's products. The mass of Chinese goods

² Китай, США и Россия в Центральной Азии: у каждого своя стратегия... Евразийский союз будет частью китайского суперпроекта?... [On-line]: https://www.discred.ru/news/kitaj_ssha_i_rossija_v_central_noj_azii_u_kazhdogo_svoja_strategija_evrazijskij_sojuz_bu_det_chastju_kitajskogo_superprojekta/2013-10-14-3832 (Дата посещения: 01.05.2017).

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Китай, США и Россия в Центральной Азии: у каждого своя ... Указ. Соч.

destined not only for Central Asia, but also for Russia passes through the Kyrgyz wholesale markets, such as Dordoi. According to some expert estimates, the share of this trade in Kyrgyzstan's GDP ranges from 30 to 50%⁶.

Kazakhstan. Astana is a key partner of Beijing in Central Asia in terms of an alternative source of oil supply to the Middle East. For Kazakhstan, after laying an oil pipeline to China, this country became the second most important buyer of raw materials after the EU⁷.

Tajikistan. China is becoming a major infrastructure investor and trading partner of Tajikistan. The growth rate of Chinese influence in this country, which is beginning to displace traditional Russian influence, is impressive.

As early as mid-September 2014, 16 new cooperation documents were signed between China and Tajikistan⁸.

Turkmenistan. For Turkmenistan, China has firmly become the main buyer of natural gas (and the trade in this raw material is the basis of the entire Turkmen economy). From this key position, China has long ousted the Russian Gazprom⁹.

Proceeding from the foregoing, it can be stated that at present the leadership of the PRC is interested in Central Asia, primarily as a source of raw materials (especially hydrocarbons) and an alternative to the sea route where the Sino-US and Sino-Indian military confrontation unfolds. The instrument for the realization of China's economic interests has become, primarily, economic ties.

China's national interests in Central Asia can be divided into geopolitical and economic. In the field of geopolitics, these tasks are formulated as

follows: strengthening good-neighborly and friendly relations with the countries of Central Asia and preventing the emergence of anti-Chinese forces in the region; The steady strengthening of security cooperation in order to ensure stability in Xinjiang; Promoting co-prosperity by strengthening cooperation in the energy, trade, economic and humanitarian fields; Ensuring the stability of the power of the Central Asian states in order to prevent new unrest in the region; Stimulation of the development of the SCO.

As for the economy, China has recently been paying more and more attention to energy cooperation with Central Asian countries. And for Central Asia, China is turning into a key economic partner, gradually supplanting both Russia's interests and the interests of the West.

Литература:

1. Китай, США и Россия в Центральной Азии: у каждого своя стратегия... Евразийский союз будет частью китайского суперпроекта?... [On-line]: https://www.discred.ru/news/kitaj_ssha_i_rossija_v_centralnoj_azii_u_kazhdogo_svoja_strategija_evrazijskij_sojuz_budet_chastju_kitajskogo_superprojekta/2013-10-14-3832 (Дата посещения: 01.05.2017).

2. Китай наращивает свою значимость в Центральной Азии. [On-line]: <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/73316/> (Дата посещения: 04.06.2017).

3. Китай и Казахстан намерены наращивать всестороннее прагматическое сотрудничество во всех областях. [On-line]: <http://russian.people.com.cn/31519/8393035.html> (Дата посещения: 01.05.2017).

4. Таджикистан и Китай подписали 16 новых документов о сотрудничестве. [On-line]: <http://www.avesta.tj/government/27710-tadzhikistan-i-kitay-podpisali-16-novyh-dokumentov-o-sotrudnicestve.html> (Дата посещения: 01.06.2017).

5. Присутствие Китая в центральноазиатском регионе <http://delonovosti.ru/analitika/2615-prisutstvie-kitaya-v-centralno-aziatskom-regione.html> (Дата посещения: 01.05.2017).

Bibliography:

1. Kitaj, SShA i Rossija v Central'noj Azii: u kazhdogo svoja strategija... Evrazijskij sojuz budet chast'ju kitajskogo superprojekta?... [On-line]: https://www.discred.ru/news/kitaj_ssha_i_rossija_v_centralnoj_azii_u_kazhdogo_svoja_strategija_evrazijskij_sojuz_budet_chastju_kitajskogo_superprojekta/2013-10-14-3832 (Vizited: 01.05.2017).

2. Kitaj narashhivaet svoju znachimost' v Central'noj Azii. [On-line]:

⁶ Китай наращивает свою значимость в Центральной Азии. [On-line]: <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/73316/> (Дата посещения: 04.06.2017).

⁷ Китай и Казахстан намерены наращивать всестороннее прагматическое сотрудничество во всех областях. [On-line]: <http://russian.people.com.cn/31519/8393035.html> (Дата посещения: 01.05.2017).

⁸ Таджикистан и Китай подписали 16 новых документов о сотрудничестве. [On-line]: <http://www.avesta.tj/government/27710-tadzhikistan-i-kitay-podpisali-16-novyh-dokumentov-o-sotrudnicestve.html> (Дата посещения: 01.06.2017).

⁹ Присутствие Китая в центральноазиатском регионе <http://delonovosti.ru/analitika/2615-prisutstvie-kitaya-v-centralno-aziatskom-regione.html> (Дата посещения: 01.05.2017).

<http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/73316/>
(Vizited: 04.06.2017).

3. Kitaj i Kazahstan namereny narashhivat' vsestoronnee pragmaticheskoe sotrudnichestvo vo vseh oblastjah. [On-line]:

<http://russian.people.com.cn/31519/8393035.html>

(Vizited: 01.05.2017).

4. Tadzhikistan i Kitaj podpisali 16 novyh dokumentov o sotrudnichestve. [On-line]:

<http://www.avesta.tj/government/27710-tadzhikistan-i-kitay-podpisali-16-novyh-dokumentov-o-sotrudnichestve.html> (Vizited: 01.06.2017).

5. Prisutstvie Kitaja v central'noaziatskom regione <http://delonovosti.ru/analitika/2615->

[prisutstvie-kitaya-v-centralno-aziatskom-regione.html](http://delonovosti.ru/analitika/2615-prisutstvie-kitaya-v-centralno-aziatskom-regione.html)

(Vizited: 01.05.2017).

Copyright©GUSEV Leonid, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Институт международных исследований
МГИМО МИД России.

Москва, Российская Федерация.

E-mail: lgoussev@yandex.ru

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 267-277.

ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963

Submitted: 15.03.2017 | Accepted: 15.05.2017 | Published: 30.07.2017

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**CONSIDERAȚII PRIVIND COMPETENȚA INTERNAȚIONALĂ A NOTARIILOR
PUBLICI DIN ROMÂNIA ÎN LUMINA DISPOZIȚIILOR CODULUI CIVIL ROMÂN
ȘI A REGULAMENTULUI (UE) NR. 650/2012**

**CONSIDERATIONS ON INTERNATIONAL JURISDICTION OF PUBLIC NOTARIES
FROM ROMANIA IN THE LIGHT OF THE PROVISIONS OF THE ROMANIAN CIVIL
CODE AND OF REGULATION (EU) NO. 650/2012**

**СООБРАЖЕНИЯ, ОТНОСЯЩИЕСЯ К МЕЖДУНАРОДНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
НОТАРИУСОВ РУМЫНИИ В СВЕТЕ ПОЛОЖЕНИЙ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА
РУМЫНИИ И РЕГЛАМЕНТА (ЕС) №. 650/2012**

CHELARU Ana-Luisa* / CHELARU Ana-Luisa / КЕЛЯРУ Анна-Луиза

ABSTRACT:

**CONSIDERATIONS ON INTERNATIONAL JURISDICTION OF PUBLIC NOTARIES FROM
ROMANIA IN THE LIGHT OF THE PROVISIONS OF THE ROMANIAN CIVIL CODE AND OF
REGULATION (EU) NO. 650/2012**

Once the Regulation (EU) no. 650/2012 was adopted, the field of international successions has taken new roles, both concerning the Romanian private international law rules and the powers of Romanian public notaries as regards the practical settlement of the successions, including cross-border elements.

The implementation and the interpretation of the foreign law, as well as of the rules of European law, which are increasingly used and have priority in the national law, do not make at all the work easy for a practitioner who wishes to settle specific situations which imply cross-border elements. During this study, we shall attempt to underline a part of the recent amendments to the national law by treating some elements we consider as being extremely important for the European rule, as well as the private international law aspects that pertain to the act of defining the conflict rules and the authorities competent to settle and of releasing certificates of inheritance in the succession cases with cross-border elements.

By tackling this topic, our intent is to be able to point out a small part of the European law provisions referring to the matters of succession, the purpose for which it was adopted and the legal effects that it has upon the Romanian law and upon the day to day practice.

Keywords: *International successions, Regulation (EU) No. 650/2012, the competence of the public notary in Romania, Habitual residence, National certificate of inheritance, European certificate of inheritance.*

JEL Classification: K19

* **CHELARU Ana-Luisa** - Doctorand, Universitatea din București, Facultatea de Drept; Notar Public în cadrul CNPB – UNNPR. (București, România). / **CHELARU Ana-Luisa** - PhD student, University of Bucharest, Faculty of Law; Notary Public in the CNPB – UNNPR. (Bucharest, Romania). / **КЕЛЯРУ Анна-Луиза** - Аспирант, Бухарестский университет, факультет права, нотариус в рамках CNPB – UNNPR. (Бухарест, Румыния). **E-mail:** chelaruluisa@yahoo.com

REZUMAT:

CONSIDERAȚII PRIVIND COMPETENȚA INTERNAȚIONALĂ A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA ÎN LUMINA DISPOZIȚIILOR CODULUI CIVIL ROMÂN ȘI A REGULAMENTULUI (UE) NR. 650/2012

Odată cu adoptarea Regulamentului (UE) nr. 650/2012, domeniul succesiunilor internaționale a căpătat noi valențe, atât în ceea ce privește reglementările de drept internațional privat român cât și în privința competențelor notarilor publici din România în soluționarea practică a succesiunilor cu elemente de extraneitate.

Aplicarea și interpretarea dreptului străin precum și a normelor de drept european, care sunt din ce în ce mai des întâlnite și care au prioritate în dreptul național, nu fac deloc ușoară munca unui practician în a rezolva situații concrete în care se ivesc raporturi cu elemente de extraneitate. Pe parcursul acestui studiu vom încerca să evidențiem o parte din modificările recente aduse în dreptul național prin tratarea unor elemente pe care le considerăm ca având o importanță deosebită în reglementarea de drept european, precum și aspectele de drept internațional privat ce țin de stabilirea normei de conflict și a autorităților competente în a soluționa și a elibera certificate de moștenitor în cauzele succesoriale cu elemente de extraneitate.

Prin abordarea acestei teme sperăm să fi reușit să reliefăm o mică parte din prevederile legislației europene cu incidență în materia succesorală, a scopului în care a fost adoptată și a efectelor juridice pe care aceasta le are atât asupra legislației din România cât și în practica de zi cu zi.

Cuvinte cheie: Succesiuni internaționale; Regulamentul (UE) nr. 650/2012; competența notarului public din România; reședința obișnuită; certificatul de moștenitor național; certificatul de moștenitor european.

JEL Classification: K19

CZU: 347.961

РЕЗЮМЕ:

СООБРАЖЕНИЯ, ОТНОСЯЩИЕСЯ К МЕЖДУНАРОДНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НОТАРИУСОВ РУМЫНИИ В СВЕТЕ ПОЛОЖЕНИЙ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РУМЫНИИ И РЕГЛАМЕНТА (ЕС) №. 650/2012

После принятия Регламента (ЕС) № 650/2012 область международного наследования приняла новые формы, как в отношении румынских норм международного частного права, так и относительно полномочий румынских нотариусов относительно практического решения преемственности, включая трансграничные элементы.

Реализация и толкование иностранного права, а также норм Европейского права, которые все чаще применяются и имеют приоритет в национальном законодательстве, не облегчают деятельность нотариуса. Они предназначены для урегулирования конкретных ситуаций, которые подразумевают трансграничные элементы. В данном исследовании мы попытаемся выделить часть недавних поправок, внесенных в национальное законодательство, рассмотрим некоторые элементы, которые мы считаем чрезвычайно важными для Европейского союза по вопросам законности, а также аспекты международного частного права, которые относятся к акту определения конфликта, и компетентные органы, которые должны решать и выдавать свидетельства о праве на наследство в случаях, когда имеются трансграничные элементы.

Анализируя данную тему, надеемся осветить некоторую часть положений Европейского права по вопросу наследства, а именно то, с какой целью они были приняты, включая правовые последствия для румынского законодательства и повседневной практике.

Ключевые слова: Международное правопреемство, Регламент (ЕС) № 650/2012, компетенция нотариуса в Румынии, постоянное место жительства, Национальное свидетельство о праве на наследство, Европейское свидетельство о праве на наследство.

JEL Classification: K19

УДК: 347.961

Succesiunile internaționale ocupă un loc important în practica dreptului internațional privat român cât și în practica notarilor, a avocaților și a solicitanților.

Deși practica notarială în ceea ce privește succesiunile internaționale devenise cutumă datorită dispozițiilor de drept internațional privat anterioare care instituiău sistemul scizionist, iar competența notarului public român era atrasă în funcție de categoria de bunuri din masa succesorală, mobile sau imobile, prin modificările aduse dreptului internațional privat român odată cu adoptarea Codului civil actual și renunțarea la sistemul scizionist în favoarea celui unitar, care a schimbat regulile de stabilire a competenței și a legii aplicabile, actualmente dreptul notarial se află într-o continuă transformare și adaptare la normele europene.

În condițiile amplificării majore a fenomenului globalizării, a circulației masive a persoanelor, a stabilirii reședinței pe teritoriul altor state, relațiilor din domeniul muncii, creării familiilor de naționalități mixte, notarii publici români se confruntă în activitatea practică, din ce în ce mai des, cu cauze succesoriale în care există elemente de extraneitate.

Pe plan european, în ideea unificării sistemelor de drept în domeniul succesiunilor, a asigurării securității juridice internaționale, a unității succesoriale, a rezolvării uniforme a unor situații în care succesiunile ar fi reglementate de legi diferite, a fost adoptat Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor¹ (*intitulat în continuare Regulamentul*), completat prin Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 1329/2014 al Comisiei din 9 decembrie 2014 de stabilire a formularelor menționate în Regulamentul inițial².

* Universitatea din București, Facultatea de Drept; Notar Public în cadrul CNPB – UNNPR.

¹ Publicat în JOUE seria L nr. 201 din 27 iulie 2012, în parte a intrat în vigoare la momentul publicării, iar cea mai mare parte a intrat în vigoare la data de 17 august 2015.

² Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 1329/2014 al Comisiei din 9 decembrie 2014, de stabilire a formularelor menționate în Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor, publicat în JO seria L 359/30 din data de 16.12.2016.

Apariția și punerea în aplicare a Regulamentului nr. 650/2012, a marcat modificări importante în legislația europeană și națională a statelor membre în materia succesiunilor privind patrimoniile persoanelor decedate. Prin adoptarea acestuia a fost adus un progres imens în legiferarea unitară a succesiunilor transfrontaliere în Europa. Coordonarea sistemelor juridice interne ale statelor membre era necesară și nu mai putea fi negată. Anterior Regulamentului, soluționarea practică a succesiunilor internaționale, precum și instituția planificării succesoriale, întâlneau numeroase obstacole datorită faptului că normele interne ale statelor membre erau diverse, iar acestea vizau la rândul lor multiple domenii ale dreptului civil, ducând ca rezultat la o mare varietate de soluții. Categoria beneficiarilor succesiunii legale era reglementată diferit în multe state. Admisibilitatea sau nu a unor anumite acte și dispoziții de ultimă voință (cum ar fi pactele succesoriale, testamentul conjunctiv sau substituția fideicomisara), existența instituției rezervei succesoriale, lichidarea și administrarea succesiunii, erau reglementate de normele interne ale fiecărui stat membru, care ofereau soluții neunitare. Unele state membre nu cunoșteau, sau încă nu cunosc o parte din aceste instituții, iar toate acestea duceau la rezultatele divergente.³

Reglementările normative erau diferite nu doar în ceea ce privește existența și componența instituțiilor de drept succesoral în sine ci și în privința regulilor de competență. Unul dintre motivele pentru care se ajungea la aplicarea neunitară a normelor succesoriale se datora mecanismului de stabilire a punctului de legătură, reglementat diferit în multe state europene⁴. Unele state rețineau ca instanță competentă instanța locului deschiderii succesiunii (a celui de la ultimul domiciliu al defunctului), pe când alte state rețineau ca for competent acela de la locul situării bunurilor, mobile sau imobile, fapt care atrăgea după sine competența diferită a autorităților în drept să rezolve o situație cu

³ Bonomi A., Wautelet P. Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement n° 650/2012 du 4 juillet 2012. Bruxelles: Ed. Bruylant, 2013, p. 27.

⁴ Lagarde P. în: Bergquist U., Frimston R., Odersky F., Damascelli D., Reinhartz B. Commentaire du Règlement européen sur les successions. Paris: Ed. Dalloz, 2015, p. 4-7; a se vedea de asemenea Lagarde P. în: Bergquist U., Frimston R., Odersky F., Damascelli D., Reinhartz B. EU Regulation on succession and wills: commentary. Köln: Ed. Ottoschmidt, 2015, p. 25-27.

elemente de extraneitate. Diversitatea normelor de stabilire a competenței autorităților, avea ca rezultat totodată și împiedicarea unui viitor defunct de a-și putea planifica succesiunea din timpul vieții (*succession planning*).

Regulamentul european în discuție este un succes evident din acest punct de vedere și el a mai remediat din aceste situații, centralizând operațiunile succesoriale, atât pentru bunurile mobile cât și pentru cele imobile într-un loc unic, formulând o regulă de principiu prevăzută de art. 4 conform căreia „sunt competente să se pronunțe asupra succesiunii în ansamblul său, autoritățile din statul membru în care defunctul a avut ultima reședință obișnuită la data decesului”⁵.

În dreptul român, în funcție de natura sa litigioasă sau nelitigioasă, procedura succesorală este numai de competența instanței de judecată sau a notarului public⁶.

Procedura succesorală grațioasă este stabilită în prezent în competența notarilor publici români prin Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, republicată și actualizată⁷ și prin Regulamentul din 24 iulie 2013 de punere de aplicare a Legii nr. 36/1995⁸. Această procedură cu caracter necontencios în materie succesorală a înlocuit unele prevederi cu același caracter aflate în trecut în competența instanțelor judecătorești (punerea pecetilor și inventarul bunurilor succesoriale). Procedura succesorală necontencioasă și-a dovedit pe deplin eficiența, fiind aleasă aproape unanim de părțile interesate, datorită simplității, operativității și costurilor ei reduse, spre deosebire de procedura judecătorească, formalistă, costisitoare și lentă în desfășurarea ei.

Competența notarilor publici de a dezbate o succesiune se stabilește în temeiul prevederilor

art. 15 din Legea nr. 36/1995 alin. a) sau b), în temeiul cărora, „procedura succesorală notarială este de competența notarului public din biroul notarial situat în circumscripția teritorială a judecătorei în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu; în cazul moștenirilor succesive, moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre notarii publici care își desfășoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripția teritorială a judecătorei în care și-a avut ultimul domiciliu acela dintre autori care a decedat cel din urmă”.

Totodată, în stabilirea competenței devin incidente și prevederile art. 101 din Legea nr. 36/1995 conform cărora: „notarul public sesizat are obligația de a-și verifica în prealabil competența teritorială, iar în cazul în care constată că succesiunea este de competența altui notar public, se desesizează, fără a mai cita părțile, informându-l pe solicitant cu privire la notarul competent să îndeplinească procedura succesorală. În cazul în care în circumscripția unei judecătorei sunt mai mulți notari publici, competența de îndeplinire a procedurii succesoriale aparține primului notar public sesizat. Notarul public va verifica dacă procedura succesorală nu s-a deschis la un alt notar public din circumscripția aceleiași judecătorei, cercetând în acest scop registrul de evidență a succesiunilor. În cazul în care ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, competența aparține notarului public cel dintâi sesizat, cu condiția ca în circumscripția sa să existe cel puțin un bun imobil. În cazul în care ultimul domiciliu al defunctului nu este în România, iar în patrimoniul succesoral nu se regăsesc bunuri imobile pe teritoriul României, competent este notarul public cel dintâi sesizat, cu condiția ca în circumscripția să existe bunuri mobile. În cazul în care ultimul domiciliu al defunctului nu este în România, iar în patrimoniul succesoral nu se regăsesc bunuri pe teritoriul României, competent este notarul public cel dintâi sesizat. Regulile de mai sus se aplică în mod corespunzător și în cazul persoanelor decedate al căror ultim domiciliu nu este cunoscut.

De asemenea, în cazul în care în certificatul de deces se precizează doar statul pe al cărui teritoriu defunctul a avut ultimul domiciliu, se aplică în mod corespunzător prevederile de mai sus”.

⁵ Lagarde P. în: Bergquist U. al. *Op. cit.*, Ed. Dalloz, p. 4-7; a se vedea de asemenea Lagarde P. în: Bergquist U. et al. *Op. cit.*, Ed. Ottoschmidt, p. 25-27.

⁶ Art. 233 din Regulamentul de punere în aplicare a Legii nr. 36/1995.

⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 92 din 16 mai 1995, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 732 din 18 octombrie 2011, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 72 din 4 februarie 2013, modificată prin Legea nr. 54/2013, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 479 din 01 august 2013, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 444 din 18 iunie 2014.

⁸ Aprobat prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 2333/C/2013, publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 479 din 1 august 2013, modificat prin Ordinul nr. 1.886/C din 10 mai 2016 și prin Ordinul nr. 4.181/C din 18 octombrie 2016.

După ce se constată legal sesizat, în baza cererii făcute de moștenitori, legatari, creditori sau orice persoană care justifică un interes legitim, notarul public român înregistrează cauza pe rolul biroului său și dispune citarea persoanelor cu vocație la moștenire și a legatarilor și a executorilor testamentari în cazul în care există testament. În cadrul procedurii succesoriale, notarul public stabilește calitatea moștenitorilor și a legatarilor, întinderea drepturilor acestora, precum și compunerea masei succesoriale.

În temeiul art. 111 din Legea nr. 36/1995, în succesiunea în care există bunuri, s-a realizat acordul între moștenitori și s-au administrat probe îndestulătoare, notarul public întocmește încheierea finală a procedurii succesoriale, iar în baza acesteia, în conformitate cu art. 114 din același act normativ, se va redacta certificatul de moștenitor sau de legatar. În lumina prevederilor art. 1132 din Codului civil, certificatul de moștenitor se eliberează de către notarul public și cuprinde constatări referitoare la patrimoniul succesoral, numărul și calitatea moștenitorilor și cotele ce le revin din acest patrimoniu, precum și alte mențiuni prevăzute de lege.

În privința efectelor juridice pe care le produce, certificatul de moștenitor național face dovada calității de moștenitor, legal sau testamentar, precum și dovada dreptului de proprietate al moștenitorilor acceptanți asupra bunurilor din masa succesorală, în cota ce se cuvine fiecăruia. Certificatul va cuprinde constatările din încheierea finală referitoare la defunct, compunerea masei succesoriale, numărul, calitatea și întinderea drepturilor ce li se cuvin moștenitorilor din patrimoniul defunctului. Certificatul de legatar, eliberat în condițiile legii, face dovada deplină a dreptului de proprietate al legatarilor particulari care au acceptat legatul.

Sub aspectul reglementărilor de drept internațional privat român, în cauzele succesoriale ce conțin elemente de extraneitate, în conformitate cu dispozițiile art. 2633 din Codul civil „moștenirea este supusă legii statului pe teritoriul căruia defunctul a avut, la data morții, reședința obișnuită”. Noțiunea care desemnează legea aplicabilă moștenirii în ansamblul ei este *lex successionis*, iar norma conflictuală se va

aplica indiferent dacă vorbim despre o succesiune legală sau testamentară⁹.

Amintim că, în legislația diverselor state, cu privire la reglementarea instituției succesiunilor în dreptul internațional privat, se disting două sisteme¹⁰:

a. *Sistemul monist sau unitar*, care supune moștenirea, văzută ca universalitate, având în componența sa atât bunurile imobile cât și cele mobile: fie *lex patriae*, fie *lex domicilii*, fie *lex rei sitae*.

b. *Sistemul dualist*, care supune moștenirea unor legi diferite, după natura bunurilor ce se află în patrimoniul succesoral (*lex rei sitae* pentru bunurile imobile și *lex patriae* pentru bunurile mobile, sau *lex rei sitae* pentru bunurile imobile și *lex domicilii* pentru bunurile mobile).

Legislația română a aplicat, până la apariția Codului civil în vigoare, în materie de moșteniri, sistemul dualist, care împărțea patrimoniul succesoral în bunuri imobile și bunuri mobile și a atribuit acestor categorii de bunuri o încadrare diferită, în funcție de care masele succesoriale astfel formate erau reglementate de norme distincte.

Datorită soluțiilor divergente la care se ajungea nu de multe ori și datorită necesității și tendinței europene a unificării legislațiilor statelor membre, Codul civil actual a adoptat în această materie sistemul monist, supunând întreaga masă succesorală indiferent de natura bunurilor din care este compusă aceasta, unei singure legi și anume *lex successionis*.

Această soluție, respectiv legea aplicabilă întregii succesiuni, a fost adoptată și de Regulamentul nr. 650/2012, care se aplică cu prioritate dispozițiilor naționale de drept internațional privat în ceea ce privește persoanele decedate după data de 17 august 2015.

Referitor la punctul de legătura și anume reședința obișnuită, aceasta este definită de regulile naționale prevăzute de art. 2570 din Codul civil, potrivit căroră „reședința obișnuită a persoanei fizice este în statul în care persoană își are locuința principală,.. Pentru stabilirea reședinței obișnuite se vor lua în calcul circumstanțe personale sau dacă persoana

⁹ Sitaru D. A. Drept internațional privat. București: Ed. C. H. Beck, 2013, p. 306.

¹⁰ A se vedea Dragomir E. Noul Cod civil comentat și adnotat. Cartea a VII-a – „Dispoziții de drept internațional privat”. București: Editura Nomina Lex, 2012, p. 348; Sitaru D. A. *Op. cit.*, p. 306.

respectivă acționa sau nu în exercițiul activității profesionale. Dacă răspunsul este afirmativ, reședința obișnuită se stabilește că fiind în statul în care persoana avea locuința principală, chiar dacă nu a îndeplinit formalitățile legale de înregistrare. Dovada reședinței obișnuite se poate face cu orice mijloc de probă¹¹. Pentru persoanele decedate după data de 17 august 2015, termenul de reședință obișnuită va fi stabilit luând în considerare și interpretarea dată de textele Regulamentului. Datorită faptului că Regulamentul nu dă o definiție expresă a termenului, acesta va trebui interpretat în mod autonom și nu neapărat prin raportarea la interpretarea dată în doctrină și jurisprudență în cazul celorlalte Regulamente europene. Pe de o parte această noțiune este independentă de cele reținute în dreptul intern al statelor membre și de cea reținută de alte reglementări internaționale. Pe de altă parte ea nu coincide neapărat cu noțiunea de reședință obișnuită utilizată în alte texte de drept internațional privat european și nici cu cele reținute de Curtea de Justiție europeană în alte sectoare de drept european¹². Așa cum prevede Considerentul 23, reședința obișnuită „trebuie să fie determinată în conformitate cu obiectivele specifice ale Regulamentului”. Astfel, va trebui stabilită de instanța competentă în funcție de fiecare caz și în funcție de tipul situației concrete¹³.

Cu privire la autoritățile competente în materie de succesiuni în cadrul statelor membre¹⁴, Regulamentul arată încă de la început, în art. 2, că nu aduce atingere competenței autorităților statelor membre în materie succesorală.

În art. 3, se enumeră anumiți termeni și sensul în care aceștia trebuie interpretați în domeniul succesoral reglementat de Regulament, printre care amintim aici termenul de „*instanță judecătorească*” pe care alin. (2) îl definește ca

¹¹ Lupașcu D., Ungureanu D. Drept internațional privat. București: Ed. Universul Juridic, 2012, p. 211.

¹² A se vedea interpretarea dată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene în Cauza Hadady, CJUE, 6 iulie 2009, C-168/08 și în Cauza Mercredi, CJUE, 22 decembrie 2010, C-497/10.

¹³ Pentru interpretarea noțiunii de reședință obișnuită în viziunea Regulamentului nr. 650/2012 a se vedea Odersky F.: în U. Bergquist et. al. *Op. cit.*, Paris: Ed. Dalloz, Ch. II, p. 67 - 72; a se vedea de asemenea F. Odersky în: U. Bergquist et. al. *Op. cit.*, Ed. Ottoschmidt, Ch. II, p. 64 - 70.

¹⁴ Stat membru înseamnă toate statele Uniunii Europene, mai puțin Danemarca, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlanda.

fiind „orice autoritate judiciară și toate celelalte autorități și profesioniștii din domeniul juridic competenți în materie de succesiuni, care exercită atribuții judiciare sau acționează în baza delegării de competențe de către o autoritate judiciară sau acționează sub controlul unei autorități judiciare, cu condiția ca aceste autorități și profesioniștii din domeniul juridic să ofere garanții în ceea ce privește imparțialitatea și dreptul tuturor părților de a fi audiate și cu condiția ca hotărârile pronunțate de aceștia, în temeiul legii statului membru în care își exercită activitatea:

a) să poată face obiectul unei căi de atac sau al unui control de către o autoritate judiciară și,

b) să aibă o forță și un efect similare cu cele ale unei hotărâri a unei autorități judiciare privind aceleași aspecte”.

În pregătirea și motivarea Regulamentului, din discuțiile specialiștilor și din punctele de vedere exprimate de statele membre, a rezultat că termenul de „instanță judecătorească” nu se referă, cum ar părea firesc, la instanțele de judecată propriu-zise, ci ele cuprind toate instituțiile abilitate în domeniul juridic, cum ar fi: notarii, registrele de publicitate imobiliară și alți profesioniști. Există părerea exprimată în literatura de specialitate că, spre exemplu, „dacă notarii dintr-un stat membru, intră sau nu sub incidența normelor în materie de competență, depinde de încadrarea lor în definiția noțiunii de instanță judecătorească”. În funcție de aceasta, se determină și forma sub care actele pe care le întocmesc circulă în statele membre¹⁵.

Norma europeană indicată face astfel distincție între două categorii de instanțe judecătorești, care, la rândul lor, fac obiectul unor precizări speciale:

- Pe de o parte se discută despre autoritățile judiciare, iar

- Pe de altă parte, despre celelalte autorități sau profesioniști ai dreptului.

Definiția respectă și acoperă diferitele sisteme instituționale pe care le cunosc statele membre pentru reglementarea succesiunilor (Considerentul 20). Se observă că Regulamentul utilizează alte concepte cu privire la noțiunea de instanță judecătorească decât cele cunoscute în dreptul intern român, utilizând prin această noțiune un sens larg, care include nu numai

¹⁵ A se vedea și Chelaru I., Chelaru A. L. Străinii în România. Regim juridic. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 320.

instanțe judecătorești în adevăratul sens al cuvântului, care exercită atribuții judiciare, ci și notari sau registre de publicitate imobiliară din unele state membre care, în anumite chestiuni ce țin de succesiuni, exercită atribuții judiciare asemenea instanțelor judecătorești, precum și notari și profesioniști din domeniul juridic, care, în anumite state membre, exercită atribuții judiciare într-un anumit caz de succesiune prin delegarea de competențe de către o instanță judecătorească. Astfel, de exemplu în vederea emiterii certificatului de moștenitor european, prevederile art. 64 disting între instanța judecătorească și alte autorități, care sunt în egală măsură competente în materie succesorală. În schimb, noțiunea de instanță judecătorească nu include și autoritățile extrajudiciare dintr-un stat membru, competente în materie de succesiuni în temeiul legislației naționale, cum ar fi notarii, care, în majoritatea statelor membre, cum este de obicei cazul în cazul notariatului de tip latin, nu exercită atribuții judiciare.

În ceea ce privește competența, prevederile art. 4 din Regulament stabilesc competența generală care le revine instanțelor judecătorești din statul membru în care defunctul își avea reședința obișnuită în momentul decesului, normal competente să hotărască asupra succesiunii în ansamblul său. Ca atare, criteriul definitoriu de stabilire a competenței este reședința obișnuită a defunctului din momentul decesului¹⁶.

Dispozițiile art. 4 sunt aplicabile ca regulă generală, dacă defunctul avea ultima reședință obișnuită într-un stat membru. Nu există nicio altă condiție de aplicabilitate. Dacă reședința obișnuită este situată într-un stat membru atunci autoritățile competente în materie succesorală vor fi cele ale aceluși stat membru. Astfel, Regulamentul instituie o *regulă absolută de jurisdicție generală*, prin prevederile cuprinse în articolele 4-11, care exclud complet regulile naționale ale statelor membre ce se referă la competența generală a jurisdicțiilor lor (cu excepția dispozițiilor speciale asupra măsurilor provizorii prevăzute în art. 19). Există o serie de clarificări cuprinse în prevederile art. 2 iar acestea, coroborate cu formula de jurisdicții rezultată din analiza prevederilor art. 4 evidențiază fără dubiu că, în fapt, Regulamentul reglementează doar competența generală, fără a

se referi în același timp și la instanțele sau autoritățile locale competente. Care autoritate internă va fi efectivă competentă, depinde de legea ce reglementează jurisdicția în statele membre. Aceasta este o particularitate deosebit de importantă deoarece deciziile similare asupra succesiunilor în statele membre nu sunt luate doar de către instanțe diferite (incluzând notari sau instituții în sensul prevederilor art. 3 din Regulament) ci și în contextul diferențelor dintre regulile jurisdicționale contencioase sau necontencioase.

În sfârșit, remarcăm că art. 4 se referă, în principiu, la instanțe în sensul art. 3 alin. (2) care vor include de asemenea autoritățile și profesioniștii de drept, în special notarii care exercită funcții judiciare în procedurile succesoriale. Ei trebuie, așa cum am mai specificat anterior, delimitați de alt tip de notari (cum sunt notarii de tip latin) care nu au atribuții judiciare ci acționează în temeiul consimțământului părților interesate, pentru a stabili moștenitorii sau pentru a proceda la partajul și distribuirea bunurilor. În acest caz, notarii ce nu au atribuții judiciare nu vor fi ținuti de regulile de jurisdicție ale art. 4, astfel cum este prevăzut și în Considerentul 36 care menționează că: „dat fiind faptul că în unele state membre chestiunile referitoare la succesiuni ar putea fi de competența unor autorități nejudiciare, precum notarii, cărora nu li se aplică normele privind competența în temeiul Regulamentului, nu se poate exclude eventualitatea că în diferite state membre se fie inițiate, în paralel, o tranzacție extrajudiciară și proceduri în instanță referitoare la aceeași succesiune sau două tranzacții extrajudiciare privind aceeași succesiune. Într-o astfel de situație, în momentul în care iau cunoștință de desfășurarea unor proceduri paralele, părțile implicate ar trebui să convină cu privire la modul în care ar trebui să acționeze. Dacă acestea nu pot să ajungă la un acord, succesiunea ar trebui să fie de competența și ar trebui soluționată de instanțele judecătorești competente în temeiul prezentului Regulament”¹⁷.

Competența generală așa cum este ea prevăzută de art. 4, va fi stabilită doar dacă defunctul își avea reședința obișnuită pe teritoriul statului membru la momentul decesului. Dacă pe de altă parte reședința obișnuită este situată pe

¹⁶ Chelaru I. Chelaru A. L. *Op. cit.*, p. 320.

¹⁷ Bonomi A., Wautelet P. *Op. cit.*, p. 169 - 182.

teritoriul unui stat terț (incluzând Marea Britanie, Danemarca sau Irlanda), competența generală a instanțelor din acest stat terț va fi guvernată exclusiv de legea națională a aceluia stat.

Datorită faptului că notarii români nu pot fi considerați „instanțe” în sensul Regulamentului, în situația stabilirii competenței internaționale a acestora se vor aplica normele prevăzute de dreptul internațional privat român și ale Legii nr. 36/1995, inclusiv pentru persoanele decedate după data de 17 august 2015, Art. 4 al Regulamentului nefiind aplicabil pentru stabilirea competenței generale a notarilor publici din România.

Regulamentul nr. 650/2012 a instituit totodată, cadrul legal pentru crearea unui instrument unitar – *Certificatul de moștenitor european* – având ca scop soluționarea unei succesiuni cu elemente de extraneitate într-o manieră rapidă, simplă și eficace, moștenitorii, legatarii, executorii testamentari sau administratorii patrimoniului succesoral putându-și dovedi cu ușurință statutul și drepturile lor într-un alt stat membru, acest instrument producând efecte în toate statele membre, fără a mai fi necesară îndeplinirea unei alte proceduri speciale¹⁸.

Scopul în care a fost creat acest instrument este acela de a fi utilizat de către moștenitori, legatari cu drepturi directe la succesiune, executori testamentari sau administratori ai patrimoniului succesoral, care trebuie să își dovedească statutul său să își exercite drepturile sau atribuțiile într-un alt stat membru (art. 63 din Regulament)¹⁹. Certificatul este un instrument

probatoriu, prezumat a proba cu exactitate elementele stabilite în temeiul legii aplicabile succesiunii, adică statutul și/ sau drepturile fiecărui moștenitor sau, după caz, ale fiecărui legatar menționat în certificat și în cotele-părți respective din patrimoniul succesoral; atribuirea unui anume bun sau anumitor bunuri, care fac parte din patrimoniul succesoral al moștenitorului sau legatarului menționat în certificat; atribuțiile persoanei menționate în certificat ca executor testamentar sau administrator al patrimoniului succesoral.

Certificatul european de moștenitor nu înlocuiește certificatul de moștenitor sau legatar național. Utilizarea sa nu este obligatorie și chiar dacă a fost emis în scopul utilizării sale în alt stat membru, el produce aceleași efecte și în statul autorității emitente (art. 62 alin. (2) și (3) din Regulament).

Competența de a elibera certificatul european de moștenitor. În conformitate cu prevederile art. 64 din Regulament, dispozițiile art. 4, 7, 10 și 11 vor fi aplicabile competenței generale a instanțelor de a emite un Certificat de moștenitor european. Acest Certificat va putea fi emis doar de instanța care și-a stabilit competența generală pentru soluționarea întregii succesiuni conform art. 3 alin. 2 din Regulament.

Așa cum am menționat anterior, în România notarul public nu se încadrează în termenul de „instanță competentă”, instituția notarului neîndeplinind condițiile prevăzute de textul Regulamentului pentru încadrarea în această categorie. Acest fapt duce la situația în care, atunci când vor fi sesizați cu ocazia unei succesiuni cu elemente de extraneitate, notarii publici nu își vor putea stabili competența în conformitate cu Regulamentul, deoarece nu dau decizii susceptibile de a fi recunoscute în virtutea acestui text.

Totuși, deși nu se încadrează în noțiunea de instanță, în temeiul competențelor ce i-au fost conferite de a emite acte autentice și de a se ocupa de procedura succesorală, notarul român va fi competent să emită certificatul de moștenitor european, în virtutea dispozițiilor art. 64 din Regulament care menționează ca acest Certificat se va elibera „în statul membru ale cărui instanțe judecătorești sunt competente în temeiul articolului 4, 7, 10 sau 11. Autoritatea

documentele interne care pot exista în scopuri similare în statele membre”.

¹⁸ Pentru detalii asupra Certificatului european de moștenitor, a se vedea și Crône R. Le certificat successoral européen. En: Perspectives du droit des successions européennes et internationales. Étude de la proposition de Règlement du 14 octobre 2009, G. Kairallah, M. Revillard (coord.). Paris: Ed. Defrénois, Lextenso éditions, 2010, p. 155 - 171.

¹⁹ A se vedea prevederile Considerentului 67 conform cărora: „pentru ca o succesiune cu elemente de extraneitate în Uniune să fie soluționată într-o manieră rapidă, simplă și eficace, moștenitorii, legatarii, executorii testamentari sau administratorii patrimoniului succesoral ar trebui să își poată dovedi cu ușurință statutul și/sau drepturile și competențele într-un alt stat membru, de exemplu într-un stat membru unde se situează bunurile succesoriale. Pentru a le permite aceasta, prezentul regulament ar trebui să prevadă crearea unui certificat uniform, certificatul european de moștenitor (denumit în continuare „certificat”), care să fie emis pentru a fi utilizat în alt stat membru. Pentru a respecta principiul subsidiarității, certificatul nu ar trebui să înlocuiască

emitentă este: o instanță judecătorească, astfel cum este definită la articolul 3 alineatul (2); sau o altă autoritate care, în temeiul legislației interne, este competentă în materie de succesiuni.”

Recent, în vederea implementării în România a dispozițiilor prevăzute de Regulamentul nr. 650/2012, a fost adoptată Legea nr. 206/07.11.2016 pentru Completarea OUG nr. 119/2006 privind unele măsuri necesare pentru aplicarea unor regulamente comunitare de la data aderării României la Uniunea Europeană, precum și pentru modificarea și completarea Legii notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995²⁰.

Acest act normativ atribuie competența de eliberare a certificatului de moștenitor european notarului public care a eliberat sau în arhiva căruia se păstrează certificatul de moștenitor național. În ceea ce privește procedura efectivă a emiterii sale, după stabilirea competenței internaționale, notarul public român, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului nr. 650/2012 și ale Legii 36/1995, în virtutea art. 12 lit. p¹ va emite certificatul european de moștenitor.

Astfel, în lumina acestor reglementări și în cazurile cu elemente de extraneitate, în practică vor apărea mai multe situații ce țin de atragerea competenței și determinarea legii aplicabile, astfel:

- Pentru persoanele decedate înainte și după intrarea în vigoare a Regulamentului (data de referință 17 august 2015), pentru emiterea certificatului de moștenitor național, notarii își vor stabili competența internațională în baza regulilor de drept intern român, ale prevederilor art. 2633-2636 din Codul civil, ale Codului de procedură civilă, ale art. 2559 din Codul civil prin mecanismul retrimiterii și ale prevederilor art. 101 din Legea nr. 36/1995, așa cum am menționat mai sus, respectiv: dacă ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, competența va aparține notarului public cel dintâi sesizat cu condiția ca în circumscripția sa să existe cel puțin un bun imobil. Dacă în masa succesorală nu se regăsesc bunuri imobile situate pe teritoriul României, competența va fi atrasă de situarea bunurilor mobile. Dacă patrimoniul succesoral nu

cuprinde nici bunuri mobile, competent va fi notarul public cel dintâi sesizat.

- Pentru persoanele decedate după intrarea în vigoare a Regulamentului, pentru emiterea certificatului de moștenitor european, notarul român va fi considerat autoritate emitentă în baza art. 64 din Regulament, urmând să aplice dispozițiile acestuia în ceea ce privește certificatul european de moștenitor. Notarul își va determina competența pe baza art. 64 care trimite la regulile de competență prevăzute de art. 4,7,10 și 11 ale aceluiași act normativ european. Amintim cu titlu de exemplu o parte din cazurile în care se va putea emite certificatul de moștenitor european, respectiv atunci când: reședința obișnuită a defunctului se află în România; defunctul a fost cetățean român și a ales legea română ca lege aplicabilă succesiunii sale conform art. 22 din Regulament și moștenitorii săi au convenit să acorde competență notarului român; o autoritate străină a cărei competență a fost întemeiată pe art. 4 sau 10 din Regulament, în succesiunea unui defunct care a ales legea română ca lege aplicabilă, își declină competența în temeiul art. 6 în favoarea autorităților române; pentru defuncții care nu au ultima reședință nici în România, nici într-un alt stat membru, dar care au bunuri pe teritoriul României, notarul român poate emite un certificat european de moștenitor pentru întreaga succesiune, dacă defunctul era cetățean român la data decesului sau, era cetățean străin care avusese reședința obișnuită în România cu condiția ca între data formulării cererii de eliberare a certificatului european de moștenitor și schimbarea reședinței din România să nu fi trecut mai mult de 5 ani; când notarul își va stabili competența ca forum necessitatis, cu condiția să existe legături suficiente între România și cauza succesorală (această clauză are caracter excepțional și nu poate fi folosită de părți pentru a eluda dispozițiile legii)²¹.

În final, ținem să menționăm că *relația dintre certificatul de moștenitor european și certificatul de moștenitor național* în statele membre nu este încă foarte clară. În această privință în literatura de specialitate s-au conturat o serie de opinii conform cărora se susține, spre exemplu, că în

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 898 din 09 noiembrie 2016.

²¹ A se vedea pentru detalierea cazurilor de emiteră a Certificatului de moștenitor european de către notarul public român Olaru I. Dreptul european al succesiunilor internaționale. București: Ed. Notarom, 2014, p. 49 - 53; Lupșan G. Ghid de drept internațional privat în materia dreptului familiei. Onești: Ed. Magic Print, 2014, p. 102.

unele state regulile vizând emiterea unui certificat național vor preveni eliberarea mai multor certificate de moștenitor naționale. Aceste reguli ar putea fi de asemenea utilizate pentru a preveni emiterea unui certificat național și a unui certificat european în același stat. Totuși, dacă aceste reguli nu există sau ele nu previn emiterea atât a unui certificat național cât și a unui certificat european, Regulamentul nu conține un răspuns referitor la care dintre aceste certificate va avea prioritate. Comisia UE a promovat ideea înființării unui Registru European al Certificatelor europene de moștenitor, însă textul final al Regulamentului nu a mai reglementat această inițiativă.

Există și o altă serie de specialiști care sugerează că: în cazul în care un certificat național și un certificat european de moștenitor se contrazic, certificatul european va avea prioritate față de dispozițiile certificatului național. Această opinie contravine prevederilor art. 62 alin. (3) din Regulament care afirmă expres că acest certificat european de moștenitor nu substituie documentele interne utilizate cu o finalitate similară în statele membre, intenția legiuitorului fiind de a procura beneficiarului o opțiune între certificatul european și certificatul național; sau, atunci când este vorba de criteriul temporal, certificatele vor funcționa împreună, dar primul emis ar trebui să prevaleze. Această soluție este inspirată de regulile de litispendență internațională; și în sfârșit, a treia sugestie ar fi cea a cercurilor concentrice: certificatul european de moștenitor ar trebui să înglobeze certificatul național într-o formă adaptabilă, pentru a forma o entitate organică fără conflicte interne. Aceasta este soluția pe care unii autori o preferă dar nu specifică în ce modalitate ar trebui să funcționeze în practică. Alți autori acceptă faptul că un certificat național și un certificat european ar putea coexista fără ca unul să prevaleze celuilalt, atunci când ar avea efecte diferite și s-ar completa²².

²² A se vedea în acest sens J.G de Almeida. Le certificat successoral européen: quelques questions. En: Wilms M. (coord.) et al. Europe for Notaries - Notaries for Europe, publicație în cadrul programului Civil Justice - Notaries d'Europe, 2015-2017, CNUE, Bruxelles, p. 109 - 111; Reinhartz B. En: Bergquist U., et. al. *Op. cit.*, Ed. Dalloz, Ch. IV, p. 220-221; B. Reinhartz. En: Bergquist U., et. al. *Op. cit.*, Ed. Ottoschmidt, Ch. IV, p. 249 - 250; precum și Lupșan G. *Op. cit.*, p. 101.

Din nefericire, Regulamentul nu precizează ce se întâmplă în situația în care vor fi emise mai multe Certificate cu conținut sau elemente contradictorii. Rămâne ca prin deciziile ei, Curtea de Justiție a Uniunii Europene să facă lumină cu privire la aceste aspecte mai neclare, așa cum s-a întâmplat și în cazul altor reglementări europene și instituții noi.

Bibliografie:

1. Bergquist U., Frimston R., Odersky F., Damascelli D., Reinhartz B. Commentaire du Règlement européen sur les successions. Paris: Ed. Dalloz, 2015. xx + 338 p.
2. Bergquist U., Frimston R., Odersky F., Damascelli D., Reinhartz B. EU Regulation on succession and wills: commentary. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, cop. 2015. x + 390 p.
3. Bonomi A., Wautelet P. Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement n° 650/2012 du 4 juillet 2012. Bruxelles: Ed. Bruylant, 2013. 938 p.
4. Chelaru I., Chelaru A. L. Străinii în România. Regim juridic. București: Ed. Universul Juridic, 2016. 499 p.
5. Crône R. Le certificat successoral européen. En: Perspectives du droit des successions européennes et internationales. Étude de la proposition de Règlement du 14 octobre 2009, G. Kairallah, M. Revillard (coord.). Paris: Ed. Defrénois, Lextenso éditions, 2010.
6. Dragomir E. Noul Cod civil comentat și adnotat. Cartea a VII-a – „Dispoziții de drept internațional privat”. București: Editura Nomina Lex, 2012.
7. Lupașcu D., Ungureanu D. Drept internațional privat. București: Ed. Universul Juridic, 2012. 534 p.
8. Lupșan G. Ghid de drept internațional privat în materia dreptului familiei. Onești: Ed. Magic Print, 2014. 118 p.
9. Olaru I. Dreptul european al succesiunilor internaționale. București: Ed. Notarom, 2014. 394 p.
10. Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 1329/2014 al Comisiei din 9 decembrie 2014 de stabilire a formularelor menționate în Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor, publicat în JO seria L 359/30 din data de 16.12.2016.
11. Sitaru D. A. Drept internațional privat. București: Ed. C. H. Beck, 2013.

Copyright©CHELARU Ana-Luisa, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Birou Individual Notarial Chelaru Ana-Luisa,
Romania, Mun. Bucuresti,
Str. Mihai-Eminescu nr. 102-104,
parter stanga, Sector 2, Cod postal: 020082.

E-mail: chelaru.luisa@yahoo.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 278-285.

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Submitted: 20. 04. 2017 | Accepted: 15.05. 2017 | Published: 30.07. 2017

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

ЕВРАЗИЙСКАЯ (ИМПЕРСКАЯ) ДЕМОКРАТИЯ ПОСТСОВЕТСКОЙ РОССИИ

THE EURASIAN (IMPERIAL) DEMOCRACY IN POST-SOVIET RUSSIA

DEMOCRAȚIA EURASIATICĂ (IMPERIALĂ) ÎN RUSIA POST-SOVIETICĂ

GRIGOROVA Darina / GRIGOROVA Darina / ГРИГОРОВА Дарина *

ABSTRACT:

THE EURASIAN (IMPERIAL) DEMOCRACY IN POST-SOVIET RUSSIA

There are too many definitions of Russian democracy in Post-Soviet Russia: „sovereign democracy” (Vladislav Surkov), „organic democracy” and „communal (sobornaya) democracy” (Alexander Dugin), “true democracy” (Alexander Solzhenitsyn), „managed democracy” (Leonid Radzikhovskiy) etc.

This article describes the author’s characterisation of Russian democracy: the eurasian (imperial) democracy. The post-Soviet political culture in Russia follows the imperial traditions and the Russian-style democracy is created by the state authorities, not by the people.

The characteristics of eurasian (imperial) democracy are: 1. The sacralisation of presidential power combined with the civil rights guaranteed by the Constitution. 2. The refusal to imitate the West-style democracy because of the strong, centralised power and the absence of traditions in local self-government except the Zemstva (1864–1917). 3. The Russian government has the responsibility for preparing liberal reforms because the civil society in Russia is fragmentary and has no historical tradition to create the reforms. The street protests of the „i-dekabrists” against the election fraud in December 2011 represent the middle-class, but the majority of the Russian people support the prime minister. 4. The relationship between government and the Russian people are personal, not pragmatic as in the West of Europe. The question of the future of eurasian democracy is how to keep the delicate balance between Kremlin and the rising civil society in Russia.

Key words: *democracy, russian idea, eurasian idea, eurasian democracy, liberalism, conservatism, post-Soviet Russia.*

JEL Classification: F29, K33

РЕЗЮМЕ:

ЕВРАЗИЙСКАЯ (ИМПЕРСКАЯ) ДЕМОКРАТИЯ ПОСТСОВЕТСКОЙ РОССИИ

Существует довольно много определений русской демократии в постсоветской России: «суверенная демократия» (Владислав Сурков), «органическая демократия» и «общая (Соборная) демократия» (Александр Дугин), «истинная демократия» (Александр Солженицын), «управляемая демократия» (Леонид Радзиховский) и т. д.

В данной статье описаны характеристики автора русской демократии: Евразийской (имперской) демократии. Постсоветская политическая культура в России следует имперским традициям и демократии по-русски, и создается органами государственной власти, а не народом.

* **GRIGOROVA Darina** - Doctor în istorie, Conferențiar universitar, Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia (Sofia, Bulgaria). / **GRIGOROVA Darina** - PhD in history, Associate professor at Sofia University „St. Kliment Ohridski” (Sofia, Bulgaria). / **ГРИГОРОВА Дарина** - Кандидат исторических наук, доцент Софийского университета имени Св. Климента Охридского (София, Болгария). **E-mail:** dgrigorova@mail.ru

Характеристиками Евразийской (имперской) демократии являются: 1. Сакрализация президентской власти в сочетании с гражданскими правами, гарантированными Конституцией. 2. Отказ подражать западной демократии из-за сильной, централизованной власти и отсутствие традиций местного самоуправления, за исключением земства (1864 - 1917). 3. Российское правительство несет ответственность за подготовку либеральных реформ, потому что гражданское общество в России носит фрагментарный характер и не имеет никакой исторической традиции, чтобы создать реформы. Уличные акции «я - декабристы» против фальсификации выборов в декабре 2011 г. представляют средний класс, но большинство русского народа поддерживает премьер-министра. 4. Взаимоотношения правительства и русского народа являются личными, не прагматичными как на Западе Европы. Вопрос о будущем Евразийской демократии заключается в том, как сохранить хрупкий баланс между Кремлем и ростом гражданского общества в России.

Ключевые слова: демократия, русская идея, евразийская идея, евразийская демократия, либерализм, консерватизм, постсоветская Россия.

JEL Classification: F29, K33

УДК 327.8

REZUMAT:

DEMOCRAȚIA EURASIATICĂ (IMPERIALĂ) ÎN RUSIA POST-SOVIETICĂ

Sunt prea multe definiții ale democrației ruse în Rusia Post-Sovietică: „democrație suverană” (Vladislav Surkov), „democrație organică” și „democrație comunală (sobornaya)” (Alexander Dugin), „democrație adevărată” (Aleksandr Soljenitiîn), „democrație dirijată” (Leonid Radzikhovsky) etc.

Acest articol descrie opiniile autorului privind caracterizarea democrației ruse: democrație eurasiatică (imperială). Cultura politică Post-Sovietică în Rusia urmează tradiții imperiale și stilul rusesc al democrației este creat de către autoritățile de stat, nu de către oameni.

Caracteristicile eurasiatice (imperiale) ale democrației sunt: 1. Sacralizarea puterii prezidențiale combinate cu drepturile civile garantate de Constituție. 2. Refuzul de a imita democrația Vest-ului din cauza unei puternici puteri centralizate și lipsa de tradiții locale de auto-guvernare, cu excepția Zemstvei (1864 - 1917). 3. Guvernul rus are responsabilitatea pentru pregătirea reformelor liberale, fiindcă societatea civilă din Rusia este fragmentată și nu are nici o tradiție istorică de a crea reforme. Protestele de stradă din „eu sunt dekabrist” împotriva fraudei electorale din decembrie 2011 reprezintă clasa de mijloc, dar majoritatea poporului rus susține prim-ministrul. 4. Relația dintre guvern și poporul rus poartă caracter personal, nu pragmatic ca și în Vestul Europei. Viitorul democrației eurasiatice depinde de posibilitatea de a păstra echilibrul delicat între Kremlin și creșterea societății civile în Rusia.

Cuvinte cheie: democrație, ideea rusă, ideea eurasiatică, democrație eurasiatică, liberalism, conservatorism, Rusia post-Sovietică.

JEL Classification: F29, K33

CZU: 327.8

В начале 90-х годов XX в. русский режиссер Андрей Кончаловский провел среди жителей волжской деревни Безводное, героев одного из его фильмов «Курочка Ряба»¹ и запечатлел на пленке своеобразную социологическую анкету, включающую три вопроса: 1. «Как сварить самогон?»; 2. «Кто такой Пушкин?» и 3. «Что такое демократия?». Самым большим разнообразием и неординарностью

отличались ответы на вопрос об исконно русском напитке, сопровождаемые богатым набором рецептов самогонварения. Вопрос о Пушкине составил трудность для половины опрошенных, причем самым «экзотическим» был признан ответ: «Я с ним гуляла когда-то». Что же касается третьего вопроса, то наряду с преобладающими «Не знаю», «Черт его знает», «Мы люди неученые» от одного деревенского гармониста было получено самое типично русское определение демократии: «Это, когда свобода,... да и вообще, когда всем хорошо».

До октября 1917 г. в русской общественной мысли не существовало

¹ Кончаловский А. С. «Демократия». Как это «по-русски»? [On-line]: <http://konchalovsky.ru/sub1.php?razdel=7&id=27> (Дата посещения: 18. 06.2017).

комплекса русифицирования формы демократии как таковой, данный комплекс проявился позднее, а в наши дни искусственно внушается, с одной стороны, в качестве образца для новой России западный образец, а с другой – образец, выпестованный нынешними русскими почвенниками. Русские либералы конца XIX – начала XX вв., из круга «Вестника Европы» (К.К. Арсеньев, Л.З. Слонимский, А.Н. Пыпин, К.Д. Кавелин и др.) как и кадеты, были чужды стремлению выделить в какую-либо особую модель демократию по-русски, для них русская демократия была тождественна европейской – согласно идеалам Манифеста 17 октября 1905 г.

Однако в 20-е и 30-е годы XX в. представители русской эмиграции первой волны первыми стали искать русские образцы демократии, пытаясь отмежеваться от европейской модели. С одной стороны, причиной этих поисков стало их разочарование в европейском обществе, с другой – тот факт, что русские эмигранты утратили родину не только физически, но и исторически: Россия Романовых и Советская Россия – это были два совершенно разных государства. Поиски «русской» демократии были частью самосохранения национальной идентичности эмигрантов.

Философ права Павел Новгородцев отвергал самый термин «демократия» как дискредитированный мировым кризисом в нравственно-религиозном отношении, или кризисом правосознания, свидетелем которого он был в июне 1923 г., когда была написана его статья «Восстановление святынь», опубликованная посмертно, и который, по его мнению, стал причиной «оскудения демократической идеи». П. И. Новгородцев предлагал ввести вместо понятия «демократия» понятие «агиократия, власть святых»².

Писатель Иван Шмелев также рассматривал понятие «демократия» с религиозной точки зрения, говоря о «духовной демократии», или о «возрождении

жизни на основе религиозной, на основе нравственной»³.

Русские эмигранты подвергали критике не только термин «демократия», но и понятие «общественный договор».

«Новоградец» С. Белозеров предлагал заменить его понятием «общее дело», однако данная дефиниция по смыслу не отличается от «*contrat social*»: «Мы понимаем государство и человеческое общество, как «общее дело»...и даем государству новое определение, основанное на философии общего дела: Государство есть человеческое общество, объединенное общим делом, направленным к утверждению жизни на определенной территории и осуществляемым особенной государственной и общественной организацией, правительством и другими учреждениями. [...] Общее дело определяет каждую из трех государственных стихий: и территорию, и народ, и правительство и объединяет их в органическое единство»⁴.

Философ и монархист Иван Ильин предложил термин «демократическая диктатура», которую он определял как «национальную, патриотическую, отнюдь не тоталитарную, но авторитарную – воспитывающую и возрождающую диктатуру». И.А. Ильин признавал социальный характер «демократической диктатуры», исходя из религиозной точки зрения: «Мы, русские христиане, по-прежнему будем искать в России социальный строй. Однако на основе частной инициативы и частной собственности»⁵.

Будущее устройство «демократической диктатуры», или корпоративного государства – это было заимствовано И. А. Ильиным у фашизма – по его мнению, выражалось в следующем:

а) диктатор, вождь или монарх – данное лицо не может быть иностранцем или иноверцем;

² Новгородцев П. И. Демократия на распутье. В: Об общественном идеале. М.: Издательство «Пресса», «Вопросы философии», 1991, с. 541, 549. Он же. Восстановление святынь. В: Путь. 1926, № 4, с. 68 – 70.

³ Шмелев И. С. Пути мертвые и живые. В: Русская идея. В кругу писателей и мыслителей русского зарубежья. М.: Искусство, 1994. Т. 1, с. 213.

⁴ Белозеров С. Общее дело. В: Новый град. 1935, № 10, с. 117.

⁵ Ильин И. А. О грядущей диктатуре. В: Наши задачи. Историческая судьба и будущее России. Статьи 1948 – 1954 гг. Т. 2. М., 1992, с. 11; О государственной форме. Там же, с. 48; Изживание социализма. Там же, с. 40.

б) Совет Неприкосновенных, или Совет Старейшин из 30 человек – назначенных и избранных пожизненно (функции которого адекватны функциям Государственного Совета и Сената империи); государство разделено не на губернии, а на наместничества;

в) избирательное право не всеобщее, оно зависит от ранга, стажа и образовательного минимума. Имущественный ценз отсутствует, а для представителей иных вероисповеданий и национальностей – наличие процентной квоты. Голосование обязательное;

г) партийная принадлежность мешает политической карьере – ответственные посты можно занимать после выхода из партии;

д) политические права инородцев и иноверцев ограничены.

Политическая философия нового государства, по мнению И. А. Ильина, это «полновластие лица, оформляющего подлинно аристократический всенародный отбор людей: диктаториальная аристократия»⁶.

Религиозный философ Георгий Федотов предлагал свой вариант демократии, он называл его «неодемократией», которая должна быть надпартийной: «формой новой демократии призвана стать демократия корпоративная или синдикальная [...] Профессиональная структура является единственным наследником, которому умирающая партийная демократия может передать свое наследство [...] избранный не может принадлежать ни к какой партии или обязан выйти из партии в момент избрания»⁷.

Публицист журналов «Новый град» и «Современные записки» И. И. Бунаков-Фондаминский определял в качестве самого подходящего для России термин «хозяйственная демократия»: это должно быть «плановое хозяйство с преобладающим государственным и общественным сектором»⁸.

В постсоветской России споры по поводу русской демократии не утихают.

В последнее время особую популярность приобрело понятие «суверенная демократия», популяризируемое Владиславом Сурковым, сторонником правой либеральной прослойки в «Единой России», представителем которой является президент Дмитрий Медведев. «Суверенная демократия» В. Ю. Суркова персонифицирована президентским курсом В. В. Путина, так как она оправдывает «централизацию, концентрацию властных, интеллектуальных и материальных ресурсов»⁹ России.

Централизация, персонификация и идеализация – таковы три компонента русской политической культуры, на которых базируется предложенный Сурковым термин «суверенная демократия». «Суверенная демократия» звучит странно, как и «советский либерализм». Сурков признает, что в русской традиции понятие «суверенитет» ассоциируется с армией и флотом и носит «военно-полицейский окрас»¹⁰.

«Суверенную демократию» как идеологию национального достоинства воспринимает и публицист «Литературной газеты» Александр Ципко, который приукрашивает понятие «демократия» на русский лад по причине негативного смысла, приобретенного им во времена Ельцина, когда «демократ» и «либерал» стали ругательными словами, символизирующими разграбление государства. Цель «суверенной демократии», по мнению А.С. Ципко, – «стать открытым и демократическим обществом, не потеряв при этом свою российскую идентичность и традиционный суверенитет, чтобы демократические свободы не вели к ущемлению национального достоинства»¹¹.

⁶ Ильин И. А. Основы государственного устройства. В: Политическая история русской эмиграции 1920 – 1940 гг. Документы и материалы. М.: Гуманитарный издательский центр «ВЛАДОС», 1999, с. 82 – 95.

⁷ Федотов Г. П. Наша демократия. В: Новый Град, Париж. 1934. № 9, с. 11 - 25.

⁸ Бунаков И. И. Хозяйственный строй будущей России. В: Новый град. 1932, № 5, с. 21 – 35.

⁹ Сурков В. Ю. Русская политическая культура. Взгляд из утопии. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=121456> (Дата посещения: 26.05.2017).

¹⁰ Сурков В. Ю. Концепция суверенной демократии апеллирует к достоинству российской нации. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=115114> (Дата посещения: 21.05.2017).

¹¹ Ципко А. С. Надо ли бояться иновластия? Ещё раз о суверенной демократии. В: Литературная газета. 2007, № 2. [On-line]: www.lgz.ru (Дата посещения: 28.05.2017).

Дмитрий Медведев еще в качестве вице-премьера возражал против понятия «суверенная демократия», он предлагал заменить его понятием «истинная демократия», которую, однако, толковал в качестве «демократии при наличии всеобъемлющего государственного суверенитета», тем самым он по существу не отмежевывался от тезиса, введенного Сурковым. Однако для Медведева суверенитет – понятие юридическое, а не экономическое.

Наследник Путина более категоричен в отвержении вытекающей из «суверенной демократии» идеи о «суверенной экономике», которая равнозначна государственной экономике, или плановой экономике времен социализма, или изоляционизму, который совершенно не нужен России. Государство, по мнению Медведева, не должно быть эффективным собственником и его участие в экономике должно быть ограничено стратегическими сферами, такими как оборонно-промышленный комплекс, трубопроводный транспорт, электрические сети, атомная энергетика¹².

Александр Солженицын также предлагает термин «истинная демократия», но он понимает его иначе, нежели Медведев, противопоставляя его «партийному парламентаризму». Писатель разочарован постсоветской демократией в России по причине отсутствия свободного местного самоуправления: «Мы восхищаемся демократией в западных странах потому, что у них местное самоуправление великолепно работает. Не было бы у них демократии без местного самоуправления, а мы строим демократию без местного самоуправления, нам не нужно»¹³.

Близкое пониманию А.И. Солженицына и определение демократии, данное Андреем

¹² Медведев Д. А. Интервью первого вице-премьера правительства России Дмитрия Медведева главному редактору журнала «Эксперт» Валерию Фадееву. [On-line]: http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/28/interview_medvedev/ (Дата посещения: 18.04.2017).

¹³ Солженицын А. И. Демократия не приходит сверху. В: [Российская газета. Федеральный выпуск № 3789 от 7 июня 2005 г.](http://www.rg.ru/2005/06/07/solzhenicin.html) [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/06/07/solzhenicin.html> (Дата посещения: 10.05.2017).

Кончаловским: «Демократия – это общество, в котором большинство граждан в состоянии влиять на действия парламента и правительства»¹⁴, согласно которому главное условие демократии – это не сами выборы, а активность граждан до и после выборов.

Близок к восприятию понятия «суверенная демократия» неоевразиец Александр Дугин, который предлагает для России два варианта «национальной русской демократии»: «органическую» и «соборную»¹⁵, которые он противопоставляет «либеральной демократии».

Противником «либеральной демократии» выступает и журналист Михаил Леонтьев, он предлагает в качестве самой подходящей для России «цензурную демократию», ограничивающую политические права определенного круга граждан¹⁶.

Либеральный политолог Леонид Радзиховский по причине отсутствия русской политической элиты вводит термин «догоняющая демократия»¹⁷, как более мягкий вариант «управляемой демократии», который напоминает термин «вертикальная демократия» Джованни Сартори.

«Управляемая демократия», однако, присуща странам «третьего мира», от которых Россия категорически отличается. Политический режим в России нельзя назвать авторитарным, а эта характеристика – один из ключевых факторов «управляемой демократии».

Гражданские свободы в России – это факт. Даже если есть избирательно арестованные олигархи, такие как Михаил Ходорковский, главным образом по причине непомерных политических амбиций, то закон при этом

¹⁴ Кончаловский А. С. Указ. Соч.

¹⁵ Дугин А. Г. России нужна собственная соборная демократия. [On-line]: <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=B3D64C065B274A218F95EA9A7DF2C9B0> (Дата посещения: 18.04.2017).

¹⁶ Леонтьев М. Демократия по-русски. В: *Завтра*, № 39, 26 сентября 2007. [On-line]: <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/07/723/24.html> (Дата посещения: 11.05.2017).

¹⁷ Радзиховский Л. Догоняющая демократия. В: *Российская газета. Федеральный выпуск №3709 от 1 марта 2005 г.* [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/03/01/demokratia.html> (Дата посещения: 18.04.2017).

был соблюден: и Ал Капоне был обвинен в неуплате налогов.

Действительно, задержание под арестом Гарри Каспарова было проявлением политической близорукости – его участие в президентских выборах только бы легитимировало их – подобное поведение властей является отголоском советских порядков, но оно не дает основания для крайних выводов о том, что в России нет демократии.

Российские СМИ свободны более всего в зоне сети интернет, но они зависят от своих собственников, не меньше чем от власти. Убийство Анны Политковской, которое первоначально некоторыми оппозиционными организациями связывалось с личностью Путина, произошло в момент, когда главная тема журналистки – война в Чечне, была уже не актуальна и не представляла угрозы для официальной пропаганды по кавказскому вопросу. Это убийство – явно не дело люмпенов, это заказной «глухарь», но связывать его с президентом более чем несерьезно, скорее это часть антирусской кампании, начатой убийством А. Литвиненко, который как потерпевший крах, разорившийся бывший агент КГБ выплыл из реки забвения только благодаря своей трагической смерти.

Какие бы определения ни давались демократии по-русски: «суверенная», «органическая», «соборная», «духовная», «догоняющая», «управляемая» и т. д., самой специфической чертой русской политической культуры является роль власти в качестве творца политических образов и идеологом новой России.

Русская власть всегда была инициатором реформ, этим предопределяется и ее ответственность за все, что происходит в России. Одной из причин Октября 1917 г. было то, что все слои русского общества ненавидели государство, десакрализованное Николаем II даже и в его глазах – он не боролся за свой трон. Для русского человека важно гордиться своим государством (не чиновниками). В советский период десакрализация власти началась плавно при Хрущеве, достигла кульминации при Горбачеве. Сакральная функция русского государства была воскрешена правлением Путина, который восстановил иммунную

систему государства. Путин предложил русский вариант демократии, продемонстрированный при последних президентских выборах, когда власть/государство предложило обществу политического лидера через партию власти – «Единую Россию», сформированную чиновничьим ресурсом и расцветенную известными спортсменами, актерами и другими популярными личностями.

Общество на свой черед не имеет потенциала и даже потребности предложить свои кандидатуры, способными составить конкуренцию помазаннику Кремля. Электорат КПРФ Геннадия Зюганова и ЛДПР Владимира Жириновского все больше уменьшается, их риторика обветшала: первый застыл в позе стареющего номенклатурщика, в то время как второй делает ставку на политическое шоу. Правые – СПС – существуют лишь благодаря кремлевской администрации, поддерживающей разнообразие политической гаммы, а не в силу реальной общественной поддержки.

Между государством – сакральной властью, и демократией – инициативой снизу, инициативой народа, российское общество выбирает первое, откликнувшись на предложенную Путиным кандидатуру его заместителя. Институты в России всегда были сильнее общества. Борьба за власть в русской политической культуре выражается в виде конкуренции институций, а не партий. Партии обслуживают институты, а не общество (властолюбивые проекты чиновничьих партий были еще при Черномырдине).

Общественный договор в русской понятийной политической системе отсутствует со времен империи: нет договора, есть вера. Этот образ мышления сохранился по сей день для большинства российских граждан. Не случайно на своей прессконференции 14 февраля 2007 г. на вопрос, почему он выдвинул кандидатуру Медведева, Путин ответил: «Есть личная химия, я ему доверяю!».

Демократия становится частью политической жизни постсоветской России как результат сверху – по воле власти, а не по инициативе народа. Отсюда и русская специфика восприятия этой новой для России

политической культуры, которую можно назвать евразийской (или имперской) демократией, или демократией по-русски, которую характеризуют следующие черты:

1. Евразийскую демократию можно охарактеризовать как сочетание сакральной власти государства, выраженной в сильной централизации, и гражданских и политических свобод, гарантированных конституцией и соблюдаемых не только формально, но всеми – включая и Путиным, не принявших никаких мер для обеспечения себе третьего президентского мандата, несмотря на свою огромную популярность.

2. Евразийская демократия означает отказ России имитировать буквально западноевропейскую демократию по причине отсутствия традиций местного самоуправления, с одной стороны, и огромных пространств, неизбежно вызывающих потребность в сильной власти, доминирующей над обществом.

3. Евразийская демократия означает демократию по-русски, при которой общество в силу исторических рефлексов прошлого склонно перекладывать ответственность за реформы на государство, а не инициировать их снизу. Впервые эта модель поведения начала меняться на Болотной площади 10-го декабря 2011-го г., где митинг за «честные выборы» и за «честную Россию» был первым гражданским проявлением молодого постсоветского поколения. Однако этот митинг был гражданским, а не политическим, также как и его повтор на проспекте Сахарова 24-го декабря того же года. Цель «белых» декабрьских митингов не революция или политический переворот, а уважение к гражданам и соблюдение закона. Сможет ли однако креативный класс превратить евразийскую демократию в европейскую... вряд ли, огромное пространство все равно требует централизованного режима, а «декабристы» в России всегда были меньшинством.

4. Отношения государство/общество в России скорее личные, эмоционально обусловленные, чем прагматично договорные как в Западной Европе, но это не делает русских менее европейцами или «неспособными» воспринимать «западную

демократию». Личное и отношение русских к демократии, из чего вытекают и все общественные дискуссии по поводу рассматриваемого термина со всеми его вариантами, представляющими собой лишь попытку его обрусения.

Россия – страна контрастов, русская демократия – тоже; имперский ореол власти совместим со свободами современной демократии. Будет ли сохранен впредь хрупкий баланс между властью и обществом, не доходя до поглощения зарождающегося гражданского общества государством – это вопрос будущего, или испытание имперской (евразийской) демократии.

Литература:

1. Белозеров С. Общее дело. В: Новый град. 1935, № 10.
2. Бунаков И. И. Хозяйственный строй будущей России. В: Новый град. 1932, № 5, с. 21 – 35.
3. Дугин А. Г. России нужна собственная соборная демократия. [On-line]: <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=B3D64C065B274A218F95EA9A7DF2C9B0> (Дата посещения: 18.04.2017).
4. Ильин И. А. О грядущей диктатуре. В: Наши задачи. Историческая судьба и будущее России. Статьи 1948 – 1954 гг. Т. 2. М., 1992.
5. Ильин И. А. Основы государственного устройства. В: Политическая история русской эмиграции 1920 – 1940 гг. Документы и материалы. М.: Гуманитарный издательский центр «ВЛАДОС», 1999.
6. Кончаловский А. С. «Демократия». Как это «по-русски»? [On-line]: <http://konchalovsky.ru/sub1.php?razdel=7&id=27> (Дата посещения: 18. 06.2017).
7. Леонтьев М. Демократия по-русски. В: Завтра, № 39, 26 сентября 2007. [On-line]: <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/07/723/24.html> (Дата посещения: 11.05.2017).
8. Медведев Д. А. Интервью первого вице-премьера правительства России Дмитрия Медведева главному редактору журнала «Эксперт» Валерию Фадееву. [On-line]: http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/28/interview_medvedev/ (Дата посещения: 18.04.2017).
9. Новгородцев П. И. Демократия на распутье. В: Об общественном идеале. М.: Издательство «Пресса», «Вопросы философии», 1991.
10. Новгородцев П. И. Восстановление святынь. В: Путь. 1926, № 4, с. 68 – 70.

11. Радзиховский Л. Догоняющая демократия. В: Российская газета. Федеральный выпуск №3709 от 1 марта 2005 г. [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/03/01/demokratia.html> (Дата посещения: 18.04.2017).

12. Солженицын А. И. Демократия не приходит сверху. В: Российская газета. Федеральный выпуск № 3789 от 7 июня 2005 г. [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/06/07/solzhenicin.html> (Дата посещения: 10.05.2017).

13. Сурков В. Ю. Концепция суверенной демократии апеллирует к достоинству российской нации. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=115114> (Дата посещения: 21.05.2017).

14. Сурков В. Ю. Русская политическая культура. Взгляд из утопии. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=121456> (Дата посещения: 26.05.2017).

15. Федотов Г. П. Наша демократия. В: Новый Град, Париж. 1934. № 9, с. 11 - 25.

16. Ципко А. С. Надо ли бояться иновласти? Ещё раз о суверенной демократии. В: Литературная газета. 2007, № 2. [On-line]: www.lgz.ru (Дата посещения: 28.05.2017).

17. Шмелев И. С. Пути мертвые и живые. В: Русская идея. В кругу писателей и мыслителей русского зарубежья. М.: Искусство, 1994. Т. 1.

Bibliography:

1. Belozеров S. Obshhee delo. V: Novyj grad. 1935, № 10.

2. Bunakov I. I. Hozhajstvennyj stroj budushhej Rossii. V: Novyj grad. 1932, № 5, s. 21 – 35.

3. Dugin A. G. Rossii nuzhna sobstvennaja sobornaja demokratija. [On-line]: <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=B3D64C065B274A218F95EA9A7DF2C9B0> (Vizited: 18.04.2017).

4. Il'in I. A. O grjadushhej diktature. V: Nashi zadachi. Istoricheskaja sud'ba i budushhee Rossii. Stat'i 1948 – 1954 gg. T. 2. M., 1992.

5. Il'in I. A. Osnovy gosudarstvennogo ustrojstva. V: Politicheskaja istorija russkoj jemigracii 1920 – 1940 gg. Dokumenty i materialy. M.: Gumanitarnyj izdatel'skij centr «VLADOS», 1999.

6. Konchalovskij A. S. «Demokratija». Kak jeto «po-russki»? [On-line]: <http://konchalovsky.ru/sub1.php?razdel=7&id=27> (Vizited: 18.06.2017).

7. Leont'ev M. Demokratija po-russki. V: Zavtra, № 39, 26 sentjabrja 2007. [On-line]: <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/07/723/24.html> (Vizited: 11.05.2017).

8. Medvedev D. A. Interv'ju pervogo vice-premera pravitel'stva Rossii Dmitrija Medvedeva

glavnomu redaktoru zhurnala «Jekspert» Valeriju Fadeevu. [On-line]: http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/28/interview_medvedev/ (Vizited: 18.04.2017).

9. Novgorodcev P. I. Demokratija na rasput'i. V: Ob obshhestvennom ideale. M.: Izdatel'stvo «Pressa», «Voprosy filosofii», 1991.

10. Novgorodcev P. I. Vosstanovlenie svjatyh'. V: Put'. 1926, № 4, s. 68 – 70.

11. Radzihovskij L. Dogonjajushhaja demokratija. V: Rossijskaja gazeta. Federal'nyj vypusk №3709 ot 1 marta 2005 g. [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/03/01/demokratia.html> (Vizited: 18.04.2017).

12. Solzhenicyn A. I. Demokratija ne prihodit sverhu. V: Rossijskaja gazeta. Federal'nyj vypusk № 3789 ot 7 ijunja 2005 g. [On-line]: <http://www.rg.ru/2005/06/07/solzhenicin.html> (Vizited: 10.05.2017).

13. Surkov V. Ju. Koncepcija suverennoj demokratii apelliruet k dostoinstvu rossijskoj nacii. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=115114> (Vizited: 21.05.2017).

14. Surkov V. Ju. Russkaja politicheskaja kul'tura. Vzglyad iz utopii. [On-line]: <http://www.edinros.ru/news.html?id=121456> (Vizited: 26.05.2017).

15. Fedotov G. P. Nasha demokratija. V: Novyj Grad, Parizh. 1934. № 9, s. 11 - 25.

16. Cipko A. S. Nado li bojat'sja inovlastija? Eshho raz o suverennoj demokratii. V: Literaturnaja gazeta. 2007, № 2. [On-line]: www.lgz.ru (Vizited: 28.05.2017).

17. Shmelev I. S. Puti mertvye i zhivye. V: Russkaja ideja. V krugu pisatelej i myslitelej russkogo zarubezh'ja. M.: Iskusstvo, 1994. T. 1.

Copyright©GRIGOROVA Darina, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

1504 Sofia, 15 Tsar Osvoboditel Blvd.
SOFIA UNIVERSITY ST. KLIMENT
OHRIDSKI

E-mail: dgrigorova@mail.ru

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2017, Issue 2, Volume 12, Pages 286-293. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 02. 2017 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017
---	--

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПАЗЛ ЕВРАЗИЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ENERGY PUZZLE OF EURASIAN SECURITY

PUZZLE ENERGETIC AL SECURITĂȚII EURASIATICE

DYULGEROVA Nina* / DYULGEROVA Nina / ДЮЛГЕРОВА Нина
DIMITROV Deyan / DIMITROV Deyan / ДИМИТРОВ Деян**

ABSTRACT:

ENERGY PUZZLE OF EURASIAN SECURITY

In recent years, the concept of "energy security" has often been used in the political vocabulary of politicians, diplomats and experts who are engaged in research on global and regional problems. It is no coincidence that leading international organizations such as the European Union (EU), NATO and the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) regard energy security as one of their strategic goals. The meaning of the term changes constantly its content characteristic, depending on the opportunistic and strategic orientations of international actors.

The fact that the world is developing according to new rules is inevitable. These rules will determine international stratification not so much by the traditional parameters of the passing centuries, as with the help of old (from the bipolar world) and new (Eurasian tigers) players in the energy sphere, with its expanding opportunities for dynamic dislocation.

Key words: *energy, Russia, European Union, Europe, Bulgaria, Turkey, Eurasia.*

JEL Classification: F29, K33

РЕЗЮМЕ:

ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПАЗЛ ЕВРАЗИЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В последние годы понятие «энергетическая безопасность» стало часто использоваться в политической лексике политиков, дипломатов и экспертов, работающих и исследующих глобальные и

* **DYULGEROVA Nina** — Profesor universitar, doctor habilitat în economie, doctor în istorie, Departamentul Drept Internațional și Relații Internaționale, Facultatea de Istorie și Drept, Universitatea de Sud-Vest „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria). / **DYULGEROVA Nina** — Professor, Dr. Ec. Sc., PhD in History, International Law and International Relations Department, Faculty of Law and History, South-West University „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria). / **ДЮЛГЕРОВА Нина** — Професор, доктор экономических наук, кандидат исторических наук, Департамент международного права и международных отношений, Юридический и исторический факультет Юго-Западного университета «Неофит Рилски» (Благоевград, Болгария). E-mail: nina_d56@yahoo.com

** **DIMITROV Deyan** - Doctorand, Departamentul Drept Internațional și Relații Internaționale, Universitatea de Sud-Vest „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria). / **DIMITROV Deyan** - PhD student, The Department of International Law and International Relations, South-West University „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria). / **ДИМИТРОВ Деян** - Аспирант Кафедры международного права и международных отношений Югозападного университета им. «Неофита Рилского» (Благоевград, Болгария). E-mail: dmdimitrov@abv.bg

региональные проблемы. Неслучайно ведущие международные организации такие, как: Европейский Союз (ЕС), НАТО и Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) считают энергетическую безопасность одной из своих стратегических целей. Значение термина меняет постоянно свою содержательную характеристику в зависимости от конъюнктурных и стратегических ориентиров международных акторов.

Неизбежен факт, что мир все больше развивается по новым правилам. Эти правила будут определять международную стратификацию уже не столько традиционными параметрами уходящих веков, сколько с помощью старых (из биполярного мира) и новых (евразийских тигров) игроков в энергетической сфере, с ее расширяющимися возможностями динамической дислокации.

Ключевые слова: энергетика, Россия, Евросоюз, Европа, Болгария, Турция, Евразия.

JEL Classification: F29, K33

УДК: 327.39

REZUMAT:

PUZZLE ENERGETIC AL SECURITĂȚII EURASIATICE

În ultimii ani, conceptul de "securitate energetică" a fost adesea folosit în vocabularul politic de politicieni, diplomați și experți care sunt implicați în cercetarea problemei la nivel mondial și regional. Nu este o coincidență faptul că marile organizații internaționale cum ar fi Uniunea Europeană (UE), NATO și Organizația pentru Securitate și Cooperare În Europa (OSCE) privesc securitatea energetică ca fiind unul dintre obiectivele sale strategice. Sensul termenului se schimbă în mod constant, modificându-și conținutul său caracteristic, în funcție de conjunctură și orientări strategice ale actorilor internaționali.

Este inevitabil faptul că lumea este în curs de dezvoltare în conformitate cu noile norme. Aceste reguli vor determina stratificarea internațională nu atât prin parametrii tradiționali ai secolelor trecute, cât și cu ajutorul vechilor (de la lumea bipolară) și noilor (tigri eurasiatici) jucători în domeniul energetic, cu oportunități pentru extinderea posibilităților dislocării dinamice.

Cuvinte cheie: energie, Rusia, Uniunea Europeană, Europa, Bulgaria, Turcia, Eurasia.

JEL Classification: F29, K33

CZU: 327.39

В последние годы понятие «энергетическая безопасность» стало часто использоваться в политической лексике политиков, дипломатов и экспертов, работающих и исследующих глобальные и региональные проблемы. Неслучайно ведущие международные организации такие, как: Европейский Союз (ЕС), НАТО и Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) считают энергетическую безопасность одной из своих стратегических целей. Значение термина меняет постоянно свою содержательную характеристику в зависимости от конъюнктурных и стратегических ориентиров заинтересованных стран.

Несмотря на динамику содержания, и формат термина, в качестве достаточно полного определения можно принять определение, которое озвучил болгарский министр Трайчо Трайков в рамках Международного энергетического форума в

Астане (Казахстан) 5 октября 2011 г. Согласно его определению «энергетическая безопасность – это баланс интересов между надежными поставками для потребителей, обеспеченный спрос для экспортирующих государств и защищенный, сбалансированный интерес между транзитными странами. Насколько, однако, этот баланс интересов достижим в наше время – время «плюрализма суверенитетов»?

Неизбежен факт, что мир все больше развивается по новым правилам. Эти правила будут определять международную стратификацию уже не столько традиционными параметрами уходящих веков, сколько с помощью старых (из биполярного мира) и новых (евразийских тигров) игроков в энергетической сфере, с ее расширяющимися возможностями динамической дислокации.

Последние несколько лет диверсификационные энергетические

проекты формируют основные аспекты, которые объединяют / разъединяют государства и очерчивают географические параметры перемен. Они связаны в строго очерченном геоэнергетическом треугольнике с: производством, транзитом и потреблением. Каждый из них определяет место и роль соответствующей страны в субрегиональной и региональной стратификации. В зависимости от этого каждый актор либо производит/осуществляет транзит, либо только потребляет нефть и газ.

В первое десятилетие XXI века у этого энергетического треугольника ясно выраженный евразийский вектор в сторону Европы с предсказуемыми геоэнергетическими очертаниями и схемами. Нарастающая обязанность центральноазиатских источников стратегического сырья с кавказскими и балканскими транспортными проекциями объясняют перемену в содержательной характеристике термина «Евразия». Статичный элемент в этом термине, очерчивающий структуру энергетического настоящего и будущего Европы – это Россия. Динамичный вектор, который непрерывно меняет свои элементы, очерчивает контуры евразийской энергетической оси. У нее свои регионы с соответствующим энергетическим (политическим) центром: Казахстан в Центральной Азии, Азербайджан на Кавказе, а также Балканы, с изменчивой альтернативой между Болгарией и Турцией.

В период 2005 – 2009 гг. Россия была без серьезной конкуренции в энергетической подаче на европейском континенте на базе долгосрочных газовых договоров почти со всеми государствами-членами ЕС на принципе *take or pay*. «Энергетический рай» Москвы гарантирован высокими ценами на нефть на мировом рынке и действующей, без серьезной конкуренции, российской транспортной энергетической системой, поставляющей в Европу российское, среднеазиатское и азербайджанское стратегическое сырье (нефть и газ). Газпром предоставляет около 1/3 импорта газа Западной Европе. Крупнейшими импортёрами российского газа являются Германия, Италия, Турция и Франция. Газпрому принадлежит эффективно

действующая доля газопроводов в Германии. Кроме того, Gaz de France возобновляет свой договор с Газпромом до 2015 г., то же самое сделал и E.ON Ruhgaz, Wintershall и Gasum, соответственно до 2020, 2030 и 2025 гг.

Эта выгодная энергетическая конфигурация имеет то преимущество, которое наряду с отсутствием эффективных международных процедур и консолидированной позицией, обеспечивает России беспрецедентный отказ со стороны международных организаций и ведущих государств от ответных санкций против военных действий Москвы в кавказском конфликте в августе 2008 г. В последние месяцы правления американского президента Джорджа Буша-младшего и в начальный период правления его наследника Барака Обамы Кремль успевает максимальным образом воспользоваться выгодной ситуацией. Показательным доказательством этого – заключенные соглашения по ключевым и в геостратегическом плане важным для России газовым проектам «Северный поток» и «Южный поток», с ними Москва утверждает свое политическое и экономическое влияние в государствах ЕС, таких как: Болгария, Германия, Венгрия, Австрия, Италия, Франция. В этот период Кремль остается вне конкуренции и в энергетической постсоветской Евразии, где модель «покупаю по одним ценам, продаю по другим» продолжает быть актуальной. На этот процесс не оказывает существенное влияние то обстоятельство, что Владимир Путин уже занимает пост премьера, а президентом является Дмитрий Медведев. Пока этот тандем оказывается выигрывающим для Российской Федерации, так как он действует синхронно и успевает охватить широкий периметр проблем политического, экономического и военно-стратегического значения внутри и вне государства.

В период российского «энергетического рая» все более растет роль российского гиганта Газпрома, крупнейшей российской энергетической компании с 50% участием государства. Доля Газпрома в мировом производстве газа – 14,5 %, а внутри страны – 84 %. Эта компания продолжает быть визитной карточкой России, благодаря которой осуществляется ряд

внешнеполитических целей, но прежде всего утверждается российское геополитическое позиционирование в ключевых для Москвы региональных и субрегиональных зонах, таких как: Европа, Евразия, в особенности в Черноморско-Каспийском ареале.

Доказательством этого являются сложные и многопластовые отношения, обвязывающие Газпром с другими энергетическими монополистами в ключевых европейских странах, такие как Gaz de France (Франция), ENI (Италия), E.ON Ruhrgas (Германия). Более того, взаимная обязанность – это гарантия взаимной поддержки. Кроме того, акционерное соглашение 16 сентября 2011 года в Сочи между Газпромом (Россия), Gaz de France (Франция), ENI (Италия) и Wintershall (Германия) в очередной раз подтверждает усиливающиеся расхождения между директивами Брюсселя о едином внутреннем энергетическом рынке и консолидированной позицией энергетических корпораций. Вряд ли отказ Европейской комиссии включить газопровод «Южный поток» в т. н. «Южный коридор» будет существенной помехой осуществить этот диверсификационный проект. Это похоже скорее на блеф, чем на реальные возможности построения приоритетного для ЕС газопровода «Набукко». Объяснение этому можно искать в финансовых проблемах еврозоны, которые продолжают углубляться независимо от принятого 26 октября 2011 г. европейскими лидерами решения о регулировании греческого долга. Нельзя забывать и решение Турции отказаться от этого проекта. К этому можно добавить усиливающуюся энергетическую зависимость европейских стран от пока безальтернативной российской газо- и нефтепереносной системы, особенно во время «арабской весны», она продолжает разрастаться и вносит политической нестабильность в арабские общества. В этот период круто уменьшаются и продолжают быть ненадежными поставки нефти и газа прежде всего из Северной Африки. В предвыборном периоде, в котором находятся все страны ЕС, а также и Черноморско-Каспийского региона, нерешение энергетических проблем в краткосрочном и долгосрочном плане – это серьезный вызов для любой партии и для

любого политического лидера, устремленных к власти.

В контексте динамичных процессов в Европейском союзе и на широком Ближнем Востоке нужно рассматривать и газовые отношения между Москвой и Киевом. Спор о ценах на газ и некорректный транзит газа через Украину, вызвавшие газовые кризисы в первые дни 2006 и 2009 гг., в очередной раз раскрывают процессы, определяют оформившуюся и в целом усиливающуюся политическую скоординированность между Парижем, Берлином, Римом и Москвой. Киев в конце декабря 2008 г., подобно Тбилиси в августе 2008 г., но в другом формате, разыгрывает чужой сценарий, в ущерб украинского общества, и в целом не достигает преследуемых целей. Как на Украине, так и в Грузии, последствия конфликта с Россией (военного или экономического) не меняют ситуацию в постсоветском пространстве. Энергетическое преимущество Москвы в очередной раз сохраняет статус-кво, после президентских выборов на Украине в феврале 2010 г. этот статус-кво усиливает энергетическую дихотомию между Москвой и Киевом, в которой Кремль все более утверждает свои политические и экономические позиции. Кроме того, и Таможенный союз между Беларусью, Россией и Казахстаном, который начинает функционировать с января 2012 г., а также несогласие ведущих государств поддержать грузинскую акцию об отказе присоединения России в ВТО, являются дополнительным преимуществом, утверждающим европейско-российскую экономическую и энергетическую взаимозависимость.

2009 и 2010 гг. проходят под знаком активных динамических перемен в политическом пространстве, с растущим акцентом на энергетические диверсификации российской и американской направленности. Усиливается тенденция превращения энергетики, прежде всего ее газовые и ядерные элементы, в основной корректив в отношениях между государствами и международными организациями. Кроме того, энергетика увеличивает свое воздействие на стратификацию в международных системах, таких как: ООН, НАТО, ОБСЕ и ЕС, где до сих пор доминировали США. Энергетика,

географический дискурс которой все больше влияет на более новые конъюнктурные и стратегические, конфигурации в глобальном и региональном плане, выводит на передний план и другие акценты. Один из них очерчивает все более тесную обязанность энергетического сырья с безопасностью стран производителей, транспортирующих и потребляющих нефть и газ. Второй все более утверждает превратившиеся чуть ли не в аксиому в годы Холодной войны международные правовые принципы и механизмы действия.

В последние два года первого десятилетия XXI в. заметно и впечатляюще расширение спектра многообразных форм взаимодействия между Кремлем и остальным миром. Доказательством этого являются многочисленные встречи в экономическом, политическом и дипломатическом формате, где Россия все чаще в динамичной конфигурации с сильными государствами ЕС или БРИКС, отстаивает свои интересы в утверждающейся дихотомии энергетика – безопасность. Кроме того, Москва должна справляться с проблемами экономического кризиса, с растущей волной террористических акций на территории Федерации и с нарастающим сопротивлением части европейских стран-транзитеров и потребителей газа против политики Газпрома.

Существенное значение для очерчиваемой новой международной стратификации имеют перемены, которые с начала 2009 г. утверждаются в политике Вашингтона.

Первый год правления американского президента Барака Обамы – это серьезное испытание для его команды. Американская администрация выносит негативы финансового и экономического кризиса на внутривнутриполитический план, а также пытается осуществить переход к конструктивному диалогу с миром и в частности с Россией. Неслучайно в термин «перезагрузка» чаще всего используется при оценке отношений Вашингтон–Москва. Американскую политику можно определить как более гибкую и близкую к конформизму. Акцент американской администрации поставлен на диалог и на поиски конструктивных решений для выхода из многочисленных капканов,

поставленных предшественником Джорджем Бушем. Агрессивность и конфронтация – это уже не визитная карточка Вашингтона. Эти позитивные процессы в международном плане не успевают преодолеть растущие негативные тенденции во внутривнутриполитическом плане в США. Нельзя пренебрегать углубляющуюся рецессию и серьезные экономические катаклизмы, подвергающие испытанию социальный и этно-конфессиональный мир в Америке. В последние месяцы 2010 г. и по сей день, существенное значение имеют и опубликованные в интернете «Wikileaks» многочисленные документы американской дипломатии. Предоставленная информация ставит США в позицию оправдываемой стороны, а не государства, утверждающего свое мировое влияние. В глобальном пространстве США, Россия, ЕС вынуждены искать свое утверждение в знакомом русле международных организаций и в непрерывно нарастающей роли разнообразных форм энергетики как эффективный инструмент в растущем противоборстве в евро-евразийском регионе.

В 2010 г. все чаще Россия вынуждена считаться и прилагать массу усилий, времени и ресурсов для того, чтобы отстаивать свою роль энергетической аксиомы в евразийском пространстве. В последние годы евразийский сегмент на региональной энергетической карте проходит через многочисленные модификации. В кавказском евразийском секторе Азербайджан усиливает свои позиции в газовой сфере путем умелого лавирования президента Ильхама Алиева между Россией и США. Газпром выкупает азербайджанский газ, но Баку обещает заполнить трубу «Набукко», чья европейско-американская направленность – публичная тайна. В 2011 г. позиция Баку более чем неопределенная, однако, она подчинена идее баланса и повышения своих политических акций, чем решению европейско-американского проекта любой ценой.

В среднеазиатском плане Туркменистан также делает заявку на независимую энергетическую политику, но она все еще остается в рамках политических деклараций. Следующие годы дадут ответ на жизненно важный для Ашхабада вопрос о продаже 50

млрд куб. м. газа, остающегося в результате меньшего количества газа, закупленного Россией. Альтернативы для Туркменистана в двух направлениях: на Запад к Европе и на Юго-восток. Его попытка решить на двухсторонней основе с Азербайджаном заполнение газопровода «Набукко» туркменским газом пока остаются неудачными. Все еще правовой казус Каспийского моря продолжает быть камнем преткновения в осуществлении «Набуко». Шансов, чтобы это труба заполнилась иранским газом, все меньше. Эти все еще непреодолимые препятствия не являются помехой для активной технической и проектной деятельности фирм, занимавшихся строительством газопровода «Набукко». И если западное направление предоставляет много шансов Туркменистану решить вопрос свободным количеством газа, то на юго-востоке здесь они налицо, несмотря на то, что все еще находятся в сфере дипломатических и политических договоренностей. В первые дни декабря 2010 г. в Ашхабаде президенты Туркменистана, Афганистана и Пакистана, а также индийский министр нефти и природного газа, подписали соглашение, которым ставят начало проекта газопровода ТАПИ

(Туркменистан–Афганистан–Пакистан–Индия). Вокруг строительства этого газопровода очень много вопросительных знаков, например, вопрос о строительных компаниях, компаниях, операторов проекта, о гарантиях стран-потребителей и транзитных стран. Кроме того, безопасность трубопровода находится под большим сомнением из-за проблемы с талибами и отсутствия инвесторов. В очередной раз геоэнергетическое пространство заполняется политическими соглашениями, являющимися частью динамической конфигурации энергетической Евразии.

Нельзя недооценивать также политику Турции в широком Евразийском регионе, где амбиции Анкары направлены на включение иранского газа в существующие или диверсификационные коридоры, проходящие через Турцию, независимо от «похолодания» в двухсторонних отношениях. Проблема в том, что все эти коридоры, проходящие якобы по иранской территории, находятся в процессе строительства и их отличает

высокая степень нерентабельности. Это вопрос времени! Нужно, чтобы Иран сориентировался в субрегиональной и региональной ситуациях и нашел собственную дорогу в реализации в газовой сфере, тем более, что давление на Тегеран со стороны США непрерывно нарастает.

Кроме того, в последние два года первого десятилетия XXI в. Турция накопила немало дивидендов за счет своей многовекторной политики. В первые месяцы 2011 г. Анкара начала сложную игру блефа, направленной на затруднение энергетической политики своего черноморского партнера – Москвы. Индикации в этом направлении – это задержание ратифицирования с турецкой стороны соглашения между двумя странами о происхождении газопровода «Южный поток» через турецкий черноморский шельф, а также изъятие турецкого премьера Эрдогана о строительстве т. н. Стамбульского канала. Кроме этого в конце 2011 г. турецкий Парламент ратифицировал договор о строительстве газопровода «Южный поток» через турецкую экономическую зону Черного моря, а Анкара отказалась от участия в конкурентном проекте «Набукко». Такую политику Турции следует рассматривать, как выражение повышенного интереса Анкары ввиду ее амбиций превратиться в своеобразный центр мусульманского мира в динамично меняющемся арабском политическом спектре.

Однако в последующие десятилетия XXI в. эти контуры потерпят существенные изменения, подчиненные актуальным тенденциям, начало которых заложено в последние годы. Тогда центр глобального противоборства вырисовывается в евразийском регионе, но в намного более широких границах – Кавказ, Центральная Азия, Китай, Персидский залив, Ближний Восток. В этой сфере столкновения энергетики и безопасности идут рука об руку, и они будут задавать мировую повестку дня. В этих географических параметрах конфигурация будет определяться уже не столь странами-производителями, чем странами, сконцентрировавшими на своей территории большее число транзитных сырьевых коридоров. В настоящий момент таким государством является Турция, она

очень хорошо осознает это преимущество и делает на него ставку.

Конкуренция с Турцией в Черноморско-Каспийском регионе, независимо от их стратегического сотрудничества, а также усиливающий свои позиции на азиатском континенте Китай, предопределяют направление энергетической политики России. Москва сориентирована на активную энергетическую диверсификацию в сторону Европы и Черноморско-Каспийской Евразии, где она является глобальной и региональной силой. Газопровод «Южный поток» – это представительная функция Кремля в его европейской энергетической политике. Трубопроводы требуют безопасности и стабильности транзита. «Южный поток» – это тот неоспоримый аргумент, который Россия стремится весьма усиленно доказывать и будет осуществлять его последовательно и стратегически обоснованно. «Южный поток» – эта та система труб, которая в очередной раз свяжет ЕС с Россией. Одновременно это докажет, что Россия является тем незаменимым международно-правовым субъектом в сфере газовых сетей, который может быть надежным энергетическим источником для Европы, а, значит, и политически надежным партнером.

Для Болгарии продолжает оставаться проблемой ее собственное позиционирование в политических и дипломатических битвах в энергетической сфере. В 2010 и 2011 гг. у страны был ясный акцент на газовой диверсификации. До сих пор продолжает оставаться актуальным вопрос о том, есть ли у болгарской стороны ясная энергетическая политика, не ограничивающаяся бессмысленными политическими декларациями, быстрота перемен и опровержения которых очень впечатляет. Все больше под воду уходит обрисовывавшаяся в начале 2009 г. ясная перспектива реальных шансов для того, чтобы Болгария стала одним из ведущих элементов в транзитной энергетической схеме Черноморского региона. В этом контексте София продолжает быть залогом сложных и многопластовых взаимоотношений между Москвой, Брюсселем и Вашингтоном, где газ (в широком технологическом спектре добычи) и

энергетическая безопасность определяют элементы противоборства и взаимозависимости при решении региональных и глобальных вопросов. В евразийском энергетическом контексте продолжают оставаться актуальными: конъюнктурный интерес небольших государств и стратегический перевес сильных региональных и глобальных игроков.

Политическая фрагментация, которая ясно выделяется в европейском и наиболее всего в энергетическом евразийском пространстве, уже задает новые акценты и начало новых политических конфигураций.

Библиография:

1. Дюлгерова Н.А. Болгария в газовой дихотомии: ЕС-Россия. 16 с. [On-line]: <http://nina-dulgerova.org/Statii/dihotomyRu.pdf>. (Дата посещения: 25.04.2017).
2. Дюлгерова Н.А. Геополитические трансформации в Черноморском регионе. Вызовы 21 века. В: Материалы круглого стола «Стабильность в Причерноморском регионе: внешние и внутрирегиональные угрозы и пути их преодоления». Симферополь: ООО «Симферопольская городская типография», 2012, с. 24 – 28.
3. Дюлгерова Н.А. Европа и Евразия – энергетика и геополитика. 12 с. [On-line]: http://nina-dulgerova.org/Statii/Evropa_i_Evrazia.pdf. (Дата посещения: 07.05.2017).
4. Дюлгерова Н.А. Туркменистан между Востоком и Западом (газовые аспекты). [On-line]: <http://nina-dulgerova.org/Statii/NinaTurkmenistan.pdf>. (Дата посещения: 21.04.2017).
5. Жильцов С.С. Зонн И.С. США в погоне за Каспием. М.: Международные отношения, 2009. 200 с.
6. Dannreuther Roland. Energy security. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2017. vii + 220 p.
7. New realities: energy security in the 2010s and implications for the U.S. military. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2015. x + 363 p.
8. Pascual Carlos, Elkind Jonathan. Energy security: economics, politics, strategies. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2010. viii + 279 p.
9. Taylor Monique. The Chinese state, oil and energy security. [Basingstoke]: Palgrave Macmillan, 2014. x + 213 p.

Bibliography:

1. Djulgerova N.A. Bolgarija v gazovoj dihotomii: ES-Rossija. 16 s. [On-line]: <http://nina-dulgerova.org/Statii/dihotomyRu.pdf>. (Vized: 25.04.2017).
2. Djulgerova N.A. Geopoliticheskie transformacii v Chernomorskom regione. Vyzovy 21 veka. V: Materialy kruglogo stola «Stabil'nost' v Prichernomorskom regione: vneshnie i vnutriregional'nye ugrozy i puti ih preodolenija». Simferopol': OOO «Simferopol'skaja gorodskaja tipografija», 2012, s. 24 – 28.
3. Djulgerova N.A. Evropa i Evrazija – energetika i geopolitika. 12 s. [On-line]: http://nina-dulgerova.org/Statii/Evropa_i_Evrazia.pdf. (Vized: 07.05.2017).
4. Djulgerova N.A. Turkmenistan mezhdru Vostokom i Zapadom (gazovye aspekty). [On-line]: <http://nina-dulgerova.org/Statii/NinaTurkmenistan.pdf>. (Vized: 21.04.2017).
5. Zhil'cov S.S. Zonn I.S. SShA v pogone za Kaspiem. M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2009. 200 s.
6. Dannreuther Roland. Energy security. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2017. vii + 220 p.
7. New realities: energy security in the 2010s and implications for the U.S. military. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2015. x + 363 p.
8. Pascual Carlos, Elkind Jonathan. Energy security: economics, politics, strategies. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2010. viii + 279 p.
9. Taylor Monique. The Chinese state, oil and energy security. [Basingstoke]: Palgrave Macmillan, 2014. x + 213 p.

**Copyright©DYULGEROVA Nina,
DIMITROV Deyan, 2017.**

Contacts / Contacte / Контакты:

Югозападен университет
ул. «Иван Михайлов» бб,
2700 Благоевград, България

Email: nina_d56@yahoo.com, nina_d6@swu.bg

E-mail: dmdimitrov@abv.bg

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2017, Issue 2, Volume 12, Pages 294-301. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 10. 01. 2017 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017
---	--

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**НЕЙТРАЛИТЕТ ИБЕРИЙСКИХ СТРАН
В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ**

**THE NEUTRALITY OF THE IBERIAN COUNTRIES DURING
THE SECOND WORLD WAR**

**NEUTRALITATEA I ȚĂRILOR IBERICE ÎN PERIOADA
CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

SURZHİK Dmitry / SURZHİK Dmitry / СУРЖИК Дмитрий*

ABSTRACT:

**THE NEUTRALITY OF THE IBERIAN COUNTRIES DURING
THE SECOND WORLD WAR**

The article attempts to compare the impact of the Second World War on the domestic and foreign policies of Franco's Spain and Salazar's Portugal during the Second World War. The specificity of the both states is their close economic ties with the leaders of the two confronted in 1939 - 1945. Military blocs: the Anti-Quaternary Pact and the Anti-Hitler Coalition. The author draws conclusions about how the domestic and diplomatic maneuvering of the two dictatorial regimes helped them to remain in power for many more years after the global conflict ended.

Keywords: Spain, Portugal, F. Franco, A. Salazar, World War II, neutrality, economic collaboration.

JEL Classification: F29, B 29, K33

РЕЗЮМЕ:

НЕЙТРАЛИТЕТ ИБЕРИЙСКИХ СТРАН В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье предпринята попытка сравнительного анализа воздействия Второй мировой войны на внутреннюю и внешнюю политику франкистской Испании и салазаровской Португалии в годы Второй мировой войны. Специфика обоих государств обусловлена их тесными экономическими связями с лидерами двух противостоявших в 1939 – 1945 гг. военных блоков: Антикомитерновского пакта и Антигитлеровской коалиции. Автор делает выводы о том, как внутривнутриполитическое и дипломатическое

* **SURZHİK Dmitry** – Doctor în științe istorice, Academia Europeană de Științe și Universitatea de studii Europene, Secretar științific al Centrului de Istorie a Războaielor și Geopolitică din cadrul Institutului de Istorie Universală al Academiei Ruse de Științe (Moscow, Federația Rusă). / **SURZHİK Dmitry V.** – Doctor (PhD) of historical sciences, the European Academy of Sciences and the University of European studies, Scientific Secretary of the Center for the History of Wars and Geopolitics of the Institute of World History of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russian Federation). / **СУРЖИК Дмитрий Викторович** – Кандидат исторических наук, Европейский университет ЕАЕН, Ученый секретарь Центра истории войн и геополитики Института всеобщей истории Российской Академии наук (Москва, Российская Федерация). **E-mail:** dimsu@inbox.ru

лавиrowание двух диктаторских режимов помогло им удержаться у власти еще долгие годы и по завершении глобального конфликта.

Ключевые слова: Испания, Португалия, Ф. Франко, А. Салазар, Вторая мировая война, нейтралитет, экономический коллаборационизм.

JEL Classification: F29, B 29, K33

УДК: 327.8, 94(4/9), 902

REZUMAT:
**NEUTRALITATEA I ȚĂRILOR IBERICE ÎN PERIOADA
CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

Articolul încearcă să facă o analiză comparativă a impactului celui de-al Doilea război mondial în politica internă și externă a Spaniei franchiste și Portugaliei salazariste în anii celui de al Doilea război mondial. Specificul celor două state este condiționat de legăturile lor economice strânse cu liderii celor două blocuri militare (în 1939 – 1945): Pactului anticomintern și Coaliției antihitleriste. Autorul face concluzii despre faptul, cum situația politică internă și măiestria diplomatică a celor doi dictatori le-a ajutat să se mențină la putere încă mulți ani și după încheierea conflictului global.

Cuvinte cheie: Spania, Portugalia, F. Franco, A. Salazar, al Doilea război mondial, neutralitatea, colaborarea economică.

JEL Classification: F29, B 29, K33

CZU: 327.8, 94(4/9), 902

Вторую мировую войну, в отличие от предшествующих вооруженных конфликтов, отличал расово-идеологический характер, приданный ей основным инициатором войны – нацистской Германией. Вследствие этого борьба велась не только за какие-либо единовременные материальные блага (контрибуцию, территориальное приращение как метрополий, так и колоний), но за установление нового мирового порядка, то есть за перераспределение природных и материальных богатств в масштабах континентов на столетия вперед (создание «тысячелетнего рейха»). Для ряда государств (как, например, Советского Союза и Польши) развязанные против них Германией и ее союзниками боевые действия означали не просто уничтожение государственности, но и массовое уничтожение населения, которому в самом лучшем случае была уготована судьба «непомнящих родства» полуграмотных рабов, обслуживающих новых, немецких хозяев-завоевателей. Это обстоятельство определило жесточайший характер Второй мировой войны, до сих пор признающейся самым ужасающим, самым разрушительным глобальным конфликтом за всю историю существования человечества.

В таком конфликте, казалось бы, невозможно было оказаться поодаль, сохранить нейтралитет. Однако ряд европейских государств всё же смогли удержаться от участия в боевых действиях или, по крайней мере, от формального вхождения в тот или иной военный блок. В данной статье мы рассмотрим внутреннее и внешнее положение двух государств Иберийского полуострова: Испании и Португалии, которых роднило одно весьма специфическое обстоятельство – тесные экономические связи с Великобританией и с Германией, которые не прерывались несмотря на ожесточенные боевые действия между ними. Более того, оба диктатора (Франсиско Франко и Антониу Салазар) пережили Вторую мировую войну и весьма успешно инкорпорировались в НАТО уже в период холодной войны.

Однако вернемся к событиям 80-летней давности. С начала войны в Европе правительство Франко оказалось в весьма сложной ситуации. С одной стороны, профашистские взгляды Франко и осознание долга за военную и материальную помощь перед Гитлером и Муссолини подталкивали диктатора выступить на стороне держав Оси.

С другой стороны, его собственное правительство на 1939 г. было разделено между сторонниками Германии и сторонниками Великобритании. В этих условиях Франко решил проявить осторожность и 4 сентября подписал декрет о нейтралитете¹.

Еще одним важным фактором, повлиявшим на нейтралитет Испании, стало экономическое состояние страны, которая была ослаблена гражданской войной: 192 города и населенных пункта лишились 60% зданий, 40% подвижного состава железных дорог, сильно пострадали важнейшие мосты и дорожные сооружения. Эти проблемы усугублял и финансовый фактор в виде долга перед Германией, прежде всего, за поставки вооружения – 212 млн долларов. В октябре 1940 г. была достигнута общая договоренность с Берлином о постепенной выплате долгов Испанией за счет увеличения ее экспорта. Наибольшую заинтересованность Германия проявила в приобретении ванадия, вольфрама, свинца, молибдена для обеспечения германской военной промышленности².

Существовали и социальные проблемы, возникшие из-за гражданской войны: голод, безработица, жилищный кризис. Военная элита Испании высказывалась против войны не только по причине экономических проблем, но и из-за негативного состояния вооруженных сил³. Это весьма осложняло возможности Испании успешно и эффективно вести боевые действия на стороне стран Оси.

Осознание тяжелого экономического положения и неустойчивость пронацистской партии в правительстве вынуждают Франко с началом Второй мировой войны создать систему правительственного контроля,

позволявшую государству активно вмешиваться в экономическую жизнь Испании. Идеологическим оформлением данной политики стала теория экономического национализма, которая нашла поддержку как у фалангистов, так и у традиционалистов⁴.

Важной мерой в строительстве новой экономической системы в военные годы занимал закон от 25 сентября 1941 г. об образовании Национального института промышленности, призванного «направлять и финансировать создание и воссоздание национальной индустрии»⁵. Однако, несмотря на принятые правительством Франко декреты и постановления, экономика Испании в годы Второй мировой войны не смогла преодолеть кризисные тенденции, что способствовало сдерживанию стремлений испанского каудильо к активной военной помощи Гитлеру и Муссолини. Поэтому основные усилия Франко сосредоточил на формировании лояльной странам Оси внутренней политики государства и откровенно пронацистской дипломатии⁶.

Уже в июне 1940 года, когда Италия вступила в войну на стороне Германии, Франко изменил свое заявление о нейтралитете на неучастие в войне и 12 июня 1940 г. нейтралитет был заменен статусом «невоюющей стороны»⁷. Это означало, что в новой ситуации внешнеполитические задачи стали доминировать над внутривнутриполитическими. По словам Франко, данный статус означал особую форму симпатии к странам Оси: «Дорогой фюрер! К тому времени как немецкие войска под вашим руководством ведут самую большую битву в истории до победного конца, я хотел бы выразить свое восхищение и энтузиазм, отметив, с глубоким волнением славный ход борьбы, которую я и мой народ считают своей собственной»⁸.

Испания воспользовалась поражением Франции для достижения определенных

¹ Crowdy T., Noon S. French Resistance Fighter: France's Secret Army. Oxford, UK; New York, NY, USA: Osprey Pub., 2007, p. 13; Война и общество в XX веке: в 3 кн. Кн. 2. Общество накануне и в период Второй мировой войны. М., 2008, с. 586.

² Висенс Х. Социально-экономические проблемы истории Испании: сборник статей / отв.ред И.М. Майский. М.: Институт истории, 1965, с. 271; Fernandez R. El Ejército español en 1940. Madrid, 2010. Vol. II, p. 51; Мировые войны XX века. Т. 3. М., 2002, с. 259.

³ Documents On German Foreign Policy 1918 – 1945/ Vol. XII. Washington, 1956, p. 612 – 613.

⁴ Arriba Espana. 1939.07.29.

⁵ Tamames R. Estructura economica de Espana. Madrid: Alianza, 1969, p. 230 – 236.

⁶ Franco: caudillo de España. Barcelona: Editorial Grijalbo, 1994, p. 444.

⁷ Ashford H. Franco: retrato psicológico de un dictador. Madrid: Taurus, 2001, p. 219.

⁸ Franco: caudillo de... *Op. cit.*, p. 444.

целей. 14 июня испанские войска оккупировали Танжер. 19 июня испанское правительство уведомило Берлин о возможности вступления в войну, «если это окажется необходимым». В качестве предварительной платы за участие в войне Мадрид требовал передачу Испании Гибралтара, Французского Марокко, части Алжира, включая Иран, и расширения испанских колоний в Африке.

Тем не менее, по мнению фалангистов, подобных мер было недостаточно: пронацистски настроенные фалангисты рвались к войне. Во время встречи с Риббентропом в Берлине 16 сентября 1940 г. Серрано Суньер назвал молодых членов фаланги как на наиболее активных сторонников вступления Испании в войну⁹. Давление по внутривнутриполитической линии усиливалось дипломатическим нажимом – Гитлер неоднократно пытался в 1940 – 1942 гг. побудить Франко вступить в войну.

Особо сильное давление было оказано в Эндае 23 октября 1940 г. В обмен на вступление в войну вместе с альянсом Германии и Италии, Франко, среди многих вещей, потребовал расширения системы укреплений на Канарских островах, а также большое количество зерна, топлива, боевой техники, военных самолетов и других видов вооружения. Полностью удовлетворить такой список требований Германия не могла, и Гитлер ограничился обещанием Франко вступить в войну, но сроки правительство Испании определит самостоятельно¹⁰.

В январе 1941 г. Германия усилила давление на руководство Испании. 21 января 1941 г. Риббентроп указал Штореру: «Если каудильо не примет решения немедленно вступить в войну на стороне держав «оси», правительство рейха не может не предвидеть конца националистической Испании»¹¹. Но позиции Франко остались неизменны: ввиду военной и экономической слабости, а также из-за угрозы Великобритании вступление в войну Испании было невозможно. В феврале 1941 г., когда Франко единственный раз в жизни был в Италии, Муссолини получил

послание Гитлера, где тот просил вернуть «испанского блудного сына». Но Франко не поддавался на уговоры¹². К тому же постоянное соперничество между фалангой и армейской верхушкой, которое зимой – весной 1941 г. приняло весьма острые формы, грозило нарушить стабильность власти.

5 мая 1941 г. полковник В. Галарса, конфликтующий со «старорубашечниками», занял пост министра внутренних дел. Галарса попытался ограничить влияние фалангистов. В ответ 10 провинциальных «хефе» фаланги демонстративно ушли в отставку. Вследствие этих и других скандалов Франко на пост генерального секретаря фаланги назначил Хосе Луис Аресе. Аресе выполнил свою главную задачу на внутривнутриполитическом фронте: укрепил связь между фалангой и армией¹³.

Начиная с марта 1941 г., Берлин ослабил нажим на Испанию, поскольку Германия в то время была занята подготовкой войны против СССР. После нападения на Советский Союз в Берлине полагали, что Испания с минуты на минуту станет активной воюющей стороной. 22 июня 1941 г. Серрано Суньер (министр иностранных дел) заявил Штореру, что испанское правительство «выражает величайшее удовлетворение в связи с началом борьбы против большевистской России», и передал германскому правительству просьбу дать возможность добровольцам, членам фаланги, принять участие в войне против СССР. «Этот жест солидарности, – разъяснял Суньер, – делается, разумеется, независимо от полного и окончательного вступления Испании в войну на стороне Оси, которое последует в соответствующее время»¹⁴.

Два дня спустя Риббентроп известил Шторера, что «германское правительство с радостью и удовлетворением примет формирование добровольцев фаланги». В тот же день Суньер обратился к членам фаланги с призывом вступить в «голубую дивизию». К моменту своего формирования дивизия насчитывала 641 офицера, 2272 унтер-офицера и сержанта, 15 780 солдат, и состояла из трех пехотных полков и пяти дивизионов. За

⁹ DGFP, v. X., p. 1150 – 1151

¹⁰ Мировые войны XX века. Т. 3. М., 2002, с. 260; Tusell J. Historia de España en el siglo XX. Vol. III. Madrid: Taurus, 1999, p. 63 - 64.

¹¹ DGFP, v. X., p. 1157 — 1158.

¹² Мировые войны XX века. Т. 3. М., 2002, с. 260.

¹³ Arrese J. Escritos y discursos. Madrid, 1948, p. 41 - 47, 89 - 95.

¹⁴ DGFP, v. XII, p. 1080 - 1081.

годы войны службу в дивизии пройдёт более 47000 человек. Командовал дивизией Муньос Грандес, эскадрильей «Сальвадор» – А. Салас Ларрасабль¹⁵.

Испанская «голубая дивизия» была создана очень быстро. 13 июля первый эшелон добровольцев отбыл в Германию. 14 октября 1941 г. под названием 250-ой пехотной дивизии вермахта испанцы прибыли на советско-германский фронт. Однако отправка одной дивизии на фронт не оправдала ожидания Гитлера от Франко. Дивизия потеряла убитыми и ранеными около 11000 человек, и 20 августа 1942 г. она была выведена из района Новгорода и переброшена под Ленинград¹⁶.

Еще одним значительным фактором помощи Германии от Испании стали поставки нефти, в том числе американской. Посол США в Мадриде К. Хейс в 1943 году сообщал в Вашингтон, что объем ввозимого в Испанию из Америки бензина и нефтепродуктов равноценен полной грузоподъемности испанского танкерного флота. Этот флот постоянно курсировал между Испанией и Германией. Только в январе 1944 года Черчилль добился временного прекращения поставок нефти в Испанию, однако уже в мае они были возобновлены¹⁷.

Потери и затяжной характер войны повлияли на некоторые изменения во взглядах Франко, что привело к перестановкам в правительстве. 3 сентября 1942 г. фалангист Суньера оставил пост министра иностранных дел Испании. На смену ему пришел монархист граф Гомес Хордана, известный своей пробританской

ориентацией. Новый министр был заинтересован в поддержке США¹⁸.

Однако, несмотря на активизацию контактов Испании с союзниками осенью 1942 г. Франко не на 100% доверял обещаниям Черчилля и Рузвельта сохранить нейтралитет Испании. 16 ноября он подписал декрет о частичной мобилизации. Пронацистская линия в дипломатии Испании еще преобладала, однако после поражения немецких войск под Сталинградом уже не проводилась с прежней твердостью¹⁹.

Переломным для Франко как во внутренней, так и во внешней политике стал 1943 год. Победы союзников под Сталинградом, Курском, а также в Средиземном море заставляют испанского лидера отойти от открытой и полной поддержки держав Оси. Под влиянием тяжелых поражений Германии участились попытки замаскировать, прежде всего, для союзников франкистский режим, отмежеваться от его пронацистской ориентации²⁰.

Так, 10 октября 1943 г. Франко снова (впервые с 1939 г.) определил позицию Испании как нейтральную. Важнейшим реальным последствием новой внешнеполитической линии был приказ от 12 октября 1943 г. об отзыве «голубой дивизии» с советско-германского фронта. Однако на советской территории оставался «испанский легион» из 2,5 тыс. человек. 12 апреля 1944 г. последние 700 солдат и офицеров бывшей «голубой дивизии» вернулись назад в Испанию²¹.

Кроме того, продолжали развиваться экономические отношения со странами Оси:

¹⁵ DGFP, v. XII, p. 1081; Bowen H. Wayne Spain during World War II. New York, 2006, p. 46; Caballero Jurado C. Atlas ilustrado de la División Azul. Madrid: Editorial Susaeta, 2009, p. 12; Salas Larrizabal J. Aviacion de caza española en Rusia. En: Revista de aeronautica. 1974, № 12, p. 8.

¹⁶ Littelljohn D. Foreign Legions of the third reich. Vol. 2. New York. 1987, p. 261; Martínez Canales F. Leningrado 1941–1944: La División Azul en combate. Madrid, 2009, p. 110; García A.M. Galubaia Divisia, crónica de la División Azul. Madrid: Ed. Fondo de Estudios Sociales, 2001, p. 98.

¹⁷ Никифоров Ю. А., Суржик Д. В. Как вся Европа работала на вермахт. В: Российская Федерация сегодня. 2010, № 6, с. 48.

¹⁸ Gómez J. El enfrentamiento Serrano Súñer-Eugenio Espinosa de los Monteros: el ministro de Exteriores, los militares y la entrada en la guerra mundial. En: Historia. 1986, № 128, p. 29 – 38; Castañares J. El retorno de la política exterior en España. En: Cuadernos de Historia Contemporánea. 2002, Vol. 24, p. 335 – 334.

¹⁹ Portero F. La Época de Franco. Madrid 2007, p. 203; Мировые войны XX века. Т. 3. М., 2002, с. 262.

²⁰ Foreign Relations of the United States, 1943, v. II. Washington, 1964, p. 611.

²¹ González Crespo J. Regalía del III Reich. Madrid, 1995, p. 285; Pardo Martínez S. Un año en la División Azul. AF Editores, Valladolid, 2005, p. 301; Españoles en Rusia (1941–1945). En: Defensa. 1999, № 53, p. 54; Война и общество в XX веке. В 3 кн. Кн. 2. Общество накануне и в период Второй мировой войны. М., 2008, с. 599.

по-прежнему в обмен на поставки оружия вывозились стратегические материалы, прежде всего, вольфрам, ртуть, цинк, стронций, шерсть, продукты питания с высоким содержанием витаминов²².

В 1944 г., когда окончательное поражение Германии стало неминуемым, Франко через контакты с Великобританией и США начал активно искать выходы из кризисного внешнеполитического положения²³. 3 ноября 1944 г. диктатор в интервью агентству Юнайтед Пресс выразил стремление сотрудничать с участниками антигитлеровской коалиции в восстановлении мира, но добавил, что государственный строй Испании должен остаться без изменений²⁴.

Нейтралитет, хотя и сочетающийся с режимом «невоюющей страны», на протяжении большей части Второй мировой войны помог избежать Испании участи, постигшей державы Оси. Тем не менее, 19 июня 1945 г. на конференции ООН в Сан-Франциско Испании было отказано в просьбе о приеме в организацию как стране, поддерживающей страны Оси. Это решение побудило испанское правительство поспешить с обнародованием 17 июля 1945 г. «Хартии испанцев» – основного закона, который был призван убедить как мировое, так и испанское общественное мнение, что режим вступил на путь «либерализации». Однако, первые послевоенные годы бывшие участники антигитлеровской коалиции продолжали видеть во Франко последнего европейского лидера, «стоящего на правых позициях. Отныне гнев демократов и коммунистов был направлен против него»²⁵. Однако в условиях начавшейся холодной войны «правый диктатор» для североатлантического проекта оказался предпочтительнее и демократов, и (тем более) коммунистов.

Несмотря на то, что в Португалии (более мягкий) диктаторский режим установился еще с 1920-х годов, лидер страны находился

под давлением также и из Мадрида. Перед началом Второй мировой войны Португалия, под управлением Антониу ди Салазара, была связана с договорами как с Испанией, так и с Великобританией, нарушать которые правительство не стремилось²⁶. С нарастанием кризиса в Европе Салазар склоняется больше к поддержке традиционного англо-португальского союза и в апреле 1939 года, Португалия отказалась от приглашения присоединиться к Антикоминтерновскому пакту.

После нападения Германии на Польшу власти Португалии стали проявлять большую настороженность в делах с нацистами. Альянс с Британией является краеугольным камнем внешней политики Лиссабона. Ещё 14 декабря 1938 года, Салазар, обратился к офицерам Британской военной миссии и выразил признательность его правительства за работу военной миссии, так же Салазар заявил о надежде на более тесные отношения между армиями Великобритании и Португалии. В будущем, по его мнению, можно будет решать и проблемы, «связанные с общей обороной»²⁷.

После объявления войны, правительство Португалии действовало с учётом и опорой на союз с Великобританией. В заявлении от 1 сентября 1939 Португалия объявила, что Альянс будет неприкосновенным нетронутыми – Португалия останется нейтральной²⁸. Решение Салазара придерживаться англо-португальского союза в период 1939 – 1940 гг. было неизменным и позволило архипелагу Мадейра, активно помогать союзникам. Так, в июле 1940 года около 2000 жителей Гибралтара были эвакуированы в Мадейра, что было связано с высоким риском нападения на Гибралтар Испании или Германии.

Правомерность таких опасений быстро подтвердилась – уже 12 июля 1940 г. в ОКВ была создана специальная группа для планирования захвата Гибралтара и оккупации Португалии, т.н. «Операция

²² Мировые войны XX века. Т. 3. М., 2002, с. 262.

²³ Payne S. Franco and Hitler: Spain, Germany, and World War II. New Haven: Yale University Press, 2008, p. 386.

²⁴ Christian Science Monitor. 1944.11.3; Milwaukee Journal. 1944.11.3; New York Times. 1944.11.5.

²⁵ Дамс Х. Г. Франсиско Франко. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999, с. 109.

²⁶ De la Torre G. España y Portugal. Madrid, 1998, p. 273 – 288.

²⁷ Salazar A. Discursos e notas políticas: 1938- 1943 Coimbra, 1943, p. 125.

²⁸ Ibidem, p. 143 – 174.

Феликс»²⁹. За этими и другими предполагаемыми военными акциями по отношению к Португалии пристально следили в Лондоне.

Таким образом, с британской точки зрения, португальский нейтралитет важен не только сам по себе, но и как гарантия безопасности Гибралтара, тем более что ситуация в Атлантике и Средиземном море укрепили эту точку зрения. Соединённые Штаты, ещё до вступления в войну, разделяли британскую позицию по поводу португальского нейтралитета³⁰.

В мае 1941 года Великобритания была вынуждена признать свою неспособность помочь защитить Португалию в случае нападения с материка. В Лондоне так же признали, что неспособны повлиять на контакты Португалии и Германии, главным образом, в отношении поставок топлива. В ноябре 1943 года союзники решили выработать конкретные меры по регулированию торговых отношений между Португалией и Соединёнными Штатами с Великобританией. Правительство Черчилля предложило в первую очередь решить другой важнейший вопрос: «о финансовой помощи португальского правительства Третьему рейху, которая продолжает оказываться всеми португальскими банками»³¹.

Министерство иностранных дел Португалии заявило, что Салазар с начала войны оставался приверженцем нейтралитета, но цена этого нейтралитета, если Британия не может полноценно обеспечить защиту Португалии – право банков страны вынуждены финансировать фирмы из Германии³². Этот вопрос был использован США и Великобританией для расширения своего военного присутствия в Европе.

Так, 1 декабря 1943 г. Португалия предоставляет часть своих авиабаз союзникам. А в 1944 г. Салазар подписал соглашение с США об использовании военных объектов на Азорских островах.

²⁹ Waller J. *The Unseen War in Europe: espionage and conspiracy in the Second World War*. New York: Random House, 1996, p. 155 – 156.

³⁰ De la Torre G. *España y Portugal*. Madrid, 1998, p. 290.

³¹ Public Record Office: Viscount Halifax & Ministry of Economic Warfare. FO 115/3991.

³² Ibidem.

Кроме того, американские войска построили авиабазу на острове Санта-Мария³³. Только за июнь 1944 г. через данные две базы проследовали в Европу около 2000 военных и транспортных самолётов, в рамках обеспечения операции «Оверлорд».

С высадкой союзников в Нормандии и наступлением советских армий, угроза военного вторжения и оккупации Португалии снижается, что приводит к активизации контактов между США, Великобританией и Португалией. В целом, Португалия сохраняла в 1939 – 1945 гг. нейтралитет в рамках общих целей Англо-Португальского Союза, и позволяет говорить, Португалия внесла свой вклад в противостояние с Третьим рейхом. Тем не менее, экономическая и финансовая помощь Германии оказала существенное влияние на экономику нацистов, позволив, оттянуть падение фашизма в Европе на несколько месяцев³⁴.

Bibliography:

1. Arrese J. *Escritos y discursos*. Madrid, 1948.
2. Arriba Espana. 1939.07.29.
3. Ashford H. *Franco: retrato psicológico de un dictador*. Madrid: Taurus, 2001. 413 p.
4. Bowen H. *Wayne Spain during World War II*. New York, 2006. 296 p.
5. Caballero Jurado C. *Atlas ilustrado de la División Azul*. Madrid: Editorial Susaeta, 2009. 252 p.
6. Castañares J. *El retorno de la política exterior en España*. En: *Cuadernos de Historia Contemporánea*. 2002, Vol. 24, p. 335 – 340.
7. Crowdy T., Noon S. *French Resistance Fighter: France's Secret Army*. Oxford, UK; New York, NY, USA: Osprey Pub., 2007.
8. De la Torre G. *España y Portugal*. Madrid, 1998.
9. *Documents On German Foreign Policy 1918 – 1945/ Vol. XII*. Washington, 1956, p. 612 – 613.
10. *Espanoles en Rusia (1941–1945)*. En: *Defensa*. 1999, № 53.
11. Fernandez R. *El Ejército español en 1940*. Madrid, 2010. Vol. II, p. 51
12. *Foreign Relations of the United States, 1943, v. II*. Washington, 1964.

³³ Macintyre B. *Double Cross: The True Story of the D-Day Spies*. London: London Bloomsbury, 2013, p. 52.

³⁴ Leite J. *Neutrality by Agreement: Portugal and the British Alliance in World War II*. In: *American University International Law Review*. 1998, Vol. 14, p. 191 – 193.

13. Franco: caudillo de España. Barcelona: Editorial Grijalbo, 1994, p. 444.
14. García A.M. Galubaia Divisia, crónica de la División Azul. Madrid: Ed. Fondo de Estudios Sociales, 2001.
15. Gómez J. El enfrentamiento Serrano Súñer-Eugenio Espinosa de los Monteros: el ministro de Exteriores, los militares y la entrada en la guerra mundial. En: Historia. 1986, № 128, p. 29 – 38.
16. González Crespo J. Regalía del III Reich. Organización e insignias de las Fuerzas Armadas. Madrid: San Martin, 1995. 313 p.
17. Leite J. Neutrality by Agreement: Portugal and the British Alliance in World War II. In: American University International Law Review. 1998, Vol. 14.
18. Litteljohn D. Foreign Legions of the Third Reich. Vol. 2. New York. 1987. 384 p.
19. Macintyre B. Double Cross: The True Story of the D-Day Spies. London: London Bloomsbury, 2013. 399 p.
20. Martínez Canales F. Leningrado 1941–1944: La División Azul en combate. Madrid: Almena Ediciones, 2009. 111 p.
21. Pardo Martínez S. Un año en la División Azul. AF Editores, Valladolid, 2005. viii + 328 p.
22. Payne S. Franco and Hitler: Spain, Germany, and World War II. New Haven: Yale University Press, 2008.
23. Portero F. La Época de Franco. Madrid, 2007.
24. Public Record Office: Viscount Halifax & Ministry of Economic Warfare. FO 115/3991.
25. Salas Larrizabal J. Aviacion de caza española en Rusia. En: Revista de aeronautica. 1974, № 12.
26. Salazar A. Discursos e notas políticas: 1938-1943 Coimbra: Coimbra, 1943. 420 p.
27. Tamames R. Estructura economica de Espana. Madrid: Alianza, 1969, p. 230 – 236.
28. Tusell J. Historia de España en el siglo XX. Vol. III. Madrid: Taurus, 1999, p. 63 - 64.
29. Waller J. The Unseen War in Europe: espionage and conspiracy in the Second World War. New York: Random House, 1996.
30. Висенс Х. Социально-экономические проблемы истории Испании: сборник статей / отв.ред И. М. Майский. М.: Институт истории, 1965.
31. Война и общество в XX веке. В 3 кн. Кн. 2. Общество накануне и в период Второй мировой войны. М., 2008.
32. Дамс Х. Г. Франсиско Франко. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 352 с.
33. Мировые войны XX века. Т. 3. М.: Наука, 2002. 686 с.
34. Никифоров Ю. А., Суржик Д. В. Как вся Европа работала на вермахт. В: Российская Федерация сегодня. 2010, № 6.

Copyright©SURZHIK Dmitry, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

119334, Российская Федерация,
г. Москва, Ленинский пр., 32 а,
Институт всеобщей истории
Российской Академии наук

E-mail: dimsu@inbox.ru

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2017, Issue 2, Volume 12, Pages 302-309. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 01. 2017 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017</p>
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**MODERN COMPONENTS OF AZERBAIJAN IN THE OPPOSITION
OF THE EXTERNAL POLITICAL EXPANSION**

**СОВРЕМЕННЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА
В ПРОТИВОСТОЯНИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКСПАНССИИ**

**COMPONENTE MODERNE ALE AZERBAIJANULUI ÎNTR-O
CONFRUNTARE POLITICĂ EXPANSIONISTĂ EXTERNĂ**

MIRZAZADE Liliya* / MIRZAZADE Liliya / МИРЗАЗАДЕ Лилия

ABSTRACT:

**MODERN COMPONENTS OF AZERBAIJAN IN THE OPPOSITION OF THE
EXTERNAL POLITICAL EXPANSION**

The problem of external expansion today is a painful topic for many states. Therefore, the relevance of the study is conditioned by the realities that are taking place. For three decades, Azerbaijan is in a state of unresolved problems. Recovering its own territories and fomenting a new war in the South Caucasus region is not typical for Azerbaijan, which is a platform for intercultural dialogue, a vehicle for multicultural policies and other democratic values. Aggression, Human hatred can not and should not accompany the developed countries of the 21st century. Azerbaijan's political strategy is oriented towards other civilized components: national, humanistic ideology, a strong economy, flexible, thought-out domestic and foreign policy. According to the state and development of human potential, Azerbaijan is a regional leader. In the conditions of the world economic and financial crisis, the standard of living of the people is rising in Azerbaijan. The high potential of Azerbaijan allows predicting an effective peaceful solution of the problem, despite the created military power.

Key words: external expansion, political strategy, national ideology, symbiotic model, developed economy, flexible policy.

JEL Classification: F29, K33

РЕЗЮМЕ:

**СОВРЕМЕННЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В ПРОТИВОСТОЯНИИ
ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКСПАНССИИ**

Проблема внешней экспансии сегодня является болезненной темой для многих государств. Поэтому актуальность исследования обусловлена происходящими реалиями. Три десятилетия Азербайджан находится в состоянии нерешенной проблемы. Отвоевывать собственные территории и разжигать в регионе Южного Кавказа новую войну не характерно для Азербайджана, являющегося площадкой

* **MIRZAZADE Liliya** - Doctor în economie, Cercetător științific coordonator la Institutul de Studii Caucaziene al Academiei Naționale de Științe din Azerbaidjan (Baku, Azerbaidjan). / **MIRZAZADE Liliya** - Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor, Leading Researcher of the Institute of Caucasus Studies National Academy of Sciences of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan). / **МИРЗАЗАДЕ Лилия Фридуновна** - Ведущий научный сотрудник Института Кавказоведения Национальной Академии наук Азербайджана (Баку, Азербайджан).

межкультурного диалога, проводником мультикультурной политики и других демократических ценностей. Агрессия, человеконенавистничество не могут и не должны сопровождать развитие страны XXI века.

Политическая стратегия Азербайджана ориентирована на иные цивилизованные составляющие: национальную, гуманистическую идеологию, сильную экономику, гибкую, продуманную внутреннюю и внешнюю политику. По состоянию и развитию человеческого потенциала Азербайджан является региональным лидером. В условиях мирового экономического, финансового кризиса, в Азербайджане повышается уровень жизни народа. Высокий потенциал Азербайджана позволяет прогнозировать эффективное мирное разрешение проблемы, несмотря на созданную военную мощь.

Ключевые слова: внешняя экспансия, политическая стратегия, национальная идеология, симбиозная модель, развитая экономика, гибкая политика.

JEL Classification: F29, K33

УДК: 327

REZUMAT:

COMPONENTE MODERNE ALE AZERBAIJANULUI ÎNTR-O CONFRUNTARE POLITICĂ EXPANSIONISTĂ EXTERNĂ

Problema expansiunii externe astăzi, este un subiect dureros pentru multe state. Prin urmare, actualitatea cercetării este determinată de realitățile originare. Trei decenii Azerbaidjanul se află în imposibilitatea de a rezolvată problema. Lupte pentru propriile teritorii, ce ar aprinde în regiunea Caucazului de Sud un nou război nu este caracteristic pentru Azerbaidjan, care promovează o platformă a dialogului intercultural, promotor al politicilor multiculturală și a altor valori democratice. Agresiunea, ura față de omenire, nu pot și nu trebuie să însoțească țările dezvoltate la începutul secolului XXI.

Strategia politică a Azerbaidjanului este axată pe alte componente civilizaționale: națională, ideologie umană, o economie puternică, flexibilă, o politica internă și externă bine gândită. La data și dezvoltarea potențialului uman, Azerbaidjanul este un lider regional. În condițiile crizei economice, a crizei financiare, în Azerbaidjan crește nivelul de trai al poporului. Un potențial ridicat de a Azerbaidjanului permite de a prognoza rezolvarea pașnică, eficiență a problemei, în ciuda existenței puterii militare.

Cuvinte cheie: expansiunea externă, strategia politică, ideologia națională, model simbiotic, o economie dezvoltată, flexibil, politica.

JEL Classification: F29, K33

CZU: 327

Today, Azerbaijan is in a fundamentally new world situation. Its internal and external context is practically balanced. He paid a high price for the experience of interacting with one of the regional neighbors, for tolerance, which genetically grew into his culture. In fact, the external expansion experienced by Azerbaijan was a relapse of the collapse of the union of the Soviet republics. However, it did not dissolve in the global „whirlpool”, survived under the weight of a heavy loss of human casualties - more than 20 thousand dead, more than 100 thousand wounded, 50 thousand mutilated, 4853 - missing; captured lands - 20% and expelled from them Azerbaijani population¹ (Repeatedly recognized

fact in the resolutions of the UN, PACE and other international organizations). Modern Azerbaijan not only outstrips Armenia, occupying its territory by economic indicators, Azerbaijan is integrated into modern regional and global projects, and „keeps pace” with world progress. In the ranking of the group of countries with a high level of human development (Human Development Report) in 2015, Azerbaijan ranked

¹ Hasanov A. Stages of the policy of ethnic cleansing and genocide against Azerbaijanis. Relocation of Armenians

to Azerbaijani lands. [On-line]: http://azertag.az/ru/xeber/Etapy_politiki_etnicheskoi_chistki_i_genocida_protiv_azerbaidzhancev_Pereselenie_armyan_na_azerbaidzhanskije_zemli-842414/ (Visited on: 03.05.2017).

78th position (HDI - 0.751), while Armenia - 85 (HDI - 0.733).²

How right was Nikkollo Machiavelli in his saying: „It is better to lose with your own than to win with strangers, for the victory that is obtained by foreign weapons is not true”.³

Modern Azerbaijan lives in accordance with a strategy aimed at progressive development and, not only ... Thanks to strategic components, Azerbaijan is able to withstand external threats, because it has all the components of strategic policy: national ideology, healthy market economy and flexible, adapted foreign and domestic policies.⁴

Azerbaijan has built an ideological line so as not to damage its cultural roots, taking into account the national genesis that meets the requirements of modern civilized development. To live without ideology, according to the consumer principle of „material prosperity” is dangerous, because then fundamentalism and extremism can appear in society.

The ideological model, guided by Azerbaijan in the process of integration into the overall globalization process, contains elements of liberalism and neoconservatism, supplemented by democratic and some socialist principles. This model is flexible and corresponds to the country's transformations from one stage of development to another. It is open to innovations and fulfills a constructive role. The idea of constructing such a synthetic model was that the new ideology should correspond to a new, balanced state system. On the one hand, it had to maintain strong, state power and the rule of law, on the other - to open the way for a free, market economy.⁵

The ideological symbiosis introduced in Azerbaijan contained elements of conservatism, liberalism, democracy and socialism, merged into the general idea of „Azerbaijanism”. All these basic ideologies played an equally important role in the fate of independent Azerbaijan. The idea

was proposed and voiced by Mamed Emin Rasulzadeh in 1918 and supported by the President of Azerbaijan Heydar Aliyev in the 90's.⁶

„Azerbaijanism”, declaring equality and solidarity, has become one of the fundamental principles of the Azerbaijani people, consisting of citizens of different nations and ethnic groups. „Azerbaijanism” protects the rights to preserve and develop the native language and culture of all ethnic groups of the country: Azerbaijani Turks, Russians, Jews, Talyshs, Lezgins and others. As an ideology, „Azerbaijanism” is filled with important functional elements, the essence of which is to protect the country from attempts to weaken it spiritually and physically. „Azerbaijan” is aimed at strengthening and developing the unitary, legal and democratic structure of the state. In ideological, theoretical and political relations, „Azerbaijanism” and neoconservatism are interrelated. Their synthesis creates a solid basis for Azerbaijan's withdrawal to the number of civilized states⁷. The next component of Azerbaijan in the opposition to external expansion is economic. Its substance is the observance of national interests and a decent positioning in the world arena. For more than seventy years, Azerbaijan was a hydrocarbon source for Russia⁸. His resources were uncontrolled. When the Soviet Union broke up, the systemic relations and relations of Azerbaijan with other countries, and, first of all, with Russia, underwent cardinal changes. The experience of the past years, when the Azerbaijani economy was at the mercy of plans, descended from Moscow, was no longer suitable. The centralist system could not contribute to the development of the state and regional initiative, it restrained the natural growth of the economic potential of the republics that make up the USSR, reproduced a standard pattern of the device for production and financial relations. In the calculation, neither regional, nor ethnic, nor cultural peculiarities of

² Human Development Index. [On-line]: <http://gtmarket.ru/ratings/human-development-index/human-development-index-info> (Visited on: 03.05.2017).

³ Machiavelli N. The Emperor. Translation: Muravyova G. Selected Works. Ch. 13. Moscow: Planet, 1990, p. 41.

⁴ Alekperli F.U. National ideology of Azerbaijan: Reflections of the citizen: who are we, from whom did we happen and where are we going? In: Mirror, 2009, August 8, p. 8 - 10.

⁵ Mehdiyev R. Ə. XXI əsrdə milli dövlətçilik. Bakı: Yeni nəşrlər evi, 2003, s. 248.

⁶ Alekperli F. U. National ideology of Azerbaijan: Reflections of the citizen: who are we, from whom did we happen and where are we going? In: Mirror, 2009, August 8, p. 8 - 10.

⁷ Ibid.

⁸ Aliev I. G. Caspian oil of Azerbaijan. Monograph. In: Moscow: Izvestia, 2003, 712 p.

the former Soviet Union were taken⁹. Such a rigid system was one of the reasons for their lagging behind and economic collapse¹⁰. When the liberals replaced the Communists, they preserved the state of affairs, centralism began to be called not a planned one, but a market one. The main economic decisions were still carried out centrally, and the main economic routes continued to pass through Moscow. Thus, one form of abstract reproduction of a given scheme was replaced by another form, but the principle of centralism in the economic structure remained the same. However, the economic interconnection of all the regions of the USSR among themselves was an artificially created structure, it restrained the autonomous development of national economies. The plan, elevated to the absolute, played a major role. With the advent of liberals, many sectors of industry were left to their own devices, which caused them doom, degradation and extinction. The emphasis was put on the priority development of resource-extracting industries, whose products could be immediately sold abroad. The raw material base of the Republic of Azerbaijan was mercilessly exploited¹¹. In the nineties of the twentieth century, after the restoration of independence, in order to survive, Azerbaijan needed a free, market economy. He began to adopt advanced standards of progressive countries. After seventy years of pause, Azerbaijan began to return to Baku oil companies of Europe and America - BP, Shell, Royal Dutch, Statoil, Elf, Total, Agip, Amoco, Pennzoil, Mcdermott, Unocal, Mobil, Exxon. Later still Japanese, Turkish and Iranian oil firms. In 1991 Oil production in Azerbaijan amounted to 11.7 million tons.

However, in the establishment of external economic ties there was a moment of tension. The anxiety of foreign campaigns was caused by the situation in the Republic, directed against it by the military actions of Armenia, which occupied the Azerbaijani lands and provoked conflict actions. With the coming to power of

Heydar Aliyev, positive tendencies began to be observed¹². Negative processes taking place in the economy and the social sphere began to slow down the pace of its development, oil production increased, the manat rate against the dollar stabilized. This was evidence that the Azerbaijani economy began to get out of the „ruins”. In September 1994, thanks to Heydar Aliyev in Baku, an agreement was signed between the State Oil Company of Azerbaijan (SOCAR) and 11 well-known oil companies of the world „On joint development and share of oil production at the Azeri, Chirag and Gunashli fields, which went down in history as the „Contract of the Century”. This was the first international oil agreement signed by the Republic of Azerbaijan, and from the first day it occupied a worthy place in the history of independent Azerbaijan in its historical importance and strategic significance, calculated for the future. From that moment the Republic of Azerbaijan itself became a mistress, she could make decisions and dispose of her resources. For the foreign oil companies that signed the contract with Azerbaijan, the Caspian oil and the shortest routes of the transport corridors „Europe-Asia” and „North-South” seemed very attractive, and they invested in the oil sector of the Republic. Becoming the first state in the post-Soviet space to conclude a major oil contract with the famous giant companies of the West, Azerbaijan laid the foundation for international cooperation in the Caspian. From this point of view, the implementation of the „Contract of the Century” is of strategic importance not only for Azerbaijan, but also for a number of other countries in the world, as well as for the South Caucasus and Central Asia regions. The „contract of the century” had a positive impact on the political, economic and social life of the country, and especially on the oil and gas industry. The „Contract of the Century” was an important guarantor of the state independence of the republic, ensured the use of free, economic mechanisms, and integration into the world economy¹³.

In addition, a positive basis was created to implement other global projects in the region, Azerbaijan's relations with the Western world were translated into a strategic vector.

⁹ Tertyshny S. A. Eurasian position of Russia in the system of geopolitical coordinates. In: Problems of Modern Economics. 2003, no 1, p. 167.

¹⁰ Soviet Union. Azerbaijan. In: Answering. Ed. Aliev G.A. M: MƏMO, 1971, c.70-75.

¹¹ Sultanovich Ch.A. Baku - the oil artery of Europe in the Second World War. [On-line]: http://www.sultanov.azeriland.com/books/oil/pages/part_05.html (Visited on: 07.05.2017).

¹² Abdullaev V. İ. Azərbaycan yeni diplomatiya məkanında. Bakı, 2000. 478 s.

¹³ Ibidem., p. 280.

Over the past period in Baku, as well as in the famous salons of the major capitals of the world - Washington, Moscow, London, 26 oil agreements were signed with Oil companies of other countries.

Today, cooperation with 24 Oil companies from 14 countries of the world for 14 contracts such as PSA. According to all agreements, about 60 billion dollars are to be invested in the oil and gas industry of Azerbaijan. Over the past 15 years, the volume of investment in oil and gas production amounted to 29 billion 866 million dollars. In addition, 1 billion 283 million dollars were bonuses, acre (payments paid by investors for the use of the contract area in connection with the development of hydrocarbon resources - 5,561.6 thousand manats) and other payments. The volume of investments only in the development of the block of Azeri Chirag-Gunashli fields amounted to 21 billion 395 million dollars - bonuses, per acre and share payments - 413 million dollars. Along with the „Contract of the Century”, another significant project, Shah Deniz, made a major investment in the country, within which 5 billion 409 million dollars were invested. His bonuses, acre and share payments amounted to 87.8 million dollars¹⁴.

In Azerbaijan there are two main, export oil and gas the pipeline, operated jointly with foreign companies. Over the past period, the volume of capital investments in the BTC amounted to 4 billion 996 million dollars, and on the South Caucasus pipeline, implemented by the route Baku-Tbilisi-Erzurum, - 1 billion 356 million dollars.

The past decade has remained in memory as years of intensive development of the oil sector and strengthening of the material and technical base. The economy of Azerbaijan demonstrated an „economic miracle”. Global economic crises have manifested themselves in Azerbaijan, but not as harshly as in other countries. The Azerbaijani government in every possible way mitigates the impact of global financial crises, provides support to banks, continuing to support infrastructure projects.¹⁵

¹⁴ Heydər Əliyevin neft strategiyası. Azərbaycanın müstəqilliyi və rifahı naminə. Dirçəliş XXI əsr, 2001, № 1-2, s. 47.

¹⁵ Ibid.

„Azerbaijan is successfully conducting exploration of new natural resources, for example, gold. On February 5, 2010, the Anglo-Asian Mining Plc gold mining company was signed. To the Memorandum of Understanding on the application of the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) in Azerbaijan. This is a new stage in the use of EITI in Azerbaijan, since for the first time a company that does not deal with oil and gas production joined the EITI. The Memorandum was signed by 28 companies”¹⁶.

With the assistance of the EU, the Republic also began to reorganize and modernize energy-related industries, as well as major petrochemical complexes. It is expedient to connect large export opportunities of Azerbaijan with agro-industrial potential. Orientation on export of products of such branches as cotton growing, fruit growing and viticulture, is capable of providing significant foreign exchange earnings.

In addition, Azerbaijan has a very significant transit potential. The functioning of the Caucasus Transport Corridor, which largely passes through the territory of the Republic, turns it into a center for international trade and re-export. Azerbaijan provides a unique opportunity to use the transit transport of goods through its territory, regardless of the existing, difficult, political relations between countries in the region - Turkey, Poland, Ukraine, Russia, Iran, India, Pakistan, China and other countries.¹⁷

Privatization processes were carried out in Azerbaijan. Agrarian reform has become one of the priority directions of market reforms. A decisive role in it was played by the transfer of land and private property of collective and state farms to private ownership of farming and personal subsidiary plots. Special commissions for agrarian reform have been set up, lists have been drawn up, which included 3.5 million citizens of the republic, as shareholders to the land. A land cadastre was created for qualitative and economic indicators¹⁸. Azerbaijan was

¹⁶ The first gold mining company has joined the Memorandum of Application in Azerbaijan EITI. [On-line]: http://www.1news.az/economy/oil_n_gas/20100226025507289.html (Visited on: 11.05.2017).

¹⁷ Alizade F. Triumph of the „Iron Brotherhood”. Region plus. No. 13, B., 2017, p. 28.

¹⁸ Azerbaijan – „Contract of the Century”. Official website of the President of the Republic of Azerbaijan. [On-

rendered some help in the implementation of agrarian reform and modernization of agriculture by Western countries. Thus, a memorandum was signed between the European Commission and Azerbaijan on allocating a \$ 16 million loan from the Partnership Fund to farmers in the republic engaged in grain production. „Today, the agricultural sector occupies the second place in the Azerbaijani economy after the oil industry in terms of export volumes

The tangible growth in production volumes and acceptable quality parameters and the prices of agricultural produce produced in Azerbaijan not only secure the country's food security, but also create good prerequisites for expanding export opportunities¹⁹.

According to the updated regional report of the Trade in Transition of the World Bank (WB), the growth of agriculture in Azerbaijan in 2017 is projected at 3.4%. It follows that in 2018 the country's agricultural sector will grow by 4.2%, and in 2019 - by 4.5%. According to WB experts, in the next two years, the growth of Azerbaijan's agriculture will be the highest in the South Caucasus and one of the highest in Europe and the CIS.²⁰

The foreign trade turnover of the republic increases from year to year. The circle of foreign trade partners of Azerbaijan is expanding. He is a regional leader and through him, practically, pass all significant regional and global projects. This is confirmed by international agencies, such as: Moody's Investor Service and Fitch Ratings.²¹

Residents of Azerbaijan in recent years have become accustomed to the periodic growth of salaries, pensions and benefits, to the improvement of infrastructure and utilities and other attributes of successful economic policy. Economic crises do not dislodge the Republic. The conservative policy pursued in Azerbaijan, previously criticized by international experts and financial institutions, in fact justifies itself, especially during times of crisis. „Our position has always been very cautious, as the economy of Azerbaijan is self-sufficient. Unlike some other countries, we are not dependent on foreign aid”, Azerbaijani President Ilham Aliyev said in this

regard²². Conservatism has become a kind of symbol of the stability of economic policy. This suggests that any decisions that determine economic policy should be made on the basis of national interests and country specificity, and in the case of Azerbaijan, also the correctly chosen development strategy of the state, focused on the purity of the Law. The new concept of the state is based on the realization of Locke's three fundamental principles of natural human rights (the rights to freedom, life and property). These principles became the basic components of Azerbaijan's political strategy after June 1993 and found their clear reflection in the Constitution of the Republic of Azerbaijan adopted on November 12, 1995.²³

However, it should be noted that at the beginning of the independent period the political parties of Azerbaijan bore the element of Bolshevism, so the broad development of democratic values, political pluralism could not consolidate society. The lack of political culture, realism, constructive approaches to solving vital problems for the republic, the ability to go on a constructive dialogue with the authorities was an unsolvable problem of the „national opposition”.

The struggle for power and personal ambitions of party leaders, regional and clan egoism overshadowed the content and nature of civil political competition. In a fierce battle for personal power and influence, national interests, own declarations and, surprisingly, even the lessons of history were forgotten. The «national opposition» was in an inter-factional struggle, the evolution of its views, the ideas of its leaders, lagged behind the realities of a dynamically changing life, from positive changes achieved by the authorities in domestic and foreign policy²⁴. The inadequate variability of the opposition environment, the change of friends to opponents and the reverse process of reconciliation of opponents were evidence of the essence of the «national opposition», its immaturity. The split within the ANIP, PFPA, Musavat and other parties, constant political showdowns, noisy mutual exposures confirmed the thesis that the opposition in Azerbaijan was motley and

line]: en.president.az/azerbaijan/contract (Visited on: 07.06.2017).

¹⁹ Akhundov H. The rate on foreign markets. Region plus. No. 13, B., 2017, p. 32.

²⁰ Ibid.

²¹ Sultanovich Ch.A... *Op. cit.*

²² Abdullaev V.İ. Azərbaycan yeni diplomatiya məkanında. Bakı, 2000, p. 15.

²³ Ibid.

²⁴ Tertyshny S.A. Eurasian position of Russia in the system of geopolitical coordinates. In: Problems of Modern Economics. 2003, no 1, p. 167 - 169.

amorphous, not structural. Such a situation within oppositionist instability at any time could turn into an uncontrollable reaction for the opposition itself and society as a whole.

Heydar Aliyev laid the foundation for building not only an independent, civilized and democratic state with civil society and a liberalized economy in Azerbaijan, but also the basis of the party tradition, which in the future will prove even more effective in the presence of constructive opposition. This is the essence of the succession of the power of Heydar Aliyev - the authorities, which created the most favorable conditions for political pluralism, liberal economy and freedom in the choice of society by their political leader.²⁵

Power and opposition in many states are principled ideological opponents. It would seem that Azerbaijan should not be an exception. But, unlike, for example, Russia, where the positions of power and opposition are different both in theory and in practice, in Azerbaijan the views of the authorities and the opposition on the problem of the development of society in the fundamental, epistemological issues of the country's socio-political and economic structure in many aspects match.

Incompetence in assessing political phenomena, immaturity, the absence of a political culture that characterizes the level of development of political ideas, views, concepts, programs by a certain party and its members, and the low degree of demand for such opposition by society testify to the imminent beginning of the process of forming an exclusively new, constructive opposition environment in Depths of the very same opposition.

At the parliamentary elections in November 2000, the New Azerbaijan party declared with its party list that, along with its chairman, she has a young leader with great potential, political will and charisma, capable of leading the parliamentary list. In reality, the elections showed that the entire PNA election campaign was held with the active participation of Ilham Aliyev. It was she who proved that numerous groups united by different interests in political life can and want to consolidate around Ilham Aliyev.

The course of the pre-election party agitation was subordinated to the type of political behavior of Ilham Aliyev. The strength of his activities

was precisely that he was able to unite people and accumulate their energy, direct it to certain forms of action. The effectiveness of this or that political action was assessed by Ilham Aliyev in the degree of mastering of its goals and principles. At the same time, he demonstrated that the measure of translating his promises into practical matters is extremely high.

On the one hand, political leadership was demonstrated. On the other hand, the very style of political behavior was so far from the stereotypes of many representatives of the national, political counter-elite that the inevitable synthesis of tradition and innovation, the combination of knowledge of all the subtleties of the Azerbaijani mentality with a broad outlook and a vision of a talented personality was born. Personality, equally able to adequately perceive and resolve both the problems of socio-economic development, and global strategic planning.

It would be correct to note that the formation of political, economic and spiritual views of Ilham Aliyev was influenced not only by family upbringing. Apparently, his personal qualities, intellect, general culture, modesty, ability to usefully synthesize everything that is valuable and positive that he absorbed into himself during the years of conscious life played an important role here. And it is no coincidence that no politician, except President Heydar Aliyev, has such a wide, mass social base that Ilham Aliyev found in a short time. His social base has no geographical and age boundaries, he is the rare politician who unites around him representatives of all ages and all regions of the country²⁶.

It was Ilham Aliyev who first raised the issue in PACE against the use of the territory of Nagorno-Karabakh for the distribution and production of drugs, the location of terrorist bases and the disposal of nuclear waste there. Thus, Ilham Aliyev again attracted international attention and international structures, sometimes guided by the principle of „double standards”, to the problem of the occupation by the armed forces of Armenia of Nagorno-Karabakh and seven adjacent regions of Azerbaijan²⁷.

The activity of the Azerbaijani parliamentary delegation to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), which includes both

²⁶ Uçarol Rufat. Siyasi tarih. İstanbul: Filiz Kitap Evi, 2000, p. 396.

²⁷ Ibid., p. 397.

²⁵ Sultanovich Ch. A. *Op. cit.*

representatives of the New Azerbaijan Party and non-party members and deputies from opposition parties, showed that Ilham Aliyev managed to consolidate all of its members for a relatively short period of time in the name of Ensuring national interests and achieving notable success. The activity of the parliamentary group of Azerbaijan, of course, has increased, but the national foreign policy has found a profitable ideological basis. If today the national foreign policy is based on the activities and initiatives of President Heydar Aliyev, it now becomes clear that in unison, in support of it in the person of Ilham Aliyev, a new force is being formed, ready to mobilize to actively promote national interests in the international arena. The past years have shown that realism and pragmatism are the fundamental principles of the national foreign policy, the foundation of which was laid in mid-1993.

The new policy, which includes Azerbaijan technocratic, it is a requirement of time. A new social force is emerging, capable of continuing the development strategy of Azerbaijan, essentially transforming the country's politics and economy.

Bibliography:

1. Abdullaev V. İ. Azərbaycan yeni diplomatiya məkanında. Bakı, 2000. 478 s.
2. Akhundov H. The rate on foreign markets. Region plus. No. 13, B., 2017, p. 32.
3. Alekperli F. U. National ideology of Azerbaijan: Reflections of the citizen: who are we, from whom did we happen and where are we going? In: Mirror, 2009, August 8, p. 8 - 10.
4. Alekperli F.U. National ideology of Azerbaijan: Reflections of the citizen: who are we, from whom did we happen and where are we going? In: Mirror, 2009, August 8, p. 8 - 10.
5. Aliyev I. G. Caspian oil of Azerbaijan. Monograph. In: Moscow: Izvestia, 2003. 712 p.
6. Alizade F. Triumph of the „Iron Brotherhood”. Region plus. No. 13, B., 2017, p. 28.
7. Azerbaijan – „Contract of the Century”. Official website of the President of the Republic of Azerbaijan. [On-line]: en.president.az/azerbaijan/contract (Visited on: 07.06.2017).
8. Chernyavsky S.I. New way of Azerbaijan. Moscow: Media, 2002. 352 p.
9. Hasanov A. Stages of the policy of ethnic cleansing and genocide against Azerbaijanis. Relocation of Armenians to Azerbaijani lands. [On-line]: http://azertag.az/ru/xeber/Etapy_politiki

_etnicheskoi_chistki_i_genocida_protiv_azerbaidzhancev_Pereselenie_armyan_na_azerbaidzhanskie_zemli-842414/ (Visited on: 03.05.2017).

10. Heydər Əliyevin neft strategiyası. Azərbaycanın müstəqilliyi və rifahı naminə. Dırçəliş XXI əsr, 2001, № 1-2, s. 47 - 57.

11. Human Development Index. [On-line]: <http://gtmarket.ru/ratings/human-development-index/human-development-index-info> (Visited on: 03.05.2017).

12. Machiavelli N. The Emperor. Translation: Muravyova G. Selected Works. Ch. 13. Moscow: Planet, 1990. 80 p.

13. Mehdiyev R. Ə. XXI əsrdə milli dövlətçilik. Bakı: Yeni nəşrlər evi, 2003. 248 s.

14. Soviet Union. Azerbaijan. In: Answering. Ed. Aliyev G.A. M: MƏMO, 1971, s.70 - 75.

15. Sultanovich Ch. A. Baku - the oil artery of Europe in the Second World War. [On-line]: http://www.sultanov.azeriland.com/books/oil/pages/part_05.html (Visited on: 09.05.2017).

16. Sultanovich Ch. A. Baku - the oil artery of Europe in the Second World War. [On-line]: http://www.sultanov.azeriland.com/books/oil/pages/part_05.html/ (Visited on: 07.05.2017).

17. Tertyshny S.A. Eurasian position of Russia in the system of geopolitical coordinates. In: Problems of Modern Economics. 2003, no 1, p. 167 - 169.

18. The first gold mining company has joined the Memorandum of Application in Azerbaijan EITI. [On-line]: [//www.1news.az/economy/oil_n_gas/201002260_25507289.html](http://www.1news.az/economy/oil_n_gas/201002260_25507289.html) (Visited on: 11.05.2017).

19. Uçarol Rufat. Siyasi tarix. İstanbul: Filiz Kitap Evi, 2000. 580 s.

Copyright©MIRZAZADE Liliya, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

AZ1001, Azərbaycan Respublikası, g. Bakı, ul. İstiglaliyyat, 30.

AZ1001, Azərbaycan Respublikası, İstiqlaliyyət küç., 30, 1001 Bakı

E-mail: liliya-mirzazade@rambler.ru

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2017, Issue 2, Volume 12, Pages 310-319. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 03. 2017 Accepted: 15.05. 2017 Published: 30.07. 2017
---	--

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**INFLUENȚA MANAGEMENTULUI INTERCULTURAL ÎN EVOLUȚIA
SCHIMBURILOR ECONOMICE DINTRE ROMÂNIA ȘI BULGARIA**

**THE INFLUENCE OF CULTURAL MANAGEMENT IN THE EVOLUTION
OF ECONOMIC EXCHANGES BETWEEN ROMANIA AND BULGARIA**

**ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ОБМЕНОВ МЕЖДУ РУМЫНИЕЙ И БОЛГАРИЕЙ**

PIRJU Ionel Sergiu / PIRJU Ionel Sergiu* / ПЫРЖУ Ионел Сергей

ABSTRACT:

**THE INFLUENCE OF CULTURAL MANAGEMENT IN THE EVOLUTION
OF ECONOMIC EXCHANGES BETWEEN ROMANIA AND BULGARIA**

International trade management has a very important role in the global economy due to the fact that in this period and by its new nature, it has become a universal phenomenon, in which various human communities are involved. The purpose of this article is to analyze how the cultural proximity influence the evolution of business exchanges between Romania and Bulgaria – two emerging countries from the South East European Cluster. This article's arguments are as follow: major dimensions of proximity with impact in international economic exchanges and the economic and cross cultural profile of Romania and Bulgaria. The methodological system is the positivism and the axiomatic system which explain that reality is theoretically, very well defined. It has analyzed international data bases, which transcend the subjectivity of the author, the research being holistic with a diachronic character (the data was collected after five years of international exchanges).

Key words: cross cultural management, synergy, economical exchanges, Romania, Bulgaria.

JEL Classification: F1, P5

REZUMAT:

**INFLUENȚA MANAGEMENTULUI INTERCULTURAL ÎN EVOLUȚIA
SCHIMBURILOR ECONOMICE DINTRE ROMÂNIA ȘI BULGARIA**

Managementul schimburilor economice are un rol capital în economia globală și datorită faptului că, prin natura sa, este un fenomen internațional, cu influență asupra unui număr variat de comunități umane. Scopul acestui articol este acela de a analiza felul în care proximitatea culturală influențează schimburile economice dintre România și Bulgaria - două state emergente din Clusterul Sud - Est

* **PÎRJU Ionel Sergiu** - Lect. Dr.б Facultatea de Comunicare și Relații Internaționale, Universitatea „Danubius” din Galați (Galați, România). / **PÎRJU Ionel Sergiu** - PhD Lecturer, Danubius University from Galati, (Galati, Romania). / **ПЫРЖУ Ионел Сергей** – Преподаватель (Доктор), Факультет Коммуникации и Международных Отношений, Университет, «Danubius» из Галаца (Галац, Румыния). Bld. Galati, nr. 3, 800654, Romania, Tel. 0733 180 444. **E-mail:** pjusergiu@univ-danubius.ro

European. Articolul abordează impactul dimensiunilor proximității culturale asupra schimburilor economice internaționale, precum și analiza profilului economic și cultural al României și al Bulgariei. Sistemul metodologic este pozitivismul, iar sistemul axiomatic care explică realitatea este bine definit din punct de vedere al realității. Au fost analizate baze de date internaționale care transcend subiectivitatea autorului, iar cercetarea este holistică cu un caracter diacronic (datele au fost colectate după cinci ani de schimburi comerciale consecutive).

Cuvinte cheie: management intercultural, sinergie, schimburi economice, România, Bulgaria.

JEL Classification: F1, P5

CZU: 316.32

РЕЗЮМЕ:

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТА НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБМЕНА МЕЖДУ РУМЫНИЕЙ И БОЛГАРИЕЙ

Управление международной торговлей играет важную роль в мировой экономике. Будучи универсальным явлением, оно вовлекает в свои процессы различные сообщества людей.

Цель статьи: проанализировать, как культурная близость влияет на развитие деловых отношений между Румынией и Болгарией – два государства Юго-Восточного европейского кластера. Основу статьи составляет положение об основных измерениях близости с воздействием на международный экономический обмен, а также экономический и межкультурный облик Румынии и Болгарии. Методологическая основа исследования основана на учении позитивизма. Аксиоматическая система объясняет, что реальность является теоретической. В статье проанализирована международная база данных, которая выходит за рамки субъективности автора, а исследование является целостным с элементами диахронического характера (данные были собраны после пяти лет международных обменов).

Ключевые слова: управление, межкультурное взаимодействие, обмен экономический, Румыния, Болгария.

JEL Classification: F1, P5

УДК: 316.32

Introduction

In the new global economy, which is constantly growing, more and more companies or nations are in a position to export their own business pattern; therefore they continually struggle in order to obtain benefits and speculating any field: technology, culture, finance, leadership, and especially knowing the areas where they will export their products.

Being close to the customer strategy involves methods, both physical and organizational, in order to run a business in another country, the concept of proximity becoming a central one, including several subdivisions: geographical proximity, organizational proximity, cultural proximity.¹

The premise from which this study starts is that in international business, if the knowledge of Cross Cultural Management is mastered, there is an extra chance to develop and maintain an excellent relationship with the business partner. This is the main reason why we propose to look at the influence of cultural proximity on international economic exchanges. To have a benchmark, we focused on the importance of cultural synergy in the development of Romania's exports to Bulgaria.

This paper does not claim an exhaustive analysis; it is merely trying to capture some aspects of cultural proximity in the contemporary international environment because most of the aspects of globalization can be passed through a cultural register.

¹ Cristoffersen L., Jakobsen G. Being close to the customer: Sourcing and proximity in a conceptual framework. Aarhus School of Business. Aarhus: Aarhus University. December, 2010. [On-line]: <http://pure.au.dk/portal-asb->

[student/files/34114898/Being close to the customer Sourcing and proximity in a conceptual framework no appendix and frontpage with no exam no.pdf](http://student/files/34114898/Being_close_to_the_customer_Sourcing_and_proximity_in_a_conceptual_framework_no_appendix_and_frontpage_with_no_exam_no.pdf) accessed on 04/07/2014 (Visited on: 09.06.2017).

The approach proposed in this paper is focused on the analysis and the importance of cultural synergy in the contemporary business environment.

The ideas come from a number of works devoted to economic studies (Intercultural Management, Marketing, Comparative Management, International Management, Statistics, etc.) and the investigation mainly followed the theories of the following researchers: House, Hofstede, Chhokar, Minkov, Schwartz, Bari, etc.

The basis used for obtaining the statistical data were: COMTRADE, World Bank and the IMF, but the information provided by the United Nations was preferred because of its value, and the neutrality of the institution.

From the data presented by COMTRADE, United Nation, we analyzed Romanian exports to Bulgaria. The results were analyzed according to existing cultural synchrony indices, determining if the cultural compatibility is able to influence the economic exchanges between the two countries. The methodologic system is the positivism and the axiomatic system which explains the reality is theoretically well defined. Data systems that transcend the subjectivism of the author were analyzed with a predominantly diachronic character (the selected data was between 2007 to 2011).

The main objective is to demonstrate that: between Romania and Bulgaria are the most cultural similarities and the volume of exports is high (cultural proximity positively influences the value of Romanian exports).

In order to establish the objective it was strictly required that the COMTRADE statistical data was compared and a correlation between them and the cultural values offered by Hofstede and GLOBE studies was established. Cross-section analysis and questionnaires were not needed, as they would not benefited from a sample, and most importantly, would have been impossible to realize.

The major dimensions of proximity with impact in international economic exchanges

The study on the importance of proximity for the international management finds its usability by providing business strategy on global targets, the condition of success being the capacity to test the theoretical approaches.

The definition of proximity is required as it is briefly defined in the New Webster's Encyclopedic Dictionary as a „*nearness in place, time and relation*”.²

Proximity does not mean a common identification or update to a common denominator, and some opinions consider being identical with someone else is improbable to generate anything than competitive parity, while being different, even if this implies the existence of risks, has the potential to generate competitive advantages.³

However, where there are similarities, common points (ethical, political, cultural, and economic) there are big chances in attaining performance. In case of international relations between Romania and Bulgaria, there is a closely related link in the economic decision-making process, ranging from soft to hard and the geographic and cultural proximities.

In the initial stage of internationalization, for any company, proximity is considered a powerful variable in determining the final decision, because it must take into consideration the differences between the host country and sending country in order to design optimal strategies to augment mutual benefits.

According to Knobens and Oerlemans there are seven main dimensions of proximity: *technological, cultural, social, institutional, cognitive, organizational and geographical*.⁴

We will present the geographical and cultural dimensions of proximity between the two European States, having as a goal the special role to cultural proximity.

Geographical proximity was, for thousands of years, the main factor that influenced the traditional commercial exchanges. The more the distance was reduced between partners, the more dynamic was the commercial interaction increase. Distance was seen as a concept that separates regions, countries and continents, generating big costs in international relations, and these barriers not only explained the volume of

² The new Webster's encyclopedic dictionary of the English language. New York: Gramercy Books, 1997. 1008 P.

³ Gerhart B. Cross Cultural Management Research, Assumptions, Evidence and suggested directions. In: International Journal of Cross Cultural Management. 2008, Vol. 8, p. 267.

⁴ Cristoffersen L., Jakobsen G. *Op. cit.*

trade between countries but also helped to explain the absence of trade between countries.

Thomas Friedman, in his book, *The World is flat*, said that globalization created opportunities for economic convergence, increasing the wealth of countries, companies and individuals.⁵

Unfortunately, his predictions were affected by the last financial changes, proving that the phenomenon of geographical proximity is more complex. Geographical Economy has recently progressed due to intercultural openness concepts, combining economics, social sciences and humanities.⁶

Geographical proximity is very much influenced by the contingency that exists between the two regions, the reduced physical and mental distance between Bulgaria and Romania being considered as two important sub factors that contribute to success. However, sometimes, in this homogeneous space, the productivity of companies is affected, those companies having to face the challenge of choosing to invest abroad or to bring its subsidiaries in the homeland.⁷

For the two countries with a common border, the firmness of the recent crisis may be an important determinant for the next geography of finance, as after the regularization reactions, there was still a management of planetary network of accessible information.⁸

Spatiality remains an important parameter in order to explain the excellent trade between Romania and Bulgaria where tangible barriers are directly observable in quantitative terms of trade. To these intangible barriers of trade are added news weaknesses including: informational barriers, cultural barriers and institutional barriers between the two countries.⁹

⁵ Friedman T. L. *World is flat/ Pământul este plat*, scurtă istorie a secolului XXI. Iași: Editura Polirom, 2007.

⁶ Ettlinger N. Cultural economic geography and a relational and micro space approach to thrust, nationalities, networks, and change in collaborative workplace. In: *Journal of Economic Geography*. 2003, p. 166.

⁷ Beugelsdijk S., Mudambi R., McCann P. Introduction: Place and organization-economic geography and the multinational enterprise. In: *Journal of Economic Geography*. 2010, Volume 10, no 4, p. 488.

⁸ O'Brien R., Keith A. The geography of finance: after the storm. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2009, Volume 2, no 2, p. 246.

⁹ Linders G-J. M., Burger M. J., F. G. van Oort. A rather empty world: the many faces of distance and the persistent resistance to international trade. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2008, Volume 1, no 3, p. 444.

According to Villarubia J.M. an increase of 1% of the distance between two countries or regions would lead to a decrease in bilateral trade by about 1.3%, while a common border or an agreement would increase the trade volume by approximately 40%.¹⁰

It can be argued that geography has visible consequences on the economic development between Romania and Bulgaria, enhancing the potential economic exchanges and there is a real base of motivational approaches between countries.

The modality in which the relations between Romania and Bulgaria take place determine the harmonization of interests with existent cultural proximity. The study of cultural proximity is not a discovery of contemporary society, as during this period the researchers only intensified and systematized the intercultural research (especially Anglo-Saxon school studies about cross-cultural management).

Generalizing, cultural proximity can be defined as a complex process of knowledge of tradition, behaviors, attitudes and positions, ethnic-religious characteristics of a business partner which belongs to a different culture with different spatial-temporal characteristics and this process can more or less influence, the increase of mutual economic relations.¹¹

Cultural proximity is an essential premise to international talks between the two countries, in order to understand the collective mind of each stakeholder involved. Therefore the partners can harmonize the cooperation on the basis of characteristics of world market laws which, during this period, is the standard reference in the negotiations as a good collaboration is based on synergy.

Cultural proximity exceeds its characteristics, it is not a simple act nearby a neutral territory in a passive world. What is of importance is the method by which any type of activity performed between partners, in any environment, can be converted into a successful activity. For an

¹⁰ Villarubia J. M. Proximidad, comercio internacional y crecimiento economico. Banco de Espana. In: *Boletín Económico*, 2006, p. 106-115. [On-line]: <http://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/06/Sep/Fich/art7.pdf> (Visited on: 06.05.2017).

¹¹ Pirju Ionel Sergiu. Cultural proximity in the management of the international economical exchanges. București: UNAP Carol I., 2014, p. 86.

economic project to be operative, it must involve collaboration and focus on all interested persons, thus synergistic participation must be the main way through which people identify themselves with the project and assume individual and collective responsibilities.

II The economic and cross cultural profile of Romania and Bulgaria

The association of Romania and Bulgaria to

Country	Romania	Bulgaria
Area (km ²)	238.398	110.994
Population (million)	19.042	7.398
Ethnic groups	Romanians, Hungarians, Gipsy	Bulgarians, Turks, Gipsy
Languages	Romanian	Bulgarian
Climate	Temperate continental	Temperate continental (in South Mediterranean)
Political regime	Parliamentary Republic	Parliamentary Republic
Main export partners (%)	Germany 18, Italy 13, France 8, Turkey 7	Germany 10, Italy 9, Rumania 9, Turkey 8, Greece 7
Main import partners (%)	Germany 16, Italy 11, Hungary 9, France 5,9	Russia 16, Germany 11, Italy 7
Power distance	90	70
Individualism	30	30
Masculinity	42	40
Uncertainty avoidance	90	85
Long term/short term perspective	52	69
Indulgence/restraint	20	16

the European Union means the creation of a free trade area, economic cooperation and financial support for these two emerging countries (the main geographical, economical and cross cultural characteristics are presented in the Table 1).

It is important to mention that the influence of religion is strictly connected with the life of the East Europeans and both nations pertain to the Christians Orthodox religion.

The atlas of European Values shows that in these countries most of people celebrate important moments of existence in sacred places. The Orthodox Church played a very important

role in the revolution for independence in those two countries and in preserving their languages, culture and national tradition.¹² The links between the Orthodox and Eastern European tradition are considered to be very old, dating back to exactly when the Roman Empire was divided, appearing in historical records in the Byzantine Empire.¹³ Nowadays, important moments such as baptism and marriage takes place in churches and people tend to make these days an occasion for celebration and they are considered opportunities for social gatherings and serve to strengthen inter-personal relationships.¹⁴

In contemporary times, there still are differences between the two economies; the common integration transformed the UE economy in the home for half of billion people and the European economy in the largest economy of the world.

Both countries faced a significant outflow of the labor force and are suffering from relatively low employment rates and *already* historically labor shortages.

Bulgaria is an upper middle income country according to World Bank statistics and during the financial crisis marked a decline in its economy, restored positively in present times. The currency of the country is leva with a currency for 1 euro at 1,99 leva.

The economy of Bulgaria had declined in the 1990s as a consequence of the failure of the communist system to which the majority of the South East European Countries had been ideologically tied. The living standard of its people dramatically felled around 40% and regained the level of prior 1988 only in 2004.

According to the CIA World Factbook the country is an important regional electricity producer, producing 38.07 billion kWh of electricity in 2006 (in comparison, Romania,

¹² Tutuianu I. Failure of Impropriation of Monastery Possession from Romanian Principalities until 1834. Acta Universitatis Danubius, Relations Internationalis, 2014. [On-line]: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis> (Visited on: 05.06.2017).

¹³ Vornicescu N. Primele scrieri patristice în literatura română. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1992. viii + 375 p.

¹⁴ Chhokar J. S., Brodberk F. C., House R. J. Culture and Leadership Across the World: The GLOBE Book of In-Depth Studies of 25 Societies (Organization and Management Series). Psychology Press, 2013, p. 778

which has a population nearly three times larger than Bulgaria, has produced 51.7 billion kWh in the same year).

After 2000, the tourism industry has grown rapidly due to foreign investment and as a strong point Bulgaria is the world biggest producer of rose and lavender oil.

In agriculture there is a tendency to approach the new, unconventional products (organic food, herbs and ornamental plants), which provide greater profitability. These activities are developed both in small businesses as well as in larger enterprises, the last ones managing to adapt more easily to market requirements.¹⁵

The desire of Bulgarian government to join the Eurozone in 2013, was moderated by the EU officials after the rise of some instability in the region (the same situation exists also in Romania).

According to 2014, the Index of Economic Freedom, the score of Romania is 65.5 its rank being 29th out of 43 countries in the Europe, higher than the world average as a direct consequence of eliminating economically repressive policies (this is the highest economic freedom score ever).

The financial sector is competitive, the foreign banks dominate the system and during the crisis the government received external loans to temperate the effects of the financial crisis.

It is expected that private consumption picks up moderately, a better absorption of EU funds and the exports are expected to keep growing especially in Europe.

A problem which needs a solution in Romania is promoting a national brand, as it must take into account how the country is perceived by its own inhabitants compared to the impression made to external visitors - in order to identify values that deserve to be promoted.¹⁶

Table No. 1 Cross cultural values for Rumania and Bulgaria

Systematization: author *apud* Gavreliuc (2011)¹⁷, Hofstede & Hofstede (2005)¹⁸, CIA World Factbook¹⁹

In addition to ethnic, linguistic, and territorial diversity between Romania and Bulgaria, we observe that between the level of cultural norms and values there is a very strong connection which, as we intend to demonstrate, has a strong influence on the direct economic exchange.

In the following phrase the cross cultural synergy between Romania and Bulgaria will be presented which resulted after comparing the Hofstede and Globe data on cultural norms of these two South East European countries.

Power distance (from low to high values) refers to the eternal phenomenon of inequality among human beings, and it is defined by Hofstede & Hofstede²⁰ as an attitude from the less important members of a country in accepting the reality that power is distributed unequally.

High scores on this dimension exist in the most of the former communist countries (Romania's ranks is seventh worldwide, with a very high score of 90, and Bulgaria's score is 70 which demonstrates that in this country the employees do not feel pressure from their superiors and their decisions are taken in a consultative manner) According to research carried by the Globe the values should be very low and the situation demonstrates the preference of the people to question, to challenge and criticize the authorities, especially when they feel that their rights are neglected.

Regarding the uncertainty avoidance according to Hofstede's scores, Eastern Europe is characterized by uncertainty and fear in order to avoid uncertain situations, anxiety being a feature of the workplace.

Masculinity versus femininity indicates the differentiation of roles between men and women in society. In masculine societies, men have a dominant role, the values attached to it are making money and indifference, social roles

¹⁵ Nicolova M., Linkova M. Risk Diversification in Agricultural Sector in Bulgaria, Amfiteatru Economic. Volumul XIII. București: Editura ASE, 2011, p. 305 – 302.

¹⁶ Popa D. A. Introducere în relații publice. Galați: Publisher: Editura Universitara Danubius, 2015.

¹⁷ Gavreliuc A. Psihologie Interculturală. Iași: Editura Polirom, 2011. 363 p.

¹⁸ Hofstede G., Hofstede G. I. Cultures and Organizations, Software of the mind, Intercultural cooperation and Its Importance for survival. New York: McGraw-Hill, 2005. 434 p.

¹⁹ CIA World Factbook. [On-line]: http://www.photius.com/rankings/economy/electricity_production_2006_0.html (Visited on: 07.05.2017).

²⁰ Hofstede G., Hofstede G. I. Cultures and Organizations, Software of the mind, Intercultural cooperation and Its Importance for survival. New York: McGraw-Hill, 2005. 434 p.

based on sex should be differentiated.²¹ Eastern Europe has been involved in many conflicts throughout history, which led the population to behave aggressively, primarily to defend their rights. However, people believe in the Christian spirit of peace and in the saying „love thy neighbor”, and this is thought by parents and teachers to the young population.²²

At the opposite pole, feminine societies emphasize collaboration among peers, preservation of life, and social roles should be overlapped ((Romania with a score of 42 and Bulgaria with a score of 40 is closer to the values of a feminine society).

Long term orientation versus short term orientation refers to the position to be taken by the individuals, compared to long-term orientation which emphasizes perseverance and temperance, while on the opposite side aims for immediate perspective, stability etc. It seems that Eastern Europeans follow other countries from the GLOBE study by showing a desire for future-orientation, although Eastern European culture was always characterized by the „here and now” principle. Managers have a strong conviction about the values of stability in the economy and society, which leads them to think and act strategically.

Collectivism versus individualism refers to human relations within a society, in individualistic societies each person dealing strictly with personal and family welfare, and at the opposite pole, collectivity integrates the individual in a well-defined cohesive group that provides protection and demands loyalty in return. Individualism is governed by the phrase, „every man for himself”, and collectivism (not to be confused with communism) is driven by the principle of belonging and attachment to a group” for life. In individualistic societies, it is very important to reach an agreement as quickly as possible, whereas collectivist societies cultivate confidence among partners.²³ The individualistic pole, specific to Western countries, focuses on

utilizing personal time, appreciates the challenges, the collectivist pole emphasizing the importance of improving skills and implementing them (Romania and Bulgaria, with a score of 30 register slightly in favor of collective values).

Uncertainty avoidance refers to anxieties that may occur in the future, in a community where people are feeling stressed at work. Fear is one of the characteristics of a high uncertainty avoidance both in Romania and Bulgaria, the regulations of companies are not to be broken, even if this action would have positive effects (generally the insecurity feelings are shared by all members of a community).

Cross cultural synergy between Romania and Bulgaria

Table no. 1 shows the results that cultural synchrony indices (power distance, uncertainty avoidance etc.) are very related in the two emerging economies: Romania and Bulgaria.

From the data submitted by COMTRADE, United Nation, presented in Table no. 2, it appears that between 2007 - 2011, the share of Romanian exports to East European cluster exceeded 8.45%.

Table no. 2 Exports of Romania to the South East European Cluster (Globe classification) between 2007-2011 (millions of dollars).

Year	Albania	Georgia	Russia	Poland	Bulgaria	Export to Cluster	Export to World	%
2007	50,46 9,906	141,3 16,26 0	582,7 95,38 4	870,1 32,98 7	1,302 ,553, 765	2,9 47,2 68,3 02	40,26 4,716 ,419	7,3 1
2008	56,03 7,455	236,9 97,40 6	897,7 03,25 3	986,6 52,34 5	2,062 ,605, 656	4,2 39,9 96,1 15	49,53 8,877 ,501	8,5 5
2009	42,79 5,080	178,5 92,71 0	716,2 88,68 4	901,5 40,27 2	1,534 ,537, 601	3,3 73,7 54,3 47	40,62 0,889 ,720	8,3 0
2010	62,86 5,578	201,5 42,22 2	1,096 ,734, 148	1,301 ,999, 055	1,771 ,007, 405	4,4 34,1 48,4 08	49,41 3,386 ,103	8,9 7
2011	60,83 6,120	262,2 65,19 2	1,417 ,041, 667	1,491 ,127, 918	2,270 ,265, 265	5,5 01,5 36,1 62	62,69 2,001 ,406	8,7 7
Total 2007 - 2011	273,0 04,13 9	1,020 ,713, 790	4,710 ,563, 136	5,551 ,452, 577	8,940 ,969, 692	20, 496, 703, 334	242,5 29,87 1,149	8,4 5

Source: author *apud* Comtrade U.N.

²¹ Onea N. A. Diversitate culturală în management: o abordare interregională. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2011. 348 p.

²² Chhokar J. S., Brodberk F. C., House R. J. *Op. cit.*, p. 782.

²³ Mooij M., Hofstede G. Cross Cultural Consumer Behavior: A Review of Research Findings, *Journal of International Consumer Marketing*. 2011, 23: 3-4, p. 181 - 192

The total number of goods exported from Romania to Bulgaria exceeded the 43% from the total designated to this Cluster and this situation demonstrates the importance of cultural and geographical proximities in the direct economical exchanges between the two countries.

The influence of cultural compatibility on Romania's export share to Bulgaria is also confirmed using the Pearson K. correlation coefficient cited in Jaba²⁴, which is defined by the following simplified formula of calculation:

$$r_{xy} = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{[n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2] [n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2]}}$$

X= cultural values of Romania

Y= cultural values of Bulgaria

Table no. 3: Cultural values of Romania and Bulgaria

Source: adaptation the author *apud* Hofstede & Hofstede (2005)

$$r_{RB} = \frac{6(90 \cdot 70 + 30 \cdot 30 + 42 \cdot 40 + 90 \cdot 85 + 52 \cdot 69 + 20 \cdot 16) - [(90 + 30 + 42 + 90 + 52 + 20) \cdot (70 + 30 + 40 + 85 + 69 + 16)]}{\sqrt{[6 \cdot (90^2 + 30^2 + 42^2 + 90^2 + 52^2 + 20^2) - (90 + 30 + 42 + 90 + 52 + 20)^2] \cdot [6 \cdot (70^2 + 30^2 + 40^2 + 85^2 + 69^2 + 16^2) - (70 + 30 + 40 + 85 + 69 + 16)^2]}}$$

$$r_{RB} = \frac{6 \cdot 20.447 - 324 \cdot 310}{\sqrt{(6 \cdot 21968 - 324^2) \cdot (6 \cdot 19642 - 96100)}}$$

$$r_{RB} = \frac{22.242}{24.158}$$

$$r_{RB} = 0,92$$

From the above equation, we see an almost complete compatibility between Romania and Bulgaria regarding the cultural values, and this is reflected in the high commercial exchanges. The share of Romania's exports to its neighboring country represents 43% from the values of the goods designated to the South East European Countries and 3,68% from the global total.²⁵

Conclusions

The first conclusion that emerges from the analysis of these statistical data shows that cultural proximity is a key factor in influencing the development of international economic exchanges.

The current economic cohesion is explained in this case by the fact that the close economic relations between Romania and Bulgaria that existed between these countries until the fall of the Berlin Wall were still maintained due to geographical proximity. Current economic realities have led to new partnerships and actions with traditional economic stakeholders.

For Eastern European countries new economic cohesion have in this period a new base. The cohesion, in addition to geographical proximity, focuses more on the interests of technological, managerial partnership correlated of course with the political and cultural particularities.

According to Bibu and Brancu²⁶, there is a tendency among Romanian managers to adopt the Anglo - Saxon management trends, preferring business partners who like the same strategy.

Besides economic partnership related to

Cultural Values	Romania (X)	Bulgaria (Y)
Power distance	90	70
Individualism	30	30
Masculinity	42	40
Uncertainty avoidance	90	85
Long term perspective	52	69
Indulgence	20	16

geographic proximity, generally the occidental know how's influence constitutes the model for the evolution of East European trade. To really count on the intensification of trade between Romania and Bulgaria we consider that the focus should be on acquiring knowledge in Cross Cultural Management field at the level of economic foreign policy and for companies that activate in this area. Intercultural teams can also attain performance in the revival of trade, the business of the two countries involving thorough knowledge of intercultural management strategies.

In the particular case of economic exchanges between Romania and Bulgaria is desired to

²⁴ Jaba E. Statistica. București: Editura Economică, 1998. 475 p.

²⁵ Pirju Ionel Sergiu. *Op. cit.*

²⁶ Bibu N., Brancu L. Convergences of the Romanian societal culture with European culture clusters in the process of European integration. The role of intercultural teams management in increasing European cohesion. Munich Personal RePEc Archive, 2008. [On-line]: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/9476/> (Visited on: 09.03.2017).

maintain the business efficiency in order to increase strategic alliances, partnerships, long term contacts, especially for companies with mixed capital. The interculturalism which tends to take the place of multiculturalism is a solution that better adapts to contemporary standards.

Cohesion in the East European joint ventures can generate resources to achieve common organizational goals and in the present days, circumstances the economic cooperation between Romania and Bulgaria is under the aegis of performance.

Bibliography:

1. Beugelsdijk S., Mudambi R., McCann P. Introduction: Place and organization-economic geography and the multinational enterprise. In: Journal of Economic Geography. 2010, Volume10, no 4, p. 485 - 493.
2. Bibu N., Brancu L. Convergences of the Romanian societal culture with European culture clusters in the process of European integration. The role of intercultural teams management in increasing European cohesion. Munich Personal RePEc Archive, 2008. [On-line]: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/9476/> (Visited on: 09.03.2017).
3. Chhokar J. S., Brodberk F. C., House R. J. Culture and Leadership Across the World: The GLOBE Book of In-Depth Studies of 25 Societies (Organization and Management Series). Psychology Press, 2013. 1194 p.
4. CIA World Factbook. [On-line]: http://www.photius.com/rankings/economy/electricity_production_2006_0.html (Visited on: 07.05.2017).
5. Cristoffersen L., Jakobsen G. Being close to the customer: Sourcing and proximity in a conceptual framework. Aarhus School of Business. Aarhus: Aarhus University. December, 2010. [On-line]: http://pure.au.dk/portal-asb-student/files/34114898/Being_close_to_the_customer_Sourcing_and_proximity_in_a_conceptual_framework_no_appendix_and_frontpage_with_no_exam_no.pdf accessed on 04/07/2014 (Visited on: 09.06.2017).
6. Ettliger N. Cultural economic geography and a relational and micro space approach to thrust, nationalities, networks, and change in collaborative workplace. In: Journal of Economic Geography. 2003, p. 145-171.
7. European Commission Forecast Spring, 2014. [On-line]:
8. Gavreliuc A. Psihologie Interculturală. Iași: Editura Polirom, 2011. 363 p.
9. Gerhart B. Cross Cultural Management Research, Assumptions, Evidence and suggested directions. In: International Journal of Cross Cultural Management. 2008, Vol. 8, p. 259 – 274.
10. Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org/index/country/romania> (July,08, 2014);
11. Friedman T. L. World is flat/ Pământul este plat, scurtă istorie a secolului XXI. Iași: Editura Polirom, 2007.
12. Hofstede G., Hofstede G. I. Cultures and Organizations, Software of the mind, Intercultural cooperation and Its Importance for survival. New York: McGraw-Hill, 2005. 434 p.
13. Hofstede G. Europe Versus Asia: Truth versus virtue. In: Journal of Management, Spirituality & Religion. 2006, Volume 3, no 1-2, p. 155 – 159.
14. Jaba E. Statistica. București: Editura Economică, 1998. 475 p.
15. Linders G-J. M., Burger M. J., F. G. van Oort. A rather empty world: the many faces of distance and the persistent resistance to international trade. In: Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. 2008, Volume 1, no 3, p. 439-458.
16. Mooij M., Hofstede G. Cross Cultural Consumer Behavior: A Review of Research Findings, Journal of International Consumer Marketing. 2011, 23: 3-4, p. 181 – 192.
17. Nicolova M., Linkova M. Risk Diversification in Agricultural Sector in Bulgaria, Amfiteatru Economic. Volumul XIII. București: Editura ASE, 2011, p. 305 – 302.
18. O'Brien R., Keith A. The geography of finance: after the storm. In: Cambridge Journal of regions, Economy and Society. 2009, Volume 2, no 2, p. 245-265.
19. Popa D. A. Introducere în relații publice. Galați: Editura Universitara Danubius, 2015.
20. Onea N. A. Diversitate culturală în management: o abordare interregională. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2011. 348 p.
21. Tutuiianu I. Failure of Impropriation of Monastery Possession from Romanian Principalities until 1834. Acta Universitatis

Danubius, *Relationes Internationalis*, 2014. [On-line]: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis> (Visited on: 05.06.2017).

22. Villarubia J. M. Proximidad, comercio internacional y crecimiento economico. Banco de Espana. In: *Boletin Economico*, 2006, p. 106 - 115. [On-line]: <http://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/06/Sep/Fich/art7.pdf> (Visited on: 06.05.2017).

23. Vornicescu N. Primele scrieri patristice în literatura română. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1992. viii + 375 p.

24. The new Webster's encyclopedic dictionary of the English language. New York: Gramercy Books, 1997. 1008 p.

Copyright©PIRJU Ionel Sergiu, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Bld. Galati, nr. 3, 800654, Romania,
Danubius University from Galati

E-mail: pirjusergiu@univ-danubius.ro

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2017, Issue 2, Volume 12, Pages 320-327.

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Submitted: 15. 01. 2017 | Accepted: 15.05. 2017 | Published: 30.07. 2017

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**THE EVOLUTION OF LEADER APPROACH (2007-2013)
TO COMMUNITY-LED LOCAL DEVELOPMENT (2014-2020) –
ANALYSIS ON THE IMPLEMENTATION IN BULGARIA**

**ЭВОЛЮЦИЯ ПОДХОДА ЛИДЕРА (2007 - 2013) ДЛЯ ОБЩИН МЕСТНОГО РАЗВИТИЯ
(2014-2020) – АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ В БОЛГАРИИ**

**EVOLUȚIA ABORDĂRII LEADER (2007-2013) PENTRU COMUNITĂȚILE LOCALE
PLASATĂ SUB RESPONSABILITATEA COMUNITĂȚII PENTRU DEZVOLTARE (2014-
2020) – ANALIZA PRIVIND PUNEREA ÎN APLICARE ÎN BULGARIA**

ANGUELOV Kiril / ANGUELOV Kiril* / АНГУЕЛОВ Кирил
ANGELOVA Miglena / ANGELOVA Miglena** / АНГЕЛОВА Миглена

ABSTRACT:

**THE EVOLUTION OF LEADER APPROACH (2007 – 2013)
TO COMMUNITY-LED LOCAL DEVELOPMENT (2014 – 2020) –
ANALYSIS ON THE IMPLEMENTATION IN BULGARIA**

The implementation of LEADER approach through Community-led Local Development during the current programming period 2014-2020 puts all administrative system in managing European Funds in Bulgaria and Local Action Groups in front of exceptional challenges. Our country has experience in implementation LEADER, but new moments of Community-led Local Development, especially multi-funded opportunities for Local Development Strategies require strong multi-level coordination. The article presents the analyzed data from LEADER and early stage of implementation Community-led Local Development.

Key words: LEADER approach, Rural Development Programme, Community-Led Local Development, ESI Funds.

JEL Classification: H71, Q18, R58

РЕЗЮМЕ:

**ЭВОЛЮЦИЯ ПОДХОДА ЛИДЕРА (2007 – 2013) ДЛЯ ОБЩИН МЕСТНОГО РАЗВИТИЯ
(2014 – 2020) – АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ В БОЛГАРИИ**

Реализация подхода руководства сообщества под руководством местного развития за текущий программный период 2014 – 2020 ставит все административные системы управления европейских

* **ANGUELOV Kiril** – Profesor universitar, Doctor în științe economice, Universitatea Tehnică din Sofia, Facultatea de management, Decan la Facultatea franceză de educație (Sofia, Bulgaria). / **ANGUELOV Kiril** – Professor, Doctor of economical sciences, Technical university of Sofia, Faculty of management, Dean of French education faculty (Sofia, Bulgaria). / **АНГУЕЛОВ Кирил** – Профессор, доктор экономических наук, технический университет-София, факультет менеджмента, декан французского факультета образования (г. София, Болгария). **E-mail:** ang@tu-sofia.bg

** **ANGELOVA Miglena** - Doctor în economie, asistent, Universitatea Națională de Economie Mondială (Sofia, Bulgaria). / **ANGELOVA Miglena** – Doctor (Ph.D), assistant, University of National and World Economy (Sofia, Bulgaria). / **АНГЕЛОВА Миглена** – Доктор (кандидат экономических наук), ассистент, Университет Национального и мирового хозяйства (София, Болгария). **E-mail:** m.angelova.phd@gmail.com

фондов в Болгарии и местных инициативных групп в чрезвычайную ситуацию. Наша страна имеет опыт руководителя по реализации, но новые моменты общин местного развития, в частности, финансируемые возможности для местных стратегий развития требуют сильной многоуровневой координации. В статье представлены проанализированные данные от лидера и ранней стадии общин в осуществлении местного развития.

Ключевые слова: подход руководителя, Программа развития сельских районов, общины местного развития, фонды института.

JEL Classification: H71, Q18, R58

УДК: 331, 338.242

REZUMAT:

EVOLUȚIA ABORDĂRII LEADER (2007-2013) PENTRU COMUNITĂȚILE LOCALE PLASATĂ SUB RESPONSABILITATEA COMUNITĂȚII PENTRU DEZVOLTARE (2014-2020) – ANALIZA PRIVIND PUNEREA ÎN APLICARE ÎN BULGARIA

Punerea în aplicare a abordării LEADER prin Community-led Local de Dezvoltare în actuala perioadă de programare 2014 – 2020 pune tot sistemul administrativ în gestionarea Fondurilor Europene în Bulgaria și Grupurile de Acțiune Locală în fața unor provocări deosebite. Țara noastră are experiență în implementarea LEADER, dar noi momente de Dezvoltare Locală gestionate de Comunitate, mai ales multi-finanțat de oportunități pentru Strategiile de Dezvoltare Locală, are nevoie de un puternic multi-nivel de coordonare. Articolul prezintă date analizate de LIDER și stadiu incipient de implementare locală plasată sub responsabilitatea Comunității de Dezvoltare.

Cuvinte cheie: abordarea LEADER, Programul de Dezvoltare Rurală, responsabilitatea Comunității pentru Dezvoltare Locală, Fondurile ESI.

JEL Classification: H71, Q18, R58

УДК: 331, 338.242

The Republic of Bulgaria as a member state of European Union from 2007, has already experience in manage European Funds through operational programmes. Major part of this process is the Rural Development programme, not only in terms of budget, but also in terms of influence and impact on the economic and social life in the country. The importance of proper implementation of Rural Development Programme 2007 – 2013, its results and goals achieved, directly reflects to the programming process of the new Rural Development Programme 2014 – 2020. This paper is an attempt to analyze the most popular even on the European Union level approach – LEADER in 2007-2013 and its transformation in 2014-2020 period as a Community-led local development in Bulgaria.

According to the national definition, used since pre-accession programme SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development, established in June 1999), 231 of total 264 Bulgarian municipalities are defined as rural areas. Therefore these rural areas cover the majority of the Bulgarian territory

(81%) and almost half of the population (42%)¹. The ration between urban and rural areas is shown on Fig. 1.

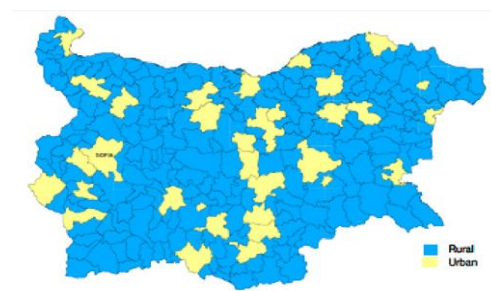

Fig. 1 Bulgarian Rural Areas at LAU 1

Source: Bulgarian Rural Development Programme 2007 – 2013.

The map convincingly shows how important is the development of rural areas for the Bulgarian economy. Therefore it is no coincidence that Rural Development Programmes (for both programming periods 2007 – 2013 and 2014 – 2020) are subject of public and media attention and also the indicator of how Bulgarian government is dealing with the

¹ Rural Development Programme of the Republic of Bulgaria 2007-2013, p. 7.

management and implementation of European programmes. One of the very important measure under Rural Development Programme 2007-2013 is the LEADER approach which is transformed in 2014 – 2020 as a Community-led local development with the same basic principles. This bottom up method relies on the initiative of local action groups, which know better than anyone else and are able to identify the special needs of the local community.

Since it was launched in 1991, the LEADER² approach has become a really important part of Common Agriculture Policy of the European Union. According to the official publications of the European Union, the aim of the LEADER was to improve the development potential of rural areas by drawing on local initiative and skills, promoting the acquisition of know-how on local integrated development, and disseminating this know-how to other rural areas. Mark Scott (2004) underlines that emergence of LEADER reflected a growing consensus in Europe concerning what integrated rural development is and how it is best promoted. History testifies that only for three programming period LEADER approach has succeeded to become the leading method, extremely suitable for local community development.

During the periods of its implementation both practitioners and academic researchers have different view on the LEADER approach, but majority part of them agree on the advantages of the method. For Christopher Ray (2006) through LEADER approach rural territories have multiple functions: they become „units in which government, European and NGO policies are implemented; geographic clusters of potential collective strategic activity; domain of new organizations – local partnership-committees with interlocutor function between a locality and its politico-economic environment; rationales for reviving or inventing local cultural identity.” Maurel (2008) describes LEADER approach as „a model whose principles are to highlight the specific advantages of each territory and to foster the initiatives taken by decentralised actors”. She focus attention on the so-called „territorial governance” – a model for new public policy, according to the national and European trends, but designed for specific local needs and

development based on these local initiatives. According to Jan Falkowski (2013) LEADER approach is a notable example of a rural policy measure that follows three fundamental principles defined by De Janvry and Sadoulet (2005), namely: decentralization, participation and collective action; devolution of managerial functions to communities. Falkowski highlights that the LEADER approach aims at encouraging (network-like) cooperation between representatives of three classes of local actors: civil society, public administration and private sector. Such partnerships, often referred to as Local Action Groups (LAGs), are then expected to define and carry out local development strategies. This opinion can be treated as an upgrade thesis of Ramos and Delgado (2003) who consider that the greatest innovative character of such an approach lies in the transfer of power and public funds from the level of community administration to the local level.

LEADER approach is subject for discourse by scientifics and practitioners from all Europe, showing different points of view – from its social capital (Gianluca Nardone, Roberta Sisto, Antonio Lopolito, 2010) through comparing network structure of a LEADER project with that of a comparable but more traditional mainstream Integrated Programme for Rural Development (Eleni Papadopoulou, Nikolas Hasanagas, David Harvey, 2011), or more analytic research in terms of supporting new concept of LEADER development (Ingo Zasada, Michaela Reutter, Annette Pierr, Marianne Lefebvre, Sergio Gomez y Paloma, 2015). Many authors prefer to discuss results from comparative analysis or to explore through case study on specific aspect of implementation the LEADER approach in different Member States of the European Union (Claire Haven-Tang, Eleri Jones, 2012; Javier Esparcia, Jaime Escibano, J. Javier Serrano, 2015; Marek Furmankiewicz, Krzysztof Janc, Aine Macken-Walsh, 2016; Seema Arora-Jonsson, 2017 etc.).

The majority of researchers recognize key role of LEADER approach to develop local rural areas. In summary we can highlight some of the basic principles that transform this method of good strategic paper desire to a real working tool:

1. Straight focus on the local community. The leading actors in this method are local actors – including local authorities, non-governmental

² In French language: Liaisons entre actions de développement rural.

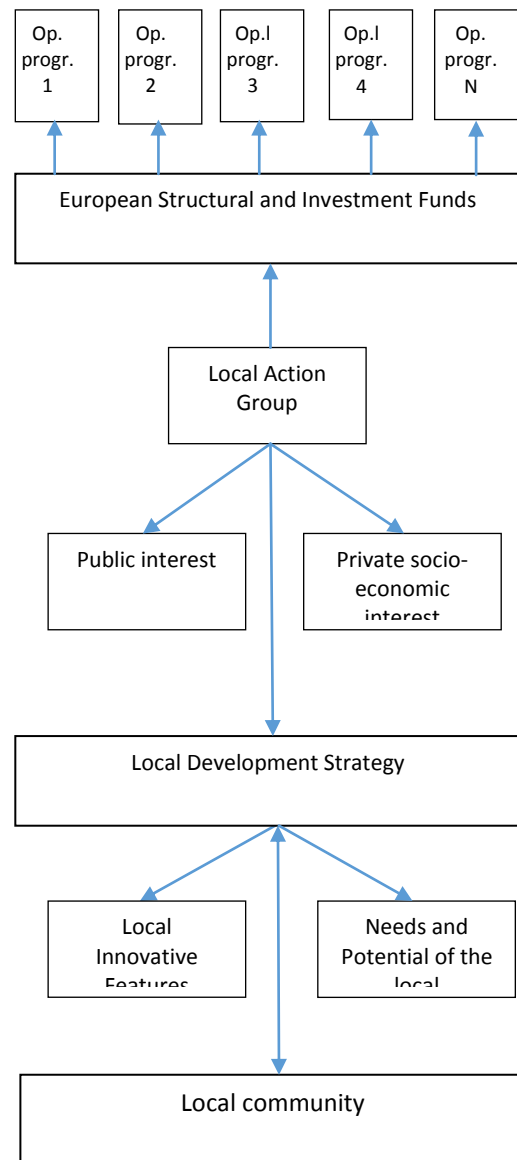
organizations, and business companies. The more active, initiative, correct and precise they are in the preparation phase of the strategy, the more will benefit from its implementation. Simple principle, often described as win-win situation.

2. Precise measures for concrete local needs. Local strategy have to be prepared after process of public discussion with all stakeholders. When it comes to a recent future of your little community, each of us is willing to take a time for thinking proposals. Due to a fact that this is totally different from an abstract strategy on national level. Here the role of person as a part of the community is much more visible and important.

3. Decentralized decision making process. Especially in Bulgaria, when all citizens are used to have important decisions only from the central administration in Sofia. Confidence, when it comes to the small local community, is much greater due to the low level of uncertainty and at the same time well developed interpersonal relationships. Relative autonomy gives the key-role of decision making process, e.g. project approval to Local Action Group (LAG) which is a factor for increasing public trust.

4. Work in cooperation and partnership. The approach is designed as a tool for strategic development but in a friendly manner. There is a possibility for two different types of cooperation – interterritorial (between different rural areas in one Member State) and transnational (between different rural areas at least in two Member States or with third countries).

During the programming period 2014 – 2020 LEADER approach is implemented through the Community-led local development (CLLD) concept under the Rural Development programme. According to definition of the European Commission (2014), CLLD is a single methodology for the European Structural and Investment Funds (ESI funds) which is focused on specific sub-regional area; is community-led, by the local action groups composed of representatives of local public and private socio-economic interests; is carried out through integrated and multi-sectorial area-based local development strategies designed taking into consideration local needs and potential; includes innovative features in local context, networking and cooperation. On the base of the above definition, we can outline the key actors and key elements of the CLLD.

Local Action Group (LAG) is the engine and the heart of the CLLD concept. LAG is the active connection between local community and beneficiaries from one side, and the Managing Authorities from the other. Key role of LAG is determined on each phase of the process by implementing different basic functions – it is responsible for preparation and design of the Local Development Strategy providing broad awareness and ensuring the interest of the local stakeholders on the preparation phase. LAG has to identify all needs of the local community and its potential for development on the base of the local SWOT analysis. On the implementation stage LAG has to guarantee that all potential beneficiaries are informed about concrete procedures or measures for grants and also to have functions on evaluation and monitoring. For the first time in this programming period LAG is composed in the manner that at least 50% of the

votes in selection decisions should be cast by partners which are not public authorities and no single interest group should have more than 49% of the votes.

Table 1. Main differences between LEADER (2007-2013) and CLLD (2014-2020).

Differences	LEADER 2007-2013	CLLD (2014-2020)
Available funding	Single fund- European Agricultural Fund for Rural Development	Multi-funds: European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) From European Structural And Investment Funds: European Social Fund (ESF) European Regional Development Fund (ERDF) European Maritime and Fisheries Fund (EMFF)
Area coverage	Strictly to the administrative boundaries	More flexible – it is not necessary that local area should fit to the administrative one
Number of people	Minimum 10 000 – maximum 100000 citizens	Minimum 10 000 – maximum 150 000 citizens
LAG's strategy preparation	One single strategy – Local Development Strategy	One single strategy (under EAFRD) One integrated strategy (under ESI Funds)
Decision making process	Socio-economical partners – at least 50%, representatives of local authorities – the rest of the percentage	No single interest group should have more than 49 % of the votes
Coordination between different institution on national level	Not so strong	Obligatory strong – need of National coordination mechanism due to the multi-funded Strategies for Local Development

What is Bulgarian experience in LEADER and CLLD?

During the previous programming period 2007-2013 under Rural Development Programme in Bulgaria were approved 35 projects for LAGs with total budget of 14 million euro, according to the information from the Association of the Bulgarian Villages. LAGs have supported over 1300 projects for farmers, small business, non-governmental sector, community centers and local authorities. The largest part of these projects are for LAGs that cover the territory of only one municipality (18 projects). On the second place are LAGs represented associations between two municipalities (12 projects), 4 approved LAGs cover territory of three municipalities and only one LAG is for four municipalities. Total number of rural municipalities involved in LAGs is 58. This means that only 25% of all rural Bulgarian municipalities have discovered the advantages of local development through LEADER approach. The average number of citizens in one Bulgarian LAG for the 2007-2013 period is 14 000, according to the information from the Ministry of agriculture and food, the Managing Authority of the Rural Development Programme.

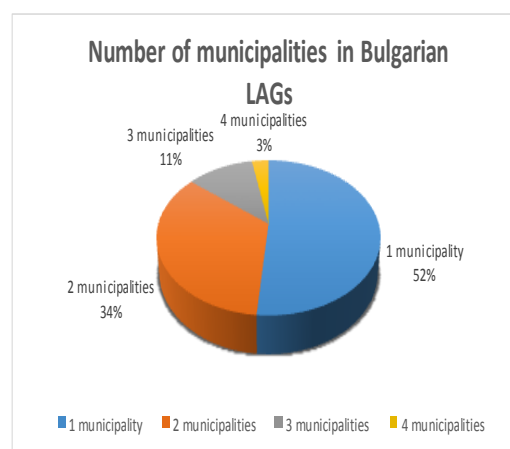

Fig.3. Percentage of LAGs in LEADER on the base of number of municipalities in it

From the budget point of view, we can summarize that the average value for one LAG is approximately 400 000 euro. Seven of all LAGs with approved projects have financial resource from around 550 000 euro each. The lowest budget for one LAG in Bulgaria is almost 140 000 euro (for LAG Zapadna Stara Planina-Kopren-Midzhur) and the biggest – 760 000 euro (for LAG Tundzha).

The interest of public-private partnerships to the CLLD is expressed through preparation of Local Development Strategies. The Managing Authority of Rural development programme has already approved first local strategies under CLLD method. Data of these results will help us to compare with the data of the previous programming period, to mark some common characteristics and differences and to draw conclusions. Total number of 40 projects were approved and only 2 were rejected as a result of the first call of proposals for LAGs measure. Total budget of all approved strategies is 85 million euro that makes the average budget of 2,1 million euro per project. The largest budget is for LAG Gotze Delchev-Garmen – Hadzhi Dimitrovo (3,8 million euro) and the smallest is for LAG Slivnitsa – Dragoman (almost 1 million euro). Figure 4 presents the comparison of three parameters (total approved budget for all LAGs, number of approved projects and total number of rural municipalities involved in LAGs) between LEADER and CLLD implementation in Bulgaria. As we can see at first glance, the most significant difference is in budget which is 6 times higher in CLLD this is the result of the changed requirements and multi-funded development strategy under CLLD. The number of municipalities grew by 22% and the number of projects are almost the same by a slim margin of 5 projects for CLLD. The rural municipalities involved in approved LAGs under CLLD is 58, which is 32% and increase by 7 percentage points from the LEADER experience.

24 from total 35 LAGs from 2007-2013 programming period continue its existing and functioning in the present programming period with approved Local Development Strategies. This makes almost 70% success rate in sustainability of Bulgarian LAGs. If we take into account the fact that this is the first experience in such approach, we can conclude that Bulgarian LAGs and in particular local rural communities have recognized such bottom-up method for local development. Four of these LAGs have prepared Local Development Strategy attracting to existing LAG and another municipality while others have applied the same way as the previous programming period. This can leads us to a conclusion that LAGs themselves want to develop by expanding their territory and sharing their experience and practical knowledge.

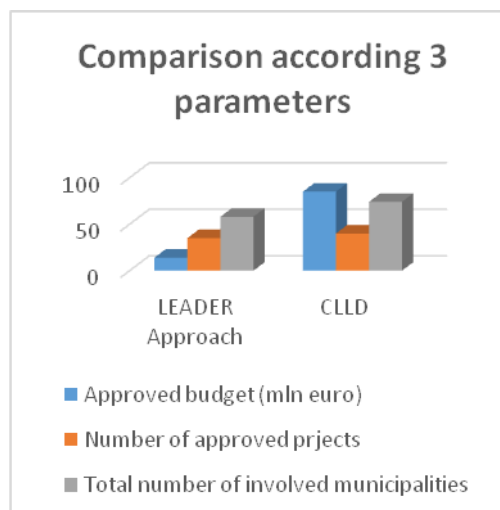

Fig.4 Comparison according budget, number of projects and number of municipalities in LEADER and in CLLD.

On the other hand it will be interesting to understand how the approved projects of LAGs have benefited from the possibility of multi-fund financing under CLLD. From total of 40 projects, 21 are with Local Development Strategies funded only by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) through Rural Development Programme (RDP) with total budget of 30 million euro. Funding from OP Environment (OPE) 2014 – 2020 have only 2 LAGs and the requested budget is 1,6 million euro. 17 LAGs have requested 11 million euro budget from OP Human Resource Development (OPHRD) 2014-2020 and 16 LAGs – from OP Innovation and Competitiveness (OPIC) – 16 million euro. Only one LAG is requested funds from the four available programmes – this is LAG Pomorie. LAGs budget allocation from different operational programmes is presented at

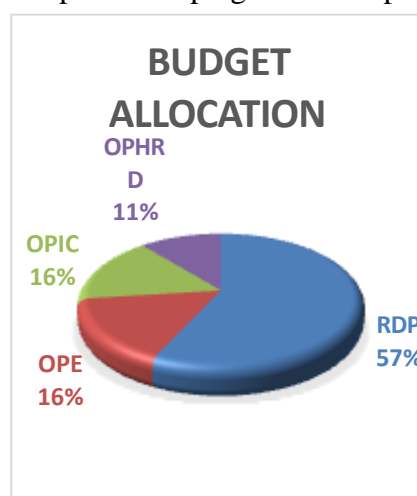

fig. 5.

Fig. 5 Budget allocation of LAGs according to funded programme.

As we mentioned earlier discussing the differences between LEADER and CLLD, the

possibility of multi-funded Local Development Strategy is really an instrument and chance to increase efficiency and effectiveness, respectively – the influence of the bottom-up method. This requires incredible and strong coordination, cooperation and partnership between all responsible institutions on both levels – local and national. From this early stage we can recognize the intention of LAGs, which is one of the necessary preconditions, but still depends very much on the way that this coordination will be implemented. According to article 32 (3) of Regulation 1303/2013, support from the ESI Funds concerned to community-led local development shall be consistent and coordinated between the ESI Funds concerned. This shall be ensured inter alia through coordinated capacity-building, selection, approval and funding of community-led local development strategies and local action groups. For that purpose on national level we have adopted coordination mechanism (with Council of Ministers Decree 161/2016) that has to guarantee relationships between all responsible authorities and organizations.

On this stage, on the base of compared results and preparation for the CLLD national legislation, we can conclude that there is all main preconditions to successful implementation of this method. The first Local Development Strategies of Bulgarian LAGs were approved in October 2016. Special survey led by authors among all LAGs shows the first gaps and disadvantages of the system only 6 months from their real start. As we will see below, the origin of some of these problems comes from the previous programming period and unfortunately so far they remain the same during the current.

Main findings from survey are:

- From the past experience main difficulties for LAGs can be summarized in three major groups: long procedures for coordination and approval from the Managing Authority; insufficient financial resource for administrative activities; big staff turnover from the LAG's team. These problems were recognized and valid for 85% of LAGs with projects during 2007-2013 programming period.

- As the preparation phase of the Local Development Strategy is concerned, main part of LAGs (63%) with the previous experience claim that due to the multi-funded sources and connected with this administrative lack of

practice, the current strategy has been more difficult to prepare. This finding may explain why the majority part of approved Local Development Strategies are funded only by the European Agricultural Fund for Rural Development. However, more than 70% of LAGs believe that multi-funded strategies are much more ambitious and thus will correspond to more proper way to the needs of the local community.

- From the implementation point of view on the current Local Development Strategies: the biggest problem, recognized from the impressive majority of existing LAGs (97%) is the absolute lack of understanding and neglecting demonstrated by MAs to LAGs. Another difficulty, indicated by LAGs is the incoordination between MAs resulting in lack of adequate and prompt solutions of emerging issues. Some of LAGs admit as a real difficulty the lack of advance payments accompanied by the absence of any information on it.

Based on the survey results and on the additional information received through interviews with the representatives of LAGs we can summarize our conclusions and recommendations as follows:

- Problems outlined by LAGs at this relatively early stage of CLLD implementation are not negligible and they should be addressed now. In case that the responsible authorities do not take appropriate measures for their solutions, thus may lead to an overall difficulty of the approach implementation in Bulgaria.

- The entire administrative system and in particular the responsible MAs should rethink their attitude towards CLLD and LAGs and to admit that this is one of the best practice in European level. If MAs want this approach to be successful in Bulgaria, they need to place greater emphasis on the support and assistance to LAGs.

- The relations and communication between MAs and LAGs is essential and we can say fundamental for the proper implementation of CLLD. Thus results to needs of adequate built integrated communication system ensuring two-way communication. The simple administrative official language will not be sufficient, especially when it concerned of new method implementation with many uncertainties and unknowns.

- Coordination mechanism should work in a way that allows more flexibility and opportunities of all responsible authorities, including LAGs themselves.

Conclusion

Local community in the Bulgarian rural areas recognize the advantages of the bottom-up method, demonstrated by the increase of number of approved projects and also in number of involved rural municipalities. Local Action Groups, which are the engine of the Community-led Local Development method have difficulties in implementing its local strategies, mainly due to the insufficient communication and lack of understanding with the Managing Authorities of the programmes. The authors identify the main problems of the system through a specific survey among LAGs and recommend possible ways to their resolve on this relatively early stage of CLLD implementation.

Bibliography:

1. Arora-Jonsson S. The realm of freedom in new rural governance: Micro-politics of democracy in Sweden. In: *Geoforum*. 2017, no 79, p. 58 – 69.
2. De Janvry A., Sadoulet E. Achieving success in rural development: toward implementation of an integral approach. In: *Agricultural Economics*. 2005, no 32 (1), 75 – 89.
3. Esparcia J., Escribano J., Serrano J. J. From development to power relations and territorial governance: Increasing the leadership role of LEADER Local Action Groups in Spain. In: *Journal of Rural Studies*. 2015, no 42, p. 29–42
4. Falkowski J. Political accountability and governance in rural areas: Some evidence from the Pilot Programme LEADER+ in Poland. In: *Journal of Rural Studies*. 2013, no 32, p. 70 – 79.
5. Furmankiewicz M., Janc K., Macken-Walsh A. The impact of EU governance and rural development policy on the development of the third sector in rural Poland: A nation-wide analysis. *Journal of Rural Studies*. 2016, no 43, p. 225 – 234.
6. Haven-Tang C., Jones E. Local leadership for rural tourism development: A case study of Adventa,

Monmouthshire, UK. In: *Tourism Management Perspectives*. 2012, no 4, p. 28 – 35.

7. Maurel M.-C. Local Development Stakeholders and the European Model: Learning the LEADER Approach in the New Member States. In: *Czech Sociological Review*. 2012, no 44 (3), p. 511 – 529.

8. Nardone G., Sisto R., Lopolito A. Social Capital in the LEADER Initiative: a methodological approach. In: *Journal of Rural Studies*. 2010, no 26, p. 63 – 72.

9. Papadopoulou E., Hasanagas N., Harvey D. Analysis of rural development policy networks in Greece: Is LEADER really different? In: *Land Use Policy*. 2011, no 28, p. 663 – 673.

10. Ramos E., Delgado M. European Rural Development Programmes as a mean of strengthening democracy in rural areas. Walking towards justice: democratization in rural life. In: *Research in Rural Sociology and Development*. 2003, no 9, p. 135 – 157.

11. Ray C. Neo-endogenous rural development in EU. *Handbook of rural studies*. London: SAGE Publications, 2006. 271 – 289.

12. Scott M. Building Institutional capacity in rural Northern Ireland: the role of partnership governance in the LEADER II programme. In: *Journal of Rural Studies*. 2004, no 20, p. 49 – 59.

13. Zasada I., Reutter M., Piorr A., Lefebvre M., Paloma S.G. Between capital investments and capacity building — Development and application of a conceptual framework towards a place-based rural development policy. In: *Land Use Policy*. 2015, no 46, p.178 – 188.

Copyright© ANGUELOV Kiril,
ANGELOVA Miglena, 2017.

Contacte / Contacts / Контакты:

Bulgaria, Sofia, 1000, str. St. Kliment Ohridski, 8.

E-mail: ang@tu-sofia.bg

Bulgaria, Sofia, 1700, „8 dekemvri” blvd.

E-mail: m.angelova.phd@gmail.com

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**CONSILIUL REDACȚIONAL AL REVISTEI
„REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”**

**EDITORIAL BOARD (CONSILIUM)
OF THE „MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS”**

**РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
„МОЛДАВСКОГО ЖУРНАЛА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ”**

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Republica Moldova) – *Redactor-șef.*

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (The Republic of Moldova) – *Editor-in-chief.*

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Республика Молдова) – *Главный редактор.*

E-mail: alexandrururian@yahoo.com; alexandrururian@mail.ru

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Șef Catedră Politică Mondială și Relații Internaționale a Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

— *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in political science, Associate Professor, Scientific fellow, Institute of Legal and Political Research of ASM; Head of the Department of World Politics and International Relations at the University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). — *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, доцент, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы; Заведующая кафедрой мировой политики и международных отношений Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). — *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef Secție Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) — *Secretar științific.*

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of International Law and International Relations, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) — *Scientific secretary.*

КИРТОАКЭ Наталия Михайловна.

Кандидат юридических наук, доцент, зав. Отделом международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) — *Ученый секретарь.*

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor în drept, profesor universitar, Vicerector al Universității Publice din Navarra (Spania) - *Membbru al consiliului redacțional.*

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor of Law, Professor, Vicerector of The Navarra Public University (Spain) – *Member of editorial board.*

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ.

Доктор права, профессор, проректор Наваррского публичного университета (Испания) — *Член редакционного совета.*

E-mail: jluis.iriarte@unavarra.es

http://www.uta.edu.ec/formacioncompetencias2005/files/pictures/cv_luisiriarte.pdf

ARHILIUC Victoria.

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător, Universitatea de Stat din Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

ARHILIUC Victoria.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The State University of Moldova (The Republic of Moldova) — *Member of editorial board.*

АРХИЛЮК Виктория Нестеровна.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет (Республика Молдова) — *Член редакционного совета.*

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

ABASHIDZE Aslan.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (Federația Rusă) — *Membbru al consiliului redacțional.*

ABASHIDZE Aslan.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) — (The Russian Federation) — *Member of editorial board.*

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права РУДН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам (Российская Федерация) — *Член редакционного совета.*

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

http://www.intlaw-rudn.com/about-en/faculty/abashidze?set_language=en-us

BALAN Oleg.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector al Academiei de Administrare Publică a Republicii Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

BALAN Oleg.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Rector of The Academy of Public Administration of The Republic of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

БАЛАН Олег Иванович.

Доктор юридических наук, профессор, ректор Академии публичного управления Республики Молдова (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: rector1@aap.gov.md; balanoleg9@gmail.com

http://aap.gov.md/index.php?option=com_content&view=article&id=167&Itemid=294&lang=en

BENIUC Valentin.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Rector al Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

BENIUC Valentin.

Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) — *Member of editorial board.*

БЕНИУК Валентин Анастасьевич.

Доктор политических наук, профессор, Ректор Молдавского государственного института международных отношений (Республика Молдова) — *Член редакционного совета.*

E-mail: v.beniuc@mail.ru; irim@irim.md

<http://irim.md/index.php/ru/ob-irim/rektorat/13-memberscv/33-valentin-beniuc>

BOSHITSKY Iury.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

BOSHITSKY Iury.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The Kyiv University of Law of The National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine) — *Member of editorial board.*

БОШИЦКИЙ Юрий Ладиславович.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Киевского университета права НАН Украины (Украина) — *Член редакционного совета.*

E-mail: rector@kul.kiev.ua; inter-dep@kl.kiev.ua

<http://en.kul.kiev.ua/kerivnictvo/boshickiy-juriy-ladislavovich.html>

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina) — *Membru al consiliului redacțional.*

DERGACHEV Vladimir A.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine) — *Member of editorial board.*

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина) — *Член редакционного совета.*

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

<http://www.dergachev.farlep.net/>

<http://www.dergachev.ru/>

<http://dergachev-va.livejournal.com/>

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor habilitat în economie, doctor în istorie, profesor universitar, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice, Universitatea Liberă din Varna „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Membru al consiliului redacțional.*

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor of Economic Sciences (management and security), Ph.D. in History, Professor of International relations, Department of International Relations and Political Sciences, Faculty „Social Sciences”, Varna Free University „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) — *Member of editorial board.*

ДЮЛГЕРОВА Нина Ангелова.

Доктор экономических наук, кандидат исторических наук, профессор Варненского свободного университета «Черноризец Храбър» (Варна, Болгария)

— *Член редакционного совета.*

E-mail: nina_d6@hotmail.com; nina_d56@yahoo.com

<http://nina-dulgerova.org/Papers.htm>

<http://nina-dulgerova.org/CV.htm>

FUEREA Augustin.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din București (România) – *Membru al consiliului redacțional.*

FUEREA Augustin.

Doctor of Law, Professor, The University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

ФУЕРЕА Августин.

Доктор права, профессор, Бухарестский государственный университет (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: augustinfuerea@yahoo.com

http://www.univnt.ro/cv/uploads/cv/CV_Fuerea_Augustin.pdf

http://www.drept.unibuc.ro/dyn_doc/cv/a-fuerea.pdf

HAVÁNIK Jozef.

Doctor în economie, Rector al Universității „Alexandr Dubcek” din Trenčín, Slovacia (Trenčín, Republica Slovacă) — *Membru al consiliului redacțional.*

HAVÁNIK Jozef.

Doc. Ing., PhD., Rektor of the Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne (The Slovak Republic) — *Member of editorial board.*

ХАБАНИК Джозеф.

Доктор экономических наук, Ректор Тренчанского университета им. Александра Дубчека в Тренчине (Тренчин, Словацкая Республика) — *Член редакционного совета.*

E-mail: rector@tuni.sk

<http://tuni.sk/univerzita/organy-univerzity/rector/>

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din Viena (Austria) — *Membru al consiliului redacțional.*

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor of Law, Professor, The University of Vienna (Austria) — *Member of editorial board.*

ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг.

Доктор права, профессор, Венский университет (Австрия) — *Член редакционного совета.*

E-mail: hans-georg.heinrich@univie.ac.at

<http://www.enri-east.net/consortium/institute-for-advanced-studies/en/>

KAPUSTIN Anatolii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Federația Rusă (Federația Rusă) — *Membru al consiliului redacțional.*

KAPUSTIN Anatoly.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, President of The Russian Association of International Law (The Russian Federation) — *Member of editorial board.*

КАПУСТИН Анатолий Яковлевич.

Доктор юридических наук, профессор, Президент Российской ассоциации международного права (Российская Федерация) — *Член редакционного совета.*

E-mail: kapustin@izak.ru, akap@mail.ru

http://jppublishing.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=102

<http://izak.ru/381>

LIPKOVA Ludmila.

Doctor în Economie, Ing., profesor universitar, Decan, Facultatea de Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Republica Slovacia) — *Membru al consiliului redacțional.*

Dr.h.c. prof. Ing. LIPKOVA Ludmila, CSc.

Doctor of Economics, Professor, Dean, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (The Slovak Republic) — *Member of editorial board.*

ЛИПКОВА Людмила.

Доктор экономических наук, профессор, Декан факультета международных отношений Экономического университета в Братиславе (Словацкая Республика) — *Член редакционного совета.*

E-mail: lipkova@euba.sk

<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1347>

MAZILU Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Universitatea „Spiru Haret” din București (România) — *Membru al consiliului redacțional.*

MAZILU Dumitru.

Doctor of Law, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), The „Spiru Haret” University of Bucharest (Romania) — *Member of editorial board.*

МАЗИЛУ Думитру.

Доктор права, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Университет им. Спиру Харета, Бухарест (Румыния) — *Член редакционного совета.*

E-mail: dumitru.mazilu@spiruharet.ro; secretariat@universitatea-cantemir.ro

http://ro.wikipedia.org/wiki/Dumitru_Mazilu

http://www.ucdc.info/cd/cd_profil.php?cid=1146

NAZARIA Sergiu.

Doctor habilitat în științe politice, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) — *Membru al consiliului redacțional.*

NAZARIA Sergiu.

Doctor of Political Sciences, Ph.D in History, Associate professor, The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) — *Member of editorial board.*

НАЗАРИЯ Сергей Михайлович.

Доктор политических наук, кандидат исторических наук, доцент, Молдавский государственный институт международных отношений (Республика Молдова) — *Член редакционного совета.*

E-mail: sergnazar@mail.ru

PAPAVA Vladimer.

Doctor habilitat în economie, profesor universitar, academician al Academiei Naționale de Științe a Georgiei, Profesor universitar la Facultatea de Economie a Universității de Stat din Tbilisi „Ivane Javakhishvili” (Tbilisi, Georgia) — *Membru al consiliului redacțional.*

PAPAVA Vladimer.

Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Georgian National Academy of Sciences, Professor of Economics, Faculty of Economics and Business, The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia) — *Member of editorial board.*

ПАПАВА Владимир.

Доктор экономических наук, профессор, действительный член Национальной Академии наук Грузии, профессор Экономического факультета Тбилисского государственного университета имени Ивана Джавахишвили (Тбилиси, Грузия) — *Член редакционного совета.*

E-mail: papavavladimer@gfsis.org; papavavladimer@yahoo.com

<http://www.tsu.edu.ge/en/government/raac/rector/>

<http://www.papava.info/>; http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimer_Papava

POPESCU Dumitra.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Titu Maiorescu” din București, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române (România) — *Membru al consiliului redacțional.*

POPESCU Dumitra.

Doctor of Law, Professor, The „Titu Maiorescu” University of Bucharest, Legal Research Institute „Academician Andrei Rădulescu” of the Romanian Academy (Romania) — *Member of editorial board.*

ПОПЕСКУ Думитра.

Доктор права, профессор, Бухарестский университет имени Титу Майореску, Научно-исследовательский юридический институт имени академика Андрея Рэдулеску Румынской Академии (Румыния) — *Член редакционного совета.*

E-mail: juridic_institut@yahoo.com

STRATIEVSCHI Dmitrii.

Doctor în istorie, Vicedirector al Centrului de studii a Europei de Est din Berlin OEZB e.v. (Berlin, Republica Federală Germania) — *Membru al consiliului redacțional.*

STRATIEVSKI Dmitri.

Ph.D in History, Deputy Director of the Center for the Study of Eastern Europe in Berlin OEZB e.v. (Berlin, The Federal Republic of Germany) — *Member of editorial board.*

СТРАТИЕВСКИЙ Дмитрий.

Доктор исторических наук, заместитель директора Центра изучения Восточной Европы в Берлине OEZB e.v. (Берлин, Федеративная Республика Германия) — *Член редакционного совета.*

E-mail: stratievski@gmx.de

SEDLETCHI Iurie.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Studii Europene din Moldova (Republica Moldova) — *Membru al consiliului redacțional.*

SEDLETSCI Yuri.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The European University of Moldova (The Republic of Moldova) — *Member of editorial board.*

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий Николаевич.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Европейского университета Молдовы (Республика Молдова) — *Член редакционного совета.*

E-mail: iuriesedletchii@yahoo.fr

<http://www.usem.md/ro.html>

TIMCENCO Leonid.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională a Serviciului Fiscal de Stat al Ucrainei (Ucraina) — *Membru al consiliului redacțional.*

TIMCHENKO Leonid.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The National University of The State Tax Service of Ukraine (Ukraine) — *Member of editorial board.*

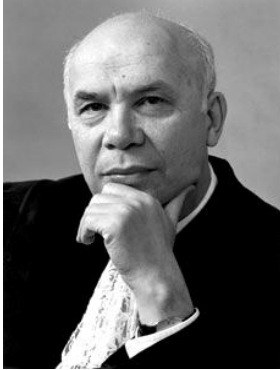
ТИМЧЕНКО Леонид Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Национальный университет Государственной налоговой службы Украины (Украина) — *Член редакционного совета.*

E-mail: ltymch@ukr.net; timchenko@asta.edu.ua

VERESHCHETIN Vladlen.

Doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar. În 1984-1995 – membru al Curții Permanente de Arbitraj a ONU (Haga), în 1992-1994 – membru și președinte al Comisiei de Drept Internațional a ONU, în 1995-2006 – Judecător al Curții Internaționale de Justiție a ONU (Haga), din 2012 – Arbitru în Dreptul Cosmic (Spațial) la Curtea Permanentă de Arbitraj a ONU (Haga). În 1978-1995 — Vice-președinte, din 1995 – Președinte de onoare al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris. Din 1977 — academician al Academiei Internaționale de Astronautică (SUA), din 2006 — academician al Academiei de Științe din Bulgaria. (Federația Rusă) — *Membru al consiliului redacțional.*

Vladlen S. VERESHCHETIN.

Doctor of Juridical Sciences, Professor. In 1984-1995 - Member of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1992-1994 — Member and Chairman of the United Nations International Law Commission. In 1995-2006 — Judge of the International Court of Justice (the Hague). From 2012, the Referee for Space Law of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1978-1995-Vice President, from 1995 — Director Emeritus of the International Institute of Space Law (Paris). Since 1977 — Member of the International Astronautical Academy (USA), since 2006 — Foreign Member of Bulgarian Academy of Sciences. (The Russian Federation) — *Member of editorial board.*

ВЕРЕЩЕТИН Владлен Степанович.

Доктор юридических наук, профессор. С 1984 по 1995 год — член Постоянной палаты третейского суда (г. Гаага). В 1992-1994 годах — член Комиссии международного права ООН. В 1994 году возглавлял Комиссию. В 1995-2006 годах — Судья Международного Суда ООН (г. Гаага). С 2012 г. — арбитр по космическому праву Постоянной Палаты третейского суда (г. Гаага). В 1978-1995 годах — вице-президент, с 1995 г. — почетный директор Международного института космического права (Франция). С 1977 г. — действительный член Международной астронавтической академии (США). С 2006 г. — иностранный член Болгарской Академии наук. (Российская Федерация) — *Член редакционного совета.*

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl;

<http://legal.un.org/avl/faculty/Vereshchetin.html>; http://legal.un.org/avl/pdf/ls/Vereshchetin_bio.pdf;

<http://intlraw-rudn.com/about/history-faces/vereshchetin>

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor în drept și științe sociale, profesor de Drept Internațional Public, Universitatea din Buenos Aires. Președintele Comitetului de Drept Internațional Spațial al Asociației de Drept Internațional (ILA — Londra). Membru al Consiliului executiv al Asociației de Drept Internațional (sediul, Londra). Membru al Institutului Internațional de Drept Spațial, membru al Academiei Internaționale de Astronautică, membru al Institutului Regal de Relații Internaționale (Chatham House), membru al Institutului Ibero-American de Drept Aerian și Spațial (Argentina) – *Membru al consiliului redacțional.*

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor of Law and Social Sciences, Professor of Public International Law, University of Buenos Aires. President of the International Space Law Committee of the International Law Association (ILA — London). Member of the Executive Council of the International Law Association (Headquarters, London). Member of the Institut International de Droit Spatial, full member of the International Academy of Astronautics, the Royal Institute of International Affairs (Chatham House), the Ibero American Institute of Air and Space Law (Argentina) – *Member of editorial board.*

УИЛЬЯМС Сильвия Морин.

Доктор права и социальных наук, профессор международного публичного права, Университет Буэнос-Айреса. Президент Комитета по международному космическому праву Ассоциации международного права (АМП — Лондон). Член, Сопредседатель Исполнительного Совета Ассоциации международного права (штаб-квартира, Лондон). Член Международного Института международного космического права, действительный член Международной академии астронавтики Королевского института международных отношений (Чэтхэм Хаус) и Иbero-американского института воздушного и космического права (Аргентина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: maureenw777@yahoo.co.uk;

[swilliams@derecho.uba.ar](http://www.derecho.uba.ar/investigacion/investigadores/williams.php)<http://www.derecho.uba.ar/investigacion/investigadores/williams.php>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII)
EDITORSHIP (REVIEWERS)
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ)**

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM; Șef Catedră Politică Mondială și Relații Internaționale a Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

— *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

PhD in political science, Associate Professor, Scientific fellow, Institute of Legal and Political Research of ASM; Head of the Department of World Politics and International Relations at the University of European Studies of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). — *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, доцент, научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы; Заведующая кафедрой мировой политики и международных отношений Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). — *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

ANIȚEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Profesor universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

Ph.D in Law, professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University „Dunarea de Jos of Galati” (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, профессор, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галац, Румыния).

E-mail: ncerasela@yahoo.com

<http://ugal.academia.edu/NADIACERASELANITEI/CurriculumVitae>

CIUCĂ Aurora.

Doctor în drept, Profesor universitar, Profesor la Universitatea „Stefan Cel Mare” din Suceava, Avocat la Baroul de Avocați Iași, Președinte al Asociației „Vespasian V. Pella” Iași (Iași, România).

CIUCA Aurora.

Ph.D in Law, Professor at „Stefan cel Mare” University of Suceava, Lawyer Yassy Bar Association, President of „Vespasian V. Pella” Association (Yassy, Romania).

ЧИУКЭ Аурора.

Доктор права, профессор, Профессор Сучавского университета «Штефан чел Маре»; Адвокат в Ясской ассоциации адвокатов; Президент ассоциации „Vespasian V. Pella” (Яссы, Румыния).

E-mail: aurora_ciuca_2000@yahoo.com

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM (Chișinău, Republica Moldova).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University; scientific fellow, Institute of Legal and Political Research of ASM (Kishinev, The Republic of Moldova).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; научный сотрудник Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

BURIAN Cristina.

Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra Drept Public, Universitatea de Studii Europene din Moldova; Secretar I, Direcția Generală Drept Internațional, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BURIAN Cristina.

Ph.D in Law, Associate Professor, Department of Public Law, European University of Moldova; First Secretary, The International Law Department, Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

БУРИАН Кристина Александровна.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры публичного права, Европейский университет Молдовы; Первый секретарь, Генеральный Департамент международного права, Министерство иностранных дел и европейской интеграции Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: krisburian@yahoo.com

EVSEEV Vladimir.

Doctor în științe tehnice, Expert militar, Vicedirector al Institutului Statelor CSI (Moscova, Federația Rusă).

EVSEEV Vladimir.

Ph.D in Technical Science, Military expert, Deputy Director of the Institute of CIS Countries (Moscow, The Russian Federation).

ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич.

Кандидат технических наук, Военный эксперт, Заместитель директора Института стран СНГ (Москва, Российская Федерация).

E-mail: vlad.evseev@gmail.com

http://ru.ino-ppic.ru/yevseyev_v/

<http://ir.russiancouncil.ru/person/evseev-vladimir-valerevich/>

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Doctor în istorie, Plymouth City College, Institutul Regal de Personal și Dezvoltare (Plymouth, Marea Britanie).

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Ph.D in History, Plymouth City College, Chartered Institute of Personnel and Development Course (Plymouth, United Kingdom).

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.

Доктор исторических наук, Плимутский колледж, Королевский Институт персонала и развития (Плимут, Великобритания).

E-mail: maia_gl@yahoo.fr

GENTIMIR Alina Mirabela.

Doctor în drept, Lector, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GENTIMIR Alina Mirabela.

Lecturer Ph.D, Faculty of Law, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iassy (Iassy, Romania).

ДЖЕНТИМИР Алина.

Кандидат юридических наук, преподаватель, Юридический факультет Ясского университета им. А.И.Кузы (Яссы, Румыния).

E-mail: agentimir@yahoo.fr

GLUHAIA Diana.

Doctor în drept, Universitatea Publică din Navarra (Pamplona, Spania).

GLUHAIA Diana.

Ph.D in Law, The Navarra Public University (Pamplona, Spain).

ГЛУХАЯ Диана.

Доктор права, Наваррский публичный университет (Памплона, Испания).

E-mail: diana.gluhaya@unavara.es; diana_gluhaia@yahoo.com

GUO Ping.

Profesor universitar de drept maritim, director al Institutului de Drept Internațional Maritim (IIML) a Universității Maritime din Dalian, director a Asociației Chineze de Drept Maritim, arbitru în Comisia Chineză de Arbitraj Maritim (Dalian, Republica Populară Chineză).

GUO Ping.

Professor of Maritime Law, Director of The Institute of International Maritime Law (IIML) of the Dalian Maritime University, director of China Maritime Law Association, the arbitrator of China Maritime Arbitration Commission (Dalian, The People's Republic Of China).

ГУО Пинг.

Профессор морского права, директор Института международного морского права (ИИМЛ) Даляньского морского университета, директор китайской Ассоциации морского права, арбитр Арбитражной морской комиссии Китая (Далянь, КНР).

E-mail: guoping@dl.cn , guoping@dmlmu.edu.cn

IOVIȚĂ Alexandrina.

Doctor în drept, UNAIDS, Cartierul general, Coordonator programe, drepturile omului și legislație (Chișinău, Republica Moldova – Geneva, Elveția).

IOVITA Alexandrina.

Ph.D in Law, UNAIDS Secretariat, Headquarters, Programme Officer, Human Rights and Law (Kishinev, The Republic of Moldova – Geneva, Switzerland).

ИОВИЦЭ Александрина Александровна.

Кандидат юридических наук, UNAIDS, генеральный офис, сотрудник по программам, права человека и правовые вопросы (Кишинев, Республика Молдова, Женева, Швейцария).

E-mail: alexandrina_iovita@yahoo.com

JANAS Karol.

Doctor în politicologie, conferențiar universitar, Șef Catedră Politologie, Universitatea „Alexandr Dubcek” din Trenčin, Slovacia (Trenčin, Republica Slovacă).

JANAS Karol.

Doc. PhD in Political Sciences, Associate Professor, Head of the Department Politologie of the Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne (The Slovak Republic).

ЯНАС Карол.

Доктор политологии, доцент, Заведующий кафедрой политологии Тренчанского университета им. Александра Дубчека в Тренчине (Тренчин, Словацкая Республика).

E-mail: karol.janas@tuni.sk
<http://politologia.tuni.sk/index.php?id=5>

KOVALEVA Natalia.

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Director al Fundației de Caritate „Fii Om!” (Orenburg, Federația Rusă).

KOVALYOVA Natalia.

Ph.D., Associate Professor, Director of the Charity Foundation „Be a man!” (Orenburg, The Russian Federation).

КОВАЛЁВА Наталья Александровна.

Кандидат педагогических наук, доцент, директор Благотворительного Фонда «Будь Человеком!» (Оренбург, Российская Федерация).

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru
<http://www.osu.ru/doc/3117>

LISENCO Vladlena.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Vicerector pentru relații internaționale, Universitatea de Stat din Transnistria „T.G.Șevcenco” (Tiraspol, Republica Moldova).

LISENCO Vladlena.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Vicerector for International relations, Taras Shevchenko State University of Transnistria (Tiraspol, The Republic of Moldova).

ЛЫСЕНКО Владлена.

Доктор юридических наук, доцент, Заместитель ректора по международным связям, Приднестровский государственный университет имени Т. Г. Шевченко (Тирасполь, Республика Молдова).

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru

MATTOȘ Boris.

Doctor în științe politice, Vicerector pentru relații internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Bratislava, Republica Slovacă).

MATTOS Boris.

PhD in political science, Vicerector for International relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (Bratislava, The Slovak Republic).

МАТОШ Борис.

Доктор политических наук, Заместитель ректора по международным связям, Экономический университет в Братиславе (Братислава, Словацкая Республика).

E-mail: mattos@euba.sk

METREVELI Levan.

Doctor în științe politice, șef al Centrului pentru dezvoltarea integrată a Georgiei, Universitatea de Stat Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

METREVELI Levan.

Doctor of Political Sciences, Head of the Center for integrated development of Georgia, Tiflis State University (Tbilisi, Georgia).

МЕТРЕВЕЛИ Леван.

Доктор политических наук, руководитель Центра комплексного развития Грузии Тбилисского государственного университета (Тбилиси, Грузия).

E-mail: levanmetreveli@yahoo.com

MOUSMOUTI Maria.

Doctor în drept, Director executiv al Centrului European de Drept Constituțional din Atena (Atena, Grecia).

MOUSMOUTI Maria.

Ph.D in Law, Executive director of The European Center of Constitutional Law (Athenas, Grece).

МОУСМУТИ Мария.

Доктор права, Исполнительный директор Европейского центра конституционного права (Афины, Греция).

E-mail: mousmou@yahoo.com

<http://www.cecl2.gr/index.php/en/thecentre/theboard/11-thecentre/cv/16-08-maria-mousmouti>

http://ials.sas.ac.uk/postgrad/LDclinic/LDclinic_who.htm

SÂRCU Diana.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Director al Institutului Național de Justiție al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

SARCU Diana.

Doctor of Juridical Sciences, Associate professor, Director of the National Institute of Justice of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

СЫРКУ Диана.

Доктор юридических наук, доцент, Директор Национального института юстиции Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sircu@yahoo.com

SYCI Alexandru.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Universitatea Națională „Jurie Fedikovici” din Cernăuți (Cernăuți, Ucraina).

SYCH Alexander.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine).

СЫЧ Александр Иванович.

Доктор исторических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (Черновцы, Украина).

E-mail: asych_chnu@yahoo.com, amenitinna@gmail.com

SOLNȚEV Alexandr.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef-adjunct al Catedrei de Drept Internațional al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

SOLNTSEV Alexander.

Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of International Law PFUR, the Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

СОЛНЦЕВ Александр Михайлович.

Кандидат юридических наук, доцент, зам. заведующего кафедрой международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: a.solntsev@gmail.com; intlaw.rudn@gmail.com
www.intlaw-rudn.com

SMOCHINA Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Europeană din Lefke (Lefke, Nicosia, Cipru).

SMOCHINA Carolina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Lefke (Lefke, Nicosia, Cyprus).

СМОКИНЭ Каролина.

Доктор права, доцент, Европейский Университет в Лefке (Лefке, Никосия, Кипр)

E-mail: smochina@gmail.com

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com, tismayil@etu.edu.tr

ȚIGĂNAȘ Ion.

Doctor în drept, Director General Adjunct, Agenția de Stat Pentru Proprietatea Intelectuală a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

TIGANAS Ion.

Ph.D in Law, Deputy General Director of The State Agency on Intellectual Property of The Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ЦИГЭНАШ Ион.

Кандидат юридических наук, Генеральный вице-директор Государственного агентства по интеллектуальной собственности Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: iondrept@yahoo.com

http://www.agepi.gov.md/pdf/about/cv_tiganas.pdf

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**DATE DESPRE AUTORI
DATES OF AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

ANGUELOV Kiril.

Profesor universitar, Doctor în științe economice, Universitatea Tehnică din Sofia, Facultatea de management, Decan la Facultatea franceză de educație (Sofia, Bulgaria).

ANGUELOV Kiril.

Professor, Doctor of economical sciences, Technical university of Sofia, Faculty of management, Dean of French education faculty (Sofia, Bulgaria).

АНГУЕЛОВ Кирил.

Профессор, доктор экономических наук, технический университет-София, факультет менеджмента, декан французского факультета образования (г. София, Болгария).

E-mail: ang@tu-sofia.bg

ANGELOVA Miglena.

Doctor în economie, asistent, Universitatea Națională de Economie Mondială (Sofia, Bulgaria).

ANGELOVA Miglena.

Doctor (Ph.D), assistant, University of National and World Economy (Sofia, Bulgaria).

АНГЕЛОВА Миглена.

Доктор (кандидат экономических наук), ассистент, Университет Национального и мирового хозяйства (София, Болгария).

E-mail: m.angelova.phd@gmail.com

CIUCĂ Aurora.

Doctor în drept, Profesor universitar, Profesor la Universitatea „Stefan Cel Mare” din Suceava, Avocat la Baroul de Avocați Iași, Președinte al Asociației „Vespasian V. Pella” Iași (Iași, România).

CIUCA Aurora.

Ph.D in Law, Professor at „Stefan cel Mare” University of Suceava, Lawyer Yassy Bar Association, President of „Vespasian V. Pella” Association (Yassy, Romania).

ЧИУКЭ Аура.

Доктор права, профессор, Профессор Сучавского университета «Штефан чел Маре»; Адвокат в Ясской ассоциации адвокатов; Президент ассоциации „Vespasian V. Pella” (Яссы, Румыния).

E-mail: aurora_ciuca_2000@yahoo.com

CHELARU Ana-Luisa.

Doctorand, Universitatea din București, Facultatea de Drept; Notar Public în cadrul CNPB – UNNPR. (București, România).

CHELARU Ana-Luisa.

PhD student, University of Bucharest, Faculty of Law; Notary Public in the CNPB – UNNPR. (Bucharest, Romania).

ЧЕЛАРУ Анна-Луиза.

Аспирант, Бухарестский университет, Факультет Права; Нотариус в рамках CNPB – UNNPR. (Бухарест, Румыния).

E-mail: chelaru.luisa@yahoo.com

GENTIMIR Alina Mirabela.

Doctor în drept, Lector, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GENTIMIR Alina Mirabela.

Lecturer Ph.D, Faculty of Law, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iassy (Iassy, Romania).

ДЖЕНТИМИР Алина.

Кандидат юридических наук, преподаватель, Юридический факультет Ясского университета им. А. И. Кузы (Яссы, Румыния).

E-mail: agentimir@yahoo.fr

GUSEV Leonid.

Doctor în istorie, cercetător științific superior la Centrul analitic al Institutului de Studii Internaționale al Universității MGIMO a Ministerului rus de Externe, (Moscova, Federația Rusă).

GUSEV Leonid.

Ph.D in History, senior researcher at the Analytical Center of the Institute of International Studies of the MGIMO University of the Russian Foreign Ministry (Moscow, The Russian Federation).

ГУСЕВ Леонид Юрьевич.

Старший научный сотрудник Аналитического центра Института международных исследований МГИМО МИД России, кандидат исторических наук (Москва, Российская Федерация).

E-mail: lgoussev@yandex.ru

GRIGOROVA Darina.

Doctor în Istorie, Conferențiar universitar, Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia (Sofia, Bulgaria).

GRIGOROVA Darina.

PhD in History, Associate professor en Sofia University „St. Kliment Ohridski” (Sofia, Bulgaria).

ГРИГОРОВА Дарина.

Кандидат исторических наук, доцент Софийского университета имени Св. Климента Охридского (София, Болгария).

E-mail: dgrigorova@mail.ru

DERGACHEV Vladimir.

Geopolitician, profesor universitar, doctor în științe geografice, membru al Federației Internaționale a jurnaliștilor (Bruxelles), fondator, proprietar și editor al Portalului de Internet „Institutul de geopolitică”, profesor la Universitatea Națională din Odesa „Ilya Metchnikoff” și la Universitatea Națională Maritimă, cercetător științific principal, Institutul de probleme de piață NANU (Odesa, Ucraina).

DERGACHEV Vladimir.

Geopolitician, Professor, Doctor of geographical Sciences, member of the International Federation of journalists (Brussels), founder-owner and editor of the Internet portal „Institute of geopolitics”, professor of the Odessa national University named after Ilya Mechnikov and Marine national University, chief researcher of the Institute of market problems of the national Academy of Sciences (Odessa, Ukraine).

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Геополитик, профессор, доктор географических наук, член Международной федерации журналистов (Брюссель), основатель-владелец и редактор Интернет-портала «Институт геополитики». Профессор Одесского национального университета имени Ильи Мечникова и Морского национального университета, главный научный сотрудник Института проблем рынка НАНУ (Одесса, Украина).

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

DYULGEROVA Nina.

Profesor universitar, Doctor habilitat în economie, Doctor în Istorie, Departamentul Drept Internațional și Relații Internaționale, Facultatea de Istorie și Drept, Universitatea de Sud-Vest „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria).

DYULGEROVA Nina.

Professor, Dr. Ec. Sc., PhD in History, International Law and International Relations Department, Faculty of Law and History, South-West University „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria).

ДЮЛГЕРОВА Нина.

Профессор, Доктор экономических наук, Кандидат исторических наук, Департамент международного права и международных отношений, Юридический и исторический факультет Юго-Западного университета «Неофит Рилски» (Благоевград, Болгария).

E-mail: nina_d56@yahoo.com

DIMITROV Deyan.

Doctorand, Departamentul Drept Internațional și Relații Internaționale, Universitatea de Sud-Vest „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria).

DIMITROV Deyan.

PhD student, The Department of International Law and International Relations, South-West University „Neofit Rilski” (Blagoevgrad, Bulgaria).

ДИМИТРОВ Деян.

Аспирант Кафедры международного права и международных отношений Югозападного университета им. «Неофита Рилского» (Благоевград, Болгария).

E-mail: dmdimitrov@abv.bg

HANDRLICA Jakub.

Doctor în Drept, membru al Departamentului de Drept Administrativ și Științe Administrative, Facultatea de Drept, Universitatea Charles din Praga, Republica Cehă. Mai mult, el este membru al Asociației Cehe de Drept Internațional, membru al Asociației de Drept Internațional Nuclear și membru al Rețelei de Cercetare privind Dreptul Administrativ al Uniunii Europene (ReNEAL). (Praga, Cehia).

JUDr. HANDRLICA Jakub.

Ph.D. in Law, is member of the Department of Administrative Law and Administrative Science, Faculty of Law, Charles University in Prague, Czech Republic. Further, he is member of the Czech Association of International Law, International Nuclear Law Association and of the Research Network on EU Administrative Law (ReNEAL). (Prague, The Czech Republic).

HANDRLICA Якуб.

Доктор права, является членом кафедры административного права и административных наук, факультет права, Карлов университет в Праге, Чешская Республика. Кроме того, он является членом чешской Ассоциации международного права, Международной Ассоциации ядерного права и исследовательской сети по административному праву ЕС (ReNEAL). (Прага, Чешская Республика).

E-mail: Jakub.Handrlica@prf.cuni.cz

MIRZAZADE Liliya.

Doctor în economie, Cercetător științific coordonator la Institutul de Studii Caucaziene al Academiei Naționale de Științe din Azerbaidjan (Baku, Azerbaidjan).

MIRZAZADE Liliya.

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor, Leading Researcher of the Institute of Caucasus Studies National Academy of Sciences of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan).

МИРЗАЗАДЕ Лилия Фридуновна.

Кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института Кавказоведения Национальной Академии наук Азербайджана (Баку, Азербайджан).

E-mail: liliya-mirzazade@rambler.ru

NOVOTNÁ Marianna.

Doctor în drept, este membru al Departamentului de Drept Civil și Comercial, Facultatea de Drept, Universitatea din Trnava, Trnava, Slovacia. Ea este membru al Institutului de Drept European (ELI), membru al Societății de Drept European al contractelor (SECOLA) și membru la Baza Comună de Drept Privat European. (Trnava, Slovacia).

JUDr. NOVOTNÁ Marianna.

Ph.D. in Law, is member of the Department of Civil and Commercial Law, Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia. She is member of the European Law Institute (ELI), Society of European Contract Law (SECOLA) and of the Common Core of European Private Law. (Trnava, Slovakia).

НОВОТНА Марианна.

Кандидат является членом кафедры гражданского и хозяйственного права, юридический факультет Трнавского университета в г. Трнава, Словакия. Она является членом Европейского правового института (Илай), общества Европейского договорного права (SECOLA) и общего ядра Европейского частного права. (Трнава, Словакия).

E-mail: Marianna.Novotna@gmail.com

PÎRJU Ionel Sergiu.

Lector Universitar Dr. ,Facultatea de Comunicare și Relații Internaționale, Universitatea „Danubius” din Galați (Galați, România).

PÎRJU Ionel Sergiu.

PhD Lecturer, Danubius University from Galati, (Galati, Romania).

ПЫРЖУ Ионел Сергей.

Преподаватель (Доктор), Факультет коммуникации и международных отношений, Университет, „Данубиус», Галац (Галац, Румыния).

E-mail: Ionelsergiu.pirju@gmail.com; pirjusergiu@univ-danubius.ro

SURZHNIK Dmitry.

Doctor în științe istorice, Academia Europeană de Științe și Universitatea de studii Europene, Secretar științific al Centrului de Istorie a Războaielor și Geopolitică din cadrul Institutului de Istorie Universală al Academiei Ruse de Științe (Moscova, Federația Rusă).

SURZHNIK Dmitry.

Doctor (PhD) of historical sciences, the European Academy of Sciences and the University of European studies, Scientific Secretary of the Center for the History of Wars and Geopolitics of the Institute of World History of the Russian Academy of Sciences (Moscow, The Russian Federation).

СУРЖИК Дмитрий Викторович.

Кандидат исторических наук, Европейский университет ЕАЕН, Ученый секретарь Центра истории войн и геополитики Института всеобщей истории Российской Академии наук (Москва, Российская Федерация).

E-mail: dimsu@inbox.ru

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

CERINȚELE

**privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză, germană (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor”.

Consiliul Redacțional acceptă manuscrisul articolului pentru publicare în corespundere cu profilurile ediției („drept” și „științe politice”), cu un volum nu mai mult de 20 de pagini, inclusiv figuri și tabele. Manuscrisul ar trebui să conțină doar materiale originale, efectuat la un înalt nivel științific, reflectând rezultatele cercetării efectuate de către autor, obținute cu cel mult un an înainte de publicare, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului. Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții. Articolele sunt expuse recenzării obligatorii, în conformitate cu *Anexa 3*. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive. Pentru publicarea articolelor nu se plătește și nu se încasează taxe.

Cerințele menționate mai sus se aplică tuturor materialelor trimise pentru publicare în adresa revistei. Consiliul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) nerespectarea cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor; b) plagiat; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

În cazurile când nu sunt respectate cerințele redacția are dreptul să nu examineze manuscrisul. Consiliul Redacțional își rezervă dreptul de a reduce volumul articolului prezentat (dacă este necesar), expunându-l în versiunea redacției (introducând modificări redacționale, care nu schimbă sensul general al articolului prezentat de autor). Formulările și prezentarea materialelor în articolele publicate nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția. Aceste materiale se publică în ordine de discuție, în scopul asigurării posibilității de a expune diverse opinii. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor.

Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite redacției 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: alexandrurubian@yahoo.com, alexandrurubian@mail.ru

Volumul articolului nu trebuie să depășească 1,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (60 de mii de caractere, sau 16-20 de pagini de text), inclusiv figuri, tăblițe, referințe și scheme. Atunci când se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente: cerere, informațiile despre autor (ia), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 100 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

Cerințele tehnice pentru perfectarea manuscrisul pentru publicare:

Titlul articolului nu trebuie să depășească trei linii. Titlul ar trebui să fi dat numai cu majuscule (Times New Roman 16) și centrat. Sursele literare utilizate în articol trebuie prezentate într-o singură listă la sfârșitul textului (bibliografie), în conformitate cu **Anexa 2**. Referirile la literatura de specialitate menționate în text sunt obligatorii, trebuie să fie plasate în partea de jos a fiecărei pagini a textului și necesită să fie perfectate în conformitate cu **Anexa 1**. Referirile la sursele externe sunt prezentate într-o limbă străină și sunt urmate, în cazul traducerii în română și rusă, cu indicație privitor la traducere. Numerotarea referirilor la sursele literare este dată în ordinea menționată în text. Trimiteri la lucrări nepublicate nu sunt permise. Lista bibliografică (de la sfârșitul textului) este dată în ordine alfabetică în funcție de prima literă a prenumelui autorului (autorilor).

Acronimele și abrevierile trebuie să fie descifrate la prima mențiune în textul articolului. În textele în limba română, engleză, franceză, spaniolă și germană se utilizează ghilimele germane („ ”), în textele în limba rusă se utilizează ghilimele franceze (« »).

Parametrii paginii:

Documentul trebuie salvat în MS Word, formatul de pagină A 4, marginile paginii: sus și jos - 2 cm, dreapta - 1,5 cm, stânga - 3 cm, Font - Times New Roman; Dimensiune font - 12, spațiere - 1,5. Aliniere pe lățime, un spațiu la stânga - 1,5. Numerotarea paginilor este consecutivă, secvențială, în partea de jos a paginii, pe centru.

Redactarea textului:

Despărțirea manuală în silabe a cuvintelor (transferul din rând în rând) este inacceptabilă. Figurile și tabelele trebuie să fie numerotate, să aibă denumire, legendă și subiect. Titlurile lor și trebuie să fie prezentate în text după alineatul care conține un link de referință la ele.

Exemplarele autorului:

Fiecare autor al articolului obține doar un număr al revistei, indiferent de numărul de autori.

*Consiliul Redacțional**Anexa 1***Exemple de referințe bibliografice:**

Referințele (citatele) de la sfârșitul fiecărei pagini trebuie să conțină semnele de punctuație și să urmeze aceleași reguli ca și plasarea lor în descrierea bibliografică.

Dacă textul nu este citat de o sursă originală, dar de un alt document, atunci se utilizează următoarele cuvinte la început de referință: citat de: (citând sursele împrumutate):

Exemplu:	Citat de: Dumitru Mazilu. Drept diplomatic. București: Editura Lumina Lex, 2003, p. 115. Citat de: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura ARC, 2003, p. 154.
----------	--

La amenajarea secvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate se utilizează termenul "Ibid." sau ("Ibidem"):

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Ibid., p. 47 sau Ibidem., p. 47.

La amenajarea nesecvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate, când referințele urmează nu concomitent una după alta, se utilizează termenul *Op. cit.* (opus citato) și este prezentat folosind caractere cursive:

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Anexa 2**Exemple de „Listă bibliografică” (bibliografie):**

Lista bibliografică este plasată după textul articolului cu titulatura „Bibliografie”. Toate link-urile din listă sunt numerotate secvențial și sunt aranjate în ordine alfabetică.

Descrierea unei cărți cu un singur autor:

Exemplu	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea de mare putere politica. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. XII + 359 p.
---------	---

Descrierea unei cărți cu trei sau mai mulți autori:

Exemplu	David G. Victor... [et al.]. Gaze naturale și geopolitică: din 1970 până în 2040. New York: Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

Descrierea unui articol publicat într-o revistă:

Este necesar de a indica numele autorului articolului, denumirea articolului, denumirea revistei, anul, numărul ediției sau volumul, numărul paginei de la începutul și sfârșitul articolului.

Exemplu	Sergei Lavrov. Rusia și lumea în secolul XXI. În: Rusia în afacerile globale. Iulie-septembrie 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 - 18.
---------	--

Descrierea unei teze de doctorat:

Exemplu	Vladislav Boiko. Securitatea energetică în contextul globalizării. Teză de doctor în științe politice. Moscova, 2012. 250 p.
---------	--

Descrierea unui autoreferat a tezei de doctorat:

Exemplu	Yuri Jukov. Centrismul politic în Rusia. Autoreferatul tezei... candidat în științe politice. Sankt-Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Descrierea publicațiilor științifice electronice:

Pentru surse de electronice, trebuie să specificați practic aceleași informații ca pentru reviste: autorul, titlul, numele site-ului (sau secțiune a site-ului) și URL-ul. Articolul ar trebui să conțină noțiunea [On-line]; informații la data de partajare pe rețeaua electronică (după fraza „Vizitat la:” indica data, luna și anul): (Vizitat la: 03.02.2012).

Exemplu	Burian Alexandru, Gurin Corina. Procesul decizional în politica externă și influența lui asupra negocierilor. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2011, nr. 4, p. 39 - 55. [On-line]: http://www.rmdiri.md/pdf/RMDIRI20114.p.pdf . (Vizitat la: 07.09.2012).
---------	---

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”

1. Articole științifice primite de redacția *Revistei Moldovenești de Drept Internațional și Relații Internaționale* trec prin Instituția de recenzare.

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (*main editor peer review*);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenziile sunt transmise la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: *primul nivel* – recenziile (deciziile) redactorului-șef; *al doilea nivel* - recenziile unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat);

- confidențiale (oarbe): *al treilea nivel* – recenziile redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție; *al patrulea nivel* – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

3. Toate articolele științifice, primite de Consiliul redacțional al revistei, sunt supuse obligatoriu recenzării „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul). Această recenzare este efectuată de către experți externi din baza de date de experți (recenzori) ai revistei, la solicitarea Consiliului redacțional.

4. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

5. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor. În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenzentii rămân anonimi.

6. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenziile.

7. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

8. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discuțională”.

9. Originalele recenziilor sunt păstrate la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**REQUIREMENTS
to papers for publication in the
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”**

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” being a scientifico-theoretical journal admits for publication articles in Moldovan (Romanian), Russian, English, Spanish, French, German (optional author) languages, containing the results of original research, designed in accordance with the „Requirements for the articles”.

An Editorial Board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, accept manuscript for publication corresponding to the edition profiles, no more than 20 pages, including figures and tables. The manuscript should contain only original material, performed at a high academic level, reflecting the author's research results, completed no more than one year before publication, and containing a clear element of creation of a new knowledge. The materials which earlier were not published and have been not intended to the simultaneous publication in other editions for printing are accepted. Articles are exposed to obligatory reviewing, in accordance with the *Appendix 3*. For post-graduate students (competitors) the review of the supervisor of studies is obligatory. We print only articles which have received only positive reviews. The fee for the publication is not paid.

The rules mentioned above apply to all the material sent to the journal for publication. The Editorial Board has the right not to accept materials to the publication in a case of: a) non-compliance of the paper with the requirements for its publication; b) plagiarism; c) inappropriate content of the presented paper to the journal profiles.

In cases when the requirements are not respected the editorial board has the right not to examine the manuscript. The editors reserve the right to reduce the volume of the article (if it is necessary), exposing it to editorial revision, make editorial (which do not change the general sense) changes in the author's original. Editors can publish materials without sharing author's opinion (in order of discussion). Authors are responsible for the selection and accuracy of the facts, quotes, and other information. Journal will only publish one article per author in each volume of the issue.

The number of authors should not be more than two people. Author (s) sent to the editor two copies of the article (signed by the author both in print and electronic form and send the article in electronic form by e-mail at: alexandruburian@yahoo.com , alexandruburian@mail.ru

The paper shouldn't exceed 1,5 printer's sheet of the typewritten text of format A4 (60 thousand characters, or 16-20 pages of text), including tables, list of references and drawings (schemes). At drafting of bibliographic references in English it is necessary to specify official English-speaking names of journals.

In order to place an article in the journal you should present following documents: an application, information about the author (s), an article, one author (s) photograph in JPG form, annotation provided (abstract) in three languages (Romanian, Russian and English) in a volume of 100 words, key words (5 - 7 words). Abstract should not contain references to the quoted literature, tables and figures.

Information about the author (s) contains: author's name, affiliation, post a scientific degree, an academic status, mailing address, e-mail address and telephone number Author's name should be listed under the article's title on the right.

Technical requirements to registration of the manuscript for the publication:

Title of the article should not exceed three lines. The title should be given only in capital letters (Times New Roman 16) and centred. Literary sources used in the paper should be submitted in one list at the end (bibliography). Bibliographical list is presented after the text item in accordance with the **Appendix 2**. Footnotes to the literature mentioned in the text are mandatory and must be prepared in the bottom of the page in accordance with the **Appendix 1**. References to the foreign sources are given in a foreign language and are followed in the case of translation into Romanian and Russian indication of the translation. The numbering of the sources is given in the order mentioned in the text. References to unpublished works are not permitted. The bibliography is given in alphabetic order according to the first letter of authors surnames. Acronyms and abbreviations should be deciphered in a place of the first mention in the text. In text presented in Romanian, English, French, German or Spanish language, German inverted commas („pads”) should be used; in text presented in Russian language the French inverted commas («fur-trees») are used.

Page Setup:

The document must be saved in MS Word, A 4 page format, page margins: top and bottom - 2 cm, right - 1.5 cm, left - 3 cm Font - Times New Roman; font size - 12, line spacing - 1,5. Alignment on width, a space at the left - 1,5. Numbering of pages is through, in the bottom of the page, on the centre.

Text drafting:

Using of manual transfer (manual hyphenation) is unacceptable. Figures and tables should have a caption and subject headings and should be presented in the text after the paragraph containing a link to them.

Author's copies:

Each author obtains only one issue of the journal, regardless of the number of authors.

The Editorial Board

Appendix 1

Example of bibliographic footnotes:

Punctuation and prescribed punctuation in citations should follow the same rules as their placement in the bibliographic description.

If the text is not cited by the original source, but by another document, then following words are used: in the beginning of the reference: *Quoted by*, with a reference to the citing sources of borrowed text:

Example:	Quoted by: Ernst Gabriel Frankel. Oil and Security A World Beyond Petroleum. The Netherlands: Springer, 2007, p. 115.
----------	---

«Ibid.» or (Ibidem) are used in the sequential arrangement of primary and repeated references.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 21.
<i>Repeated</i>	Ibid., p. 47.

Op. cit. (opus citato) is used in repeated footnotes containing item to the same document without following the primary reference and is presented using italics.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
<i>Repeated</i>	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Examples of a bibliography:

Bibliographical list is placed after the text article and is supplied after the notion „Bibliography”. All links in the list are numbered sequentially and are arranged in alphabetical order.

Book with one author:

Example	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. xii + 359 p.
---------	--

Book with three and more authors:

Example	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

The paper from the journal:

Article from a journal should contain following description - author (s), article title, journal name, year, and page number of the beginning and of the end of the article.

Example	Sergei Lavrov. Russia and the World in the 21 st Century. In: Russia in global affairs. July-September 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 – 18.
---------	--

Dissertation

Example	Vladislav Boiko. Energy security in the context of globalization. Political Science Dissertation. Moscow, 2012. 250 p.
---------	--

A dissertation synopsis:

Example	Yuri Jukov E.H. Political centrism in Russia. Dissertation synopsis ... candidate in political science. Saint Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Description of the electronic scientific publications:

For electronic sources, you need to specify practically the same information as for journals: author, title, name of the site (or section of the website) and the URL. The item should contain the notion [On-line]; information on the date of the electronic network share (after „Visited on:” indicate the date, month and year): (Visited on: 03.02.2012) is used in referring to the e-resource e-mail address.

Example	Chietigi Bajpae. China’s Quest for Energy Security. In: Power and Interest News Report. February 25, 2005. [On-line]: http://www.pinr.com/ . (Visited on: 07.09.2011).
---------	---

PROVISION
about the reviewing of scientific articles in
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

1. Scientific papers received to the Editorial office of „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, pass through peer review process.

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” comprises a four-level system of peer review articles:

1st level – reviewing by the editor (main editor peer review);

2nd level – an open peer review (the author and the reviewer know each other) – a review is submitted to the editor by the author;

3rd level - one-sided i.e. „blind” peer review (single-blind - the reviewer knows the author, but the author - doesn't know the reviewer);

4th level – double-blind peer review (neither reviewer nor author know about each other).

2. Each scientific article must be accompanied by a review:

– Open: 1st level – a review (conclusion) of the editor; 2nd level – a review of official reviewer, specialist of appropriate scientific profile (doctorate or PhD);

– Closed (blind): 3rd level – a review done by a scientific editor or a member of the editorial board; 4th level - a review done by the decision of the editorial board and only external.

3. All scientific articles, received by the Editorial Board of our journal are subject to mandatory review by bilateral double-blind („double-blind” - the reviewer does not know who the author of the article is, the author does not know who the reviewer is). This review is carried out by external experts from the expert database of experts (reviewers), at the request of the Editorial Board.

4. An editorial board, making the evaluation of reviews, draws attention to the relevance of the scientific problem to be solved by the author. The Review should clearly describe the theoretical or applied significance of the study; correlate the author's conclusions to existing scientific concepts. An essential element of the review should be the assessment a personal contribution to the solution of the issue by the reviewer. Correspondence to the style, logics and the availability of the narration to the scientific nature of the material and obtaining of the conclusions about the reliability and validity of the findings – are key aspects that must be noted in the review.

5. The issue about the received articles is considered after the obtaining of reviews, and then the final decision, based on the evaluation of reviews about the publication or refusal to publish articles, is made. On the basis of the decision the author (s) is sent a letter by e-mail or mail, which provides a general assessment of the article and the decision. In the case of failure in the publication, the reviewers remain anonymous.

6. The Editorial Board has the right to direct the article for additional external anonymous peer review. Editor in Chief directs the reviewer a letter asking for peer review. The letter includes an article and a recommended form of review.

7. The presence of positive reviews is not sufficient grounds for the publication of the article. The final decision on advisability of publication is taken by the editorial board.

8. In cases when the article is composed by a significant proportion of criticisms that have been made by the reviewer, as well as the overall positive recommendation, the Editorial Board can attribute the material to the category of polemical material and print it in the manner of scientific debate.

9. The Review originals are stored in „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

ТРЕБОВАНИЯ

**к оформлению статей для публикации в
«Молдавском журнале международного права и международных отношений»**

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском, немецком (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению статей».

Редакция «Молдавского журнала международного права и международных отношений» принимает к публикации рукописи, соответствующие профилям издания, не более 20 страниц, включая рисунки и таблицы. Рукопись должна содержать только оригинальный материал, выполненный на высоком научном уровне, отражая результаты исследований автора, завершаемых не более чем за год до публикации и содержать очевидный элемент создания нового знания. К печати принимаются материалы, ранее не издававшиеся и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях. Статьи подвергаются обязательному рецензированию, в соответствии с *Приложением 3*. Для аспирантов (соискателей) обязательна рецензия научного руководителя. Печатаются только статьи, получившие положительные рецензии. Гонорар за публикации не выплачивается.

Настоящие правила распространяются на все материалы, направляемые в редакцию журнала для публикации. Редакция вправе не принять материал к публикации в случае: а) несоблюдения автором правил оформления рукописи; б) выявления элементов плагиата; в) несоответствия материала тематике журнала.

В случае несоблюдения настоящих требований редакционная коллегия вправе не рассматривать рукопись. Редакция оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергая их редакционной правке, вносить редакционные (не меняющие общего смысла) изменения в авторский оригинал. Редакция может опубликовать материалы, не разделяя точку зрения автора (в порядке обсуждения). Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: alexandrurburian@yahoo.com , alexandrurburian@mail.ru

Объем статьи не должен превышать 1,5 п. л. машинописного текста формата А4 (60 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию (резюме), представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – до 100 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.

Технические требования к оформлению рукописи для публикации:

Название статьи не должно превышать трех строк. Название должно даваться только заглавными буквами (Times New Roman 16) и располагаться по центру. Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в ее конце (Библиография). Библиографический список приводится после текста статьи в соответствии с *Приложением 2*. Сноски на упомянутую литературу в тексте обязательны и должны быть оформлены внизу страницы в соответствии с *Приложением 1*. Ссылки на иностранные источники даются на иностранном языке и сопровождаются в случае перевода на румынский и русский язык указанием на перевод. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы (библиография) дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания в тексте статьи. В тексте на румынском, английском, французском, испанском языке используется немецкие кавычки („лапки”), в тексте на русском языке используются французские кавычки («ёлочки»).

Параметры страницы:

Документ должен быть сохранён в формате MS Word. Формат страницы А 4; поля страницы: верхнее и нижнее – 2 см, правое — 1,5 см, левое — 3 см. Шрифт - Times New Roman; кегль — 12; межстрочный интервал — 1,5. Выравнивание по ширине, отступ слева — 1,5. Нумерация страниц — сквозная, внизу страницы, по центру.

Оформление текста:

Использование ручных переносов (manual hyphenation) неприемлемо. Рисунки и таблицы должны иметь нумерационный и тематический заголовки и должны быть представлены в тексте после абзацев, содержащих ссылку на них.

Авторские экземпляры:

Каждому автору полагается один авторский экземпляр номера журнала вне зависимости от количества авторов статьи.

Редакционный совет

*Приложение 1***Пример оформления библиографических сносок:**

В библиографических сносках расстановка знаков препинания и предписанной пунктуации должна подчиняться тем же правилам, что и расстановка их в библиографическом описании.

Если текст цитируется не по первоисточнику, а по другому документу, то в начале ссылки приводят слова: Цит. по: (цитируется по), Приводится по: , с указанием источника заимствования:

Пример оформления:	Цит. по: Крупянку М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок». М.: Международные отношения, 2010, с. 325.
--------------------	---

При последовательном расположении первичной и повторной ссылок используют слова «Там же» или «Ibid.» (ibidem) для документов на языках, применяющих латинскую графику:

<i>Первичная</i>	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012, с. 27.
<i>Повторная</i>	Там же, с. 47. или Ibid., p. 47.

В повторных сносках, содержащих запись на один и тот же документ, не следующих за первичной ссылкой, приводят заголовки, а основное заглавие и следующие за ним

повторяющиеся элементы заменяют словами «Указ. соч.» (указанное сочинение), «Цит. соч.» (цитируемое сочинение), «Op. cit.» (opus citato):

<i>Первичная</i>	Жинкина Ю.В. Стратегия безопасности России: проблемы формирования понятийного аппарата. М.: Российский научный фонд, 1995, с. 87.
<i>Повторная</i>	Жинкина Ю.В. Указ. соч., с. 67. или Жинкина Ю.В. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Приложение 2

Примеры оформления списка библиографии:

Библиографический список приводится после текста статьи и следует после слова «Библиография». Все ссылки в списке последовательно нумеруются и располагаются в алфавитном порядке.

Описание книги одного автора:

Пример оформления	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012. 479 с.
-------------------	--

Описание книги четырех и более авторов:

Пример оформления	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
-------------------	--

Описание статьи из журнала:

Для статьи из журнала нужно указать автора (ов) статьи, название статьи, название журнала, год, номер выпуска и страницы начала и окончания статьи.

Пример оформления	Конобеев В.Н. Геостратегия США в Евразии. В: Проблемы управления. 2008, №1 (26), с. 87 – 97.
-------------------	--

Описание диссертаций

Пример оформления	Ганюхина Т.Г. Модификация свойств ПВХ в процессе синтеза: дис. ... канд. хим. наук: 02.00.06. Н. Новгород, 1999. 109 с.
-------------------	---

Описание авторефератов диссертаций:

Пример оформления	Жуков Е.Н. Политический центризм в России: автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2000. 24 с.
-------------------	---

Описание электронных научных изданий:

Для электронных источников нужно указать практически те же данные, что и для журналов: автор, название статьи, название сайта (или раздела сайта) и адрес URL. В записи обязательно должен присутствовать текст [On-line];, при ссылке на электронный ресурс после электронного адреса в круглых скобках приводят сведения о дате обращения к электронному сетевому ресурсу (после слов «дата обращения» указывают число, месяц и год): (Дата посещения: 02.03.2012)

Пример оформления	Китай встает на «правильную сторону истории» в Персидском заливе. В: Мировая политика и ресурсы. [On-line]: http://www.wpr.ru/?p=2591 . (Дата посещения: 07.01.2012).
-------------------	---

ПОЛОЖЕНИЕ

**о рецензировании научных статей в журнале
«Молдавский журнал международного права и международных отношений»**

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1^й уровень — рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2^й уровень — открытое рецензирование (open peer review — автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3^й уровень — одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind — рецензент знает об авторе, автор — нет);

4^й уровень — двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind — оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

– открытые: 1^й уровень — рецензия (заключение) главного редактора; 2^й уровень официального рецензента – специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

– закрытые (слепые): 3^й уровень — научным редактором или одним из членов редколлегии; 4^й уровень — по решению редколлегии и только внешнее.

3. Все научные статьи, поступившие в редакцию нашего журнала, подлежат обязательному двустороннему слепому рецензированию (double-blind — рецензент не знает, кто автор статьи, автор статьи не знает, кто рецензент). Это рецензирование производится сторонними специалистами из базы экспертов-специалистов (рецензентов), по поручению редакции.

4. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

5. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и принимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей. На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

6. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

7. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

8. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

9. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений».

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

Declarație

**privind etica publicațiilor științifice și baza juridică a politicii editoriale a revistei
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Colegiul de redacție al publicației periodice științifico-teoretice și informațional-practice „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” aderă la principiile de etică a publicațiilor științifice acceptate la nivel internațional, reflectate, printre altele, în recomandările Comisiei pentru etică a publicațiilor științifice (Comisia pentru publicație etică (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Ghid pentru etica publicațiilor științifice (editura etică Resource Kit) Elsevier editor (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>), Codul de etică și deontologie profesională a cercetătorilor și a personalului universitar din Republica Moldova, aprobat de către Consiliul Național de Atestare și Acreditare la 23.05. 2012 (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Termeni-cheie:

Etica publicațiilor științifice — un sistem de reguli de conduită profesională în relațiile dintre autori, recenzenți, redactori, editori și cititori în crearea, diseminarea și utilizarea publicațiilor științifice.

Redactor — un reprezentant al revistei sau editurii științifice, responsabil pentru pregătirea materialelor pentru publicare, precum și menținerea contactului cu autorii și cititorii publicațiilor științifice.

Autor — o persoană sau un grup de persoane (grup de autori), care participă la crearea și publicarea rezultatelor cercetării științifice.

Recenzent — expert care acționează în numele unei reviste științifice sau editurii și realizează expertiza materialelor științifice prezentate de către autor pentru a determina posibilitatea publicării lor.

Editor — persoană juridică sau fizică care exercită editarea publică a unei publicații științifice.

Cititor — orice persoană care a făcut cunoștință cu materialul publicat.

Plagiat — atribuție intenționată a dreptului de autor a unei alte opere de artă sau știință, idei sau invenții ale altor oameni. Plagiatul poate fi o încălcare a legii drepturilor de autor și legii brevetelor și poate atrage după sine răspunderea juridică ca atare.

1. Principiile de etică profesională în activitatea redactorului și editorului

Membrii consiliului editorial au următoarele responsabilități:

1.1. Să ia în considerare toate materialele manuscrise furnizate de autor, și să ia o decizie obiectivă cu privire la posibilitatea publicării lor, pe baza relevanței și a fiabilității studiului, precum și profilul de specialitate al revistei.

1.2. Să aibă atitudine respectuoasă față de autor, indiferent de rasă, sex, orientare sexuală, religie, origine, naționalitate, statutul social, preferințele politice sau a altor calități subiective;

1.3. Să respecte dreptul autorului de proprietate intelectuală, să împiedice divulgarea rezultatelor cercetării utilizarea acestora în scopuri personale fără consimțământul autorului;

1.4. Să excludă din articol materialele care conțin falsificarea rezultatelor și a plagiatului, precum și copierea multiplă a informațiilor și atribuirea falsă a dreptului de autor;

1.5. Să asigure confidențialitatea și anonimatul recenzării materialelor manuscrise;

1.6. Să angajeze în calitate de recenzenți a articolelor doar specialiștii de înaltă clasificare.

2. Principiile etice în activitățile recenzentului

Recenzentul este responsabil pentru respectarea următoarelor principii:

- 2.1. Să efectueze expertiza științifică confidențială a materialelor științifice manuscrise prezentate spre publicare de către autor, care are ca scop îmbunătățirea calității acestora și ajutorarea consiliului editorial să ia o decizie cu privire la posibilitatea publicării rezultatelor studiului;
- 2.2. Autorul/coautorul manuscrisului nu poate acționa în calitate de referent al articolului său;
- 2.3. Să refuze să recenzeze articolul în cazul când dispune de o insuficientă competență pentru această abilitate sau incapacitatea de a furniza recenzia manuscrisului într-un timp specificat;
- 2.4. Să asigure o maximă obiectivitate a recenziei pe baza relevanței, meritelor științifice, originalitatea și autenticitatea rezultatelor cercetărilor efectuate de autor. Orice critică a naturii subiective, care decurg din relațiile personale ale recenzentului cu autorul sau orice alte motive, sunt inacceptabile și nu sunt permise;
- 2.5. Să raporteze toate cazurile de posibile conflicte de interese;
- 2.6. Să nu păstreze copii ale manuscrisului și nu-l transmită la alte persoane terțe. În plus, informațiile furnizate în manuscrisele peer-revizuite, nu pot fi folosite în propriile cercetări înainte de publicarea lor fără consimțământul autorului;
- 2.7. Să verifice claritatea prezentării materialului în curs de revizuire pentru ca acesta să conțină link-uri către toate datele utilizate din lucrările publicate anterior;
- 2.8. Să argumenteze concluziile sale cu privire la manuscrisele peer-revizuite, astfel încât autorului și membrilor consiliului editorial să le fie clar obiectivitatea și legitimitatea acestora;
- 2.9. Să informeze membrii consiliului editorial, în cazul în care manuscrisul în curs de revizuire are o asemănare semnificativă cu articole publicate anterior, adică, cazuri de *plagiat*.

3. Principiile pe care trebuie să le ghideze autorul publicațiilor

Autorul — este persoana care a avut o contribuție personală la formarea și interpretarea rezultatelor cercetării. Prin furnizarea manuscrisului în vederea editării și difuzării comunității științifice a conținutului acestuia, autorul trebuie:

- 3.1. Să se bazeze exclusiv pe date precise și reale, precum și interpretarea lor obiectivă, evitând declarații inițial false și frauduloase cu privire la rezultatele obținute;
- 3.2. Să nu prezinte materialele manuscrise pentru examinare spre publicare în mai mult de o revistă, și să nu participe multiple și duplicate publicații, care sunt considerate ca fiind *autoplagiat*;
- 3.3. Să dezvăluie toate sursele de sprijin financiar sau de altă natură pentru studiu, în rezultatul cărora a fost pregătit manuscrisul, cu menționarea separată a rolului și contribuției fiecărei părți;
- 3.4. Informații de conversații personale sau corespondență pot fi folosite în cercetare numai cu acordul scris al persoanei căreia îi este furnizat;
- 3.5. Textele și informațiile grafice derivate din rezultatele publicate ale studiilor altor persoane, trebuie să fie prevăzute cu referire la activitatea relevantă. În plus, activitatea de același subiect, rezultatele care au influențat cursul studiului, ar trebui să fie anunțate în lista de referințe;
- 3.6. Atunci când a fost depistată o denaturare semnificativă sau constatări eronate în manuscrisul acceptat spre publicare sau articolul deja publicat este obligat să notifice consiliului editorial de a face corecții, negări sau revocarea lucrărilor;
- 3.7. În cazul luării deciziilor de către consiliul editorial privitor la publicarea manuscrisului, autorul este de acord cu transferul drepturilor la publicarea și difuzarea acestuia (în versiunile electronice și pe hârtie), inclusiv plasarea informațiilor bibliografice în bazele de date Science Citation, SCOPUS, Web of Science și versiunea full-text al Bibliotecii Electronice Științifice (elibrary.ru) în acces liber.

Consiliul Redacțional

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

Declaration
on the ethical and legal basis of the editorial policy
of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”

The Editorial Board of the scientific-theoretical and information-practical periodical publication „*Moldavian Journal of International Law and International Relations*“ commits to the internationally accepted principles of publication ethics expressed in the recommendations of the Committee on Publication Ethics (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Elsevier Publishing Ethics Resource Kit (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>) and the Code of ethics and professional deontology of the researchers and academic staff in the Republic of Moldova, approved by the National Certification Board and Acreditatare at 23.05. 2012. (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Key terms

Publication ethics is a system of professional conduct standards in relations between authors, reviewers, editors, publishers and readers when creating, disseminating and using scientific publications.

The **Editor** is a representative of the research journal or the publisher responsible for selecting and preparing materials for publication and encouraging communication between authors and readers of scientific papers.

The **Author** is a person or a group of persons (group of authors) who produce a manuscript that contains the results of their scientific research.

The **Reviewer** is an expert acting on behalf of the research journal or the publisher and providing scientific evaluation of authors' works in order to consider their publishing.

The **Publisher** is a legal entity or a natural person responsible for publication.

The **Reader** is any person who has familiarized themselves with the published materials.

Plagiarism is a wrongful appropriation of another author's scientific or artistic work, ideas, discoveries or inventions. Plagiarism may be a violation of copyright law and patent law and, as such, can entail legal liability.

The Code of Conduct for Editors-in-Chief and Publishers

Editors have the following general responsibilities:

1.1. Editor is bound to consider all materials of the manuscript submitted by Author. The final responsibility for accepting or rejecting the manuscript (based on its relevance, integrity, and fitting into the journal profile) without any personal and ideological favoritism or malice rests with Editor;

1.2. Editor should treat Author respectfully, regardless of their race, ethnicity, gender, sexual orientation, religious beliefs, origin, citizenship, social status or political preferences of the author and other subjective qualities;

1.3. Editor is obligated to observe the intellectual property rights of Authors by keeping in confidentiality all data provided in the manuscript without using them for personal purposes or transferring to the third parties;

1.4. Editor should exclude from publishing all plagiarized or falsified materials, as well as take serious steps in case of redundancy and false attribution of authorship;

1.5. Editor ensures confidentiality and anonymity of the review process;

1.6. Editor should invite only highly professional specialists as Reviewers.

The Code of Conduct for Reviewers

Reviewing of the submitted manuscript should be based on the following major principles:

- 2.1. Reviewer maintains confidentiality concerning the scientific inquiry of the manuscript, which is intended to improve its quality and helps the editorial board to finalize their decision on publishing the results of research;
- 2.2. Author/Co-author of the manuscript cannot act as Reviewer;
- 2.3. If Reviewer recognizes that either the manuscript is not related to their scholarly background or the time allocated for review is not enough, it immediately sets the ground for refusal;
- 2.4. When reviewing the material submitted for publication, Reviewers are obligated to be objective in their evaluation of the manuscript. All suggestions and judgements should be based on the relevance, integrity, and originality of the results of research performed by Author. Any critical statements of a subjective nature arising from personal attitudes to Author or other reasons are not acceptable;
- 2.5. Reviewers should disclose all conflicts of interest that may arise;
- 2.6. Reviewer is not allowed to keep any copies of the manuscript or transfer the materials under review to any other side. The manuscript cannot be used for personal research purposes prior to its publication unless special permission is obtained from Author;
- 2.7. Reviewer ensures that the manuscript is coherently written and contains all references to the cited or used works;
- 2.8. Reviewer should support their conclusions about the manuscript, thus ensuring that Author and Editor understand the basis of all comments and judgements;
- 2.9. Reviewer should point out if the manuscript bears considerable similarities to the works published earlier, i.e., report on plagiarism.

The Code of Conduct for Authors

Author is a person who has made a worthy contribution to the process of research or interpretation of its results. Author submitting their manuscript for the purpose of publishing and distribution in the scientific community should strive to comply with the following rules:

- 3.1. Authors should rely upon exceptionally accurate and actual data, as well as their unbiased interpretation without permitting any false or fraudulent claims about the obtained results;
- 3.2. Authors are not allowed to submit the same manuscript to any other journal for publication, in whole or in part, when it is being considered by Journal. In addition, they should not participate in multiple and redundant publications, which is regarded as self-plagiarism;
- 3.3. All research funders, as well as other sources of support, should be clearly identified and listed in the manuscript, including indication of the role of each contributing party;
- 3.4. Data obtained in the private talk or correspondence can be used only subject to prior written approval from the person, who provided them;
- 3.5. Graphic or textual data from the works published by other authors should be indicated with reference to the source, from which they were taken. Besides, all works published elsewhere and covering similar issues, which influenced the research, should be given in the list of references;
- 3.6. If Authors discover significant errors and incorrect conclusions in their manuscripts, either accepted for publishing or already published by Journal they should immediately inform Editor about it in order to take appropriate steps, such as correction, disclamation, or retraction;
- 3.7. As Editor makes the final decision to publish the manuscript, Authors agree with the transfer of the right to publish and distribute their published work (in print and electronic versions), as well as with that the bibliographic data will be included in the science citation databases SCOPUS, Web of Science and the full text will be freely available in the Scientific Electronic Library (elibrary.ru).

The Editorial Board

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

Декларация

**об этических и правовых основах редакционной политики журнала
«Молдавский журнал международного права и международных отношений»**

Редакционная коллегия научно-теоретического и информационно-практического периодического журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений» придерживается принятых международным сообществом принципов публикационной этики, отраженных, в частности, в рекомендациях Комитета по этике научных публикаций (Committee on Publication Ethics (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Руководстве по этике научных публикаций (Publishing Ethics Resource Kit) издательства Elsevier (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>), Кодексе этики и профессиональной деонтологии исследователей и университетских кадров Республики Молдова от 23.05. 2012 г. (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Основные термины:

Этика научных публикаций — это система норм профессионального поведения во взаимоотношениях авторов, рецензентов, редакторов, издателей и читателей в процессе создания, распространения и использования научных публикаций.

Редактор — представитель научного журнала или издательства, осуществляющий подготовку материалов для публикации, а также поддерживающий общение с авторами и читателями научных публикаций.

Автор — это лицо или группа лиц (коллектив авторов), участвующих в создании публикации результатов научного исследования.

Рецензент — эксперт, действующий от имени научного журнала или издательства и проводящий научную экспертизу авторских материалов с целью определения возможности их публикации.

Издатель — юридическое или физическое лицо, осуществляющие выпуск в свет научной публикации.

Читатель — любое лицо, ознакомившееся с опубликованными материалами.

Плагиат — умышленное присвоение авторства чужого произведения науки или искусства, чужих идей или изобретений. Плагиат может быть нарушением авторско-правового законодательства и патентного законодательства и в качестве такового может повлечь за собой юридическую ответственность.

1. Принципы профессиональной этики в деятельности редактора и издателя

На членов редакционной коллегии возлагаются следующие обязанности:

1.1. Рассматривать все материалы рукописи, предоставляемые автором, и принимать объективное решение о возможности их публикации, исходя из актуальности и достоверности проведенного исследования, а также соответствия профилю Журнала.

1.2. Уважительно относиться к автору вне зависимости от его расы, пола, сексуальной ориентации, религиозных взглядов, происхождения, гражданства, социального положения, политических предпочтений авторов или иных субъективных качеств;

1.3. Соблюдать право автора на интеллектуальную собственность, не допуская раскрытия данных исследования или использования их в личных целях без согласования с автором;

1.4. Исключать из публикации материалы, содержащие фальсификацию результатов и плагиат, а также многократное копирование информации и ложное приписывание авторства;

1.5. Обеспечивать конфиденциальность и анонимность рецензирования материалов рукописи;

1.6. Привлекать к рецензированию статей исключительно профильных специалистов высокого класса.

2. Этические принципы в деятельности рецензента

Рецензент несет ответственность за соблюдение следующих основных принципов:

- 2.1. Осуществлять конфиденциальную научную экспертизу авторских материалов рукописи, которая призвана улучшить ее качество и помочь редакционной коллегии принять решение о возможности публикации результатов проведенного исследования;
- 2.2. Автор/соавтор рукописи не может выступать в роли ее рецензента;
- 2.3. Отказываться от рецензирования в случае недостаточной для этого квалификации или невозможности предоставить рецензию рукописи в указанные сроки;
- 2.4. Гарантировать максимальную объективность рецензии на основе актуальности, научной значимости, достоверности и новизны результатов исследования, проведенного автором. Любые критические замечания субъективного характера, проистекающие из личного отношения к автору или каких-либо иных причин, неприемлемы и не допускаются;
- 2.5. Сообщать о всех случаях возможного конфликта интересов;
- 2.6. Не хранить у себя копии рукописи и не передавать ее материалы иным лицам. Кроме того, сведения, приводимые в рецензируемой рукописи, не могут быть использованы в собственных исследованиях до опубликования без согласия автора;
- 2.7. Проверять ясность изложения рецензируемого материала и наличие в нем ссылок на все используемые сведения из ранее опубликованных работ;
- 2.8. Аргументировать свои выводы о рецензируемой рукописи так, чтобы автору и членам редакционной коллегии была понятна их объективность и правомерность;
- 2.9. Информировать членов редакционной коллегии, если рецензируемая рукопись имеет значительное сходство с ранее опубликованными статьями, то есть о случаях плагиата.

3. Принципы, которыми должен руководствоваться автор научных публикаций

Автор — лицо, которое внесло свой индивидуальный вклад в формирование и интерпретацию результатов исследования. Автор, предоставляющий рукопись с целью опубликования и распространения в научном сообществе содержащихся в ней сведений, должен:

- 3.1. Опирается исключительно на точные и реальные данные, а также их объективную интерпретацию, не допуская изначально ложных и мошеннических заявлений о достигнутых результатах;
- 3.2. Не подавать материалы рукописи на рассмотрение к публикации в более чем один журнал, а также не принимать участие в многократных и дублирующих публикациях, что расценивается как самоплагиат;
- 3.3. Раскрывать все источники финансовой или иной поддержки исследования, по результатам которого подготовлена рукопись, с отдельным указанием роли и вклада каждой стороны;
- 3.4. Информация из личной беседы или переписки может быть использована в исследовании только с письменного согласия лица, которое ее предоставило;
- 3.5. Текстовая и графическая информация, заимствованная из опубликованных результатов исследований иных лиц, должна быть приведена с указанием ссылки на соответствующую работу. Кроме того, работы в рамках схожей тематики, результаты которых повлияли на ход исследования, должны быть оглашены в списке литературы;
- 3.6. При обнаружении существенных неточностей или ошибочных выводов в принятой к публикации или уже опубликованной рукописи требуется уведомить об этом редакционную коллегию Журнала для внесения корректировки, опровержения или отзыва работы;
- 3.7. При принятии редакционной коллегией решения о публикации рукописи автор соглашается с передачей права на ее издание и распространение (в электронной и бумажной версиях), в том числе на размещение библиографической информации в базах научного цитирования SCOPUS, Web of Science и полнотекстовой версии в Научной электронной библиотеке (elibrary.ru) в свободном доступе.

Редакционный совет

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Nr. 2 (Volumul 12), 2017

**ISSN 1857-1999
E-ISSN 2345-1963**

www.rmdiri.md/

Bun de tipar 19.07.2017.

Format A4

Coli de tipar 12,02. Coli editoriale 12,05.

Tipar *Digital*. Hârtie offset. Garnitura *Times New Roman*

Comanda 01/12B/2017 Tirajul 300 ex.

ТИПОГРАФИЯ ЦЕНТРАЛА I.S.

Firma editorial-poligrafica.

Str. Florilor 1

MD-2068, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 440091; 442315, 4921

Fax: (+373-22) 440091

©„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2017.

362 RMDIRI, 2017, Nr. 2 (Vol. 12) <http://rmdiri.md/http://rmdiri-mdarhiva-numericilor-3langenlangen?lang=en>